

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MESNEVÎ-i HARÂBÂTÎ
(İnceleme-Metin)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Hayatullah HAYAT

Danışman
Doç. Dr. Adem ÖGER

Nevşehir
Ekim 2019

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

MESNEVÎ-İ HARÂBÂTÎ
(İnceleme-Metin)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Hayatullah HAYAT

Danışman
Doç. Dr. Adem ÖGER

Nevşehir
Ekim 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Hayatullah JAYAT

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Mesnevî-i Harâbâtî (İnceleme-Metin)” adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Hayatullah HAYAT

Danışman

Doç. Dr. Adem ÖGER

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Adem ÖGER danışmanlığında Hayatullah HAYAT tarafından hazırlanan “Mesnevî-i Harâbâtî (İnceleme-Metin)” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

20/09/2019

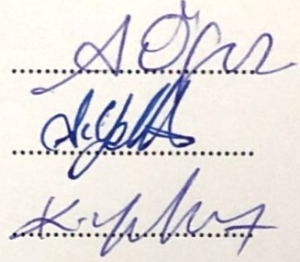
JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Adem ÖGER

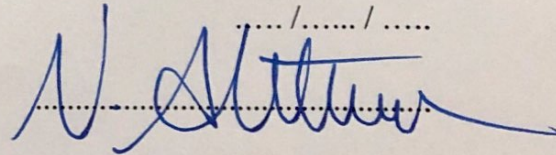
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Adem YERİOĞLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kadir H. YILMAZ

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 25. / 10. / 2019 tarih ve 2019.42.1040 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalıőmamın baőından son aőamasına kadar verdiği bilgilerle çalıőmama yön veren, desteğini ve kütüphanesini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Adem ÖGER'e teőekkürü borç bilirim. Türkiye'de okumam ve yüksek lisans yapmam için beni teşvik eden hocam Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŐ'a teşekkür ederim. Ayrıca tezimin yazımı ve metnin okunması sürecinde destek olan arkadaőım Taymaz TÜRKOĞLU ve őikibullah EBADI'ye; çalışmanın kontrolü hususunda yardımcı olan Kamile SERBEST'e teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca gerek maddi gerekse manevi desteklerini benden esirgemeyen ve her zaman ellerini üzerimde hissettiğim babam Abdülmanaf Gafuri ve annem Hacire Gafuri'ye minnettarım.

Mesnevî-i Harâbâtî
(İnceleme-Metin)

Hayatullah HAYAT

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Eylül 2019

Danışman: Doç. Dr. Adem ÖGER

ÖZET

Karahanlı ve Harezmi edebi dillerinin devamı olan Çağatay edebi dili, güçlü temsilcileri ile XV. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. XV.-XVII. yüzyıllar arasında üstün bir seviyeye çıkan Çağatay edebiyatı XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarından itibaren yerini modern Özbek ve Uygur Türkçesine bırakmıştır.

Bu çalışmada, Uygur klasik edebiyatının Gül Devri'nde Kaşgar'da yaşamış ve eser vermiş, aynı zamanda kendisini Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin manevî evladı ilan etmiş, Uygur şair ve bilgisi (Murodi 2014) Muhammed Binni Abdullah Harâbâtî'nin Çağatay Türkçesi ile yazılmış "Mesnevî-i Harâbâtî" adlı eseri ele alınmıştır. Eser, 1982 yılında Gunnar Jarring tarafından, Doğu Türkistan'da bulunduğu dönemlerde toplanan ve Lund Üniversitesine bağışlanan eserler arasında olup Lund Üniversitesi Jarring Koleksiyonu'na Prov. 90 olarak kayıtlıdır. El yazması eserde 205x140 mm boyutunda Hoten kâğıdı kullanılmıştır. Çağatayca yazılan eser toplamda 211 varaktan ve beyitlerden oluşan bir mesnevidir. Gunnar Jarring Koleksiyonu'nda eser ile ilgili verilen bilgilerde eserin "210b" olarak numaralandırılan sayfasında 1145/1732-1733; "207b" de ise 1146/1733-1734 yılında Molla Muhammed Said Han tarafından tasnif edildiği bildirilmiştir. Çalışmada, eserin uzun olması ve okunmasının zorluğundan dolayı eser, 158. varığın ilk sayfasına (158a) kadar incelenmiştir.

Çalışmamız Giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de Türk Edebiyatı'nda mesnevinin oluşumu ve özellikleri başlangıçtan günümüze kadar devirlere ayrılarak açıklanmıştır. İkinci Bölüm'de Muhammed Binni Abdullah Harâbâtî'nin hayatı ve Mesnevî-i Harâbâtî'nin iç-dış yapı özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de ise Mesnevî-i Harâbâtî'nin çeviriyazılı metni ve bu metinde geçen Arapça, Farsça, Çağatay Türkçesine ait ve günümüz Türkçesinde kullanılmayan sözcüklerin dipnotta belirtilmesinin yanı sıra metinde zikredilen özel adlar ve yer adlarına değinilmiştir.

Çalışmanın soununa da nüshanın orijinal metninden örnekler konulmuştur. Metnin çeviriyazısında beyitlerin beşerli olarak numaralandırılması tarafımızdan yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çağatay Türkçesi, Mesnevi, Mesnevi-i Harâbâtî, Muhammet Binni Abdullah.

Mesnevî-i Harâbâtî
(İnceleme-Metin)

Hayatullah HAYAT

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature, M.A. December, 2018

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Adem ÖGER

ABSTRACT

Chagatai literary language which is the continuation of karahanli and khwerzmi literary languages, with the strong representatives XV. century XX. Century until the beginning of the existence XV-XVII.

The Chagatai literature, which rose to a superior level between the centuries XIX. Century and the XX. Century has been replaced modern Uzbek and Uighur Turkish.

In this work, he lived and produced Uyghur classical literature in Kashgar during the Rose age, and at the same time declared himself the spiritual son of Mevlana Jaleddin-I Rumi , the Uyghur poet and sage {MURADI2014} written in Chaghtai Turkish by Muhammed Binni Abdullah Harâbâtî “Mesnevî-i Harâbâtî” is discussed. The work was collected by Gunnar Jarring in 1982 during his stay in East Turkistan and donated to Lund University 90 is registered. The manuscript contains 205x140 mm Hoten paper. The work written in Chagatay is a mesnevi consisting of 211 leafs and couplets in total. The information about The work in Gunnar Jarring collection is given on page 1145/1732-1733 “207b” 11 was reported to be written by Mullah Muhammad Said Han in “210b” 1146 /1733-1734 in the study because of the length of the work and the difficulty of reading it. The work has been examined up to the first page of the 158 th consignment (158a).

Our study consists of an introduction and three parts .in the first chapter the formation and characteristics of mesnevi and the Turkish literature are explained by separating them from the beginning to the present. And the second chapter, the life of Muhammed Binni Abdullah Harâbâtî and the inner –outer structure of Mesnevî-i Harâbâtî are discussed. in the third part the translated text of verse Mesnevî-i Harâbâtî and the words in Arabic, Persian, Chagatay, Turkish and not used today, Turkish are given in the footnote and special names are given on the translated text. In the end, the copy

was taken from the printing pages just like the sample. In the translation of the text. The numbering of the couplets as 5 is made us.

Keywords: Chagatay Turkish, Mesnevi, Mesnevî-i Harâbâtî, Muhammed Binni Abdullah.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK EDEBİYATINDA MESNEVİ

1.1. Türk Edebiyatı Mesnevîleri	12
1.1.1. XIV. Yüzyıl Mesnevîleri.....	15
1.1.2. XV. Yüzyıl Mesnevîleri	19
1.1.3. XVI. Yüzyıl Mesnevîleri.....	24
1.1.4. XVII. Yüzyıl Mesnevîleri	29
1.1.5. XVIII. Yüzyıl Mesnevîleri.....	31
1.1.6. XIX. Yüzyıl Mesnevîleri.....	33
1.2. Çağatay Türkçesinin Devirleri ve Başlıca İsimleri	34
1.2.1. Klâsik Öncesi Devir	34
1.2.2. Klâsik Dönem	37
1.2.3. Klâsik Sonrası Dönem.....	44

İKİNCİ BÖLÜM MESNEVÎ-İ HARÂBÂTÎ’NİN İNCELEMESİ

2.1. Harâbâtî’nin Hayatı	47
2.2. Mesnevî-i Harâbâtî’nin El Yazma ve Taş Basma Nüshaları ve Özellikleri. 49	
2.2.1. Mesnevî-i Harâbâtî’nin Şekil Özellikleri	50
2.3. Mesnevî-i Harâbâtî’nin İçerik Özellikleri	51
2.3.1. Nazım Şekli	51
2.3.2. Vezin.....	59
2.3.3. İç Yapı.....	61
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MESNEVÎ-İ HARÂBÂTÎ'NİN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

Bi's-millâhi'r-rahmâni'r-rahîm.....	70
Münâcât Bi-Dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât.....	73
Münâcât Bi-dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât.....	74
Münâcât Bi-dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât.....	76
Münâcât Bi-dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât.....	78
Münâcât Bi-dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât.....	80
Münâcât	82
Münâcât	84
Münâcât	84
Na't-i Hâzret-ı Resûl-ı Ekrem Şalla'allâhu 'Aleyhi ve Sellem.....	88
Münâcât	92
Ehl-i Teveccüh ve Ehl-i Tahkikler Beyânı.....	96
Naşihat-ı Türk ü Tâcik	98
Der Beyân-ı 'Aql ve Muttaķî ve Râhberân	102
Der Beyân-ı Dil-âzârî	104
Der Beyân-ı Yaşılık.....	105
Der Beyân-ı Şad u Ğam	109
Naşihat-ı 'Uķbî	112
Der Beyân-ı Şalîh ve Münâfık.....	115
Hâşiyet-i İstîġfâr.....	116
Bu Faşlda Kõnlini Dünyâdın Yıġmak	118
Bu Faşlda Kem Yemekniñ Hâşiyeti.....	120
Bu Faşlda Kazâġa Bolub Belâġa Şabr Kılmaķnı Éytür	122
Bu Faşl İşâret-i Ehli İmânı Éytür.....	125
Naşihat-ı Nikû Bedni Éytürler	127
Der Beyân-ı Şabr ve Bî-şabrlarni Éytürler.....	130
Ehl-i Dünyanıñ Şoşbeti Beyânında	132
Der Beyân-ı Hizmet-i Pîr ve Hâķķ-ı Hem-sâye Hâķķı Beyânında	134
Der Beyân-ı Faşl-ı Fazîlet 'Aceze Tahâret	137
Der Beyân-ı Ğâġlık ve Râh-ı Hâķdur.....	139
Der Beyân-ı Fazîlet-i Beş Vaķt Namâz.....	141
Bu Faşlda Kõp Sõzlemekniñ Kabiġlig Beyânında	143
Der Beyân-ı Hâķ-ķaleb Bolmaķnı Éytürler.....	144
Der Beyân-ı Fazîlet-i Şar'ini Éytürler.....	145

Der Beyān-ı Fazīlet-i Rūze Namāz.....	147
Fazīlet-i Şelāt u Şavm.....	148
Der Beyān-ı Rāh-ı Haḡga Kırmek.....	149
Der Beyān-ı Pend-i Şāhib Kitāb	151
Der Beyān-ı Ferayizhanıñ Beyānını Éytürler.....	153
Der Beyān-ı Maḡrūr-ı Māl u Tā‘at.....	155
Der Beyān-ı Fazīlet ‘Ulemāni Éytürler	157
Der Beyan-ı Tama‘ Kıлмақ ve Yeñi Baydın Қarz Almaқını	160
Bu Faşlda Naşīhat-ı Ehli Dānālarını Éytürler.....	163
Bu Faşlda Pādşāh-ı ‘Ādil Pādşāh-ı Żālimni Éytür	165
Der Beyan-ı Emr ü Nehylerni Éytür	166
Der Beyan-ı Tecrīd Durur	169
Der Beyan-ı Niyyet-i Dihқан.....	171
Der Beyān-ı Aḡvāl-ı Kāsib.....	173
Der Beyan-ı Ādem-şinashġ	175
Bu Faşlda Yaḡşi ve Yaman İşlerdin Perhīz Kıлмақni Éytür.....	176
Der Beyan-ı Fazīlet-i Yaḡşi Niyyetni Éytürler	178
Bu Faşlda Ḥāşiyet-i Şubḡni Éytürler	181
Der Beyā[n-ı] Rāzı Şüdin-i Ervāḡlarını Éytürler.....	183
Bu Faşlda Rāh u Hem-rāhni Éytürler.....	185
Bu Faşlda Bir Rāh-berni Tapmaқni Éytürler.....	188
Bu Faşlda Cemi‘etdin Ḥāli Bolub Haḡga Yaқın Bolmaқni Éytürler.....	191
Aḡvālı Şeyḡni Éytürler	193
Bu Faslda Haḡ-ḡalebliklerini éytürler	196
Der Beyān-ı Aḡvāl-ı Şūfīler	198
Der Beyān-ı Nefs-i Bedeni Éytürler.....	200
Der Beyān-ı Hācılarınıñ Beyān	203
Bu Faşlda Ta‘alluқdın Keçmekni Éytürler	205
Der Beyān-ı ‘ilm Ġururni Éytürler	208
Bu Faşlda Bī-vefālardın Ümīd Kılganlarını Éytürler	210
Bu Faşlda Cümle Zicānlar Sefer Kıлмақni Éytürler.....	213
Der Beyan-ı Pīr-ı Kāmīl.....	216
Der Beyān-ı Nefs-i Şegīr u Kebīr	222
Der Beyān-ı Aḡvāl-ı Qabr	225
Der Beyān-ı Nīk ü Bed Devranı Éytür	229
Der Beyān-ı Mestlik Қāzı Müftiler	236
Der beyān-ı ‘ilm-i ledün.....	241
Der Beyān-ı Misāfir-i Ġarīb Éytür	248

Der Beyān-ı Fazīlet-i ‘Āşq	258
Bu Faşlda Ölümge Çäre Tapmasıķni Éytürler	261
Der Beyān-ı H‘āce-i Hızır ‘Aleyhi’s-selāmni Éytürler.....	265
Der Beyān-ı Serzeniş-i Dünyā	271
Der Beyān-ı Şilā-ı Raħm.....	274
Hikāyet	276
Hikāyet	281
Der Beyān-ı Bī-iħtiyār Bende.....	284
Bu Faşlda K�r ve Ker	288
Hikāyet	289
Bu Faşlda Ehl-i Dünyāğa ‘Ömrğa İ‘timād Kılğanlarni Éytür.....	292
Bu Faşlda Mağr�r-ı ‘ilm-i al u ‘ilm-i H�lni Éytürler	298
Bu Faşlda Ulem�y-ı Bī-‘�mellerni Éytürler.....	303
Bu Faşlda Ş�irm�n Beyanı.....	305
Bu Faşlda K�rv�nlarni �tgenlerni Éyt�r.....	307
Bu Faşlda Cih�n-ı Bī-vef�mni Éytürler	311
Hik�yet	315
Bu Faşlda ‘�şķni Éytürler.....	316
Bu Faşlda Zuhd u Taqv�ni Éytürler An�n Bey�nı.....	320
Bu Faşlda D�ny�y� Mekk�r ve P�r-‘ayy�rni Éytürler.....	326
Bu Faşlda H�lk-ı Ğammazlarni Éytürler	331
Bu Faşlda H�vf der C�ni Éytürler	337
Bu Faşlda İbl�s ve Bertl�sni Éyt�r	341
Bu Faşlda Nerd ve Şetrenc ve Cemi‘-i A‘z�ni Éyt�r	347
Bu Faşlda D�n-fur�ş ve Dünya-‘aleb Őeyħni Éyt�r	353
Hik�yet	355
Bu Faşlda M�stec�b-ı Du‘�nı Éytürler	360
Hik�yet	364
Bu Faşlda H�şmlıķda İm�nni Yoķ Kılmaķni Éyt�r	369
Bu Faşlda Endiše-i d�ny� Keyfiyetini Éyt�r	375
Bu Faşlda D�zaħ u Biħiřtni Éytürler	384
M�n�c�t	390
Bu Faşlda abrdakı Aħv�lların�n Beyanı Meyyit	395
Hik�yet	400
Bu Faşlda Şeri‘at ve T�riķat ve H�ıķatni Éytürler	402
Bu Faşlda Őif�‘at-ı Ras�lu’ll�hğa Maķb�l Bolmaķni Éyt�r.....	405
Bu Faşlda Bismill�hn�n H�Őiyetleri Beyanını Éyt�r	409
Bu Faşlda �z Nefs Birle Ceng Kılmaķni Éytürler	420

Ba Faşda İřkařılarnıñ Ahvällarını Éytürler	423
Bu Faşda Cevr ü Cefäğa Şabr Qılmağnıñ Beyänını Éytür	431
Bu Faşda ‘Ömrini Cest Birle Ötgermekni Éytürler	443
Bu Faşda Heşab-ı Ten ü Cännı Éytürlernıñ Beyanı	448
Bu Faşda ‘Arifler Ma‘rifetiniñ Beyänını Éytür	459
EKLER.....	461
SONUÇ.....	482
ÖZEL ADLAR DİZİN.....	485
KAYNAKÇA	489
ÖZGEÇMİŞ.....	494

KISALTMALAR

A.	: Arapça
A.+T.	: Arapça - Türkçe
C.	: Cilt
ÇTEYN	: Çağatay Türkçesi El Yazma Nüshası
F.	: Farsça
F.+A.	: Farsça - Arapça
F.+T.	: Farsça - Türkçe
F.ç.	: Farsça çokluk
H.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
km.	: Kilometre
M.	: Miladi
mec.	: Mecazi
ö	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa(lar)
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallāhu ‘aleyhi ve sellem
tlf.	: Telif

UTTN : Uygur Türkçesi Taşbasma Nüshası

v.b. : ve benzeri

< : bu şekilden gelir, bir dilden başka bir dile geçiş

GİRİŞ

Moğol istilasını ve bunun sonucunda kurulan devletin meydana getirdiği tarihi, sosyal ve kültürel yapı içerisinde, eski Uygur ve Hakaniye lehçelerinden yeni bir Orta Asya Türkçesine doğru gelişme görülmektedir. Bu yüzyılda gelişen yeni edebi lehçe genel olarak Çağatay lehçesi adı ile tanınır (Mengi 2015: 103). Başlangıçta Çağatay ismi, Çağatay Han'ın sülalesine ve bu sülale tarafından kurulan devlete verildiği halde, daha sonra bu isim Maverünnahr'deki Türk ve Türkleşmiş göçebe unsurlara, nihayet Timurular zamanında inkişaf eden edebi Türk lehçesi ile bu lehçede meydana getirilen Orta Asya Türk edebiyatına verilmiştir (Eraslan 1986: 564). Bu lehçe için Çağatay tili, Çağatay Türkisi, Türk tili, Türkçe elfazı, Türki, Türkçe gibi terimler kullanılmıştır. Bazı Türkologlar da Lugat-ı Nevaiyye demişlerdir (Akar 2016: 188). Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'a nispetle yaygın şekilde kullanılan "Çağatayca" terimi bu yazı boyunca "Çağatay Türkçesi" olarak kullanılacaktır.

Fuad Köprülü, Çağatay Türkçesini kelimenin en geniş anlamıyla Moğol istilasından sonra Cengiz'in çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın-ordu imparatorluklarının medeni merkezlerinde 13-14. yüzyıllarda gelişen ve Timurular devrinde özellikle de 15. yüzyılda klasik bir mahiyet alarak zengin bir edebiyat yaratan edebi Orta Asya lehçesi biçiminde tanımlar (Rahimi 2018: 21).

Moğol istilasından sonra şekillenen üç büyük Türk lehçesi edebiyatları arasında (Osmanlı, Azeri, Çağatay) Osmanlı edebiyatından sonra en zengin olanı Çağatay edebiyatıdır. Çağatay Türkçesi, Osmanlı ve Azeri sahaları dışında hemen bütün Türk ülkelerinde Kansu'dan İdil boyları ve Kırım'a Horasan ve Hindistan'a kadar yaklaşık altı yüzyıl boyunca genel bir kültür dili olarak kullanılmıştır (Aslan 2013: 10). Çağatay

edebi dili ve edebiyatının devreleri konusunda, alanla ilgili kaynaklarda farklı görüşler bulunmaktadır. Janos Eckmann Çağatay Türkçesini “Klasik Dönem Öncesi (XIII-XV. yy)”, “Klasik Dönem (XV. yüzyılın İlk yarısı, XVI. yy)” ve “Klasik Sonrası Dönem (XVI-XX. yy başı)” olmak üzere üç aşamaya ayırırken Fuad Köprülü Çağatay Türkçesini beş devire ayırır:

1. Erken Devir Çağataycası (XIII.-XIV. yy)
2. Klasik Öncesi Çağatayca (XV. yüzyılın ilk yarısı)
3. Klasik Çağatayca (XV. yüzyılın ikinci yarısı)
4. Klasik Çağatayca'nın Devamı (XVI. yy)
5. Çöküş Devri (XVII-XIX. yy) (Akar 2016: 189-190).

Hem süre hem de yayılma alanı bakımından Türk dilinin önemli dönemlerinden biri olan Çağatay Türkçesi, eser sayısının fazlalığıyla da verimli bir devirdir (Soydan 2017a: XIII)

Erken ve klasik öncesi devirler Sekkaki, Haydar Tilbe, Mevlana Lütfi, Yusuf Emiri, Seydi Ahmed Mirza ve Atai gibi şairler tarafından temsil edilmiştir; ancak bütün hayatını Türk'e ve Türkçeye hitmetle geçirmiş olan Ali Şir Nevayi (Türk 2018: v), Çağatay Türkçesinin en parlak dönemi olan 15. yüzyılın ikinci yarısında kaleme aldığı onlarca eseriyle bu dilin tartışılmaz temsilcisidir.

Çağatay yazı dilinin asıl kurucusu ve bilinçli bir savunucusu olan Ali Şir Nevayi, Batı Türkistan'daki Çağatay lehçesini bir konuşma dili olmaktan çıkararak, Orta Asya'da XV. yüzyıldan XX. yüzyıla uzanan klasik ve ortak bir yazı dili durumuna geçişine en büyük katkıyı yapmış, bu dile Nevayi dili dedirtecek kadar etkisi olmuştur (Soydan 2017b: XIX).

Çağatay Türkçesi içinde Uygurlara ait yazmaların çok önemli bir yeri vardır.

XV. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar Türkistan coğrafyasının ortak yazı dili Çağatay Türkçesidir. Günümüzde Uygur Özerk Bölgesi adı verilen coğrafyada yaşayan Uygur Türklerinin Çağatay Türkçesiyle divan, mesnevi, tezkire ve risale gibi türlerde çok sayıda eser verdikleri bilinmektedir (Öger 2017: 5).

Çalışmamıza konu olan “Mesnevî-i Harâbâtî” 17-18. yüzyılın başlarında Muhammed Binni Abdullah Harabati tarafından kaleme alınmıştır. Eserin adından anlaşıldığı gibi Çağatay Türkçesi eserlerinin yanı sıra bu eser nazım şeklinde yazılmış bir mesnevidir.

Arapça kökenli bir kelime olan ‘mesnevi’, sözlüklerde ‘ikişer ikişer’ anlamıyla karşılır. Edebiyatta ise her beyti kendi arasında kafiyeli ve daha çok uzun soluklu vakalar için kullanılan nazım şekli mesnevi olarak adlandırılmıştır (Dilçin 2016:167). Kökeni her ne kadar Arapça olsa da edebi tür olarak mesnevinin anavatanı İran kabul edilir. Özellikle X. yüzyılda Mesudî ile başlayan gelenek, şehnâmelerin bu nazım şekliyle kaleme alınması ile güçlenmiş ve etkisini çok geniş bir coğrafyada göstermiştir. Dakîkî’nin Hüdâyname’sinden başlayarak “faûlün faûlün faûlün faûl” kalıbı mesnevilerin ortak vezni halini almış, zamanla bu kalıba mesnevi vezni adı verilmesine neden olmuştur. Araplar ise ‘kaside-i müzdevice’ şeklinde adlandırdıkları mesnevi türünü daha çok aruzun recez bahri ile yazmışlar, bu nedenle söz konusu şiirleri ‘urzuçe’ adıyla da anmışlardır (Nazary 2018: 1).

Mesnevi türünü aşk hikâyeleri, tarih ve tasavvuf gibi kapsamlı konular için tercih edilir kılan her beytin kendi içinde kafiyeli oluşudur. Bu sayede sanatçı seçtiği herhangi bir konuda binlerce beyitlik bir eser ortaya koyabilmiştir. Destani hadiseler, uzun soluklu aşk hikâyeleri gibi konuların ele alınmasına imkân veren kafiye örüntüsü ahlaki, öğretici amaçlar için de mesnevi öne çıkmıştır (Nazary 2019: 1).

Kaynağını sözlü kültüre dayandırmak zorunda olduğumuz edebiyat genel olarak bütün dünyada, özellikle doğuda, çekirdeğinde şiir yer almıştır. Şiir, aydınlanma sonrasında gazete ve romanla merkezi konumunu düzyazıya bırakmış görünse de edebiyatın en kristalize formu olarak varlığını devâm ettirmektedir. Kafiyeli oluşu ve kolay hıfz edilişi, insanın duygularını harekete geçirme potansiyeli ve en önemlisi dilin en estetik halini barındırması gibi sebeplerle şiir, tarih boyunca doğuda düzyazıyı bile kendine benzetecek bir kudrete sahip olmuş, 20. yüzyıla kadar seyahatlerden askeri seferlere, sözlüklerden felsefeye neredeyse dilin bütün aksiyonları şiirle gerçekleştirilmiştir. Tahkiyenin lirizmin önüne geçtiği bu tür metinler, sözlü gelenekte destan, halk hikâyeleri ve sembolizmin öne çıktığı dini anlatılar -hayvan masallarını da bu çerçevede kabul etmeliyiz- için işlevseldir. Yazılı kültürde ise mesnevi, söz konusu türleri içine alan bir nevi üst tür; daha açık ifade etmek gerekirse günümüzde romanın diğer tüm edebi türleri barındırması gibi bir pozisyondadır. Bu durum mesnevinin

tarihsel gelişimine kısaca göz atmak istendiğinde somut olarak görülebilir. Edebiyat tarihleri ilk olarak 10. yüzyılda şehnamelerin mesnevi türünde kaleme alındığını belirtir. Sözlü gelenekteki destan, efsane ve mitlerin yeniden üretildiği bir tür olan şehnamelerle karşımıza çıkan mesnevi geleneği Rûdekî'nin Kelile ve Dimne çevirisi ile sembolik hayvan masallarını -aslında felsefe, siyaset vb. konuları da- içine alarak gelişmesini sürdürür. Sindbâd-nâme ile masalları ve macera öykülerini de bünyesine katmış olur. Ayyûkî'ye gelindiğinde Varka ve Gülşâh metni kendinden sonraki aşk hikâyelerinin bu türe dâhil edilmesini gösterir. Firdevsî ile destanın zirvelerini yakalayan mesnevi, Nizâmî ile olgunluk çağını yakalamıştır. Attar ile tasavvuf ve felsefeyi mesnevi formunda görmek mümkündür (Nazary 2019: 1-2).

Fars edebiyatında 10. yüzyılda ilk örneklerini görebildiğimiz mesnevinin hemen on birinci asırda Türk edebiyatındaki varlığı -Arap edebiyatını da göz ardı etmeksizin- bu türün İslam medeniyetinin hâkim olduğu coğrafyada hızlı bir şekilde kabul görüp yaygınlaştığının göstergesidir. Yusuf Has Hâcib, Mevlânâ, Kutb, Yunus Emre, Âşık Paşa, Ali Şir Nevâî ve Ahmedî gibi isimlerin işaret ettiği coğrafyayı zihnimizde canlandırdığımızda sözü edilen medeniyetin haritası da ana hatlarıyla ortaya çıkacaktır (Nazary 2018: 2).

Mesnevi, bir edebî tür olarak her ne kadar İslam medeniyetinin yayıldığı bütün kültürlerde karşımıza çıksa da buradaki farklılıkların, türün yayılıp gelişmesi dışında bizatihi edebi formun şahsında büyük değişiklikler getirmediği bilinmelidir. Bu durum yalnızca mesnevi türüne özgü değildir. Klasik edebiyatın hemen her türü için aynı şeyi söylemek mümkündür. Bu bağlamda Fars edebiyatındaki mesneviler, özellikle Türk edebiyatı için daima ilk örnek olma özelliğini korumuştur. Söz konusu benzerliğin ya da örnekliğin asıl sebebi yaşanan veya yaşanması arzu edilen hayatın İslam etrafında kurulmuş ortak bir tefekkür ve muhayyile ihdas etmiş olmasıdır. Fars dilinin işlenmişliği ise ilkiyle karşılaştırıldığında ikincil bir mevzudur. Mesnevinin kelime olarak Arapça oluşu, yazıldığı veznin Arap vezni oluşu bir yana, Ferhad ve Şirin gibi Fars hikâyesi kadar Leyla ve Mecnun gibi Arap kültürüne ait bir hikâyenin tekrar tekrar yazılmış olması, Kelile ve Dimne'nin Hint kültüründen devşirilmesinin yanında Yusuf ve Züleyha'nın İbrani kökenleri sözünü ettiğimiz ortaklık ve örnekliğin İslam'a ait olduğunu somutlaştırmak için yeterlidir (Nazary 2018: 2-3).

Eski Türk edebiyatında, farklı konuların işlenmesinde yaygın kullanılan bir nazım şekli olan mesnevi ile pek çok eser yazılmıştır. Bazı mesneviler okuyucuya bilgi vermek, onu eğitmek, bazıları da okuyucunun kahramanlık duygularına hitap etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Mahalli unsurların ağır bastığı, toplum hayatından kesitler veren mesnevilerin yazıldığı bilinmektedir. Bunların yanında okuyucunun edebi zevkine hitap eden ve sanat kaygısı ilk planda olan mesneviler de yazılmıştır. Bunların konusunu aşk ve macera oluşturur. Konusu aşk ve macera olan bu eserler, Türk ve Doğu edebiyatlarında ortak olarak işlenerek, klasik bir mesnevi konusu oluşturmaları yönüyle, diğer mesneviler arasında ayrı bir yere sahiptirler. Mesnevî türü, yalnızca klasik edebiyatımızın değil Türkistan havzasından Anadolu'ya kadar bütün bir coğrafyanın en sık kullandığı edebi formlardan biridir. Türklerin özellikle 11. yy'dan sonra rağbet ettikleri mesnevî, klasik İran edebiyatıyla birlikte Türk, Urdu ve Arap edebiyatlarında yaygınlık kazanmış, roman öncesi dönemin uzun hikâyeleri, pedagojik kabul edebileceğimiz nasihatleri anlatmanın aracı olmuştur (Nazary 2018: 3).

Muhammed Binni Abdullah, Çağatay edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Özellikle Mevlâna ve Mesnevî'sinden etkilenerek ortaya koyduğu eserler, modern Özbek edebiyatı araştırmacılarının olduğu kadar İran edebiyatı üzerine çalışma yapanların da dikkatini çekmiştir. Türkiye'de özellikle 90'lar sonrasında Türk soylu halkların edebiyatlarına ilgi artmış, üniversitelerde lehçe kürsüleri yaygınlaşmış, araştırma merkezleri başta Orta Asya olmak üzere söz konusu toplulukları tanıtan ve inceleyen çalışmalara önem atfeder olmuştur. Bu bağlamda Çağatay edebiyatı, bir yandan bugünkü Özbek ve Uygur edebiyatlarına etkisi açısından diğer yanda klasik Türk edebiyatıyla ilişkisi açısından önemli bir araştırma alanıdır. Mesnevî-i Harâbâtî, Mesnevî ve Mevlâna ile ilişkisi açısından Türk ve İran klasik edebiyatı araştırmaları için; dil özellikleri açısından da Türk dili araştırmacıları için potansiyel bir değere sahiptir.

İnceleme konusu olan Mesnevî-i Harâbâtî'nin elimizde iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların ilki Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. El yazma olan bu nüshanın müstensih ve istinsah tarihi belli değildir. Söz konusu olan bu nüsha 211 varaktan oluşmaktadır ancak çalışmamıza dâhil olan kısım 158. varağa kadardır. Söz konusu kısım 115 başlıktan oluşup, kapak, ilk dört sayfa ve son sayfa hariç bütün sayfalarda düzenli olarak 15 satır yer almaktadır.

Eserin çalışmamıza konu olan nüshasının dışında Uygur Türkçesi Taşbasma Nüshası adını taşıtan bir nüsha daha vardır. 1982 yılında Kaşgar Uygur Neşriyatı'nın yayımladığı bu nüsha Muhammed Binni Abdullah tarafından yazıldığı kesindir. 266 sayfadan oluşan UTTN 60 başlık altında toplanmıştır. Hem beyit ve hem başlık sayısı bakımından TEYN'dan daha azdır. şairin diğer eserleri tamamen Uygur Türkçesiyle yazıldığı, incelememize konu ettiğimiz eserin müstensih ve istinsah tarihi belli olmadığı ve UTTN ile bire bir aynı olmaması nedeniyle TEYN'nın Muhammed Binni Abdulla Harbti'ye ait olduğu şüphelidir.

Metinin eviriyazısında beyitlerin beşerli olarak numaralandırılması tarafımızdan yapılmıştır. Eserin usta bir müstensih kaydı olduğunu dşndrmeyecek birçok yazım hatası ve tereddütlü yazımlar göze çarpmaktadır. Mesnevi'nin eviri yazısında bu hataları dipnotta belirttiğimiz gibi bazı harf veya harflerin eksik yazıldığını tesbit ettikten sonra metin içerisinde [] işaretler içine alarak belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA MESNEVİ

Sözlükte “ikişer ikişer” anlamındaki mesnâ kelimesinin nisbet eki almış biçimi olan mesnevî edebiyat terimi ve nazım şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır. Arap edebiyatında müzdevic veya recez bahriyle nazmedildiği için urcûze adıyla anılan şiirler mesnevinin ilkel biçimi olarak kabul edilebilirse de (bk. İA, VIII, 128-129) bu nazım şeklinin günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekleri Fars edebiyatında ortaya çıkmıştır. Fars şiirinin kaside ve gazelle birlikte üç temel nazım şeklinden biri olan mesnevi iki beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik müstakil kitaplara kadar değişik uzunluklarda kaleme alınmıştır. Mesnevilerin her beytinin kendi arasında kafiyeli oluşu (aa / bb / cc ...) ve genellikle aruzun kısa kalıplarıyla yazılmış olması konu bütünlüğünü sağlama ve anlatım açısından şairlere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Yaygın görüşe göre mesnevi yazımında yedi vezin (hezec-i müseddesten “mefâilün mefâilün feûlün” ile “mef’ûlü mefâilün feûlün”; remel-i müseddes bahrinden “fâilâtün fâilâtün fâilün” ile “feilâtün feilâtün feilün”; hafif bahrinden “feilâtün mefâilün feilün”; serî bahrinden “müfteilün müfteilün fâilün” ve mütekârib bahrinden “feûlün feûlün feûlün feûl”) kullanılmıştır (Çiçekler 2004: 320).

“Fe’ûlün fe’ûlün, fe’ûlün fe’ûl”, “fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün”, “fâ’ilâtün, fâ’ilâtün fâ’ilün”, “mefâ’ilün mefâ’ilün feûlün” gibi kısa vezinlerle yazılan mesnevîler, beyitleri oluşturan mısraların kendi aralarında kafiyeli olması sebebiyle diğer nazım şekillerine göre çok daha kolay ve rahat ifade kabiliyetine sahiptirler. Bu sebeple alabildiğine uzun destan ve hikâyeleri konu edinebildikleri gibi bazen lugaz ve muamma gibi kısa eserlerde ve küçük hikâye konularını aktarmada da kullanılırlar.

Öğretici dinî-ahlâkî konulu eserlerden tıp kitaplarına, Leylâ ve Mecnun, Ferhad ü Şîrîn gibi aşk hikâyelerinden şehrengizlere ve tarih kitaplarına kadar pek çok konuda eser bu söyleyiş ve nazım kolaylığı sebebiyle mesnevî şeklinde yazılmıştır (Şentürk 2008: 1).

Mesnevi nazım şeklinin menşeinin İran, Arap veya Türk edebî geleneği olduğu yolunda üç farklı görüş bulunmaktaysa da edebiyat tarihçilerinin, daha çok menşein İran edebî geleneği olduğu yönündeki kabulü benimsedikleri görülmektedir. Konuya ilişkin olarak Gibb, İran-Arap şiir sisteminde iki tür kafiyenin mevcut olduğunu, mesnevî kafiye sisteminin İranlılar tarafından icat edildiğini, gazel ve kasidelerde kullanılan tek kafiye usulününse Arap şiirinde mevcut bulunduğunu belirterek mesnevi nazım biçiminin menşei İran'a bağlar. Bununla birlikte İslami dönemde yazılmış Türkçe eserlerin en eskisi olarak bilinen Kutadgu Bilig'in mesnevi şeklinde olmasına dayanarak da mesnevi nazımın muhtemelen asıl Türk şiir malzemesi arasında bulunduğunu, onu dışarıdan alınmış bir tarzdan ziyade öz Türk sisteminin bir kalıntısı olarak kabul etmek gerektiğini ekler. Ateş, mesnevi şeklinin menşei üzerinde de durduğu "Mesnevi" maddesinde, Pehlevî edebiyatı üzerinde incelemeler yapan E. Benveniste'nin, mensur bir eser gibi devamlı satırlar halinde yazılmış Draht Asurik'in manzum bir eser olduğunu ortaya koyduğunu, başka metinlerin şekillerine bakarak mesnevi şeklinin ve hatta bu şekillerde yazılan ilk eserlerde kullanılan mütekarib bahrinin İran menşeli olduğunu iddia ettiğini belirtir. Mütekarib bahrinin İran menşeli olması düşüncesine karşı çıkan Ateş, mesnevi nazım şeklinin İran menşeli olduğunu kabul etmekle birlikte , İslami edebiyatlarda bu tarzda yazılmış eserlerin ilk örneklerinin Arap edebiyatında kullanıldığını, ilk olarak Kelile ve Dimne'nin İran asıllı Aban tarafından mesnevi şeklinde Pehlevîce'den Arapça'ya tercüme edildiğini vurgular. Köprülü de mesnevi nazım şeklinin İran menşeli olduğu üzerinde durur. Çetin, bu şeklin ilk örneklerinin İran asıllı Aban ve oğlu Hamdan tarafından verilmesinin menşein İran oluşu görüşünü destekler görünmesine rağmen Arap şiirinde müzdevicenin bunlardan çok daha eski bir tarihi olduğunu belirtmektedir. Olgun ve Pakalın ise, bu şeklin Araplarda olmadığını, İran'da ortaya çıktığını belirttikten sonra "Belki de eski Türklerin sazla okudukları ve koşuk olarak adlandırdıkları şiirler vasıtasıyla Türklerden Acemlere geçtiğini" ileri sürmektedirler (Kutlar 2000: 103).

Mesnevi nazım şekline yer verilen çalışmaların bir kısmında bu nazım şekliyle yazılmış eserlerin tasnifi üzerinde durulduğu ve mesnevilerin çeşitli ölçütler kullanılarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Çelebioğlu, mesnevileri yazılış şekillerine göre: 1. Divanlarda, şiir mecmualarında ve bazı mensur eserlerin başlarında veya sonlarında bulunan, genellikle kaside tarzında işlenen konularda yazılmış kısa şiirler, 2. Türk edebiyatının bir çeşit manzum hikâye ve romanı denilebilecek, nazım ile hikâyeyi birleştiren hacimli eserler olmak üzere ikiye; özellikle XIV. yüzyıl mesnevilerini, beyit sayıları, vezin, vezin ve kafiye ihmalleri, tertip özellikleri, dil ve üsluplarını göz önüne alarak: 1. Halk tipi mesnevileri; 2. Edebi-ilmi mahiyetteki mesneviler olmak üzere ikiye; İz. ve Kut, mesnevileri: 1. Destani, 2. Lirik, 3. Öğretici (dini-sofiyane) olmak üzere üçe; Levend, Divan edebiyatı içerisinde yer alan bu hikayeleri konularının menşei bakımından: 1. Konuları kutsal kitaplardan ya da Arap ve Fars edebiyatlarından alınmış anonim hikayeler, 2. Konuları ulusal hayatımızdan alınmış yerli hikayeler olmak üzere ikiye; konularının niteliğine bakarak: 1. Dini konular, enbiya ve evliya menkabeleri, 2. Aşk hikayeleri, 3. Kahramanları tarihten alınmış hikayeler, 4. Temsili hikayeler, 5. Tasavvufi hikayeler, 6. Serüven hikayeleri, 7. Sergüzeştname ve hasbihal yollu hikayeler olmak üzere yediye; yapıları ve kahramanlarının durumundan hareketle: 1. Çift kahramanlı, 2. Tek kahramanlı olmak üzere ikiye; Talasa, mesnevileri; 1. Dini-tasavvufi-ahlaki, 2. Aşk konulu, 3. Tarihi ve menkabevi, 4. Sergüzeştname ve hasbihaller, 5. Şehrengizler, 6. Mizahi, 7. İlmi ve genel kültüre ait mesneviler olmak üzere yediye; Ünver ise mesnevileri yazılış amaçlarını gözönüne alarak: 1. Okuyucuya bilgi vermek ve onu eğitmek amacı güden mesneviler, 2. Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitabeden, konusunu menkabelerden ya da tarihten alan mesneviler, 3. Sanat yönü ön planda olan, okuyucunun edebi zevkine hitap eden, ana çizgisi aşk ve macera olan mesneviler, 4. Şairlerin gördükleri, yaşadıkları olayları anlatan, toplum hayatından kesitler veren; kişileri, meslekleri, düğünleri, belli yöreleri tasvir eden mesneviler olmak üzere dörde ayırarak incelemektedir (Kutlar 2000: 104).

Mesnevîlerde konu öncelikle “besmele” veya Allah’ın adını çağrıştıracak bu kabil bir girişle başlar. Ardından Allah’a “hamd” ve övgü ve çoğu zaman Hz. Muhammed ve Dört Halife övgüsüyle devam eder. Daha sonra bir münasebetle “Sebeb-i nazm-ı kitâb” başlığı altında eserin hangi sebeple kaleme alındığı hakkında bilgi verilir. Bu kısımda şair çoğu zaman gördüğü bir rüya sonucunda böyle bir işe giriştiğini yahut

arkadaşlarının ısrarı ile yazmak zorunda kaldığını ifade eder. Eğer eser hükümdar, devlet büyüğü v.b. bir şahıs adına kaleme alınmışsa onun övgüsüne yer verilmesi de yaygın bir adettir (Şentürk 2008: 1).

İlk dönem mesnevîlerinde bu giriş kısımlarında şair, bir münasebetle aslında Farsça ile nazma kadir olduğunu, okuyan herkes anlasın diye Türkçe yazdığını adeta okuyucudan özür dileyerek ifade eder. Bu tutum Mevlânâ'nın eserinde olduğu gibi doğuda uzun yıllar Farsça mesnevî yazma alışkanlığından yavaş yavaş Türkçeye yönelmenin sancılı dönemi olarak değerlendirilebilir. Sonunda bu dilde çok başarılı eserler vücuda getirilmiş; Türkçe, mesnevî konusunda da son derece başarılı ve akıcı eserler vücuda getirilen bir dil haline gelmiştir. Önceki dönemlerde Farsça ile mesnevî yazma geleneğinin bir kalıntısı olsa gerek, daha sonraki dönemlerde Türkçe nazmedilen mesnevîlerde “Âgâz-ı dâstân” (hikâyenin başlangıcı) v.b. konu başlıklarının Farsça ile yazılması yaygın bir kaide olarak devam etmiştir (Şentürk 2008: 1).

Edebi bir metne farklı yöntemler ve bakış açıları ışığında yaklaşmak, buna göre değerlendirmeler yapmak mümkündür. Şekil olarak birer şiir olan mesnevilere metni oluşturan farklı kişilikleri ve figürleri, biçimsel ve düşünsel özellikleri, bunların birbirleriyle nasıl ve hangi anlamlarda ilişki içinde kullanıldıkları dikkate alınarak tahlili bir yöntemle yaklaşmak mümkün olabildiği gibi kurgusal bir metin özelliğine sahip olmaları bakımından da modern öyküleme yöntemiyle veya mesneviyi, ulaşılmak istenen hedefe göre daha başka yöntemlerle de ele alıp incelemek mümkündür (Öztürk 2009: 450).

Didaktik eserler haricinde kaleme alınan ve çoğu zaman sanat gösterme gayesiyle nazmedilmiş uzun soluklu aşk mesnevîlerinde konunun yahut maceranın ana bölümlerini oluşturan kısımlar çoğu zaman bir tabiat tasviriyle başlar. Bu tasvirlerde mesela biraz sonra iki ordunun birbirine gireceği bir sahnedan önce o savaşın yapılacağı çayır yahut o günün sabahı anlatılır. Anlatım sırasında çayırdaki bütün çiçekler kılıç ve mızraklarıyla birer savaşçı olarak gösterilir yahut doğan güneş altın kılıcını çekerek savaşa hazırlanan bir cengâver olarak nitelendirilir. Neşeli bir sahnedan önce tabiatı oluşturan bütün unsurlar alabildiğinde sevinç ve coşku içinde yorumlanırlar. Zaman zaman eserin durumuna göre yeknesaklığı bozma ve eseri daha süslü hale getirme düşüncesiyle kahramanların ağızından söylenmiş gazellere yer verilir. Eser sonunda hikâyeden alınacak ibret ve dersleri özetleyen nasihat ve dualarla

bitirilir (Şentürk 2008: 1-2).

Aslen İran kaynaklı olan bu nazım şeklinin elimizde bulunan ilk mahsulü, Âbân b. ‘Abdü’l-Hamîd el-Lâhikî (ölm. 815)’nin Pehlevî’den Arapça’ya tercüme ettiği *Kelîle ve Dimne*’sidir. Arap edebiyatında bu ve benzeri örnekleri sayılı bulunan mesnevî nazım şekli Arapların şiir anlayışına uymadığından olmalı, edebî amaçla kaleme alınmış eserlerde pek kullanılmamıştır. Buna karşılık hadis usulü, fıkıh, tıp v.b. konularda öğretici ve ezberlenmeye elverişli binlerce beyitlik eserler vücuda getirilmiştir. İran edebiyatından bugüne gelebilen en eski mesnevî örnekleri müteferrik beyitlerden ibarettir. Rivayete göre Ebû Şekûr Belhî, İran edebiyatında Farsça ile mesnevî yazan ilk şairlerdendir. Derli toplu ilk eserler ise, İran’ın destanî tarihini konu edinen Mesûdî ve Dakîkî gibi şairlerin *Şâh-nâme*’leriyle *Âferîn-nâme*, *Pend-nâme* gibi öğüt kitaplarından oluşur. Bilhassa Gazneliler devrinde (X-XI. yüzyıllar) gelişen bu nazım şekli ile pek çok eser telif edilmiş olmasına rağmen bu güne Firdevsî’nin *Şeh-nâme*’si, ‘Ayyûkî’nin *Varka ve Gülşah*’ı ve Unsûrî’nin *Vâmık u Azrâ*’sı gibi bir kaç eser gelebilmiştir. Bu eserlerde önce tevhîd, sonra na’at, daha sonra eserin ithaf edildiği hükümdarın medhi ve nihayet sözün değerine dair bölümlere yer verildiğini görüyoruz ki bu kısımlar bazı ilavelerle daha sonra yazılacak mesnevîlerin çatısını oluşturan esas unsurlar olarak gelişecektir. Büyük Selçuklular devrinde (X.-XI. yüzyıllar) de bu tarz bir hayli rağbet bulmuş, ancak konu bakımından önceleri İran’ın destanî tarihini esas alan eserler yerlerini İslâmî ve tasavvufî eserlere bırakmaya başlamışlardır. “Attar’ın *Mantiku’t-tayr*, *Musîbet-nâme*, *Îlâhi-nâme* gibi eserleriyle Mevlânâ’nın *Mesnevî*’si bu konunun en tanınmış mesnevîlerindendir. Bu devirde aşk ve macera hikâyelerini ihtivâ eden, Fahrü’d-dîn Cürcânî’nin *Vîs ü Ramîn*’i ile Firdevsî’ye isnad edilen *Yûsuf u Züleyha* gibi eserler de görülmektedir (Şentürk 2008: 2).

Bütün bu konularda mesnevîler telif ederek gerek İran gerekse Türk edebiyatı müelliflerince kendinden sonra taklid edilen şair ise Nizâmî’dir (ölm. 1025). Münacat, naat, medhiye, bazen mirâciye v.b. kısımlarda sonraki mesnevîlerde Nizâmî’nin planı esas alındığı gibi, eserlerini nazmederken konularına göre seçtiği vezinler de esas kabul edilmiştir. İlk olarak *Mahzenü’l-es-râr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft-peyker* ve *İskender-nâme*’den ibaret beş mesnevî nazmederek “hamse” oluşturma geleneğini kuran da Nizâmî’dir (Şentürk 2008: 2).

Moğollar ve Timurular devrinde (XIII-XV. yüzyıllar) ise mesnevî muhtevâsına, Hamdu'llah Mustavfi-i Kazvînî'nin 75.000 beyitlik *Zafer-nâme*'si, Ahmed-i Tebrizî'nin *Şehinşâh-nâme*'si, Şerefü'd-dîn Yezdî'nin *Zafer-nâme*'si gibi gerçek tarihî eserler de katılmış; Emir Hüsrev Dehlevî (ölm. 1335), Hâcû-yı Kirmânî ve Câmî (ölm. 1492) gibi şairler de aşk ve macera hikâyeleri konusunda zengin mesnevîler telif etmişlerdir. Câmî'nin Heft-evreng adını verdiği ve içinde *Salâmân u Absâl*, *Yûsuf u Züleyhâ* ve *Leylî vü Mecnûn* mesnevîlerinin de bulunduğu yedi mesnevîsi bu sahada öne çıkmış bir gelişmedir. Daha sonraki yüzyıllarda artık eskisi gibi güçlü eserler verilmez olur (Şentürk 2008: 2).

1.1. Türk Edebiyatı Mesnevîleri

Fars ve Türk edebiyatlarındaki mesnevîler arasında tertip, konu ve muhteva bakımından büyük ölçüde benzerlikler görülmektedir. Bu, mesnevî nazım şeklinin önce Fars edebiyatında ortaya çıkması ve Türk edebiyatındaki ilk örneklerin bundan büyük ölçüde etkilenmesinin tabii bir sonucudur. Türk şairleri, Fars edebiyatından daha çok tasavvufî konulu eserlerle İslâm âlemindeki ortak konuları işleyen bazı mesnevîlerden etkilenmişlerdir. Buna karşılık bazı ortak yönleri olmakla beraber kırk hadis ve yüz hadis çeviri ve şerhleri, menâkıbnâmeler, gazavatnâmeler, fetihnâmeler, zafernâmelerle şehrengizler, sûrnâmeler, sergüzeşt, hasbihal, ta'rîfat gibi eserler özellikle muhtevaları bakımından Fars edebiyatı etkisi dışında kalmıştır; mevlid, mi'râciyye ve hilye gibi dinî türler ise tamamen Türk edebiyatına ait orijinal mesnevîlerdir (Ünver 2004: 323).

Kökünü Arap edebiyatına dayanan mesnevî nazım şekli, daha sonra hem Türk hem de İran edebiyatında kullanılmıştır. Türklerin, Uygurlar döneminde temelini atıp şiirlerinde kullandıkları ve "aa, bb, cc" şeklinde kafiyelendirdikleri şiir yapısıyla, İslâmiyet'le müşerref olduktan sonra Arap edebiyatında gördükleri mesnevî formu arasındaki paralellikten dolayı, bu tarz şiiri hiç yabancılık çekmeden kullanmışlar, hatta daha da geliştirip olgunlaştırarak tam bir sentez oluşturmuşlardır. Ayrıca hiçbir komplekse girmeden Türkçenin yanında Arapça ve Farsça söylemiş oldukları bu tarz şiirlerle Arap, Fars ve Türk edebiyatında mesnevînin şekil ve muhteva olarak gelişip tekâmüle ulaşmasında önemli katkılar sağlamışlardır. Nitekim İbrâhîm es-Sulî Arap edebiyatında, Nizâmî-i Gencevî ve Emîr Hüsrev-i Dihlevî Fars edebiyatında, Ahmedî, Şeyhî, Alî Şîr Nevâyî, Hamdullâh

Hamdî, Fuzûlî, Celîlî, Nev'î-zâde Atâyî, Şeyh Gâlib vd. Türk edebiyatında yazmış oldukları mesnevîlerle, bu formun gelişmesinde ve tekâmüle erişmesinde önemli katkılar sağlamışlardır. Hatta Türkler, Arap menşeli olup kendilerinin de yabancıları olmadıkları bu formu şekil ve muhteva yönünden zenginleştirip Arap ve Fars edebiyatı etkisinden tamamen kurtararak kendilerinin kılmayı başarmışlardır (Kartal 2014: 15).

Sekizinci yüzyıldan itibaren Müslümanlığı benimsemeye başlayan Türk milleti her geçen gün daha da artan bir nüfusla İslâm dinini kabul ederek İslâm bayrağını daha geniş kitlelere yaymayı kendisine görev edinmiştir. İçerisine girilen bu yeni süreçte askeri başarılarla beraber yeni kültürlerle de tanışan Türk milleti, Arap ve Fars dillerini ve bu dillerin önemli isim ve eserlerini de öğrenme fırsatı bulmuşlardır. Köklü ve yerleşik olan eski Türk kültürüne mensup Müslüman Türkler bu yeni süreçte kendi benliklerini milli duruşlarından en az tavizle muhafaza edebilmek adına yazılı ve sözlü olarak edebi bir duruş sergilemişlerdir. Bu doğrultuda yazılı olan eserlerin ilk olarak 11. yüzyılda karşımıza çıktığı görülmektedir (Küçükler 2019: 1).

Türk edebiyatında bilinen en eski mesnevî Yûsuf Has Hâcib'in 1069-70'de "fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl" vezninde nazmettiği yaklaşık 7000 beyitlik eseridir (Şentürk 2008: 2). Asıl metin eklerle birlikte 88 başlıktan meydana gelir. Giriş kısmında yazıldığı devrin geleneği olarak Allah'a hamd (tevhid) ile başlar. Sonrasında na't, dört sahabeye övgü ve bir yaz mevsimi tasviri gelir. Eser yazılış yılının belirtilmesi ve dua bölümü ile son bulur. Kutadgu Bilig insanlığa her alanda bilgi veren bir eserdir. İçeriğiyle tam bir didaktik eser niteliğindedir. Türk devlet geleneğinin ve İslami inançların da yansıtıldığı eser; doğru kanunu simgeleyen Hakan Kün Toğdı, saadet, kutu simgeleyen Ay Toldı (vezir), akli simgeleyen Ögdülmiş ve akıbetin simgesi Odgurmış arasında geçen felsefi konuşmaları da içermektedir. Küsemış, Ay Toldı ile Hacıp arasındaki konuşmaya aracı olan kişidir. Kumaru ise zahidin yanında bir görevlidir. Şahısların arasında geçen konuşmalar Türk devlet teşkilatının felsefi ve ahlaki temellerini oluşturur. Eserde bulunan devirden yakını ve ideal bir dünya arayışı vardır. Bu konuşmalarda insanlığa her iki dünyada kutlu olmanın yolları gösterilir (TDVİA 1988:478). Kutadgu Bilig siyasi, sosyal ve dini yaşantılar hakkında pek çok konuyu içermektedir. Devlet yönetimi yapılanması, sosyal kurumların işleyişi, toplumdaki insanlar arasındaki ilişki yapısı, kadının, erkeğin ve çocukların toplumdaki yerleri, toplumdaki adalet yapısı ve işleyişi hakkında konular eserin içeriğini

oluşturmaktadır (Eker 2015: 1).

Eserin ismi olan Kutadgu Bilig'in anlamsal açıdan incelenmesi eserin iletmek istediği mesaja dair fikir vermesi bakımından önemlidir. Yazıldığı dönemin kültürel unsurlarını ustaca bir üslupla satırlarına taşıyan ve eski Türk töresinin esaslarını bu eserle gelecek nesillere miras bırakan Yusuf Has Hâcib'in eserinin başlığını da aynı titizlik ve bilinçle tercih ettiği elbette ki şüphesizdir. Yusuf Has Hâcib yazmış olduğu eserine Kutadgu Bilig ismini koymuştur. Bir eserin ismi, eserde anlatılanların ve verilmek istenilen mesajın özetidir (Küçük 2019: 1).

Mesnevî tarzı Anadolu sahasındaki ilk büyük mahsüllerini Mevlânâ'nın büyük *Mesnevî'si*, Sultan Veled'in *Rebab-nâme* ve *İbtidâ-nâme*, Ahmed b. Muhammed el-Tûsîyyü'l-Kânî'nin *Kelîle ve Dimne* tercümesi, Nasîrüddin Yahyâ'nın *Selçuk-nâme*, Ebû Nasr b. Mes'ud'un *Enîsü'l-kulûb* ve Hoca Dehhânî'nin *Selçuklu Şehnâme'si* gibi Farsça nazmedilmiş eserlerle vermiştir. Türk diliyle yazılmış ilk mesnevîler arasında müellifi bilinmeyen *Abdürrezak Destânı* sayılabilir. Anadolu Selçukluları devrinde Anadolu'da yazıldığı hâlde bugün elimizde bulunmayan Türkçe eserler de vardır. Bunlar, *Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ında* haber verdiği ve acemice yazıldığını söylediği manzum *Şeyh San'ân Kıssası* ile Şeyyâd İsâ'nın *Salsal-nâme* isimli eseridir. Fuad Köprülü'nün XIII. yüzyılda yazıldığını söylediği *Salsal-nâme*, bir kahramanlık hikâyesi olup, Salsal adlı bir devin Hz. Ali ile savaştığını, ancak yenilip yok olduğu konusunu işler. Bu hikâye, sonraki yüzyıllarda da çeşitli şairler tarafından yazılmıştır. Farsça nazmedilmesine rağmen Mevlânâ'nın (ölm. 1273) 25.000 beyti aşkın 6 ciltlik büyük eseri *Mesnevî*, Türk edebiyatını derinden etkilemesi ve yüzyıllar boyunca Türkler tarafından okunup yorumlanması bakımından mesnevî nazım şeklinin Anadolu'daki en büyük ürünü olarak kabul edilir. "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla nazmedilen eserin düzenlenme biçimi birbiri içine girmiş ilgi çekici hikâyelerden oluşur. Temelinde tasavvuf ve ahlâkî öğütler bulunan bu hikâyelerin biri bitmeden diğeri başlar ve tam konu artık değişti derken neredeyse unutulmuş çok önceki bir hikâyenin devamı anlatılmaya başlanır. Böylece okuyucu eseri ilgiyle okumak üzere sürekli bir dikkat ve merak içinde bırakılır. Eseri oluşturan hikâyelerin neredeyse tamamı ayet ve hadislerin izah ve yorumundan ibaret olup bu bakımdan Mesnevî çoğu zaman Kur'an'ın özü anlamında "Mağz-ı Kur'an" olarak adlandırılmıştır (Şentürk 2008: 3).

Anadolu sahasında bilinen en eski Türkçe mesnevî olan Ahmed Fakih'in *Evsâf-ı Mesâcîd'i* hatırat yahut seyahatname türünde kaleme alınmış küçük bir eserdir. Diğer taraftan Haliloğlu Ali'nin 1232'de tercüme ettiği *Yûsuf u Züleyha*'sının da aruzla yazılmış olmasına rağmen destan şeklinde kafiyelenmiş dörtlüklerden meydana gelişi bu konuda dikkate değer bir husustur. Anadolu sahasında manzum hikâye ve destanların ilk örnekleri sayılabilecek Ahi Evren'in *Şûkr-nâme*'si halk edebiyatındaki destan şeklinde, Ahmed Fakih'in *Çarh-nâme*'si ve Kaygusuz Abdal'ın *Dolab-nâme*'si kaside şeklinde, Ahmed-i Dâî'nin *Mutâyebât'ı* kıt'a ve gazel şeklinde, Malkaralı Bahâeddin'in *'Ucûbetü'l-garâib*'i ile Şeyhî'nin *Kenzü'l-menâfi* adlı tıbbî eseri kıt'a şeklinde nazmedilerek, daha sonraları tamâmen mesnevî nazım şekliyle telif edilen bu gibi konuların önceleri ne şekillerde işlendiğini açıkça göstermektedir (Şentürk 2008: 3).

1.1.1. XIV. Yüzyıl Mesnevîleri

XIV. asırda çeşitli konularda kaleme alınan mesnevîlerin ekseriyeti günümüze kadar gelmiştir. Âmil Çelebioğlu'nun tespitine göre bu asırda yazılan mesnevîlerden 58'i elimizdedir. Bunlardan 15'inin müellifi ve telif tarihi, 29'unun müellifi, 1'inin ise sadece telif tarihi bellidir. 11'inin ise müellif ve telif tarihleri bilinmemektedir. Manzum *Kudûrî Tercümesi*'nin de nüshaları kayıptır (Çelebioğlu 1999: 43). Ahmet Atillâ Şentürk'ün tespitlerine göre ise, telif tarihi bilinen 21, müellifi bilinen 40 ve müellifi bilinmeyen 18 olmak üzere, toplam 79 tane mesnevî kaleme alınmıştır (Kartal 2018: 275).

XIV. yüzyıl başlarına gelindiğinde mesnevî tarzının daha çok dînî ve tasavvufî eserlerle zenginleşmeye başladığı görülür. Anadolu'da büyük mutasavvıf şair Yûnus Emre'nin (ölm. 1320-21) *Risâle-tü'n-nushiyye* adlı eseri m. 1307'de "mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" vezniyle yazılmış ahlâkî ve öğretici, 573 beyitlik küçük bir mesnevidir. XIV. Asır mahsülleri arasında *Mantıku't-tayr*, *Garib-nâme*, *Fakr-nâme*, *Vasf-ı Hâl-i Kerkesî* ve *İbtidânâme Tercümesi* tasavvufî; *kerâmât-ı Ahi Evren*, *Menâkıbü'l-kudsiyye*, *Maktel-i Hüseyin*, *Mansur-nâme*, *Dâstân-ı İbrâhim Edhem* gibi eserler ise menkabevî mesnevîlere örnek oluştururlar. Buraya kadar zikredilen eserler daha çok dînî, tasavvufî, destânî ve ahlâkî konularda kaleme alınmış olup çoğu halk hikâyeciliğinin mesnevî şeklinde tezahüründen ibârettir. Hemen tamâmında Aruz

vezni işlenmekle berâber sâde bir dil kullanılmış, edebî değerlere ve estetik endişelere pek önem verilmemiştir. Bu yüzyılın edebî açıdan asıl mühim eserleri ise Hoca Mes'ûd'un *Süheyl ü Nevbahar*'ı, Darir'in *Yûsuf ü Züleyhâ*'sı, Fahrînin *Hüsrev ü Şîrîn*'i, Yûsuf-ı Meddah'ın *Varka ve Gülşah*'ı, Şeyhoğlu'nun *Hurşîd ü Ferahşad*'ı, Ahmedî'nin *İskender-nâme*'si ve Mehmed'in *Ferruh ile Hümâ*'sı gibi beşerî aşk konusunu işleyen mesnevîlerdir. Mesnevî edebiyatımızın temel atma devresi diyebileceğimiz XIV. yüzyılın bu son eserleri asırlar boyunca yüzlerce mahsül verecek bu tarzın âdetâ temel taşlarını oluşturmaktadır (Şentürk 2008: 3-4).

XIV. Yüzyıldan sonra ortaya konulan mensur eserlerin çoğu Arapça ve Farsçadan tercüme ve adapte olmak üzere hemen hepsi didaktik, yol gösterici ve telkin edici amaçlar tasır. Konuları ise ahlâk ve din çerçevesindedir (Levend 1964: 89-115).

XIV. yüzyılın dinî-destanî ve gazavât türündeki mesnevîlerinden olan *Gazavat-ı Resulullah*, *Kıssa-i Mukaffa* ismiyle de anılan 673 beyitlik bir eserdir. Tursun Fakih (ö. 1326'dan sonra) tarafından yazılan bu mesnevîde, Hz. Peygamber ile Yemen'de bulunan ve putperest Mukaffa arasındaki savaş hikâyeye edilmektedir. Şairin *Muhammed Hanefî Cengi* ise, Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefî'nin gençlik dönemindeki kahramanlıkları ile Hz. Ali'nin kahramanlıklarını anlatır. Aynı konudaki diğer bir mesnevî de 1111 beyitten oluşan *Kıssa-i Umman*'dır. Şairin bunlar dışında *Hz. Peygamber Ebu Cehil ile Güreş Tuttuğudur* isimli 269 beyitlik bir mesnevîsi daha vardır. Hz. Peygamber'in hayatı etrafında yazılan mesnevîlerden olan *Tavus Mucizesi*, 60 beyittir. İzzetoğlu tarafından kaleme alınan eser, Hz. Peygamber'in mucizelerini konu almaktadır. Bu tür mesnevîlerden bir diğeri ise; Sadreddîn'in *Mu'cize-i Muhammed Mustafa* adlı 32 beyitlik eseridir. Sadreddîn tarafından yazılan 95 beyitlik *Dâstân-ı Geyik* de bu tür eserlerdendir (Şentürk 2008: 4).

Kastamonulu Şâzî'nin *Maktel-i Hüseyin* isimli eseri 3313 beyit olup "maktel" türünün Türkçede bilinen manzum ilk örneğidir. Candaroğulları Sultanı Celâleddin Şâh Bâyezîd'e sunulduğu tahmin edilen eser, on "meclis"ten oluşmaktadır. İçerisinde yer yer aynı vezinle yazılmış gazeller de bulunmaktadır. Bu asırda yazılan didaktik mahiyette bir macera hikâyesi olan *Dâstân-ı Yigit* de, İbrahim isimli biri tarafından 1379 tarihinde yazılmıştır. Müellifin beyanına göre eserin aslı 420 beyit olmasına rağmen, nüshada eksik olarak 350 beyittir. Kirdecî Ali tarafından yazılan *Dâstân-ı Hamâme*, dinî-destanî mahiyette olup 52 beyittir. Eser Hz. Muhammed'in bir

mucizesine, imtihan edilmesine, dolayısıyla onun örnek ahlâkına ve ahde vefaya dairdir. Kirdeci Ali'nin *Dâsitân-ı Ejderhâ*'sı “Gazavât-ı Ali” türünden olup 116 beyittir. Eserde Hz. Peygamber'e uzak bir ülkeden gelen Müslümanların şikâyet ettikleri ejderha ile Hz. Ali arasındaki savaş anlatılmaktadır. Aynı şairin *Hikâye-i Delletü'l-Muhtel*'i “Binbir Gece Masalları” türünden olup 364 beyittir. Kirdeci Ali'nin Hz. Ali'nin cenknamelerinden *Kesikbaş Destanı* 150 beyit olarak nazmedilmiştir (Şentürk 2008: 4).

Müellifi Kırşehirli İsa olan eserin Vefat-ı İbrahim ve Dastan-ı İbrahim başlığında iki farklı nüshası elimizde bulunmaktadır. Her ikisi de konusu itibariyle değerlendirildiğinde aynı eserin farklı nüshaları olduğu anlaşılmaktadır (Köktekin 2001: 15). Biri Topkapı Saray Arşivi'nde diğeri ise Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü Satın Alınan (SA) el yazmaları kısmında bulunmaktadır. Eserin müstensihi olan Bekir b. Osman'ın, müellifin ismini “Kırk şehirli” şeklinde muhtemelen yanlış yazdığı varsayılmaktadır (Köktekin 2001: 14). Eserin yazıldığı tarih ve yer hakkında hiçbir bilgiye sahip olmasak da içeriğinde Ahmed-i Dai'ye dair geçen bir beyitten (Köktekin 2001. 26) yola çıkarak 14.yüzyılın sonları ve 15.yüzyılın başlarında ortaya konulduğu düşünülmektedir (Özkan 2000: 77). Atatürk Üniversitesi'nde bulunan nüshada yine aynı döneme ait olduğu varsayılan Kesik Baş Destanı, Hatun Destanı ve Meyyit-i Hammal hikâyesi de bulunmaktadır (Köktekin 2001: 14).

105+1 beyitten oluşan eserin vezni “*failatun failatun failun*”dur (Çelebioğlu 1999: 82). Halk dilinin imla özelliklerini yansıtan eser, her ne kadar aruz ölçüsüyle yazılmışsa da vezinde tutarlılığı sağlayamamış ve kimi yerlerde hece ölçüsü kullanılmıştır (Köktekin 2001: 15). Dili Eski Anadolu Türkçesi ve basittir (Kocatürk 1964: 151). Muhtemelen bunun sebeplerinden biri de sanatsal bir gayeyi içeriğinde barındırmamasıdır (Köktekin 2001: 16). Arapça ve Farsça kelimelerin halk ağzına yaklaştırılarak vezne uydurmak için birçok yerde farklı şekilde yazılması da imladaki tutarsızlık olarak görülmektedir. Eserin yalınlığı, sadeliği ve anlaşılabilirliği içeriğinde çok az yabancı kelime barındırmasından kaynaklanmaktadır (Türker 2011: 270). Meclislerde okunan dini destan halk tipi manzume biçimindeki eserin tesiri yer yer halk tabirlerini kullanması ve patetik bir içeriğe sahip olmasıyla ilişkilidir (Kocatürk 1964: 151).

Destan'ın içeriği, 14-15.yüzyıl manzum halk edebiyatı eserlerinde sık görülen az ya da çok konunun, anlatının içerisinde geçen dini karakterlerle şekillendiği bir biçime sahiptir (Çelebioğlu 1998: 349). Baş karakter, Hz. Muhammed'in erken yaşta vefat eden oğlu İbrahim'dir. Destan, bir bütünlüğe sahip olarak başlangıçta ölüm temasını gündeme getirir, Allah'ın kerim olduğunu, dünyanın fani olduğunu ve ölümün hiç kimsenin kendisinden kaçamayacağı bir vakıa olduğunu hatırlatarak bu acı durumu en büyük peygamberin dahi yaşadığını “*Ol ‘alem fahri Muhammed Mustafa, Ol dahi gördi bu derdi ey safa*” şeklinde ifade ederek başlar (Köktekin 2001: 19). Hz. Muhammed'in Yusuf güzelliğinde bir oğlu dünyaya gelir, yaşı gelince mektebe başlar, hocası Hz. Osman'dan Kuran-ı Kerim okumayı öğrenir. Daha sonra Hz. Muhammed'in oğluna duyduğu derin sevgiden dolayı Azrail gelerek “*Bir gönülde iki sevgü sığmaya, Allah emrin hiç kimse yıkmaya, İbrahimi severise Mustafa, Ümmetine virmsün miyl-i vefa*” şeklindeki Allah'ın emrini iletir. Peygamber ise her ne kadar evladına doyumsuz bir sevgi duysa da ümmetini oğluna tercih eder. İbrahim bir gün mektepten çıkarken Azrail'i görür ve durumu anlar. Arkadaşları ve hocasıyla vedalaştıktan sonra eve gelir, başı ağrır ve babası Hz. Muhammed'in dizine yaslanırken Azrail ruhunu kabzeder. Hocası Hz. Osman yıkayıp kefenledikten sonra bütün Medine halkı hüznün içerisinde İbrahim'i defneder. Destan dünyanın faniliği ve salavatlara nihayete erer (Çelebioğlu 1999: 82).

Gülşehrî'nin *Mantuku't-tayr*'ı, Feridüddîn-i Attâr'ın aynı isimdeki eserini esas alarak 1317'de meydana getirdiği, vahdet-i vücûd inancını işleyen alegorik bir mesnevîsidir. Eser, Türk diliyle Farsçadan daha güzel bir eser yazılabileceğini ispat amacıyla kaleme alınmıştır (Şentürk 2008: 4).

Bu yüzyılda Şeyyâd Hamza'nın *Yûsufu Zeliha'sı* 1529 beyitlik bir mesnevîdir. Gazneli Devleti'nin en meşhur hükümdarı Gazneli Mahmûd ile bir derviş arasında geçen karşılıklı konuşmayı konu edinen *Dâstân-ı Sultan Mahmûd* mesnevîsi, 79 beyittir. Ahmed Fakih'in *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-ş-şerîfe* adlı mesnevîsi, aralarında gazel ve kasidelerin de bulunduğu 339 beyitten oluşmaktadır. Ahmedî'nin *İskender-nâme* adlı eseri, XIV. asırda yazılan en önemli eserlerden biri olup, edebiyatımızda bu konudaki mesnevîlerin ilki ve en başarılı örneğidir. Ahmedî'nin en fazla tanınan eseri olan *İskender-nâme*, Anadolu'da Nizâmî-i Gencevî'nin *İskender-nâme*'sine yazılan ilk naziredir. *Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân* şairin dikkat çeken diğer bir

mesnevîsidir. *Tervîhu'l-ervâh*, Ahmedî'nin tıpla ilgili olan mesnevîsidir. Hoca Mes'ûd'un 1350 tarihinde nazmettiği *Süheyl ü Nev-bahâr*, 5703 beyitten oluşan bir mesnevîdir. Şeyh Sâdî'nin *Bôstân* isimli eserinin kısa bir tercümesi olan *Ferheng-nâme-i Sa'dî*, Hoca Mes'ûn'un 1354 tarihinde nazmettiği 1073 beyitlik bir mesnevîsidir. Fahrî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevîsi bugünkü bilgilerimize göre Anadolu'da yazılan ilk *Hüsrev ü Şîrîn*'dir. XIV. yüzyılın dikkat çeken mesnevî şairlerinden Mehmed'in *Işk-nâme* veya *Tuhfe-nâme* isimli mesnevîsi, *Süheyl ü Nev-bahâr* gibi İran edebiyatında orijinali bulunmayan eserlerdendir. 8702 beyitten oluşan mesnevînin konusu bir aşk hikâyesine dayanmaktadır. Tutmacı'nın *Gül ü Hüsrev*'i, Feridüddîn-i Attâr'ın aynı adlı yahut *Hüsrev-nâme* diye bilinen 7708 beyitlik mesnevîsinin 5370 beyitle 1406 tarihinde Türkçeye tercümesidir. Yûsuf-ı Meddâh'ın *Varka ve Gülşâh*'ı 1368-69 tarihinde kaleme almış 1700 beyitlik bir mesnevîdir. Bu asrın dinî konulu mesnevîlerinden biri de Ladikli Mehmed bin Âşık Selman'ın *Keşfü'l-me'ânî*'sidir. Kadı Darîr'in *Yûsuf u Züleyhâ*'sı bu dönemde yazılan dinî-romantik aşk mesnevîlerindendir. Kemâloğlu İsmail'in 1387 tarihinde yazarak Trablusşam hâkimi Mîr Gazi'ye takdim ettiği 3030 beyitlik *Ferah-nâme* de bu asrın mesnevîleri arasında yer almaktadır. (Şentürk 2008: 5-7).

1.1.2. XV. Yüzyıl Mesnevîleri

Başlangıç devri diyebileceğimiz XIII. ve XIV. asırlarda yazılan mesnevîler ile XV. yüzyıldakiler arasında muhteva, özellikle de üslûp bakımından büyük farkların olduğu görülür. İlk dönem mesnevîleri, gerçek bir başlangıç olmanın bütün özelliklerini taşır. Kelime seçimi, mısra yapısı, müzikalite, kafiye ve özellikle vezin tekniği, mecaz sistemi, tavsif ve tasvirler, basit, iptidaî, acemice, zevksiz tercüme veya taklit niteliği ağır basan bir özellik taşır. Konu seçimine ve esere hâkim olan zihniyet, bazen tercihen bazen de zarurî olarak bir şeyler öğretme, faydalı olma, bir şeyin propagandasını yapma, Allah rızasını kazanma ya da öldükten sonra hayır dua ile anılma gibi hususların ötesine pek az geçer. Daha sonraki tezkire yazarlarının eser tenkidinde kullandıkları "*mücerred bir kelâm-ı mevzûn*" yani "sadece vezinli bir söz" tabiri, aslında bu devir mesnevîlerimiz için oldukça geçerli bir değerlendirmedir (Kartal 2018: 310).

XV. Yüzyıl Türk mesnevî edebiyatında bir dönüm noktası oluşturur. Halîlî'nin *Fürkat-nâme*'si ve Ca'fer Çelebi'nin *Heves-nâme*'si ile Osmanlı ülkesinde cereyan eden

orijinal konuları aksettiren “sergüzeşt” nevinin ilk mahsulleri verilmiş; bu gibi eserler XVI. asırda gelişmeye başlayan “şehrengiz”, “sûr-nâme”, “sâkî-nâme” vb. konulu eserlere de zemin oluşturmuştur. XV. asrın ikinci yarısından sonra ve özellikle Ahmed-i Dâ’î’nin *Çeng-nâme*’sinden itibaren mesnevî edebiyatımızda belirli birtakım konu ve nesnelere üzerinde ihtisaslaşmaya yönelik bazı cereyanlar tespit edilmektedir. XVI. yüzyılda hızla gelişen “işret-nâme”, “sâkî-nâme”, “şehrengiz”, “gazavât-nâme”, “kıyâfet-nâme”, “sûr-nâme” vb. gibi belirli konularda oluşan eden orijinal mesnevîlerin ortaya çıkışını bu ihtisaslaşma temayülünün bir neticesi olarak görmek mümkündür (Şentürk 2008: 7).

XV. yüzyılda şairlerimizin Arap ve Fars edebiyatının özellikle nazım alanındaki inceliklerini izleyip uygulayabildiklerini, her tür ve şekilde örnekler verebildiklerini görmekteyiz. Siir alanındaki bu gelişmeler konu ve üslûp itibariyle nesre de yansımış, dinî, tasavvufî, ahlâki, tarihî, siyasî, içtimaî, kültürel, ilmî ve edebî her alanda telif, tercüme veya adapte olarak çok sayıda eser verilmistir (Tolasa 1982: 10).

15. yüzyıl’da Türk Edebiyatı Çağatay, Azerbaycan Türkçesi ve Anadolu sahalarında büyük gelişme göstermiştir. Çağatay sahasına Horasan ve Maverâünehir’de Semerkant ve Herat merkez olmak üzere, Doğu Türkçesi ile parlak bir edebiyat meydana gelmiştir (Solmaz 2016: 9).

15. yüzyıl ilk yarısında bu bölgede Sekkaki, Lutfî, Mirza Haydar, Mirza Gedayi, Atayi, Yakini, Mukimi gibi önemli şairler yetişmiştir. İkinci yarısında ise Hüseyin Baykara ve edebiyatımız için bütün zamanların en iyilerinden Ali Şir Nevayi vardır (Solmaz 2016: 9).

XV. Asırda da bir önceki asırda olduğu gibi dinî, tasavvufî, destânî ve ahlâki eserler bulunmakla berâber bunlar bir önceki asrın halk tipi dînî-destânî mesnevîlerine nazaran daha edebi ve Aruz bakımından daha olgunlaşmış türlerdir. Bunlar arasında Süleyman Çelebi’nin *Vesiletü’n-necât*’ı, Hatiboğlu’nun *Letâyif-nâme*’si, Kemal Ummî’nin *Kırk Armağan*’ı, Refîî’nin hurûfiliğe dâir *Beşâret-nâme* ve *Genç-nâme*’si, Abdülvâsi Çelebi’nin *Halil-nâme*’si, Hatiboğlu’nun *Bahrü’l-hakâyık*’ı ve Kaygusuz Abdal’ın *Gevher-nâme*’sini sıralayabiliriz (Şentürk 2008: 7).

Mesnevî edebiyatının Türklere has ürünlerinden olup diğer İslâmî edebiyatların hiçbirinde görülmeyen “mevlid” türünün en olgun örneğini XV. asırda Süleyman Çelebi’de buluruz. 480 beyitlik eser, Aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla

yazılmıştır. Süleyman Çelebi'nin mevlidinin dışında bu asırda başka mevlidlerin yazıldığı da görülmektedir. Bunlar *Ahmed*, *Ârif*, *Celâl*, *Muhibbî'ni mevlidleri*, Kerîmî'nin *Îrşâd*'ı, Hamdullah Hamdî'nin *Ahmediyye*'si Abdurrahman'ın *Siyer-i Nebî*'si, *Hocaoğlu Mevlidi*, İpsalalı Ebu'l-hayr'ın, *Mevlid*'i ve *Sinanoğlu Mevlidi* olarak sıralanabilir. Ancak bunlardan hiçbiri Süleyman Çelebi'nin eserinin yerini tutamamıştır. Hz. Muhammed hakkında yazılan eserlerin en meşhurlarından biri de Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye*'sidir. 9008 beyitten oluşan eserde 12 değişik aruz kalıbı kullanılmıştır (Şentürk 2008: 8).

Bu asırda tasavvufî aşk, yaşayış, ahlâk ve prensipleri konu alan eserler arasında Elvân-ı Şîrâzî'nin *Gülşen-i Râz Tercümesi*, Mahmûd-ı Şebüsterî'nin aynı adlı eserinden tercüme edilerek oluşturulmuştur. 1425-26'da II. Murad'a takdim edilen eser, 2854 beyitten oluşmaktadır. Bir diğer tasavvufî eser Pîr Mehmed'in *Tarîkat-nâme*'si, Attâr'ın *Musîbet-nâme*'sinin çevirisidir. Ârif'in *Mürşîdü'l-ubbâd*'ı 1437-38'te 2042 beyit olarak yazılmıştır. Abdurrahim-i Karahisarî'nin *Vahdet-nâme*'si 1461'de 4267 beyit olarak nazmedilmiştir. Bu asırda yazılan tasavvufî mesnevîler arasında Dede Ömer Rûşenî'nin tasavvufî fikir ve anlayışını sergilediği *Miskinlik-nâme* ve *Kalem-nâme*'sini, birtakım dinî-tasavvufî meselelerin fıkıh ve tasavvuf açısından ele alan İbrahim Tennurî'nin *Gülzâr-ı Manevî*'sini, Muhyiddin Çelebi'nin ricâlû'l-gayb denilen veliler hakkındaki telakkilere dair nazmettiği *Hızır-nâme*'sini, Hatiboğlu'nun Hacı Bektaş-ı Velî'nin Arapça mensur eseri *Makâlât*'ının Türkçe manzum tercümesi olan *Bahrü'l-hakâyık*'ını, II. Murad ve Fâtih dönemi şeyhlerinden Akbıyık Muhyiddîn'in Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Makâlât*'ından hareketle oluşturulduğu anlaşılan *Makâlât'tan Hikâyât-ı Nây*'ını, Gülşenî-i Saruhanî'nin *Râz-nâme*'sini, Kaygusuz Abdal'ın *Gevher-nâme*'sini, Şeyh Eşref bin Ahmed'in *Fütüvvet-nâme*, *Nasihat-nâme*, *İbret-nâme*, *Ma'zeret-nâme*, *Elest-nâme* ile Hâmidî-i İsfahânî'nin *Hasbihâl-nâme*'sini sayabiliriz (Şentürk 2008: 8-9).

XV. yüzyıl başlarında Ahmed-i Dâ'î'nin mesnevîsi *Çeng-nâme*, gerek kendi mevzuunda gerekse zamanına kadar telif edilmiş örnekler arasında ilk orijinal mesnevî mahiyetindedir. *Câmâsb-nâme*, İranlı Nasîrüddîn-i Tûsî'nin (ölm. 1274) gizli ilimlerden bahseden "yıldız-nâme" türündeki otuz üç beyitlik aynı adlı mesnevîsinin genişletilmiş tercümesidir. *Vasiyyet-i Nüşîrevân-ı Âdil be-Püseriş Hürmüz-i Tâcdâr*, tamamen didaktik mahiyette 115 beyitlik bir mesnevîdir. Şeyhî'nin ince bir sosyal

tenkit ve temiz bir Türkçe örneği olan *Har-nâme*, aynı zamanda hiciv ve mizah edebiyatımızın bir şaheseridir. XV. asır şairlerinden Ahmed-i Rıdvân'ın *Hüsrev ü Şîrîn*'i, Anadolu Türkçesiyle kaleme alınan *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevîlerinin, Fahrî ve Şeyhî'nin eserlerinden sonra bilinen en eskisidir. Cem Sultan *Cemşîd ü Hürşîd*'i meşhur İran şairi Selmân-ı Sâvecî'nin aynı isimdeki eserinden tercüme ederek oluşturmuş, ayrıca *Âyât-ı Uşşâk* adını vermiş ve 1477 tarihinde bitirmiştir (Şentürk 2008: 9).

XV. yüzyılın mesnevîleriyle dikkat çeken simalarından biri de Hamdullah Hamdî'dir. Şairin *Muhammediyye* veya *Ahmediyye* adlarıyla anılan mevlidi, 1494-95 tarihinde yazılmış olup 1337 beyitten oluşur. Şairin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsi, 1499-1500'de yazılmıştır. Telif tarihi bilinmeyen *Kıyâfet-nâme* 158 beyitten oluşur. Hamdullah Hamdî'nin bir de 950 beyitlik *Tuhfetü'l-uşşâk* mesnevîsi vardır. Türk edebiyatında *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesini tam olarak nazmeden ilk şair bugünkü bilgilerimize göre Edirneli Şâhidî'dir. Şehzade Cem adına İstanbul'da nazmedilmeğe başlanan eser, 1470 tarihinde Konya'da tamamlanmıştır. Bihiştî, Ahmed-i Rıdvân ve Kadîmî de birer *Leylâ vü Mecnûn* yazmışlardır (Şentürk 2008: 9-10).

Cemâlî'nin *Hümâ vü Hümâyûn* veya diğer bir ismiyle *Gülşen-i Uşşâk* isimli eseri, XIV. asır Fars şairlerinden Hâcû-yi Kirmânî'nin *Hümâ vü Hümâyûn* mesnevîsine dayanmaktadır. 1446 tarihinde Sultan II. Murad adına yazılan mesnevî 4593 beyitten oluşmaktadır. Eserde Arap ülkesinin meşhur padişahı Menûşeng'in oğlu Hümâ ile Çin Fağfurunun kızı Hümâyûn arasındaki aşk anlatılmaktadır (Şentürk 2008: 10).

Türk edebiyatına XIV. asır şairlerinden Ahmedî'nin eseriyle giren *İskender-nâme* konusu XV. asırda Ahmed-i Rıdvân tarafından tekrar işlenmiştir. Ahmed-i Rıdvân, ilk mesnevîsi olan bu eserini 1499 yılında, II. Bâyezîd adına Ahmedî'nin *İskender-nâme*'sinden istifade ederek yazmıştır. Derviş Hayâlî'nin *Ravzatü'l-envâr* adlı eserinde de kısa bir İskender hikâyesi bulunmaktadır. Nizamî'nin *Heft-peyker* isimli eseriyle klâsik bir konu hâline gelen Behrâm-ı Gûr hikâyelerinin Anadolu'da bilinen ilk örneğini *Heft-peyker* adlı mesnevîsiyle Aşkî yazmıştır. Bu asırda *Heft-peyker* yazan şairlerden biri de, Ahmed-i Rıdvân'dır. Ahmed-i Rıdvân bu eserini Nizamî'nin aynı adlı eserinden tercüme ederek oluşturmuştur (Şentürk 2008: 10).

XV. yüzyılda mesnevî nazım şekliyle telif edilen bir diğer eser gurubu da manzum tarihler ve gazavat-nâmelerdir. Abdülvâsi Çelebi'nin *Halîl-nâme*'sinde Çelebi

Mehmed ile Musa Çelebi arasındaki mücadeleyi anlatan kısım, Ahmed-i Rıdvân'ın *İskender-nâme*'sindeki "Nusret-nâme-i Osmân" bölümü ve Kemâl'in II. Bâyezîd namına 1490'da bitirdiği Fâtih devri sonuna kadar tam bir Osmanlı tarihi hüviyetindeki *Selâtin-nâme* bu konunun tanınmış örneklerini oluşturur. Bu asırda yazılan manzum tarihlerden birisi de, Enverî'nin *Düstûr-nâme*'sidir. 1465 tarihinde yazılan eser, 3730 beyitten oluşmaktadır. Anadolu'da yazılan ilk gazavatnâme örneği, 1446-1451 tarihleri arasında Gelibolulu Za'îfî tarafından yazılan 2566 beyitlik *Gazavât-ı Sultân Murâd*'dir. Kıvâmî'nin *Fetih-nâme-i Sultân Mehmed*'i, 1490 tarihinde nazmedilerek Sultan II. Bâyezîd'e takdim edilmiştir. Yer yer mensur kısımların da bulunduğu eserde 108 parça mesnevî vardır. Sinoplu Safâyî'nin on bin beyitlik *Feth-i İnebahtı ve Moton*'u, Kemâl Reis'in 1499'daki İnebahtı fethi ile 1500'deki Moton fethini ihtiva etmektedir. Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi'nin *Vekâyi-nâme-i Bihiştî* veya *Târîh-i Sultân Cem* isimli eseri, Sultan II. Bâyezîd ile Şehzade Cem Vak'asını konu edinmektedir. Seyfî'nin *Sultân II. Murad'ın Futûhâtına Dair Mesnevî*'sini de burada zikretmek gerekir. Yaşanmış olaylara dayanılarak telif edilmiş olması bakımından oldukça orijinal bir yeri olan Firdevsî-i Rumî'nin *Kutb-nâme*'si dikkat çekmektedir. Özellikle bu yönüyle edebiyat tarihimizde önemli bir yer tutan ve 1503 tarihinde yazılan eser, yaklaşık 3500 beyit civarındadır. Sûzî Çelebi'nin Mihaloğlu Ali Bey'in Rumeli'deki akınlarmı ve girdiği savaşlarını anlatan *Gazavât-nâme*'si gazavat-nameler arasında müstesna bir yer tutar (Şentürk 2008: 10-11).

XV. asır mesnevîlerinde "sergüzeşt-nâme" türünün ilk örneği Halîlî'nin *Fürkat-nâme*'sidir. XV. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlayan yerleşme temayülünün mahsullerinden olan bu mesnevî, sergüzeşt tarzında yazılmış olup kendisinden 23 sene sonra yazılan *Heves-nâme* ile bazı benzerlikler taşıyan orijinal bir eserdir. 1471-72 tarihinde kaleme alınmış olan mesnevî, 1334 beyitten oluşmaktadır. Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi'nin *Heves-nâme*'si, gerek mevzu gerekse içindeki tasvirlerin orijinalligi itibariyle devrine kadar kaleme alınmış mesnevîler arasında tamamen ayrı hususiyetler taşıyan bir eserdir. 1493 tarihinde yazılıp Sultan II. Bâyezîd'e takdim edilen mesnevî 3810 beyitten ibarettir. Çağatay sahasında ise Ali Şîr Nevâ'î (ölm. 1501), hamseyi de aşarak *Hayretü'l-ibrâr* (tlf. 1483), *Ferhâd u Şîrîn* (tlf. 1484), *Leylâ vü Mecnûn* (tlf. 1484?), *Hikâye-i Behrâr-ı Gûr*, *Seb'a-i Seyyare* (tlf. 1484), *İskender-nâme* ve *Mantuku't-Tayr*'a nazire olarak söylediği 3500 beyitlik *Lisânü't-tayr*'dan oluşan altı mesneviyi bir araya getirmeyi başarmıştır (Şentürk 2008: 11).

1.1.3. XVI. Yüzyıl Mesnevîleri

Türk kültürü ve medeniyetinin, buna paralel olarak da Türk sanatı ve edebiyatının hızla gelişerek mükemmeli yakaladığı bu dönemde, Klâsik Türk edebiyatı, hem şekil hem muhteva hem de işleniş yönünden, Türk milletinin, sanat istidadı ve kabiliyetini; zekâ gücü, kudreti ve kıvraklığını; şiirlerine yansıttığı mânâ derinliği ve yoğunluğunu; dili kullanmaktaki üstün yeteneği ve başarısını; aşk, his, coşku, zevk, tefekkür, hayat görüşü ve yaşantısı, örf ve âdeti ile şevkini imbikten geçirmişçesine zarafetle mezc ve tahmir ederek gerçekleştirdiği eşsiz zaferi ve ortaya koyduğu mükemmel sanat mahsulü olarak kendisini göstermektedir (Kartal 2011: 153). Bu husus bu dönemde kaleme alınan “gazel” ve “kasîde”nin yanında “mesnevî”de de müşahede edilmektedir. Özellikle bunda Türkçenin, tam anlamıyla şiir dili olma hüviyetini kazanması, kudretli şâirlerin elinde estetik değeri yüksek eserler verebilecek kıvamı yakalaması ve aruza uygulanma noktasında hiçbir pürüzün kalmaması önemli bir faktör olmuştur. Bu dönemde daha çok dinî, ahlâkî ve tasavvufî konular ile aşk hikâyeleri kaleme alınmıştır. Dinî ve tasavvufî mesnevîler, ya geçmiş dönemlerde görülen didaktik tarzı devam ettirmişler ya da didaktik hedeflerden uzaklaşarak estetik zemine kaymışlardır. Özellikle eserlerin tamamına hâkim olan bu mistikdidaktik hava bir süre sonra yerini yavaş yavaş “aşk” temasına bırakacaktır (Kartal 2018: 390-391).

XVI. yüzyılda mesnevi türünde pek çok eser yazılmıştır. Daha önceki yüzyıllarda ahlaki ve didaktik nitelikteki mesnevîlere karşılık bu yüzyılda daha çok aşk, tasavvuf ve tarih konulu mesnevîler kaleme alınmıştır. Bu yüzyılda hamse (beş mesnevi) sahibi şairlerin sayısı artmıştır. Ahmed-i Rıdvan, Taşlıcalı Yahya, Lamiî, Gelibolulu Âlî, Şemsettin-i Sivasî ve Celilî bu asrın hamse sahibi şairleridir. XVI. yüzyıl mesnevîlerini dört başlık altında toplayabiliriz: Aşk ve Macera Mesnevîleri, Dinî ve Tasavvufî Mesnevîler, Tarihî ve Destanî Mesnevîler, Realist Yerli Mesnevîler. (Aksoyak 2011: 105-106).

XVI. yüzyıl mesnevî edebiyatının önemli bir kısmını dinî-tasavvufî ve ahlâkî eserler oluşturur. İbni İsâ-yı Saruhanî tarafından 1541 tarihinde telif edilen *Şerhü'l-esmâ'ü'l-hüsnâ*, Allah'ın 99 güzel ismini konu almaktadır. Lâmi'î Çelebi'nin Allah'ın 99 ismini serh eden *Şerh-i Sâfi* isimli bir mesnevîsi ve Bursalı Dervîş Subhî'nin de 300 beyte yakın bu türden bir manzumesi bulunmaktadır. Hakanî'nin *Tercüme-i Hadîs-i Erba'in*'i 1603'te Câmî'den tercüme edilerek yazılmıştır. Latîfi'nin *Subhatü'l-uşşâk'ı*

manzum yüz hadis tercümesidir. Sirozlu Hüseyinî'nin *Câmi'u'l-envâr alâ-Tefsîri'l-ihlâs* adlı mesnevîsi, İhlâs Suresi'nin tefsiri olup 10.000 beyit civarındadır (Şentürk 2008: 11).

Hz. Muhammed'in doğumunu, peygamberliğini, mucizelerini, Miraç ve vefatını konu alan "mevlid"lerin bu yüzyılda da Emîrî, Hevâyî, Visâlî Ali Çelebi, Şâhidî, Murâdî, Edirneli Abdülkerim Efendi, Keşfi, Muhibbî, Zâtî ve Şemseddîn-i Sivasî tarafından mesnevî formunda işlendiği görülmektedir. Za'îfi ise, Hz. Muhammed'in savaşlarını konu alan *Gazâvâtü'n-nebî* isimli bir mesnevî kaleme almıştır. Şemseddîn-i Sivasî'nin Hz. Süleyman'ın hayatını konu edinen *Süleymâniyye'si* (tlf 1556) Şemsî Ahmed Paşa'nın *İtikad-nâme'si* ve *Şurûtü's-salât 'ı* konusunda dikkati çeken eserlerdendir. Kemâl Paşa-zâde'nin de 78 beyitlik bir *Şurûtü's-salât Tercümesi* vardır. Taşlıcalı Yahya'nın *Gülşen-i Envâr'ı*, hamsesinin son mesnevîsidir. Âzerî'nin *Nakş-ı Hayâl* mesnevîsi 1579 yılında tamamlanmış olup "müfteilün müfteilün fâilün" kalıbıyla yazılan eser, 3155 beyittir. Cinânî'nin *Riyâzü'l-cinân'ı*, 1578 yılında 3334 beyit olarak Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr'ına* nazîre olarak yazılmıştır. Âlî'nin 1562 yılında nazmederek Şehzade Selim'e sunduğu *Tuhfetü'l-uşşâk* isimli mesnevîsi de Nizâmîye diğer bir naziredir. Bursalı Rahmî'nin *Gül-i Sad-berg'i* 1567'de tamamlanmış olup 1550 beyit tutarındadır. Emîrî'nin 10 makaleden oluşan *Gülşenü'r-râz'ı*, 10 sohbetten oluşan *Sohbet-nâme'si* ile Taşlıcalı Yahya'nın *Usûl-nâme'si* de yüzyılın önemli mesnevilerdendir. Edirneli Nazmî de, Attâr'ın *Pend-nâme'sini* m. 1559 tarihinde 3000 beyitle tercüme etmiştir. *Pend-nâme'yi* tercüme eden bir diğer şair de Emre'dir. Güvâhî'nin *Pend-nâme'si* 2133 beyit olup bunlar arasında en çok tanınmış olanıdır (Şentürk 2008: 11-12).

Bu yüzyılda Attâr'ın *Mantiku't-tayr'*ının tek manzum tercümesi Za'îfi'nin *Gülşen-i Sî-murg* isimli mesnevîsidir. Şâhidî'nin 457 beyitlik *Gülşen-i Vahdet'i* tasavvufî mahiyette olup 1536'da yazılmıştır. Şemseddîn-i Sivasî'nin çiçeklerin karşılıklı konuşmalarını konu edinen *Gülşen-âbâd'ı* zarif ve orijinal bir mesnevîdir. Aynı müellifin Attâr'ın *İlâhî-nâme'sinin* muhtasar tercümesi olan *İbret-nümâ* isimli bir diğer mesnevîsi de 4791 beyittir. Şemseddîn-i Sivasî'nin 1584'te yazdığı *Heşt-Bihîşt* mesnevîsi 2282 beyitten oluşmaktadır (Şentürk 2008: 12).

Mesnevî'nin her cildinden yüz beyit seçilip her beytin 5 beyitle açıklanması şeklinde oluşturulan *Gülşen-i Tevhîd* Şâhidî'nin ilginç bir eseridir. Gülşenî tarikatının kurucusu

İbrâhîm-i Gülşenî ise, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine 40.000 beyitlik Farsça *Masdar-ı Ma'nevî* isimli bir nazire yazmıştır. *Râz-nâme*, *Pend-nâme*, *Sîmurg-nâme* ve *Kıdem-nâme* Gülşenî'nin Türkçe nazmettiği diğer mesnevîleridir. Bu sınıfta değerlendirilebilecek eserlerden biri de Taşlıcalı Yahya'nın *Gencîne-i Râz*'ı olup 1540-41 tarihinde 3051 beyitle Câmî'nin *Sübhatü'l-ibrâr*'ına nazire olarak yazılmıştır. yüzyılın didaktik-ahlâkî mesnevîlerden biri de Cinânî'nin *Cilâü'l-kulûb*'udur. Gelibolulu Âlî'nin *Riyâzu's-sâlikîn*'i 1590'da telif edilmiş olup 2834 beyitten oluşur. Bâyezîd-i Rûmî'nin *Sırr-ı Cânân* isimli mesnevisi 1516'da yazılmış olup 5101 beyittir. 18 bölüm ve 4 fasıldan oluşan eser, Muhiddîn-i Arabî'nin *Fusûsü'l-hikem* adlı eserine haşiye olarak yazılmıştır. Bu tür eserler arasında değerlendirebilecek mesnevîlerden Behişti'nin *Heşt Behişti*'i, 1556 tarihinde kalıbıyla 1124 beyit olarak kaleme alınmıştır. Üsküplü Atâ'nın *Tuhfetü'l-uşşâk*'ı, ünlü İran şairi Kâtibî'nin *Deh-bâb* diğer adıyla *Tecnîsât* isimli mesnevîsine nazire olarak 1505 tarihinde kaleme alınmıştır (Şentürk 2008: 12).

XVI. yüzyılın hamse şairlerinden Ahmed-i Rıdvan, eserlerini II. Bayezit adına tertip etmiştir. Anadolu ve Rumeli'de sancak beyliği görevlerinde bulunduktan sonra Edirne'de öldüğü bilinen şairin divanının yanı sıra İskendername, Leyla vü Mecnun, Hüsrev ü Şirin, Rıdvaniyye ve Mahzenü'l-Esrar'dan oluşan hamsesi vardır. II. Bayezit'in şehzadesi Ahmet adına da Heft Peyker mesnevisini yazmıştır. Yüzyılın en dikkat çekici mesnevi şairi Taşlıcalı Yahya'dır. Mesnevi geleneği içinde özgün ve yerli konuları işleyerek üne kavuşmuştur. Yahya'nın hamsesi şu mesnevîlerden oluşur: *Gencîne-i Raz*, *Şah u Geda*, *Usulname* yahut *Kitab-ı Usül*, *Yusuf u Züleyha*, *Gülşen-i Envar*. Bu yüzyılda önemli mesnevi şairlerinden biri de Bursalı Lamiî'dir. Şairin iki hamse oluşturacak kadar, yani ondan fazla mesnevisi vardır. Mesnevîleri arasında *Salaman u Absal*, *Ferhad u Şirin*, *Şem ü Pervane*, *Vamık u Azra*, *Vîs ü Ramin*, *Hüsn ü Dil* (manzumensur), *Edhem ü Hüma*, *Gûy u Çevgân*, *Mevlit*, *Maktel-i Hüseyin* bulunmaktadır. Lamiî Çelebi, *Yusuf u Zeliha* ve *Leyla ile Mecnun* gibi gelenekselleşmiş konularda mesnevi yazmamıştır. Bundan ötürü kaynaklar yeterince üzerinde durmamışlardır. Gelibolulu Mustafa Âlî de XVI. yüzyılın, hamse sayılabilecek kadar çok mesnevi yazan şairlerindedir. Lamiî gibi o da mesnevîlerinin fazlalığıyla dikkati çeker. Mesnevîleri arasında *Mihr ü Mah*, *Tuhfetü'l-Uşşâk*, *Riyâzu's-Salikîn*, *Mihr ü Vefa*, *Camiü'l-Buhur* yer almaktadır (Aksoyak 2011: 105).

XVI. yüzyılda yazılan mesneviler arasında çift kahramanlı aşk hikâyeleri büyük yer tutar. Bu tür mesnevilerin kahramanları kişiler olabileceği gibi kişileştirilmiş varlıklar da olabilir. Şairler çeşitli temsil ve istiareler kullanarak (alegori ve metafor), eserlerini çok katmanlı bir anlamsal yapıya büründürmek isteyebilirler. Bundan ötürü çift kahramanlı mesnevilerin bir kısmını tasavvufi veya temsili sıfatlarıyla nitelendirmek mümkündür. Bir eserin genel olarak böyle bir vurgusu olmasa bile içinde tasavvufi yorumlara imkân verebilecek nitelikte bölümler yer alabilir (Aksoyak 2011: 106).

XVI. yüzyıl mesnevî edebiyatının önemli bir kısmını da çift kahramanlı aşk mesnevîleri oluşturur. Bu konudaki öncü şairlerden Âhî *Hüsrev ü Şîrîn*'i yarım bıraktıktan sonra, onda geçen bazı beyitleri *Hüsn ü Dil* isimli eserinde kullanmıştır. Bir diğer *Hüsrev ü Şîrîn* yazarı Celîlî, 25 yaşında yazmaya başladığı 2109 beyitlik eserini 1512'de çok kısa bir sürede bitirerek Yavuz Sultan Selim'e sunmuştur. Bu asırda işlenen aşk mesnevîlerinden bir grubu da "Leylâ ve Mecnûn" hikâyesini konu edinmişlerdir. Celîlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unu 1514 yılında Edirne'de tamamlanmış olup 2145 beyittir. Bu hikâyeyi işleyen şairlerden biri de Edirneli Sevdâî'dir. Yüzyılın "Yûsuf ve Züleyhâ" hikâyesi nazmeden şairlerinden Kemâl Paşa-zâde, Taşlıcalı Yahya, Celîlî, Şerîfî ve Gubârî Abdurrahmân'ın eserleri günümüze gelebilmiş, Likâî, Nimetullâh, Halîfe, Kâmî Mehmed, Ziyâî Yûsuf, Şikârî, Manastırlı Kadı Sinan ve Hevâî Mustafa'nın bu konuda eser verdikleri çeşitli kaynaklarda belirtilmiş olmasına rağmen eserleri kayıptır. Bunlar arasında Taşlıcalı Yahya'nın eseri en tanınmış olup 5179 beyitten oluşmaktadır. Kemâl Paşa-zâde'nin 1492-1512 yılları arasında yazdığı tahmin edilen *Yûsuf u Züleyhâ*'sı şairin ifadesiyle 7777 beyit olarak düzenlenmiştir (Şentürk 2008: 12).

Bu asırda işlenen aşk konulu mesnevîlerden biri de "Mihr ü Mâh"tır. Gelibolulu Âlî yaşadığı bir aşk macerasının etkisiyle 1561 tarihinde henüz 20 yaşındayken yazdığı *Mihr ü Mâh* mesnevîsini, Konya'da bulunan Şehzade II. Selim'e takdim etmiştir. Şairin bir diğer eseri de *Mihr ü Vefâ* 1563 tarihinde Konya'da yazılıp aynı şehzadeye takdim edilmiştir. Hâşimî'nin *Mihr ü Vefâ*'sı 1541'de 6500 beyit olarak yazılmıştır. Harîmî'nin 1562-63'te bitirdiği *Mihr ü Vefâ*'sı sekiz bin beyit civarındadır. Mustafa Çelebi de bu asırda *Mihr ü Vefâ* yazan şairlerdendir. Abdî'nin *Cemşîd ü Hürşîd*'i 5940 beyit olup 1558'de Manisa'da yazılıp şehzade II. Selim'e takdim edilmiştir. Bu asır kadın şairlerinden Hubbî Ayşe Kadın'ın da bir *Cemşîd ü Hürşîd*'i vardır. Abdî'nin

1577’de nazmettiği *Gül ü Nevrûz* ve diğere söyleyişle *Nûzhet-nâme-i Abdî* isimli mesnevîsi, Hâcû’nun aynı adlı eserinin tercümesidir. Aynı şairin *Niyâz-nâme-i Sa’du Hü mâ*’sı 1074 beyitten oluşmaktadır (Şentürk 2008: 12-13).

Taşlıcalı Yahya’nın hamsesini meydana getiren eserlerden *Şâh u Gedâ* mesnevîsi, 1537 yılı civarında yazılmıştır. Temsilî bir aşk hikâyesi olan “Şem’ u Pervâne” konulu mesnevîleri, Lâmi’î Çelebi, Zâtî ve bu dönem hamse sahibi şairlerinden olan Kalkandelenli Muîdî yazmıştır. Zâtî’nin 1531’de tamamladığı *Şem’ u Pervâne*, 3937 beyittir. Lâmi’î Çelebi’nin 1522 tarihinde yazarak Kanunî Sultan Süleyman’a sunduğu *Şem’ u Pervâne*, tasavvufî ve alegorik bir aşk hikâyesidir. Muîdî’nin aynı isimdeki küçük eseri ise 650 beyittir (Şentürk 2008: 13).

Bu asırda mesnevî formunda işlenen aşk hikâyelerinden bir diğere de “Vâmık u Azrâ”dır. Lâmi’î Çelebi’nin *Vâmık u Azrâ*’sı, Unsurî’nin aynı adlı eserinin, Kanunî’nin arzusu ve Kazasker Kadirî Çelebi’nin teşvikiyle altı ayda tercümesiyle vücuda gelmiştir. Kalkandelenli Muîdî ve Manisalı Câmî’î’nin de *Vâmık u Azrâ* mesnevîleri vardır. Muîdî’nin eseri ise kayıptır. Bu dönem şairlerinden Mostarlı Ziyâî ile Bedîî birer *Varka ve Gülşâh* mesnevîsi yazmışlardır. Zihîştî’nin *Cemşâh u Âlemşâh*’ı yaklaşık 2500 beyitten oluşur. Lâmi’î Çelebi’nin *Salâmân u Absâl*’ı, Abdurrahman-ı Câmî’nin aynı adlı eserinden tercüme olup 1903 beyitten oluşmaktadır. Fazlî’nin *Gül ü Bülbül*’ü, Şehzade Mustafa adına 1552 tarihinde Auzun “feilâtün mefâilün feilün” kalıbıyla yazılmıştır. İznikli Bakaî’nin de 1565’te yazdığı aynı isimli mesnevîsi bulunmaktadır (Şentürk 2008: 13).

Gubârî 1551’de Kanunî’nin emriyle Farsça ve 60.000 beyit civarında *Şâh-nâme* adlı manzum bir Osmanlı tarihi yazmıştır. Hadîdî’nin 1523-24 yılında tamamladığı ve altı bin beyitten fazla olan *Tevârih-i Âl-i Osmân*’ı umumî Osmanlı hanedanı tarihidir. Şükrî-i Bitlisî’nin *Fütûhatü’s-Selîmiyye* adıyla anılan “Selim-nâme”si 5825 beyittir. Bahârî’nin *Üngürüs Fetih-nâmesi*, 1526’daki Macaristan Seferi’ni tasvir eden üç yüz beyti aşkın bir manzumudur. Eyyübî’nin 1495 beyitten müteşekkil olan *Menâkıb-ı Sultan Süleyman*’ı, Kanunî’nin Belgrat, Rodos, Budin gibi seferlerini anlatır. Fütûhî Hüseyin Çelebi’nin *Enîsü’l-guzât* isimli mesnevîsi, 1526 Macaristan Seferi’ne dairdir. Hakî Efendi’nin Kanunî emriyle nazmettiği *Süleyman-nâme*, altı bin beyit civarında olup Erivan ve Nahçıvan seferlerini ihtiva eder. Mahremî’nin on bin beyit civarındaki *Süleyman-nâme*’sinde, Kanunî’nin tahta çıkışından Bağdat Seferi’ne kadar olan

fütihat anlatılır. Merâhî'nin *Fetih-nâme-i Sefer-i Sigetvar*'ı, Kanunî'nin son seferi olan Zigetvar'ı konu edinir (Şentürk 2008: 13-14).

Mesnevî konularından bir diğeri de “şehrengizler”dir. Zâtî'nin *Edirne Şehrengizi* bu konuda yazılmış ilk eserlerdendir. Eserde 51 kişi ikişer beyitle tasvir edilmiştir. Lâmi'î Çelebi'nin Kanunî'nin Bursa'yı ziyaret edeceği haberi üzerine 1522'de yazdığı *Şehrengîz-i Bursa* adlı eseri toplam 656 beyittir. Edirneli Hâdî tarafından yazıldığı tahmin edilen *Saray Şehrengizi*, 484 beyitten oluşmaktadır. 128 güzel hakkında bilgi verilen eserin dikkat çeken yönlerinden biri, edebiyatımızda ilk şehrengizin Mesîhî tarafından yazıldığına kaydedilmesi, diğeri de şimdiye kadar kaydına rastlanmayan Selâmî mahlaslı bir şairin de Saray için yazılmış bir şehrengizinin olduğunun belirtilmesidir. Azîzî'nin *Nigâr-nâme*'si 125 beyittir. İshak Çelebi'nin *Bursa Şehrengizi* 118 beyittir. Aynı şairin *Üsküp Şehrengizi*, Hayretî'nin *Belgrat Şehrengizi*, Yenice Şehrengizi, Taşlıcalı Yahya'nın *İstanbul Şehrengizi*, Usûlî'nin *Yenice Şehrengizi* ile Âlî'nin *Gelibolu Şehrengizi* de asrın bilinen şehrengizleridir (Şentürk 2008: 14).

Bu yüzyıldaki “manzum sözlükler” arasında *Tuhfe-i Şâhidî*, Mevlevî şeyhlerinden Şâhidî İbrahim Dede tarafından 1515 yılında nazmedilmiştir. Bursalı Lâmi'î Çelebi tarafından kaleme alınan *Lügat-i Manzûme*, 169 beyitten ibarettir. Osmân b. Hüseyin-i Bosnevî tarafından 1583 tarihinde yazılan *Manzûme* isimli eser de Farsça-Türkçe manzum bir sözlüktür. Müellifi bilinmeyen *Nazmü'l-esâmî*, XVI. asrın ikinci yarısında yazılmıştır. Mesnevî tarzında bir mukaddime ve 15 kıt'aya taksim edilmiş olup toplam 208 beyitten oluşan eserde 950 civarında Farsça kelime nazmedilmiştir. Arapça-Farsça-Türkçe manzum sözlük olan *Lügat-i Abdülkerim*, Kerîmî mahlasını kullanan Şeyhülharem-zâde Şeyh Abdülkerîm-zâde tarafından 1594 civarında yazılmıştır (Şentürk 2008: 14-15).

1.1.4. XVII. Yüzyıl Mesnevîleri

Geçmiş asırlarda olduğu gibi bu dönemde de daha çok okuyucuyu bilgilendirip eğitme amacı güden dinî, ahlâkî ve tasavvufî mesnevîler kaleme alınmıştır. Özellikle “mi'râciyye”, “mevlid” ve “hilye” türlerinin önemli örnekleri verilmiştir. Mi'râciyye'de Ganî-zâde Nâdirî'nin eseri önemlidir. Muslihiddîn Vahyî-i Şa'bânî'nin *Mi'râcü'l-beyân*'ı mi'râc

hadisesini tasavvufî açıdan yorumlamasıyla dikkat çekmektedir. Bu dönemde Kuloğlu, Seyyid Dede Mehmed Efendi ve Cismî'nin mevlidleri vardır. Neşâtî, Nesîmî, Mehmed Efendi, Niyâzî-i Mısırî ve Cenâb-ı Nûrî-i Kastamonî hilye sahibi şâirlerdir. Hilyenin konusunu değiştiren Cevrî ve Şeyhülislâm Hoca-zâde Es'ad Mehmed Efendi dört halife için, Edirneli Güftî ise Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile aşere-i mübeşşere için hilye kaleme almıştır. Şânî Mehmed Efendi'nin temsilî olarak tasavvufu konu edinen *Gülşen-i Efkâr*'ı hüviyeti itibariyle orijinal bir eserdir (Kartal 2018: 456).

XVII. yüzyılın mesnevîlerinde dikkat çeken en önemli husus, sosyal konulara yer verilip mahallî unsurların ön plana çıkarılmasıdır. Özellikle şehir-engîz, sûr-nâme, ta'rîfât gibi türlerde, devrin sosyal ve kültürel manzaraları ile yerli konulara yer verilmesi önemli bir yeniliktir. Dönemin birçok mesnevîsinde gerçek konuların ve sosyal çevrenin esas alınması, sanatçının dönemin siyasî, sosyal ve kültürel konuları hakkında değerlendirmelerde bulunması, bir önceki asrın alegorik mesnevîlerinden farklı bir anlayışın gelişmesine zemin hazırlamıştır (Kartal 2018: 456-457).

Bu Dönemde özellikle divanların sayısında ve niteliğinde çok fazla değişiklik göze çarpmaz. Bununla birlikte öykülemeye (tahkiyeye) dayalı eserlerde dönemin siyasi ve psikolojik ruh hâlinin yansımalarını görmek mümkündür. Yüzyılın siyasi gerginliği toplumun hemen her alanında yankı bulur, kamplaşmalar oluşur. Dinî anlayışlarda farklılaşmalar, medrese ile dergâh çekişmeleri toplumda belirgin ayrışmalara sebep olur. Bu ayrışmalar, bir tarafıyla toplumu tutuculuk derecesinde muhafazakârlığa iterken diğer tarafıyla da sıradanlığa düşürür. Mesnevîlerde bir yandan dinî-tasavvufî nitelikli ve öğüt verici konular öne çıkarken diğer taraftan eğlence ve açık saçık anlatımlar içeren konular ilgi çeker. Edebiyatın kendi içinde yeni bir üslup arayışı olarak ortaya çıkan Sebk-i Hindî ile birlikte daha içe dönük, mistik ve metafizik derinliği olan gazeller söylenir. Klasik anlayış reddedilmezken yeni imajlar, mazmunlar ve alışılmadık bağdaştırmalar kullanılır (Aksoyak 2011: 63)

XVII. yüzyıla gelindiğinde göze çarpan ilk mesnevî şairleri Ganî-zâde Nâdirî, Nev'î-zâde Atâ'î, Nâbî ve Sâbit'tir. Ganî-zâde Nâdirî (ölm. 1526-27) dîvânından çok *Mi'râciyye* ve *Şeh-nâme*'siyle tanınmıştır. Nev'î-zâde Atâ'î (ölm. 1654) Nizâmî'nin Hamse'sine nazîre olarak nazmettiği beş mesnevîsiyle ün kazanmıştır. Beş mesnevîden ibaret *Hamse*'si, *Sâkî-nâme*, *Nefhatü'l-ehzâr*, *Sohbetü'l-ebkâr*, *Heft-hvân* ve *Hilyetü'l-efkâr*'dan oluşur. Bu yüzyılın ilginç bir mesnevîsi de Edirneli Gülfî'nin

(ölm. 1677-78) 1660-61 yılında yazdığı *Teşrifatü'ş-şu'arâ* adındaki tezkiresidir. *Hayriyye*, *Hayrâbâd* ve *Sûr-nâme* mesnevîleriyle ün kazanan Nâbî (ölm. 1712), *Hayriyye'de* (tlf 1701) oğlu Ebü'l-hayr'a dürüst ve ahlâklı olmanın, hayatta başarı kazanmanın yollarını gösterip öğütler vermiştir. *Hayrâbâd* (tlf. 1705), Şeyh Attâr'ın *İlâhî-nâme*'sindeki küçük bir hikâyenin genişletilerek yazıldığı bir mesnevidir. 582 beyitten oluşan *Sûr-nâme*, Sultan IV. Mehmed'in şehzadeleri ve kızı Hatice Sultan için 1675 yılında Edirne'de yapılan büyük düğünü anlatır (Şentürk 2008: 15-16).

XVII. yüzyılın ikinci yarısı, yani Sâbit'in yaşadığı devir, Nâbî (1642-1712) şiirinin rağbet gördüğü ve yüzlerce şairin yetiştiği bir devirdir. Sâbit, bu şair bolluğu içerisinde kendini göstererek devrinin önemli bir şairi olmuştur. Nâbî ile aralarında bir yakınlık olmasına ve onun birçok gazeline nazire söylemesine karşın etkisi altında kalmamış, halk deyimlerine ve atasözleriyle Türkçe kelimelere ve mahalli terimlere yönelmiş, taklitten kaçınarak yeni mazmunlar aramış, günlük konuşma dilinin hususiyetlerini, başkalarında görülmedik bir biçimde şiire sokarak kendine özgü bir tarz meydana getirmiştir. Sâbit, bu tarz söyleyişi ile Divan şiirini somut bir hale getirmiş onun sözlüğünü yenilemiştir. (Karacan 1991: 2).

Sabit, XVII. yüzyılda Nâbî'den sonra çağdaşları arasında en fazla şöhret kazanmış orijinal bir şair olarak görülür. Klasik edebiyatın bütün özelliklerini şiirlerinde toplamış, atasözü, deyimler ve söz oyunlarında gösterdiği maharetle devrinin diğer şairlerinden ayrılmış, kendi vadisinde tek isim olmuştur. Taklitten kaçınarak yerli hayata yönelmiş, mazmunlarını bu hayatın muhtelif safhaları üzerine kurmuştur. Şiire getirdiği yeni tarz ve alışılmamış tabir ve mefhumlarla bir şahsiyet ve hususiyet göstermiştir. (Karacan 1991: 10).

1.1.5. XVIII. Yüzyıl Mesnevileri

XVIII. asır mesnevî için bir kırılma noktası olmuştur. Aynen XVII. asırda olduğu gibi, kendi içerisinde şâirler için çekim merkezi olabilecek yeni terkiplere ulaşamayan (Horata 2006: 543) mesnevîde gerileme ve zayıflama kendisini yavaş yavaş hissettirmeye başlamıştır. Ancak dönemin birçok mesnevîsinde gerçek konuların ve sosyal çevrenin esas alınması, sanatçının dönemin siyasî, sosyal ve kültürel konuları hakkında değerlendirmelerde bulunması, bir önceki asrın alegorik mesnevîlerinden farklı bir anlayışın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu da geçmiş asırlardan farklı olarak yerli malzemeye temayülü

göstermektedir (Bilkan 2006: 291). Mesnevîdeki bu yenilik anlayışı, aynen XVIII. asırda da görülmektedir. Şeyh Gâlib dışındaki mesnevî şâirleri bu yeniliği, günlük hayatı ve konuşma dilinin kendine has lügatini şiire taşımakta bulmuşlardır. Bundan dolayı günlük hayattan çeşitli kesitlerin sunulduğu yerli mesnevîler oldukça rağbet bulmuştur (Kartal 2018: 484).

XVIII. asır mesnevî yazma geleneği açısından önceki dönemlere göre oldukça zayıf bir dönemdir. Özellikle çift kahramanlı aşk ve macera konulu mesnevîler itibardan düşmüş, yerine orijinal ve topluma mesaj da veren realist aşk hikâyeleri yazılmış, dinî-ahlâkî-tasavvufî mesnevîlerde fark edilir bir azalma“, ancak diğer türlere göre yine belli bir oranda rağbet bulmuş, bununla beraber mahallî unsurlarla örülü realist eserlerde gözle görülür bir artış kaydedilmiştir. Bunların çoğunun orijinal eserler oluşu dikkat çekmektedir. Yine mesnevîlerin beyit sayılarının geçmişe oranla daha az oluşu da dikkat çeken diğer bir husustur. Özellikle hem beyit sayılarında görülen bu azalma hem de kısa olmaları sebebiyle bu asır mesnevîlerinin, belli bir oranda müstakil bir eser olarak kaleme alınmadığı, bizatihi şâirlerin oluşturdukları *Dîvân*larda kendilerine yer bulduğu görülmektedir (Kartal 2018: 484).

Bu dönemde mesnevî şeklinde yazılmış irili ufaklı yaklaşık 190 eser tespit edebiliyoruz. Bu eserlerden 3'ünün nüshaları bugün elimizde mevcut değildir. Bunların varlıklarını ve konularını, gerek kendi devirlerinde, gerek sonraki devirlerde kaleme alınan çeşitli eser ve kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu dönemde yazılan mesnevîlerden 79'u dinî-ahlâkî-tasavvufî; 20'si aşk konulu; 2'si temsili/ alegorik konulu; 9'u tarihî-destanî-menkabevî, 13'ü şehir-engîz; 5'i sâkî-nâme; 14'ü sergüzeşt-nâme-hasbihâl-arz-ı hâl; 2'si kutsal yerleri anlatan mesnevîler; 13'ü manzum sözlükler; 23'ü bunların dışındaki konulara aittir (Kartal 2018: 484).

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren artık eskilerin kaleme aldığı uzun soluklu mesnevîler yerlerini küçük eserlere terk ederler. Bu yüzyılda mesnevî şairi olarak Nahîfî, Şeyh Gâlib, Sümbülzâde Vehbî ve Enderunlu Fâzıl belli başlı isimlerdir. Yüzyılın ilk mesnevî şairi Nahîfî (ölm. 1738) manzum ve mensur birçok eseri olduğu halde daha çok Mesnevî Tercümesi (tlf 1730) ile ün kazanmıştır. Eser Mevlânâ'nın 6 ciltlik büyük eserinin aynı vezinde Türkçeye tercümesinden ibarettir. Yüzyılın büyük şairi Şeyh Gâlib (ölm. 1738-99), *Hüsn ü Aşkıyla* (tlf. 1783) mesnevî formunun en büyük eserlerinden birini vermiştir. Yüzyılın sonlarında Şevk-engîz ve Lutfiyye mesnevîlerinin şairi Sümbül-zâde Vehbî (ölm. 1809-10) *Tuhfe* ve *Nuhbe* adlarını verdiği manzum

sözlükleri yanında özellikle Nâbî'nin *Hayriyye* 'sine nazire olarak söylediği *Lutfiyye* 'si (tlf. 1790-91) ile dikkati çeker. Yine bu yüzyıl sonlarında yaşayan Enderunlu Fâzıl (ölm. 1810) *Hûbân-nâme*, *Zenân-nâme* ve *Defter-i Aşk* adlarındaki üç mesnevînin sahibidir. 393 beyitten oluşan *Defter-i Aşk'ta* şair kendi aşklarını hikâyeye etmiştir (Şentürk 2008: 16).

1.1.6. XIX. Yüzyıl Mesnevîleri

Geçen asırda mesnevîde görülmeye başlanan gerileme ve zayıflama, bu asırda iyice kendisini hissettirmeye başlamış, bedîî hüviyete sahip, sanat değeri olan eserler hemen hiç verilememiştir. İnsanı eğitmek, terbiye etmek ve yetiştirmek amacı güden dinî, ahlâkî ve tasavvufî mesnevîler, diğer türlere göre belli bir ağırlıkta olsa da kemiyet ve keyfiyet bakımından dikkat çekmemektedirler. Özellikle aşk konulu mesnevîlerin rağbetten düşerek edebiyatta realist konuların itibar görmesiyle, mesnevîlerin gittikçe hacimce küçüldüğü görülmektedir. Hatta Tanzimat edebiyatının canlandığı dönemde kaleme alınan bazı mesnevîlerde çeşitli şekli yenilikler müşahade edilmektedir (Kartal 2018: 518).

Bu dönemde mesnevîdeki gerilemenin sebeplerini şu şekilde maddeleştirebiliriz:

- a) Batı edebiyatının tesiri.
- b) Osmanlı devletinin durumu sebebiyle toplumdaki kargaşanın edebiyata da aksetmesi. Bu durum özellikle “faydacı” ve “pratik” konulara yönelişi hızlandırmış ve bu da edebî metinleri her bakımdan “daraltmıştır”.
- c) Önceki yüzyıllardaki gibi güçlü şâirlerin yetişmemesi, uzun soluklu eser verilmesine engel teşkil etmiştir.
- d) Türkçenin, bu asırda şiir oluşturma ve mistik meseleleri ifade edebilecek kabiliyetini kaybederek sekülerleşmesi⁶⁰.
- e) Şiire, edebiyata ve sanata sempati ile bakıp onları himaye edecek devlet ricalinden mahrumiyet de hem adet hem de hacim bakımından görülen nâkısanın temel âmillerinden biri olmuştur.
- f) Konu olarak mesnevînin en bedîî ve aynı zamanda en önemli tarzını oluşturan “aşk mesnevîleri”nin bu devirde tamamen ortadan kalkmasının da genel mânâda mesnevî edebiyatının gerilemesinde büyük rolü olmuştur. Çünkü “roman”

türüyle tanışan topluma artık bu eski hikâyelerin söyleyeceği fazla şey kalmamıştı.

Bu dönemde mesnevî şeklinde yazılmış irili ufaklı yaklaşık 135 eser tespit edilmiştir. Bu eserlerden 4 tanesinin nüshası bugün elimizde mevcut değildir. Bunların varlıklarını ve konularını, gerek kendi devirlerinde, gerek sonraki devirlerde kaleme alınan çeşitli eser ve kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu dönemde yazılan mesnevîlerden 73'ü dinî-ahlakî-tasavvufî; 15'i aşk konulu; 7'si sergüzeşt-nâme-hasb-i hâl-arz-ı hâl; 4'ü sâkî-nâme; 4'ü sûr-nâme; 4'ü tarihîdestanî-menkabevî; 7'si bunların dışındaki konular; 12'si manzum sözlüklerdir. Bu mesnevîlerden ikisi Arapça, biri ise Farsça olarak yazılmıştır (Kartal 2018: 519)

XIX. yüzyıl başında Tanzimat Edebiyatının başlamasından az önce yaşamış olan İzzet Molla (ölm. 1829) son mesnevî şairi olarak anılmaktadır. İzzet Molla'nın *Mihnet-Keşân* ve *Gülşen-i Aşk* adlarında iki mesnevîsi mevcuttur (Şentürk 2008: 16-17).

1.2. Çağatay Türkçesinin Devirleri ve Başlıca İsimleri

XI. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden Orta Asya İslami Türk yazı dilinin üçüncü dönemini oluşturan Çağatay Türkçesi, Karahanlı ve Harezmi Altınordu Türkçelerinin bir devamı olarak Timurîlular zamanında zengin bir edebî dil yaratmış ve özellikle Nevayî'nin eserlerinde klasik şeklini almıştır. Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'ın adıyla anılan "Çağatayca" veya "Çağatay Türkçesi" terimi araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılmakla birlikte söz konusu terimin hangi yüzyıllar için kullanıldığı, hangi sahada yazılan eserlere bu adın verilebileceği konusunda birtakım görüş ayrılıkları bulunmaktadır (Erdem Uçar 2015: 1).

1.2.1. Klâsik Öncesi Devir

"Bu devir, 15. yüzyılın başları ile 1465'e kadar olan tarihî süreci içine alır. "Erken (İlk Çağatayca)" veya "Nevâyî Öncesi Devir" de denir. Bu dönem, Harezmi Türkçesiyle Çağatay Türkçesi arasında bir geçiş özelliği taşımaktadır. Klâsik şeklini Nevâyî ile bulan Çağatayca ile yazılmış eserlerde bu döneme bağlı olarak gittikçe azalan derecede Harezmi Türkçesi özellikleri görülmektedir. Bu devrin önemli temsilcileri şunlardır:

Sekkâkî: Kaside ve gazellerden oluşan bir divanı vardır. Şiirlerini Semerkant'ta 14. yüzyıl sonları ile 15. yüzyılın ilk yarısında yazmıştır. Uluğ Beyin saray şairidir ve Semerkant'ta yaşamıştır. Şiirlerinde halk dilinden deyim ve atasözlerine de rastlanır (Eckmann 1996: 389-390). Çağatay edebî dilinin ilk temsilcisi kabul edilmektedir. Divan'ı Kemal Eraslan tarafından yayımlanmıştır.

Haydar Harezmî: Mahzenü'l-Esrâr adlı bir mesnevisi vardır. Nizamî'nin aynı addaki mesnevisine nazire olarak yazılmıştır. 14. yüzyılın sonlarında ve 15. yüzyılın başlarında eser verdiği tahmin edilmektedir. Mahzenü'l-Esrâr'ın Uygur ve Arap harfli birkaç nüshasının bulunması onun şöhretini gösterir. Köprülü'ye göre 15. yüzyılın ilk yarısında Lutfî'den sonra en kudretli şairdir (Köprülü 1945: 291).

Lutfî: 99 yıl yaşamış ve muhtemelen 15. yüzyılın ikinci yarısının başlarında ölmüştür (Karaağaç 1997: XV). 15. yüzyılın Nevayî'den sonraki en büyük şairidir. İki eseri vardır: Divan ve Gül ü Nevruz mesnevîsi. Divan'ının 20'den fazla nüshası vardır. Yûsuf Emîrî: Çağatayca yazan önemli bir Türk şairidir. Doğum tarihi bilinmeyen şairin yaşamı hakkında fazla bir bilgi yoktur. 14. ve 15. yüzyıllarda yaşadığı Timur İmparatorluğu hükümdarı Şahruh'un oğlu Baysungur'un nedîmi olduğu 1433'te Herat'ta öldüğü bilinmektedir. Yûsuf Emîrî'nin Türkçe ve Farsça şiirlerinden oluşan bir Divan'ı bulunmaktadır.

Divan'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir nüshası vardır. Diğer bir yapıtı Beng-ü Çağır'dır (Afyon ile şarap). Yusuf Emirî kuvvetli bir nesir yazarı, nesir ustasıdır. Yapıtıyla münazara türünün kuvvetli bir şairi olduğunu ispat etmiştir. Münazaranın bilinen tek nüshası İngiltere'nin başkenti Londra'da British Museum'dadır. Yûsuf Emîrî, diğer bir yapıtı olan Deh-nâme (on mektup) adlı mesnevi yapıtını 1429 yılında tamamlayıp Timur İmparatorluğu hükümdarlarından Baysungur'a sunmuştur. Tek nüshası British Museum'da bulunmaktadır.

Seyyid Ahmed Mirza: Timur Hanın torunu, Mîranşah'ın oğlu olan Seyyid Ahmed Mirza da bu asrın şairlerindedir. Divan'ının olduğu söylenirse de ele geçmemiştir. Sağlam tabiatlı ve temiz zihinli bir kimse olan Seyyid Ahmed Mirza'nın gazelleri ve kaside şeklinde şiirleri oldukça meşhurdur. 1435'te amcası Şahruh'a sunduğu Taaşuk-nâme adlı bir mesnevîsi vardır. Tek nüshası bilinen mesnevî on aşk mektubundan oluşur. Her mektubu bir gazel ve "sözün hulâsası" başlıklı bir bölüm

takip eder. Eser, 320 beyittir (Eraslan 1986: 611). Perişan hâlimden bahseden ve Şahruh'u medheden Taaşuk-nâmesi'nin nüshası, British Museum'da bulunmaktadır.

Gedâî: Bu yüzyılın bir diğer şairi, Gedâî'dir. Ebu'l-Kâsım Bâbü'r'ün saray şâirlerindedir. 15. yüzyılda yaşamış ve 90 yıldan fazla ömür sürmüştür. 15. yüzyılın başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Eckmann, Gedâî'nin kudretli bir şair olduğunu, aruzu iyi kullandığını, üslûbunun tabî ve dilinin basit olduğunu belirtir (Eckmann 1996: 344). Tek nüshası Paris'te Bibliotheque Nationale'de bulunan divanı J. Eckmann tarafından metin, sözlük ve tapkıbasım olarak yayımlanmıştır: *The Dîvân of Gadâ'î*, Bloomington 1971.

Atâî: Yesevî dervişi İsmail Ata'nın torunlarından olduğu için Atâî mahlasını almıştır. Leningrad Asya Müzesinde 260 gazel ihtiva eden bir Divan'ı vardır. Nevâyî, Atâî'nin "manzumelerini çok Türk-âne (Türk gibi)" söylediğini belirtir. Bununla klâsik şiirin kaidelerine önem vermediğini anlatmak istemiştir. Yine Nevayî'ye göre "şiirlerinin şöhreti Türk halkı arasında yaygındır". Bazı manzumeleri 1927'de Samoyloviç tarafından yayımlanmıştır (Köprülü 1945: 294; Eraslan 1992: 113-115).

Ahmedî: 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Telli sazların münazarasıyla ilgili 130 beyitlik bir mesnevîsi vardır. Konusu; tanbur, ud, çeng, kopuz, yatuğan, rebâb, gıçek ve kingirenin meyhânede atışıp birbirlerine üstünlük davası gütmeleri; meyhanecinin ikazı üzerine bu boş tartışmadan vazgeçip hakikati anlamalarıdır. Temsilî bir eser olan mesnevi devrin musikî kültürü hakkında bilgi verir. İfadesi canlı, konusu çekicidir (Eraslan 1986: 628-629).

Yakînî: Şair Yakînî 15. asırda Türkistan Edebiyatı'ndaki nesrin, özellikle münazara türünün gelişmesinde kendine has payı olan sanatkârdır. Ondan miras kalan "Ok ve Yay" Münazarası adlı eser bütün dünya Türk halklarının edebiyatında bedî nesrin Türk tarihine bağlı bir örneği olarak çok değerlidir.

Yakînî ve onun hayat hikâyesi hakkında şimdiye kadar fazla bir bilgi bulunmamıştır. Ali Şir Nevaî'nin "Mecâlisü'n-Nefâis" adlı eserinin ikinci meclisinde Yakînî mahlaslı sanatkâr hakkında şu sözleri okuruz: "Mevlana Yakînî az konuşan, rindâne bir kişiydi. Türkçe ve Farsça şiir söylendi. Türkçesinden bu matlamı çok övgülerle okur idi ki;

"Âh kim cânımğa yittim yâr-ı nâdân ilgidin,
Dâd u feryâd ol cefâçı âfet-i can ilgidin"

Son zamanlarında edep dışı sözlerinden tövbe edip tarikî yola geçti. Ümid ki, ma'fû olmuş olacak. Kabri dere-yi Dübararanda'dır.” (A. Nevâî, Eserler, 15. Cilt, 12. Cilt, 62. Sayfa. Taşkent 1966.)

1.2.2. Klâsik Dönem

15. yüzyılın ikinci yarısı ve 16. yüzyılın ilk yarısında devam eden dönemdir. 1469-1506'lı yıllar arasında hüküm süren, Herat'ı siyasi merkez olması yanında deri sanat ve kültür merkezi hâline getiren Hüseyin Baykara ve onun himayesinde bulunan Ali Şir Nevaî'nin başlattıkları dönemdir. 1507'de Özbeklere karşı yapılan savaşta ölen Baykara'dan sonra “Klâsik Çağatay Edebiyatı” Şeybânîler tarafından Orta Asya'da, Babür ile de Hindistan'da olmak üzere iki bölgede devam etmiştir. Ali Şir Nevaî'ye kadar “Çağatay Türk Edebiyatı”, Altınorda-Harezmi lehçeleriyle karışık, dil bakımından istikrarsız bir durumdaydı. Nevaî'nin büyük dehası bu karışık edebî dili; büyük ve geniş alanlara yayılmış olan Türk boylarının; Özbeklerin, Kazaklar, Kırgızlar, Uygurların, idil-Ural Türklerinin ortak tek edebî dili hâline getirdi. 19. yüzyıl ortalarına kadar bu durum devam etti. Klâsik devrin başlıca şair, yazar ve eserleri ise şunlardır:

Ali Şir Nevâyî

15. yüzyılda Maverâünnehr ve Horasan'da altın çağını yaşamış olan Çağatay edebiyatının en büyük şairidir. Sadece Çağatay Türkçesi'nin değil, bütün Türk edebiyatının en büyük şairlerinden olan Nevaî, 1441 yılında, Herat'ta Uygur soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Asıl adı Nizameddin' dir. Babası Kiçkine Bahşı adlı zengin bir beydi. Kiçkine Bahşı, Timuroğulları'ndan Ebu'l Kâsım Bâbü'ün hizmetinde bulunmuştur. Kiçkine Bahşı, devlet adamlığının yanı sıra şair ve bilgin bir kişidir. Fakat ülkesinde çıkan karışıklıklar yüzünden, oğlu Ali Şîr ile beraber yurdundan uzaklaşmış, Irak'a gitmiş ve Nevaî'nin gençliğinin ilk yılları, bu yüzden, vatanından uzakta geçmiştir. Nevaî, babasının ölümünden sonra, yine Ebu'l Kâsım Bâbü' tarafından himaye edilmiş ve iyi bir tahsil görerek yetişmiştir. Türk edebiyatının yetiştirdiği en önemli entelektüellerden biridir. Hayatının en önemli kısmı çocukluk ve mektep arkadaşı Horasan Hükümdarı Hüseyin Baykara'nın yanında geçmiştir. Herat Sarayı'nda mühürdarlık görevinde bulunmuş, vezirlik ve emirlik ünvanları taşımıştır (Eken 2018: 11).

Onun görevde bulunduğu dönemde devlet, hem idarî hem de ilmî bakımdan yükselmiştir. Onun sayesinde Herat şehri, bir bilim ve kültür merkezi olmuştur. Nevaî'nin birçok alanda yenilikler yaparak devleti ilerletmesi, siyasi rakiplerini rahatsız etmiş ve iftiralara uğramasına yol açmıştır. Bunlardan rahatsız olan Nevaî, bir müddet emirlikten uzaklaşmıştır. Daha sonra Nevaî, Esterabad Emirliği vazifesiyle Herat'tan âdeta sürgün edilmiştir. Bunun üzerine, çoğunlukla kendi gayretleri sonucunda büyük bir bilim ve sanat merkezi olan Herat'a dönmüştür. Fakat bundan sonra siyasetten uzak durmuş, sadece bilim ve sanatla uğraşmıştır. Bütün olanlara rağmen Nevaî, herhangi resmî bir sıfatı olmadığı halde, Hüseyin Baykara'nın fikir danıştığı yüksek bir şahsiyet olarak, eskisinden daha saygın bir konuma erişmiştir. Nevâî'nin bu devirde çok zengin ve ihtişamlı bir hayatı olmuş; hükümdarı tarafından defalarca evinde ziyaret edilmek şerefine ulaşmış; başta kendi evi olmak üzere, bütün Herat'ı hareketli bir akademik muhit haline getirmiştir. Nevai bu dönem -de, âdeta ikinci bir hükümdar hayatı yaşamış; şairlerin kendisine kaside sunduğu, âlimlerin kitap ithaf ettiği, saygı ve takdir dolu bir hayatı olmuştur.

En sonunda, Sultan Hüseyin Baykara, başlarında oğullarının bulunduğu bir ayaklanmayı bastırmak için, ordusuyla birlikte Herat'tan ayrılırken Nevaî'yi kendi yerine vekil bırakmıştır. Nevaî, işte bu seferden dönen hükümdarını karşılamaya gittiği gün, bir kalp krizi geçirmiş; Sultan Hüseyin Baykara O'nu kendi tahteravanıyla Herat'a getirmiş, fakat büyük şair bu hastalıktan kurtulamayarak 3 Ocak 1501'de Herat'ta vefat etmiştir.

Bu büyük şair, döneminde o kadar etkili oldu ki Türk milleti onun şiirlerinde kullanılan Türkçeyi asırlarca “Nevaî dili” adıyla andı, bu isimle yaşattı.

Muhâkemetü'l-Lûgateyn

Türkçe ile Farsçanın karşılaştırılması hususunda yazılmış olan bu kitapta Nevai, Türkçenin neden ve hangi bakımlardan Farsçadan üstün olduğunu, vermiş olduğu bilgiler ve deliller doğrultusunda ortaya koymaya çalışmıştır. 100 kadar Türkçe fiil sayarak, bu yüz kelimenin hiçbirinin Farsçada bulunmadığını ve Farsçanın bazı Türkçe kelimelerin lezzetinden mahrum olduğunu söyler. Böyle bir durumun, mesela, Türkçede kullanılan “süzer”, “emer”, “içmek”, “yudum yudum içmek” gibi fiillerin Farsça karşılıklarının bulunmamasından kaynaklandığını belirtir.

Arapçada ve Türkçede bulunup, Farsçada bulunmayan bazı gramer inceliklerine de değinen Nevai, Türkçenin daha birçok zenginliğini de vermiş olduğu karşılaştırmalı örnekler doğrultusunda ortaya koyarak açıklamalarda bulunur. Bu anlamda bir milletin öz diller varken, öz dilleriyle şiir söylemesi gerektiğini vurgular. Bahsettiğimiz üzere bilinçli bir Türkçeci olan Nevai her durumda öz benliğin korunması gerektiği hususu üzerinde ayrıntılı bir biçimde durur.

Ayrıca Nevai, Türk şairlerinin dillerindeki zenginliğin farkında olmadıklarını söyler ve bunun yanı sıra Türkçe ile şiir yazmanın hiç de kolay bir iş olmadığını vurgular. Söylediklerinden dolayı kendisini eleştirenlere ise Nevai, şu bilinçli cevabı vermiştir: Zannedilmesin ki benim Türkçeyi övüşüm Türk olduğumdan ve tabiatımın Türkçe sözlere alışmasından ve Farsça bilmeyişimdendir. Aslında Farsçayı öğrenmek için hiç kimse benim kadar gayret sarf etmemiş ve bu dilin doğrusunu yanlısını benim kadar iyi öğrenmemiştir.”

Nevâî, eserin sonunda şöyle der: “Türk şairleri benim bu gizli hakikati ortaya koymaktaki gayretimi öğrenirlerse umarım ki beni hayır dua ile anacak ve ruhumu şad edeceklerdir.” Görüldüğü üzere Nevâî'nin Türkçeciliği bir milliyetçilikten öte, diline olan sevgisi ve bağlılığı; bilinçli bir dil emekçiliği ile izah olunabilir.

Eserleri: Nevayî, “Klâsik nazım ve nesrin her nev'inde ve her şeklinde” 29 eser yazdı. Fanî mahlâslı Farsça divanı dışında diğer 28 eseri şunlardır:

I. Divanlar (Hazâinü'l-Maânî)

Garâibü's-Sıgar: Çocukluğunda yazmış olduğu şiirlerden meydana gelmiştir.

Nevâdirü's-Şebâb: Gençliğinde yazdığı şiirleri ihtiva etmektedir.

Bedâiyü'l-Vasat: Olgunluk devresine ait şiirleri bu devrede toplamıştır.

Fevâidü'l-Kiber: Yaşlılığında söylemiş olduğu şiirleri kapsamaktadır.

II.Hamse

Hayretü'l-Ebrâr: İslam ahlakı, tasavvuf, iman, adalet, doğruluk, ilim, cehalet, yiğitlik, edep gibi konular üzerinde yazılmış manzum makale ve hikayelerden oluşan bir mesnevidir.

Ferhad ü Şîrîn

Leylî vü Mecnûn: Nevai'nin üçüncü mesnevisidir. Bu mesnevi, Nizami'nin ve Hüsrev-i Dehlevî'nin izinde yazılmış olmakla birlikte, olayların psikolojisi, tasviri ve sosyal hayat içinde işleyişi bakımından tamamiyle orijinal, milli ve mahalli bir eser görünüşündedir. Hikayede şahısların ve olayların tasviri, kelimelerle yapılan bir tablo hâlinde, âdeta Orta Asya hayatını ortaya sermektedir.

Seb'a-i Seyyâre: Bu mesnevi, meşhur Sasani Hükümdarı Behram-ı Gur'un hikâyesidir. Daha çocukken babası tarafından Medain'den çıkarılan ve babasının ölümünden sonra çıkan taht kavgaları arasında bir ordu ile Medain'e gelerek hükümdar olan Behram-ı Gur'un yaptığı savaşlar, av maceraları, bu mesnevinin mevzuunu teşkil etmektedir.

Sedd-i İskenderî: Bu mesnevi Zülkarneyn aleyhisselamın hayatını, fetihlerini, kahramanlıklarını ve adaletini anlatan bir İskender-nâmedir. Beş mesneviden meydana gelen hamsesi ile Türk edebiyatında ilk hamse yazan da Ali Şir Nevai'dir.

III. Tezkireler

Mecâlisü'n-Nefâis: Bu eser Türk edebiyatında ilk defa Ali Şir Nevai tarafından yazılan bir şairler tezkiresidir ve pek çok şair tarafından örnek alınmıştır.

Nesâimü'l-Mahabbe: Orta Asya'da yaşayan velilerin hayat ve menkıbelerini anlatan Tezkiretü'l Evliya'dır. Tasavvufun Türkler arasında nasıl karşılandığı, büyük velilerin Türklerden nasıl saygı ve sevgi gördüğü, Türk tasavvufu hakkında bilgiler veren bu eserde, özellikle halk psikolojisi bakımından önemli çizgiler mevcuttur.

IV. Dil ve edebiyat eserleri

Risâle-i Muammâ

Mîzânü'l-Evzân: Türkçe olup, bu eserde Orta Asya Türk nazım şekilleri hakkında bilgiler ve örnekler verilmektedir. Ayrıca eserde Kur'an'daki ayetlerin vezinlere uygunluğuna da dikkat çekilmiştir.

3. Muhâkemetü'l-Lûgateyn

V. Dinî-ahlâkî eserler

Münâcât

Çihil Hadis

Nazmu'l-Cevâhir

Lisânü't-Tayr: Büyük âlim Ferüddin-i Attar'ın Mantıku't-Tayr'ına nazire olarak yazılmış, 3500 beyitten meydana gelen tasavvufî bir eserdir.

Sirâcü'l-Müslimîn

Mahbûbü'l-Kulûb

VI.Tarihî eserler

Târîh-i Enbiyâ vü Hukemâ

Târîh-i Mülûk-i Acem

Zübdetü't-Tevârîh

VII.Biyografik eserler

Hâlât-ı Seyyid Hasan-ı Erdeşîr

Hamsetü'l-Mütehayyirîn

Hâlât-ı Pehlevan Muhammed

VIII.Belgeler

Vakfiyye

Münşeât.

Hüseyin Baykara: 1469-1506 yıllarında Horasan tahtında (Herat'ta) oturan Temürlü hükümdarıdır. 1438'de doğmuş, 1507 başlarında ölmüştür. Nevayî'ye ve Molla Camî'ye büyük değer veren, sanat ve kültürü teşvik eden Hüseyin Baykara zamanında Herat büyük bir kültür merkezi olarak parlamıştır. Bunu sağlayan hiç şüphesiz iki okul arkadaşı, biri hükümdar, biri nedim olan iki yakın dost, Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevayî olmuştur.

Hüseyin Baykara'nın Hüseyinî mahlûslı lirik şiirlerinden oluşan bir divanı ve otobiyografi mahiyetinde küçük bir risalesi vardır (Eraslan 1986: 635). Divanının birçok nüshaları bulunmaktadır. Hem divanını, hem otobiyografik risalesini İsmail Hikmet Ertaylan 1945-1946 yıllarında yayımlamıştır.

Hâmidî: Hüseyin Baykara devri şairlerindedir. Farsçadan çevirdiği Yusuf ve Züleyha mesnevisini 1469'da yazmış ve Hüseyin Baykara'ya ithaf etmiştir. 2726 beyitten

oluşan eserin birçok nüshaları vardır. Bazı araştırmacılara göre şairin adı Ahmedî'dir (Eraslan 1986: 675-676). Dilek Elçin, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak yaptığı yüksek lisans tezinde (1984) mesnevinin transkripsiyonlu metnini vermiştir.

Şahî: Temürlü hanedanından Ebu Sait Mirza'nın torunudur. Şahî mahlâsıdır; adı Sultan Mes'ud Mirza'dır. Semerkand'ın doğusundaki Hisar bölgesinde sultanlık etmiş; fakat saltanat kavgaları yüzünden rahat edememiştir. 1506'da gözlerine mil çekilmiş, 1507'de Özbeklerce öldürülmüştür (Eckmann 1996: 289-290).

Şiban Han: Çengiz'in oğlu Coçi'nin oğlu Şiban Han'ın soyundandır. 1507'de Temürlü hanedanını yıkan ve onun yerine Şibanoğulları sülâlesini kuran hükümdardır. Bu sülâle daha çok Şeybanîler ve Şiban Han da Şeybanî olarak tanınmıştır. Ancak Mustafa Kafalı, 1976'da Atsız Armağanı'na yazdığı "Şiban Han Sülâlesi ve Özbek Ulusu" adlı yazısında bu ismin doğru şeklinin Şiban olduğunu ortaya koymuştur. Şiban Hanın divanını neşreden Yakup Karasoy da ismin y'siz olarak yazıldığını ve şihecesinin aruzda daima kısa hecelere denk geldiğini; ancak birkaç imalede y'nin yazıldığını tesbit etmiştir (Karasoy 1998: 14).

Şiban Han 1451'de doğmuş, 1510'da ölmüştür. Hayatı Temürlüler ve Babür Şah ile mücadeleyle geçmiş; 24 Mayıs 1507'de Herat'a girerek Temürlü hanedanına son vermiştir. 1510 yılında Şah İsmail'le yaptığı savaşta ölmüştür (Karasoy 1998: 4-13).

Şiban Han'ın üç eseri vardır. Tek yazması Londra'da British Museum'da bulunan Bahru'l-Hudâ, dînî-ahlâkî bir mesnevidir; 1508'de yazılmıştır. Fuat Köprülü'nün, "Çağatay Edebiyatı" maddesinde, hususî kütüphanesinde bulunduğunu söylediği fikha ait eserin ise şu anda nerede olduğu bilinmemektedir (Karasoy 1998: 29).

Şiban Han'ın en önemli eseri Divan'ıdır. Tek yazma nüshası, İstanbul Topkapı Müzesi, 3. Ahmed Kütüphanesindedir. 196 varaklık yazmada 306 gazel, 8 mensur parça ve tevhid, nât, rubaî, tuyuğ gibi birçok şiir yer almaktadır (Karasoy 1998: 29-35).

Muhammed Salih: Hüseyin Baykara'nın hizmetinde iken sonradan Şiban Han'ın hizmetine giren bilginlerdendir. Şiban Han'ın "emîru'l-ulemâ ve melikü'ş-suarâ"sı olmuş 1538-1539 yılında Buhara'da ölmüştür (Eraslan 1986: 693).

Bâbür Şah: Temür sülâlesinden Ömer Şeyh Mirza'nın oğlu olan Gazi Zahîrüddin Muhammed Bâbür; Afganistan, Pakistan ve Hindistan'da 1858'e dek hüküm süren Bâbürlü İmparatorluğunun kurucusudur. Hindistan fatihi Bâbür Şah tarihin en büyük hükümdarlarından biridir. 1483'te Fergana'da doğmuş, babasının 1494'te ölümü üzerine 12 yaşında Fergana tahtına oturmuştur. Hanedan kavgaları yüzünden zayıf düşen Temürlüler, kuzeyden gelen Şiban Han önderliğindeki Özbek-Kıpçak unsuruna dayanamamışlardır. Şiban Han'la yapılan savaşta mağlup olunca Bâbür, 1504'te Kâbil'e gitti ve orada Babürlü hanedanını kurdu. 1519'da Pencap'ı, 1526'da Delhi ve Agra'yı, 1528'de Luknov'u aldı, 1530'da vefat etti. Öldüğü sırada arkasında koca bir imparatorluk bırakmıştı.

Bâbür Şah, imparatorluk kurucusu büyük bir devlet adamı, şair, tarih ve hatıra yazarı, edebiyat teorisyeni ve nihayet bahçe mimarı bir botanikçidir.

Fuat Köprülü tarafından Çağatay edebiyatının “Nevaî'den sonra en mühim şahsiyeti” (Köprülü 1945: 315) kabul edilen Bâbür Şah'ın beş eseri vardır: Vekayi, Divan, Aruz Risalesi, Mübeyyen, Risâle-i Vâliyye.

En önemli eseri Bâbürnâme olarak tanınmış olan Vekayiidir. Sade ve samimî bir dille yazılmış olan bu eser Türk hatıra edebiyatının ve Çağatay nesrinin şaheseridir. Devrinin olayları hakkındaki en önemli tarih kaynaklarından biridir. Dönemin sadece siyasî olaylarını değil, sosyal ve kültürel hayatını ve dünya görüşünü de bu eserden anlamak mümkündür.

Bâbürnâme 1857'de Kazan'da N. İlminskiy tarafından basıldı.

1871'de Paris'te Pavet de Courteille tarafından “Memoires de Baber”adıyla Fransızca tercümesi yayımlandı.

Annette Susannah Beveridge, 1905'te Londra'da “The Babur-nama”adıyla Haydarabad nüshasının tıpkıbasımını; 1922'de “The Babur-nama in English”adıyla İngilizce tercümesini yayımlamıştır.

Babur'un divanının birçok nüshası vardır. 20. asrın başında Sir Denison Ross (1910) ve Samoyloviç tarafından (1917) yayımlanmıştır.

Klasik devrin Ubeydî (Şibanoğulları hanedanının dördüncü hükümdarı), Meclisî, Bayram Han (Babürlü Hümayun Şah ile Ekber Şah'ın oğlu) gibi daha başka şairleri de vardır.

1.2.3. Klâsik Sonrası Dönem

Çağatay edebî dilinin klâsik devri 1600’de sona erer. Son Şibanlı hükümdarları Abdullah Han ile oğlu Abdülmü’min’in 1598’de ölümü üzerine Türkistan’daki birlik sona erer; ülke parçalanır. Buhara ve Hive hanlıkları ve 18. yüzyılda da Hokant hanlığı kurulur. “Hanlıkların gerek kendi iç savaşları ve gerek birbirleriyle olan bitmez tükenmez kavgaları Orta Asya Türklüğünün kuvvetini kökünden sarsmış ve Rusların Türkistan’ı kolayca istilâsına yol açmıştır.” Buhara 1868’de, Hive 1873’te, Hokant 1876’da Rus Çarlığına bağlanmıştır (Eckmann 1996: 208-209).

“17. asırda Kâşgar’da ve Fergana şehirlerinde Çağatayca”, “resmî dil ve kültür dili olarak Farsçadan daha fazla” kullanılmıştır. Muhammed İvaz’ın yıldıznamesi ve bazı vakfiyeler bunu göstermektedir. 18. yüzyılda bu bölgede “basit dinî kitaplar, akaide ve fıkha ait tercümeleler, tasavvuf ve ahlâka ait risaleler, menâkıp kitapları, halk hikâyeleri ve mahallî vekayinameler Çağatayca olarak telif veya Farsçadan tercüme edilmiştir.” Muhammed Sadık, Muhammed Niyaz başlıca tarih yazarlarıdır (Köprülü 1945: 318).

17. yüzyılda Mâverâünnehir’de, yergi şiirleriyle tanınan Turdî, “sûfiyane lirik şiirleri” ile tanınan Baba Rahim Meşreb, şöhreti İdil boylarına ulaşan, “hakkında birçok menkıbeler rivayet edilen” Sûfî Allahyar, Yesevî tarzını devam ettiren Kul Şerif, Hive’de Vefaî; 18. yüzyılda Mâverâünnehir’de Nevbetî, Abdullah Macid Harabatî, Gazı, Meşreb-i Sanî, Hüveydâ, Şeykalî, Hîve’de Mevlânâ Yahya, Seyyid Muhammed Ahund, Beyzâ, Pehlivan Kulı Revnak, Kadı Muhammed Neşatî, Molla Muhammed Niyaz Münşî (Köprülü 1945: 320-321) klasik sonrası Çağatay edebî dilinin başlıca temsilcileridir.

Klasik sonrası devrin en önemli ismi hiç şüphesiz Ebulgazi Bahadır Han’dır. Ebulgazi Bahadır, 17. yüzyılın Hîve hanlarından. Çengiz Han soyundandır. Şibanlı sülâlesinin Yadigâr kolundandır (Köprülü 1945: 316). 1603-1663 yılları arasında yaşamıştır. 1620-1642 yılları kardeş kavgalarıyla geçti. Bu dönemde Ebulgazi çok hareketli ve maceralı bir hayat yaşadı; 10 yıl Safevîlerin yanında kaldı; Teke ve Mangışlak Türkmenleri arasında dolaştı. 1642’de Ürgenç’e, birkaç yıl içinde de bütün Harezm’e hâkim oldu ve Hîve tahtına oturdu. Çağatay Türkçesinin önemli nâsirlerinden olan Ebulgazi Bahadır Han Farsça, Arapça ve Moğolca bilmekteydi (Eken 2013).

Ebulgazi Bahadır Han iki eser yazdı: Şecere-i Terâkime, Şecere-i Türk.

1660'ta yazılan Şecere-i Terâkime, Oğuzname'nin Çağatayca varyantıdır. Oğuzname'nin 14. yüzyıl başlarında Türkmenler arasında yaşayan varyantı veya daha büyük bir ihtimalle Doğu Türkçesinde mevcut olan, fakat bugüne ulaşmayan bir nüshası Reşideddin tarafından Farsçaya çevrilerek "Târih-i Oğuzân ve Türkân ve Cihângirî-i u" adıyla Câmiü't-Tevârîh içine konmuştu. Ebûlgazi Bahadır Han'ın bu eserden faydalandığı muhakkaktır. Fakat o, içlerinde yaşadığı Türkmenlerden de bazı rivayetleri eserine katmıştır. Bu bakımdan Şecere-i Terâkime, Reşideddin Oğuznamesiyle birlikte Oğuz Kağan Destanı'nın İslâmî rivayetinin en önemli kaynağıdır. Oğuz Kağan'dan sonraki efsanevî Türk-Oğuz tarihi (sözlü tarih) de sadece bu iki eserden öğrenilebilmektedir.

Ebûlgazi Bahadır Han, Şecere-i Terâkime'yi sade bir Çağatay Türkçesiyle yazmıştır. Şöyle diyor: "Barça bilir kim bizdin burun türkî târih aytkanlar, Arabî lugatlarını koşup tururlar ve Fârisîni hem koşup tururlar ve Türkîni hem sec' kılıp tururlar; özlerimi hünerlerin ve üstâdlıklarını halkka ma 'lûm kılmak için. Biz munlarınñ hiç kaysısını kılmaduk. Anıñ için kim bu kitâbnı okuguçı ve tıñlaguçı elbette Türk bolgusu turur; bes Türklerge Türkâne aytmak kerek; tâ olarnıñ barçasıfehm kılgaylar" (Kononov: 6).

Şecere-i Terâkime'nin birçok nüshası vardır. Samoyloviç tarafından bulunan ve Rus İlimler Akademisi Kütüphanesine verilen Nuri İşan nüshası Türk Dil Kurumu tarafından 1937'de tıpkıbasım olarak neşredilmiştir. En eski nüsha olan Taşkent nüshası, yedi nüsha ile karşılaştırılarak 1958'de Andrey N. Kononov tarafından yayımlanmıştır: Rodoslovnaya turkmen, Moskva-Leningrad 1958. Kononov, karşılaştırmalı metin (Arap harfleriyle), Rusça tercüme ve eserin gramerini vermiştir.

Muharrem Ergin 1970'lerde (tarih yok), Tercüman 1001 Temel Eser dizisinin 33. olarak Kononov metnini Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Eserde Kononov metninin tıpkıbasımı da vardır.

Şecere-i Terâkime üzerindeki son ilmî yayın Zuhal Kargı Ölmez'e aittir: Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü), Ebulgazi Bahadır Han, Ankara 1996. Bu çalışmada transkripsiyonlu metin ve gramatikal dizin vardır.

Ebûlgazi Bahadır Han'ın ikinci eseri Şecere-i Türk'tür. Bahadır Han bu eseri tamamlayamadan ölmüş, son kısımlarını oğlu Ebûlmuzaffer ve Anuşa Muhammed

Bahadır Han yazmıştır. Eser, esas itibariyle atalarının ve ayrıntılı olarak kendi döneminin tarihidir; fakat Türklerin efsanevî tarihlerinden de parçalar ihtiva eder.

Şecere-i Türk, 18. asırdan itibaren Batı'da ve Rusya'da tercüme edilip yayımlanmıştır.

Türkiye'de 1864'te Ahmed Vefik Paşa tarafından, 1925'te Rıza Nur tarafından yayımlandı. Saadet Çağatay 1963'te, eserden bazı parçaları transkripsiyonlu olarak "Türk Lehçeleri Örnekleri I'de neşretti. Şecere-i Türk üzerinde Selçuk Üniversitesinde Kâzım Karabörk tarafından bir doktora tezi yapılmıştır: Şecere-i Türk Üzerinde Bir Sentaks Çalışması, Konya 1995. Transkripsiyonlu metni de ihtiva eden bu çalışma henüz yayımlanmamıştır.

19. yüzyılın başlıca edebî merkezleri Hive ve Hokant'tır. Hive'de Munis Harezmi (1778-1829), Âgehî (1809-1874), Kâmil Harezmi (1825-1899), 19. yüzyılın ikinci yarısında Muhammed Rahim Han (Fîrûz), Tabîbî, İvaz Otâr gibi şairler yetişti. Muhammed Rahim Han'ın yazdığı ve 1909'da Hive'de taş baskısı olarak basılan Mecmûatü'ş-Şuarâ-i Fîruzşâhî adlı antolojide 33 şair, her şairden seçilmiş 101 ve toplam 3333 şiir vardır. Eckmann bunlardan bazılarının isimlerini verir: Âciz, Âkil, Beyanî, Esed, Gazî, Hakîrî, Kemalî, Racî, Sadık, Sadî, Sultanî, Şinasi, Ümidî (Eckmann 1996: 210-216).

Hokant'ta 1810-1822 arasında hanlık yapan Ömer Han kendisi şair olduğu gibi, sarayında da 70'ten fazla şair vardı: Nemenganlı Fazlî, Gülhanî, Hâzık, Mahmur, Mücrim. Ve üç kadın şair: Mahzûne, Üveysî, Ömer Han'ın karısı Nadire. Hive'de olduğu gibi Hokant'ta da bir antoloji hazırlanmıştır. Fazlî'nin yazdığı Mecmûa-i Ömer Han'da 75 Ferganalı şairin şiirleri yer almaktadır. 1822-1842 arasında hanlık yapan Ömer Han'ın oğlu Muhammed Ali (Madali) Han da şairdir" (Ercilasun 2004: 409-426).

İKİNCİ BÖLÜM

MESNEVÎ-İ HARÂBÂTÎ'NİN İNCELEMESİ

2.1. Harâbâtî¹'nin Hayatı

“1047/1637-38 yılında Doğu Türkistan’da Aksu şehrine bağlı Egerçi köyünün Çoğtal mahallesinde dünyaya geldi (Sabit 1985: 1; Utuk vd. 2006: 597). Babasının ismi Abdulla idi. İlk ve orta düzeydeki eğitimini Aksu’daki mektep ve medreselerde tamamladı. Daha sonra Kaşgar ve Buhara’ya giderek buradaki medreselerde Şark edebiyatı, İslâm felsefesi, İslâm hukuku, mantık gibi dersler aldı. Buhara’da eğitim aldığı dönemde, İslâmî ilimler sahasında çeşitli münazaralarda başarılar göstererek müderrislerin dikkatini çekti. Memleketine döndükten sonra bir taraftan dinî ilimler üzerine çalışırken bir taraftan da şiirlerini kaleme aldı. Aynı zamanda Aksu’da imamlık ve müderrislik yaptı (Sabit 1985: 1; Utuk vd. 2006: 598). İlim ve ahlâkı ile halkın büyük sevgi ve saygısını kazandı. Hayatının son döneminde malını mülkünü satarak, bir kısmını fakir ve yetimlere verdi, bir kısmı ile de hac farızasını yerine getirdi (Sabit 1985: 2). 1142/1730 yılında Aksu’da vefat etti. Vefatının ardından, halk onun için heybetli bir mezar ve türbe yaparak buna “Hacı Harabatî” mezarı dedi. Onun türbesi, âlimlerin ve tâliplerin toplanarak edebî ve dinî konuların münazara ve mütalaa edildiği bir mekâna dönüştü. Türbe bu özelliğini günümüze kadar sürdürdü (Sabit 1985: 2; Utuk vd. 2006: 598).

Doğu Türkistan’da Yarkent Hanlığı’nın son dönemi ile Hocalar Dönemi’nin ilk dönemlerinde yaşadı. Şairin yaşadığı dönem, Doğu Türkistan’ın siyasi ve dinî açıdan

---

¹ Şairin ismi Muhammed Binni Abdullah’tır. “Meyhane müdavimi” ve “aşk müptelası” anlamına gelen “Harâbâtî” o’nun mahlasıdır (Osman 2011: 491).

en buhranlı dönemidir. Bu dönemde Ak Tağliklar ile Karatağlikların mücadelesi söz konusudur. Akdağlikların lideri Appak (Afak) Hoca ve onun evlatlarının hüküm sürdüğü bu dönemde, Doğu Türkistan'da istibdat dönemi yaşandı. Dönemin siyasi ve toplumsal olayları şairin mesnevilerine de doğrudan yansdı. Şair, özellikle dönemdeki riyakâr ve halkı aldatan “İşan”, “Molla” ve “Sufi”leri hicveden şiirler kaleme aldı. Mesnevi tarzında çok başarılı şiirler yazan şair, yaşadığı döneme damgasını vurmuştur (Ömer 1996: 429-431).” (Sabit 1985: 2; Utuk vd. 2006: 598'den aktaran, Öger 2014).

Uygur Araştırmacısı Hürmetcan Abdurrahman, Harâbâtî'nin 20 el yazma ve taş basma nüshasını yakından görüp incelediğinden sonra onun da birçok Uygur ve Özbek yazarlar gibi Mevlana ve diğer Fars tasavvuf şiir akımının güçlü yazarlarının etkisi altında kaldığını beyan eder (Abdurrahman 2009: 35). Harâbâtî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin vefatından 500 sene sonra kendisini O'nun manevi evladı ilan eden ve XVII-XVIII asırlarda Celâleddîn-i Rûmî'yi Uygur edebiyat çevrelerine tanıştıran kişidir. Harâbâtî kendi mesnevîlerinden birini “Celâleddîn-i Rûmî'nin evladı Mevlânâ Harâbâtî'nin Mesnevî'si” olarak adlandırdı ve “Mesnevî-i Manevi”nin 18 beytini Uygurcaya nazım şeklinde çevirdi. Bu eser Özbekistan'ın Doğu İlimleri Enstitüsü'nde 8885 no ile kayıtlıdır. Bazı araştırmacılar Harâbâtî Mesnevî'sini Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlu Sultan Veled'in zannediyorlar. Mesela Nasır Muhammed Abureyhan Biruni Üniversitesinin Türk dilli yazılar arşivinde bulunan “Türkistan ve Türkiye: Manevi Köprü” adlı makalesinde (7736/1 sayılı) Harâbâtî Mesnevî'si Bahaeddin Sultan Veled'in eseridir der. Sultan Veled Türkçe konuşmuştur hatta kendi eseri olan ve mesnevi tarzında yazdığı İbtidaname'sinin son 90 beytini Türkçe yazmış ve eserlerinde de Türkçe şiirler de raslanmaktadır. Ama İranlı meşhur edip Celal Humai'nin araştırmaları gösteriyor ki Celâleddîn-i Rûmî'nin oğlunun böyle bir eseri yoktur. Harâbâtî ile Sultan Veled arasında 5 asır gibi büyük bir zaman farkı da mevcuttur.

2009 yılında Taşkent İslami Üniversitesi, Özbek edebiyatında ilk kez görülen yeni bir eseri tanıttı. Bu kitap ve yazarı hakkında bundan önce hiçbir bilgi ne klasik edebiyatta ne de çağdaş edebiyatta yoktu. Mevlânâ Harâbâtî Külliyyatını derleyen Tarih bölümü Doktoru Mahmud Hasaniy ve Doç. Mavcuda Razzoqova bu kitabın basılmasında büyük emek sarf etmiş ve edebiyatta hizmeti çok fazla olan ama tanınmayan bir âlimin tanınmasını sağlamışlardır. Burada bahsedilen ve aynı zamanda eserin müellifi de olan

Harâbâtî olmasına rağmen, Mevlânâ Harâbâtî'yi okuyuculara Özbek arif ve şair olarak tanıtmışlardır.

Sonuç olarak XVII-XVIII. asırlarda Kaşgar edebiyatçıları arasında bir şair zuhur etmiştir ki, bu şair aynı zamanda Uygur ve Dünya edebiyatında yerini almıştır (Murodi 2014). Şair hayatında 13 bin mısraya yakın kıymetli şiir yazmıştır (Sabit 1982: 2).

2.2. Mesnevî-i Harâbâtî'nin El Yazma ve Taş Basma Nüshaları ve Özellikleri

Harâbâtî'nin taş basma nüshalarının bir kopyası “Külliyat-ı Mesnevi-i Harâbâtî” (No-10227, No-4628, No-677, No-4715, No-3780) ve diğer kopyası “Musemmi-i Mesnevî-i Harâbâtî” (No-8018, No-10902) adıyla gösterilmiştir. Hangi isimle anılıyor olursa olsun, bunların hepsi bir eserden ibaret olup eserin başlangıcı, sonu ve bütün kısımları birbiriyle benzerlik gösterir.

Bu nüshalardan 8018, 10902 numaralardaki “Mesnevî-i Harâbâtî” ismiyle belirtilen taşbasmalar Molla Zafer Binn İbn Muhammed çabalarıyla Taşkent'teki Yakovlev Matbaasında basılmış olup neşr yılı gösterilmemiştir. 1986 yılında Kaşgar'da kısaltılarak yayımlanan eser işte bu nüshalardan biridir. 3780, 4715 ve 10227 numaralı “Külliyat-ı Mesnevî-i Harâbâtî” adıyla tanınan bu eserin taş basma nüshaları, taş basmaya hazırlanması için Molla Seyid Muhammed Han adlı kişi H. 1328 (M. 1909) yılında aktarmış ve Mir Mahdum'un himmetiyle aynı yılda basılmıştır. 677 numara ve “Külliyat-ı Mesnevî-i Harâbâtî” adıyla saklanılan bu nüshayı 1911 yılında Molla Zafer Bin Şükür Muhammed'in çabalarıyla Taşkent'teki taş matbaasında basılmış olur. Diğer nüshaların basım yılı belli değildir. A. Nasirov 677 numaralı nüshanın içerisine eklediği notta “Mesnevî-i Harâbâtî”nin 1899-1911 yılları arasında olmadığı ve yedi kısım olarak basıldığını belirtmiştir (Fikret 61).

Bahsettiğimiz bu nüshalar hangi isimle basılmış olursa olsun hepsi bir eserden ibaret olup eserin başlangıcı, fasılların adları ve eserin yazılış tarihi bütün nüshalarda aynıdır. Bu nüshaların hepsi “Bi' s-millâhi' r-rahmâni' r-rahîm”den sonra

Éyteyin hamdiñni éy yezdân-ı pāk

İçtiler hūn-ı ciger merdān-ı pāk

Hālika halkıñni gördüm bî-'aded

Hîç neme yoqtur senindin bā-meded

beyitlerle başlanıp “Münacât Bi-Dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât” ya “Münacât” başlığı altında yakarışlar yazılmıştır. Ardından “Na't” ve yine “Münacât”, sonra asıl mazmuna geçerek “Ehli Tevbe ve Tahkirlerni Beyânı”, “Naşihat” (bazı nüshalarda “Naşihat-i Türki ve Tâcık”, “Der Beyân-ı 'Aql ve Muttak-i Reh-berân”, “Der Beyân-ı Dil-âzârı” birbirine benzer mevzularla devam eder, münacat ve natlarla birlikte toplamda 136 fasıldan oluşur. Bunların 20'si münacat, nat ve hikâyeleri teşkil eder. Öylece konunun işlendiği bölüm toplam 116 fasıldan oluşmaktadır.

Mesnevinin bitiminde yine “Bu Faslda Dünyâ Bî-vefâlığını éytür”den sonra eserin yazılış tarihi kaydedilmiş “Bu Fasl-ı Hâtimedede Tariḥ Beyân Kılınur” başlığı altında şair şöyle söyler:

Ni hesab éyledimki tariḥğa
Miñ u yüz yane kırk altığa

Demek ki şair eserini H. 1146 (M. 1733) yılında tamamlamıştır (Fikret 67-68).

2.2.1. Mesnevî-i Harâbâtî'nin Şekil Özellikleri

El yazması eserde 205x140 mm boyutunda Hoten kâğıdı kullanılmıştır. Çağatayca yazılan eser toplamda 211 varaktan ve beyitlerden oluşan bir mesnevidir. Ciltten başlayarak her varak numaralandırılmıştır. Ancak sayfa numaraları sadece tek sayfalarda belirtilmiştir. Kitabın latin harflerine çevirisinde kendi özgün numaralandırılması kullanılmış, varak numarasının olduğu sayfalar a harfi (2a, 3a, ...) ve varak numarasının bulunmadığı sayfalar b harfi (2b, 3b, ...) ile belirtilmiştir. Her varaktaki satır sayısı besmele lafzıyla başlayan, onu izleyen ilk üç sayfa ve kitabın son sayfası hariç, düzenli olarak 15'tir. Eser talik yazı çeşitiyle yazılmıştır ve harekesizdir. Ancak yazıcı besmele lafzı ve zor okunacağını düşündüğü bazı Arapça ibare ve cümleleri harekelendirmiştir. Genellikle konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış ve bütün varaklar iki sütun olmak üzere manzumdur. Kitabın cildinde eserin diğer sayfalarından farklı bir yazı kullanılmış ve dış görünüş itibariyle kurşun kalemle yazılmış olduğu anlaşılan “Mesnevî-i Harâbâtî” ibaresi dışında “2..” ve iç bölümlerde kullanılan siyah mürekkeple “Ahunad'a” kelimesi dikey şekilde yazılmıştır. Gunnar Jarring Koleksiyonu'nda eser ile ilgili verilen bilgilerde eserin “210b” olarak numaralandırılan sayfasında 1145/1732-1733; “207b” de ise

1146/1733-1734 yılında Molla Muhammed Said Han tarafından tasnif edildiği bildirilmiştir. Çalışmada, eserin uzun olması ve okunmasının zorluğundan dolayı eser, 158. vараğın ilk sayfasına (158a) kadar incelenmiştir.

2.3. Mesnevî-i Harâbâtî'nin İçerik Özellikleri

2.3.1. Nazım Şekli

Belli bir konu ya da iç içe girmiş çeşitli konuları ihtiva eden ve bağımsız bir eser olarak kaleme alınan mesnevilerin tertibi, genellikle birbirine benzer şekilde oluşturulmuştur. Özellikle bu şekilde oluşturulan mesnevilerin genel tertibinde üç ana bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler şunlardır: I. Giriş bölümü, II. Konunun işlendiği bölüm ve III. Bitiş bölümü (Kartal 2018: 103).

Baştan sona İslamî inanca göre şekillenmiş olan Mesnevî-i Harâbâtî'nin giriş bölümü çoğu diğer mesneviler gibi “besmele” lafzıyla başlar. Çağatay Türkçesi elyazma nüshasında “besmele” Arapça yazılış şekliyle aynı, Uygur Türkçesi taşbasma nüshasında ise Türkçe okunuş şeklinde yazılmıştır. Bu lafızdan sonra, toplam 21 beyitten oluşan “tahmid” (Allah’ın anılıp övülmesi) ve “hamd”e geçilir. Ardından şair hemen hemen aynı adı taşıyan 9 başlık ve 154 beyitten oluşan “münacat” bölümünde Allah’a yakarışlarda bulunur. Bu başlıkların 5’i “Münâcât Bi-dergâh-ı Kâzıyü'l-Hâcât” ve diğer dördü (mesnevinin dış görünüşüne bakıp incelediğimizde yer yer rastladığımız bazı başlıklar gibi sonradan mesneviye eklendiği kanaatindeyiz)² “münacat” şeklindedir. UTTN’ında “münacat” bölümü yoktur ve Allah’a yakarış içeren beyitler “tehmîd” bölümü ile birleşip tek parça şeklinde yazılmıştır.

Müstakil olarak kaleme alınan 33 beyitlik “na’t” bölümü Hz. Peygamber’in övülmesi, mirac ve mucizelerini, kendinden önce gelen peygamberlerden üstünlüğünü ve dört halife (Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali)’nin kendisiyle yol arkadaşı olduklarını ihtiva eder. Şair Hz. Peygamber’in emrine uymamanın kötü sonuçlarını, Tanrı’nın katında lanete uğradığını ve yaptığı gafletten dolayı pişman olduğunu dile getirdikten sonra, O’nun şefaatinin dileyerek “na’t”ı bitirir.

---

² Zira bazı başlıklar beyitlerin arasında yeteri kadar boşluk olmaması sebebiyle dikey şekilde sayfanın kenar kısmına yazılmış veya beyitler arasına sıkıştırılmıştır.

Mesnevî-i Harâbâtî 4421 beyitten oluşmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi 187 beyite giriş bölümünde yer verilmiş olup diğer 4234 beyit ise konunun işlendiği bölümü oluşturmaktadır. 115 dini, tasavvufi ve ahlaki konuları içeren bu bölümün başlıkları ve beyit sayıları şöyledir:

Bi's-millâhi'r-rahmâni'r-rahîm (21 beyit)

Rahman ve Rehim olan Allah'ın Adıyla

Münâcât Bi-Dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât (11 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Münâcât Bi-Dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât (12 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Münâcât Bi-Dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât (15 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Münâcât Bi-Dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât (12 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Münâcât Bi-Dergâh-ı Kâziyü'l-Hâcât (13 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Münâcât (15 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Münâcât (6 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Münâcât (30 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Na't-i Hazret-ı Resûl-ı Ekrem Şalla'allâhu 'Aleyhi ve Sellem (33)

Bu başlıkta Peygamber Efendimize övgü vardır.

Münâcât (40 beyit)

Bu başlıkta Allah'a yalvarma ve yakarış işlenmektedir.

Ehl-i Teveccüh ve Ehl-i Tahkikler Beyânı (14 beyit)

Bu başlıkta Araştırmacı insanların özellikleri işlenmektedir.

Naşîhat-ı Türk ü Tâcîk (30 beyit)

Bu başlıkta Türk ve Tacik uluslarının ögütü işlenmektedir.

Der Beyân-ı 'Aql ve Muttaķî ve Râhberân (20 beyit)

Bu başlıkta akıl, sakınan ve yol gösteren insanların özellikleri işlenmektedir.

Der Beyân-ı Dil-âzârî (14 beyit)

Bu başlıkta kalp kırmak işlemiştir

Der Beyân-ı Yaşlılık (36 beyit)

Bu başlıkta iyilik yapma işlemiştir

Der Beyân-ı Şâd u Ğam (26 beyit)

Bu başlıkta sevinç ve üzüntü işlemiştir

Naşîhat-ı ‘Ukbî (27 beyit)

Bu başlıkta öbür dünya işlemiştir

Der Beyân-ı Şâlîh ve Münâfîk (14 beyit)

Bu başlıkta dinin emirlerine uygun harekette bulunan kişinin özellikleri ele alınmıştır.

Hâşîyyet-i İstiğfâr (21 beyit)

Allah’tan günahın bağışlanmasını istemenin özelliği

Bu Faşlda Köñlini Dünyâdın Yığmağ (21 beyit)

Bu başlıkta gönülü maddi dünyadan boşaltma anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Kem Yemekniñ Hâşîyyeti (29 beyit)

Bu başlıkta az yemeğin özellikleri işlenmektedir.

Bu Faşlda Qazâğa Bolub Belâğa Şabr Qılmağnı Éytür (28 beyit)

Bu başlıkta kaza ve sıkıntı karşısında sabır etmek anlatılıyor.

Bu Faşl İşâret-i Ehli Īmânnı Éytür (24 beyit)

Bu başlıkta inançlı toplumların niteliği anlatılıyor.

Naşîhat-ı Nikū Bedni Éytürler (29 beyit)

Bu başlıkta İyi ve kötü övgüler anlatılıyor.

Der Beyân-ı Şabr ve Bî-şabrlarnı Éytürler (35 beyit)

Bu başlıkta sabır ve sabırsızlık anlatılıyor.

Ehl-i Dünyanıñ Şoğbeti Beyânında (18 beyit)

Bu başlıkta dünyaya bağlı olanlarla arkadaşlık yapmanın niteliği işlenmektedir.

Der Beyân-ı Hizmet-i Pîr ve Hağğ-ı Hem-sâye Hağğı Beyânında (37 beyit)

Bu başlıkta din liderine hizmet etmek ve komşunun hakkı konusu işlenmektedir.

Der Beyân-ı Faşl-ı Fazîlet ‘Aceze Tahâret (19 beyit)

Bu başlıkta erdem ve temizlik işlemiştir.

Der Beyân-ı Âğâhlık ve Râh-ı Hağğdur (26 beyit)

Bu başlıkta bilgilik ve Allah yolu işlenmektedir.

Der Beyân-ı Fazîlet-i Beş Vakt Namâz (22 beyit)

Bu başlıkta beş vakit namazın değeri işlenmektedir.

Bu Faşlda Köp Sözllemekniñ Kıbîhlig Beyânında (15 beyit)

Bu başlıkta çok konuşmanın ayıp ve çirkinliği işlenmektedir.

Der Beyân-ı Hâk-ı taleb Bolmağnı Éytürler (9 beyit)

Bu başlıkta Allah'ı aramağı anlatmaktadır.

Der Beyân-ı Fazîlet-i Şar'ini Éytürler (20 beyit)

Bu başlıkta din kurallarının değeri anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı Fazîlet-i Rûze Namâz (17 beyit)

Bu başlıkta oruç ve namazın değeri anlatılmaktadır.

Fazîlet-i Şelât u Şavm (Der Beyân-ı Tabîb-i Hâzıkni Éytürler) (13 beyit)

Bu başlıkta selam ve oruçun değeri anlatılmaktadır. (İşinin ehli olan hekimi anlatılmaktadır.)

Der Beyân-ı Râh-ı Hâkğa Kirmek (19 beyit)

Bu başlıkta Allah yoluna girmek anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı Pend-i Şâhib Kitâb (26 beyit)

Bu başlıkta kitap sahibi ve müminlerin yolu işlenmektedir.

Der Beyân-ı Ferayizhanıñ Beyânını Éytürler (23 beyit)

Bu başlıkta farzlar anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı Mağrūr-ı Mâl u Tâ'at (23 beyit)

Bu başlıkta servet ve zenginliğe gurur duymak işlenmektedir.

Der Beyân-ı Fazîlet 'Ulemâni Éytürler (33 beyit)

Bu başlıkta ilim sahiplerinin değeri anlatılmaktadır.

Der Beyan-ı Tama' Kılmak ve Yeñi Baydın Karz Almağnı (34 beyit)

Bu başlıkta doymazlık ve borç almak işlenmektedir.

Bu Faşlda Naşihat-ı Ehli Dānālarnı Éytürler (26 beyit)

Bu başlıkta bilgili insanların övgüsü işlenmektedir.

Bu Faşlda Pādşāh-ı 'Ādil Pādşāh-ı Żālimni Éytür (16 beyit)

Bu başlıkta adaletli ve haksızlık yapan hükümdar anlatılmaktadır.

Der Beyan-ı Emr ü Nehylerni Éytür (37 beyit)

Bu başlıkta iyiliğe davet etme ve kötülükleri yasak etme anlatılmaktadır.

Der Beyan-ı Tecrīd Durur (15 beyit)

Bu başlıkta soyutlama işlenmektedir.

Der Beyan-ı Niyyet-i Dihkan (22 beyit)

Bu başlıkta çiftçinin niyyeti anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı Ahvâl-ı Kâsib (26 beyit)

Bu başlıkta kazanç sahiplerinin halleri işlenmektedir.

Der Beyan-ı Âdem-şinaslığı (19 beyit)

Bu başlıkta insanbilirlik anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Yaşsi ve Yaman İşlerdin Perhîz Kılmağni Éytür (25 beyit)

Bu başlıkta iyi ve kötü işlerden uzak kalma anlatılmaktadır.

Der Beyan-ı Fazîlet-i Yaşsi Niyyetni Éytürler (38 beyit)

Bu başlıkta iyi niyyetin değeri anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Hâşiyet-i Şubhni Éytürler (20 beyit)

Bu başlıkta sabah zamanının özelliği anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı Râzi Şüdin-i Ervâhlarnı Éytürler (26 beyit)

Bu başlıkta ruhların rıza göstermeleri anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Râh u Hem-râhni Éytürler (30 beyit)

Bu başlıkta yol ve yol arkadaşı anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Bir Râh-berni Tapmağni Éytürler (37 beyit)

Bu başlıkta bir yorl gösteren bulmak anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Cemi'etdin Hâli Bolub Hâğğa Yakın Bolmağni Éytürler (34 beyit)

Bu başlıkta insan toluluğundan uzaklaşma ve Allah'a yakınlaşma anlatılmaktadır.

Ahvâlî Şeyhni Éytürler (26 beyit)

Bu başlıkta şeyhlerin halleri anlatılmaktadır.

Bu Faslda Hâğ-çalebliklerni éytürler (25 beyit)

Bu başlıkta Allah'ı bulmak anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı Ahvâl-ı Şüfîler (25 beyit)

Bu başlıkta sufilerin halleri işlenmektedir.

Der Beyân-ı Nefs-i Bedeni Éytürler (47 beyit)

Bu başlıkta heves anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı Hâcılarnıñ Beyanı (21 beyit)

Bu başlıkta hacılar anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Ta'alluğdın Keçmekni Éytürler (32 beyit)

Bu başlıkta dünya ilgisini bırakmak anlatılmaktadır.

Der Beyân-ı 'ilm Ğururni Éytürler (29 beyit)

Bu başlıkta bilgiye mağrur olmak anlatılmaktadır.
Bu Faşlda Bî-vefâların Ümîd Kılğanlarını Éytürler (39 beyit)
Bu başlıkta vafasızlara ümit etme anlatılmaktadır.
Bu Faşlda Cümle Zicânlar Sefer Kılmağni Éytürler (38 beyit)
Bu başlıkta bütün canlıların bu dünyadan göç etmeleri anlatılmaktadır.
Der Beyan-ı Pîr-ı Kâmil (64 beyit)
Bu başlıkta olgun din adamı anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı Nefs-i Şegîr u Kebîr (40 beyit)
Bu başlıkta küçük ve büyük nefes işlenmektedir.
Der Beyân-ı Ahvâl-ı Qabr (47 beyit)
Bu başlıkta mezarın halleri işlenmektedir.
Der Beyân-ı Nîk ü Bed Devranı Éytür (31 beyit)
Bu başlıkta iyi ve kötü devranış anlatılmaktadır.
Bu Faşlda Barça Şeyni Özidin Yahşî Bilmek (58 beyit)
Bu başlıkta bütün şeyleri iyi tanımak anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı Mestlik Qâzî Müftiler (154 beyit)
Bu başlıkta serhoş hakimler anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı ‘ilm-i Ledün (95 beyit)
Bu başlıkta Allah’ın sırlarına ait manevi bilgi anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı Misâfir-i Ğarîb Éytür (123 beyit)
Bu başlıkta gurbette bulunan misafir anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı Fazîlet-i ‘Āşq (37 beyit)
Bu başlıkta aşkın değeri anlatılmaktadır.
Bu Faşlda Ölümge Çäre Tapmaslıkni Éytürler (54 beyit)
Bu başlıkta ölüme çare bulunmamak anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı H’âce-i Hızır ‘Aleyhi’ s-selâmni Éytürler (64 beyit)
Bu başlıkta Hz. Hıdır anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı Serzeniş-i Dünyâ (35 beyit)
Bu başlıkta dünyaya sitem etme anlatılmaktadır.
Der Beyân-ı Şilâ-ı Rağm (28 beyit)
Bu başlıkta yakınlarını ziyarete gitme özlemi işlenmektedir.
Hikâyet (56 beyit)
Hikâyet (44 beyit)

Der Beyân-ı Bî-ihtiyâr Bende (47 beyit)

Bu başlıkta iradesiz insanı anlatmaktadır.

Bu Faşlda Kör ve Ker (15 beyit)

Bu başlıkta kör ve sağır insan anlatılmaktadır.

Hikâyet (28 beyit)

Bu Faşlda Ehl-i Dünyâğa 'Ömrğa İ'timâd Kılğanlarni Éytür (84 beyit)

Bu başlıkta dünya ehlinin maddi yaşama güvenmeleri anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Mağrûr-ı 'İlm-i Kâl u 'İlm-i Hâlnı Éytürler (52 beyit)

Bu başlıkta söze, dedikodu dayalı bilgiler ve din kitabının bilgilerini anlatmaktadır.

Bu Faşlda Ulemây-ı Bî-'âmellerni Éytürler (22 beyit)

Bu başlıkta boş ve niyetsiz din insanlarını anlatmaktadır.

Bu Faşlda Şâ'irniñ Beyanı (37 beyit)

Bu başlıkta şairi işlemektedir.

Bu Faşlda Kârvânların Ötgenlerni Éytür (48 beyit)

Bu başlıkta kervanların geçmişini anlatmaktadır.

Bu Faşlda Cihân-ı Bî-vefânı Éytürler (49 beyit)

Bu başlıkta vefasız dünyayı anlatmaktadır.

Hikâyet (11 beyit)

Bu Faşlda 'Âşkni Éytürler (47 beyit)

Bu başlıkta aşkı anlatmaktadır.

Bu Faşlda Zühd u Taqvânı Éytürler Anıñ Beyânı (70 beyit)

Bu başlıkta kendini ibadete verme ve dinin yasakladığı şeylerden kaçma anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Dünyâyı Mekkâr ve Pür-'ayyârni Éytürler (55 beyit)

Bu başlıkta düzenbaz ve aldatıcı dünya anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Halk-ı Ğammazlarni Éytürler (85 beyit)

Bu başlıkta fitneci toplum anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Havf der Câmı Éytürler (44 beyit)

Bu başlıkta korku anlatılmaktadır.

Bu Faşlda İblîs ve Bertlîsni Éytür (75 beyit)

Bu başlıkta iblis ve şeytan anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Nerd ve Şetrenc ve Cemi'-i A'zâmı Éytür (72 beyit)

Bu başlıkta tavla, satranç ve bütün bunlara benzer oyunlar anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Dīn-furūş ve Dünya-ṭaleb Şeyhni Éytür (28 beyit)

Bu başlıkta din ticareti yapan ve dünya malını tutan şeyh anlatılmaktadır.

Hikayet (55 beyit)

Bu Faşlda Müstecāb-ı Du'anı Éytürler (49 beyit)

Bu başlıkta duası kabul olunan anlatılmaktadır.

Hikāyet (58 beyit)

Bu Faşlda Hāşmılıkda Īmānni Yok Kılmaḡni Éytür (76 beyit)

Bu başlıkta öfkenin inancı kaldırmasını anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Endīşe-i dünyā Keyfiyetini Éytür (103 beyit)

Bu başlıkta dünya kaygısının özellikleri anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Dūzaḡ u Bihīştni Éytürler (48 beyit)

Bu başlıkta cennet ve cehennem anlatılmaktadır.

Münācāt (61 beyit)

Bu Faşlda Qabrdaki Aḡvāllarınıñ Beyanı Meyyit (60 beyit)

Bu başlıkta mezarda yatan ölülerin halleri işlenmektedir.

Hikāyet (24 beyit)

Bu Faşlda Şeri'at ve Tarīkat ve Hākīkatni Éytürler (46 beyit)

Bu başlıkta şeriat, tarikat ve hakikat anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Şefā'at-ı Rasūlu'llāhḡa Maḡbūl Bolmaḡni Éytür (49 beyit)

Bu başlıkta Hz. Muhammed'in şefaati kabul kılınması anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Bismillāhınıñ Hāşiyetleri Beyanını Éytür (82 beyit)

Bu başlıkta besmele lafzının özellikleri anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Öz Nefs Birle Ceng Kılmaḡni Éytürler (31 beyit)

Bu başlıkta insanın kendi nefsi ile savaşıması anlatılmaktadır.

Bu Faşlda İşkātılarınñ Aḡvāllarını Éytürler (107 beyit)

Bu başlıkta iskātıların halleri anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Cevr ü Cefāḡa Şabr Kılmaḡınıñ Beyanını Éytür (154 beyit)

Bu başlıkta siteme karşı sabırlı olmanın özellikleri anlatılmaktadır.

Bu Faşlda 'Ömrini Cest Birle Ötgermekni Éytürler (54 beyit)

Bu başlıkta ömrünün hızla geçmesi anlatılmaktadır.

Bu Faşlda Hesaḡ-ı Ten ü Cānnı Éytürleriniñ Beyanı (132 beyit)

Bu başlıkta beden ve ruhun hesabı anlatılmaktadır.

Bu Faşlda 'Ārifler Ma'rifetiniñ Beyanını Éytür (15 beyit)

Bu başlıkta bilgiler ve arif insanların ilahi sırları bilmeleri anlatılmaktadır.

Harabati bütün eserde bir konu tamamlandıktan sonra tekrar sanatını kullanarak bu iki beyti tekrarlar:

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Muttaḳī bol tün ü kün şām u seḥer
Men neçün éyley köñülni şādlar
Ḳaysı bir ġamdın kılay feryādlar

Her bölümde birinci beytin ikinci mısrası konuya uygun olarak değiştirilir. Şair bu üslubu eserin sonuna kadar tekrarlar.

Mesnevinin özelliklerini taşıyan Mesnevî-i Harâbâtî'nin elimizde sadece 316 sayfası mevcut olup bu sayfaların içerisinde bitiş bölümü bulunmamaktadır. Bu nedenle diğer mesneviler gibi konunun işlendiği bölümü izleyen bitiş bölümü incelenememiştir.

2.3.2. Vezin

“Mesnevî-i Harâbâtî”, dini, tasavvufi ve ahlaki mesnevîler başta olmak üzere en çok benimsenen ve kullanılan aruzun remel bahrinin *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıp, hem kısa oluşu hem Türkçeye uygunluk bakımından kolaylığı hem de bazı kalıplarda da görülen durak ahengine yatkınlığı gibi sebeplerle özellikle uzun metinler içeren mesnevîlerde kullanılan bir kalıptır.

Mesneviyi “Doğunun Uzun Hikayesi” adlandıran Ahmet Kartal, aynı adı taşıyan kitabında “remel bahri”ni şöyle tanımlar:

Arapçada “remel”, “koşma, hızlı yürüme” demektir. Arap aruzunda üçüncü daireye (dâ'ire-i müctelibe), Acem aruzunda ise birinci daireye (dâ'ire-i mü'telife) dâhildir (Eraslan 1993: 135). Mütekârib bahri gibi Fars edebiyatında eskiden beri sevilerek çokça kullanılan bir bahirdir. Rûdekî'nin *Kelîle ve Dimne*'si, Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Mantuku't-tayr*'ı ve *Musîbet-nâme*'si, Câmî'nin *Salâmân u Absâl*'ı vd. bu bahirle yazılmıştır (Salâhîrâd 1383). Muhammed Ca'fer-i Mahcûb, Sâ mâniler döneminde yazılan 37 mesnevîden 7'sinde, Gazneliler döneminde kaleme alınan 46 mesnevîden 15'inde bu bahrin kullanıldığını tespit etmiştir.

Türk şâirleri tarafından da benimsenen bu bahrin özellikle kısa şekli, Anadolu'da yazılan ilk Türkçe mesnevî olan *Risâletü'n-nushiyye*'den başlayarak her asırda dinî, tasavvufi ve ahlâkî

mesnevîler başta olmak üzere bolca kullanılmıştır.

Bu bahrin Türkçe mesnevîlerde en çok benimsenen ve kullanılan;

fâilâtün / fâilâtün / fâilün

(_._ / _._ / _.)

kalıbı olmuştur. XIII. asırda 2 mesnevî kaleme alınmış bu bahrin, özellikle XIV. (59 mesnevî), XV. (71 mesnevî) ve XVI. (56 mesnevî) asırlarda çok yoğun bir şekilde tercih edildiği görülmektedir. XVII. (21 mesnevî) ve XVIII. (18 mesnevî) yüzyıllarda kullanımı önceki dönemlere göre azalsa da XIX. (37 mesnevî) asırda tekrar eski yoğunluğunu kazanma temayülü göstermiştir.

Bu bahrin kısa kalıplarından olan;

feilâtün / feilâtün / feilün

(fâilâtün) (fa'lün)

(._ / .. / ..)

(._) (_)

Mollâ Câmî'den önce Fars edebiyatında kullanılmamıştır. Câmî, *Sohbetü'l-ibrâr* mesnevîsini bu kalıpla yazmıştır (Salâhîrâd 1383). Türk edebiyatında ise özellikle XVII. (15 mesnevî) ve XVIII. (22 mesnevî) asırlarda tercih edildiği müşahede edilmektedir. XV. asırda 2, XVI'da 6 ve XIX'da 6 mesnevî bu kalıpla yazılmıştır.

Arap ve Fars edebiyatlarının aksine Türk edebiyatında, bu bahrin uzun kalıplarından;

fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

(._ / _._ / _._ / _.)

ve

feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

(fâilâtün) (fa'lün)

(._ / .. / .. / ..)

(._) (_)

de tercih edilip mesnevîlerde kullanıldığı görülmektedir. Bunlar özellikle anlatımı, okuyuşu ve ezberlemeyi zorlaştırdığı için beyit sayısı az olan mesnevîlerde tercih edilmiştir. Türk edebiyatında birinci kalıpla 8, ikincisiyle ise 1 mesnevî yazılmıştır (Kartal 2014: 85-86).

Çağatay Türkçesiyle yazılmış olan “Mesnevî-i Harâbâtî” gibi Türk Çağatay edebiyatında da bu bahrin bazı nazım şekillerine rastlanır. Mesnevîlerde kullanılan remel tarzına Türk şiirinde on birli hece vezniyle yazılan şiirlerde, muhtemelen Mevlânâ'nın etkisi dolayısıyla oldukça erken tarihlerde ve sıkça rastlanır. Mesnevî ve remel vezin sistemlerinin müşterek taraflarının varlığı Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyhâ'sı, Âşık Paşa'nın Garîbnâme'si, Ahmedî'nin İskendernâme'si, Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât'ı (mevlid) ile onun birçok nazîresi ve Lâmiî Çelebi'nin Vâmık u Azrâ'sı gibi mesnevîlerde görülür. Yeni Türk edebiyatında da remel vezni önemini korumuş, özellikle Mehmed Âkif Ersoy ile Muallim Nâci'nin en çok kullandıkları bahir olmuştur. Âkif'in kıtaları, “Âsım”da yer alan hikâye üslûbundaki şiirleri ve İstiklâl Marşı remel bahriyle yazılmış en güzel şiir örnekleridir (Topuzoğlu 2007: 553-554).

2.3.3. İç Yapı

abdâl: Arapça, bedel, bidl ve bedii kelimelerinin çoğulu olup, bûdela da bu meyanda zikredilir. Karşılık, halef, şerefli, cömert, ivaz gibi lûgat manaları bulunmaktadır. Tasavvufta ise veliler arasında, insanların işlerinde tasarruf için mânevi müsaade verilmiş kişilerdir (Cebecioğlu, 2009: 4). Çeşitli tarikatlarda ermiş, derviş, evliya anlamlarında kullanılır.

Her kişiniñ derdi bar abdâldur

Her kişide derd yok deccâldur (4100)

'âlem: Arapça, kainat, güneş sistemi ve çevresindeki dönen gezegenler topluluğu, cihân, dünya, bütün varlıklar, mahlukat, insanlar, halk, cemaat, cemiyet çevre vs. gibi kelime anlamları vardır. Tasavvufta ise, Allah'tan gayri herşeye âlem denir (Cebecioğlu, 2009: 34). Cihan, dünya ve bütün varlıklar, kainat.

Felek tökrüksiz ü üstün tenâbsız

Binâ kıldıñ iki 'âlem şitâbsız (5)

İki 'âlem şâhi şâhib ihtiyâr

Hây u kayyûm u tüvânâ bürd-bâr u serd-bâr (114)

‘arş: Arapça bir kelime olan "arş" kelime anlamı, taht, çardak tavan ve kubbe demektir, islami olarak; terim, Allah (c.c)’in kudret ve azametinin tecellisinden kinaye olarak, dokuzuncu kat semada bulunduğu tasavvur olunan taht’dır (Cebecioğlu, 2009: 46). Tanrı’nın katı

‘İlm birle seyr éter ‘arş u ‘alā
Hem felek hem yerni ta tahte’ s-şerā (878)

‘aşā: Arapça, değnek, baston anlamındadır. Edebiyatta ise sevgilinin saçı bazen asaya benzetilir. Yine, sihir, yılan, Musa, saç, derviş, hırka kelimeleri edebiyatta mecaz olarak kullanılmaktadır (Cebecioğlu, 2009: 48). Dervişlerin bastonu³

Şūfī özdin özgelerni körse pest
Dīn ‘aşāsı şol zamān bolğay şikest (1354)

‘aşk: Kişi kendisini tamamen sevdiğine vermesi, aşırı sevgi

Uşbu ‘ālem éy oğul ‘ālem émes
Her kişide ‘aşk yok ādem émes (1689)
Her kişi de bolmasa ‘aşkdın eger
Ol kişidin yahşıdur ol gāv u ħar (2137)

bāṭn: Bir şeyin iç yüzü, gizli, gözle görülmeyen.

Pādişāhā yoktur hīç pinhān saña
Zahīr ü bāṭn heme ‘ayān saña

çerāğ: Farsça. Kandil, mum gibi manaları vardır. Toprakten veya madenden yapılmış kandil. Çerağ, Bektaşilerde makamlardan biriydi.⁴ Kandilin kudreti temsil

³ Hz. Musa (a.s.)'ya mucize olarak bir "asa" verilmişti. Bu asa, Mısır sihirbazlarının hazırladığı bütün sihirleri yutan bir yılan haline dönüşmüştü. (Ta-Ha/18, Nemi/10, Kasas/31). Asa taşımak Peygamberimizin de sünnetidir. Hz. Peygamber "asa" taşır, sahrada namaz kılacağında bunu sütre olarak kullanırdı. Bu sünnete uygun olarak, tarikat şeyhleri ve bazı müslümanlar da "asa" kullanırlar. Bazı tarikatlarda post-nişin olan şeyh, halifesine bir emanet olarak, "asa" da verirdi. Hatta halk arasında, kırk yaşını geçtiği halde "asa" kullanmayan asi olmuştur, şeklinde bir hikaye bile vardır (Cebecioğlu, 2009: 48).

⁴ Burada, diğer makamlarda olduğu gibi niyaz olunurdu. Nasib alan yeni talib, rehberinin kılavuzluğu ile buraya geldiği zaman, rehber kendisine şöyle derdi: "Buna çerağ derler. Bu çerağ, nûr-ı Muhammed Ali'dir. Cümle canlar, bunun nuruyla münevverlenip, onların cemâliyle müşerref olunup, her hakka erişilen makamdır." Tekkelerde çerağın yakılması veya söndürülmesi icabettiği zaman "çerağı yak", "çerağı söndür" denilmez "çerağı uyandır", "çerağı dinlendir" denilirdi. Çerağ nefesle üflenerek söndürülmez, elin hareketleriyle dinlendirildi. Bektaşî meydanlarındaki mumlara, özellikle, mutfakta yakılan mum ve lambaları uyandırmak için kullanılan kandile, çerağ denilirdi Cebecioğlu, 2009: 108).

ettiği kanaati yaygındı. Diğer tarikatlarda da, kandile çerağ denilir (Cebecioğlu, 2009: 108). Işık, mum, şeyhin müridine verdiği halifelik alameti.

Bū-ḥanife dūr imām-ı bā-şafā
Hem çerāğ-ı ümmetān-ı muştafā (149)

Merd-i ‘ālim gūyiyā yanğan çerāğ
Merg-i ‘ālim gūyiyā üçgen çerāğ (983)

dervīş: Farsça. Fakir, dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah’a veren kişi. Tarikat mensublarının çoğu fakir olduğu için, bu isimle anıldığı ileri sürülür. Ancak, hakikî dervīş, kimseden birşey istemez ve istememesi tarikat kuralıdır (Cebecioğlu, 2009: 122). Dünyadan yüz çevirip kendini Allah’a veren kişi

Kibrni terk éylegil dil-rīş bol
Mestlik maḥv éylegil dervīş bol (1015)

enbiyā: Peygamberler

Ḳılıbsın enbiyādin etḳıyāni
Ḳılıbsın etḳıyādin enbiyāni (27)
Enbiyālar kevkeb ü şems ü ḳamer
Enbiyālar ba (bir) şadef ol pūr-güher (134)

Enbiyā u evliyā bī-iḥtiyār
Yokturur ārāmi her leyl ü nehār (2434)

evliyā: Arapça velî kelimesinin çoğulu olup dostlar anlamını ifade eder. Hayatını nefis mücadelesi ile geçirerek, şeriatı takva boyutundaki inceliğiyle yaşayan, Hz Peygamber (s)’e tam anlamıyla uyan kaya gibi sert olmaktan kaçıp, toprak gibi davranmayı hedef edinerek, diken yerine gül yetiştiren bahçıvan şeklinde aktiflik gösteren kişiye, evliya denir. (Cebecioğlu, 2009: 154). Erenler, keramet sahipleri.

Ger kişi şālih bile hem-dem bolur
Evliyā içre ol maḥrem bolur (576)
Bolsa her kim mā-sivāy allāh’dın cüdā
Ḥaḳ anı ḳılıgay uşol dem evliyā (1895)

faqr: Arapça, fakirlik, yoksulluk, ihtiyaçlılık gibi mânâları ifade eder. Varlıktan kurtulup, Allah'da fani olmaktır. Fakr, şerefli bir makamdır. Mutasavvıflara, fukara adı verilir. Zira onlar, mülklerden kendilerini boşaltmışlar, yani içlerinde mal-mülk sevgisi bırakmamışlardır. Fakrın hakikati, kulun Allah'tan başka hiç bir şeye ihtiyaç duymamasıdır (Cebecioğlu, 2009: 158).

Āşknıñ yolıda bu tedbir kerek
'Ömride dā'im faqr bolmaq kerek (2813)

köñül: Arapça kökenli olan kalp kelimesinin Türkçe karşıtıdır. Allah'ın nazar ettiği yer.

Özüñga luř birle āş(i)nā kıl
Köñül ni öz sırrıñga rüşenā kıl (90)
Éy kıyaşım sīneni çāk éylegil
Cehd ile köñülni hem pāk éylegil (562)

h̄vāce: Farsça hoca, âlim, bilgin demektir.⁵

H̄vācege kılur 'ibādetler kılur
H̄vāce ol kıl ki 'ināyetler kılur (2715)
H̄vācege ol kıl ki t̄a'atlar kılur
H̄vāce ol kılga kerāmetler kılur (2716)

himmet: Arapça, azim, enerji, istek, arzu, meyi, şevk gibi anlamları olan bir kelime. Bir olgunluk hali veya kulun bir şeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesi (Cebecioğlu, 2009: 242). Çalışma, gayret, esas olan durum.

Éy oğul bu yolga ger himmet bilen
Hem tevāzü' hem edeb ğayret bilen (1318)

i'tikād: Gönülden tasdik etme, bağlama.

Şeyh eger 'āmidür kılmañ i'tikād
Uşbu kısmı şeyhdin kıl ğayr bād (1309)

⁵ Nakşîliğin erken dönemlerinde, Orta Asya'daki şeyhlerin bilim adamı oluşu sebebiyle, onlara hoca, hāce gibi isimler verilmiştir: Hoca Bahāeddin Nakşibend, Hoca Abdülhalık Gucevanî, Hoca Arif Rivgiri, Hoca Yusuf Hamedanî vs. gibi. O dönemde Nakşîlik, bu sebeple Hācegāniyye adını almıştır. Kısacası, Nakşîlik, ilim adamlarının yönettiği bir tasavvuf okuludur (Cebecioğlu, 2009: 192).

münâcât: Arapça, fısıldaşmak, gizlice söyleşmek demektir. Allah'a hafif sesle fısıltı halinde yalvaran, dua eden kulun, Rabbisine olan bu davranışına, münâcât denir. Divan Edebiyatı'nda, Allah'tan dua ile birşey istemek üzere yazılmış şiirlere münâcât denirdi (Cebecioğlu, 2009: 378). Tanrı'ya yalvarma

Öter gâfletde 'ömrüñ éy harâbât
Tün ü kün imdi kılgay sen münâcât (204)

Girye kılsa şādılığdın éy oğul
Tañrığa bolmas münâcâtı kabûl (2029)

nażar: Arapça, bakmak demektir. Tasavvufî olarak, mürşidin müridine manevî yolla bakışı demektir. Bu bakış, feyzin akmasına ve intikâline sebeptir (Cebecioğlu, 2009: 392). Tanrı'nın bakışı.

Éy oğul engür suydın kıl hazar
Kim hazar kılmaz hudâ kılmaz nażar (2093)

nefs: Arapça bir kelime olup çok sayıda manaları ihtiva eder: Ruh, akıl, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukubet, arzu, murad. Tasavvufî olarak Kâşânî'nin ifade ettiği gibi, kendisinde iradî hareket, his, ve hayat kuvveti bulunan latîf buharlı bir cevherdir. Kötülüğü emreden manasında anlaşıldığı gibi, Allah tarafından insana üflenen ve ruh-i Rahmânî, ilâhî ben mânâsına da kullanılmıştır (Cebecioğlu, 2009: 396). Can, benlik. Tasavvufa göre kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, dünyevi istek ve arzuları

Ġāfil oldum emr ü nehyiñdın yine
Nefs-i şeytān birle boldum hem yine (158)

Ġāfil ol bolğay ki ol şākir durur
Ta ki öz nefsiğa ol kâdir durur (254)

Nefs bolmas halk ara hergiz helak
Sén helak kılgunça ol kılgay helak (4220)

pîr: Farsça, ihtiyar, yaşlı kimselere pîr denir. Tasavvuf liderine de pîr adı verilmiştir. Bu kelime üstad, mütehasıs gibi anlamları da ihtiva eder: "O, bu işin pîridir" gibi. Büyük adamlar için kullanıldığı da olmuştur. Eskiden tarikat kurucusu şeyhlere de, pîr denirdi (Cebecioğlu, 2009: 424).

Pîrğa sen kıılmağıl ustâdlık
Kılmağıl eldida hergîz şādlık (735)

Bolmağıl ‘âlemde hergîz pîrsiz
Tapıban kıl hizmetini tîz u tîz (594)

seccâde: Arapça, namaz kılmaya mahsus dikdörtgen şeklinde küçük boyutlu halı. Şeriat, tarikat ve hakikati gösterir. Bu üçünü tam olarak gerçekleştiren dervişe, seccade denir. Gerçekleştiremeyen dervişe de, mecazen seccade denir (Cebecioğlu, 2009: 460). Üzerinde namaz kılınan yaygı.

Zâhid érseñ tañrını köp yād kıl
Tesbîh u seccâdini ber-bād kıl (2879)

Bendelik seccâdelikdür éy kıyaş
Kılmağıl mañlûkğa her sırrıñnı fâş (3354)

şoñbet: Arapça, arkadaşlık yapmak, karşılıklı konuşmak vs. gibi anlamları olan bir kelime. Allah’a ulaştıran tasavvuf okullarının her biri, "hizmet" ve "sohbet" gibi iki temele dayanır. Bu ikisi, sâliki, maneviyat yüceliklerine ulaştıran vasıtaadır. Sohbet, mürşid-i kâmilin ruhundaki kabiliyetlerin müride yansıması (in’ikâs) yani kabiliyet aktarımı söz konusudur (Cebecioğlu, 2009: 482). Mürşit ile görüşüp konuşma.

Her kişi nādān bile şoñbet kılur
Ol kişi öz cānığa külfet kılur (398)

Ehl-i fāsık şoñbeti fāsık kılur
Ehl-i ‘āqıl şoñbeti şādık kılur (568)

sultān: Arapça, hüccet, delil, güç, kudret, vali padişah, zor gibi anlamları olan bir kelime. Tarihte ilk defa, Abbasi vezirleri için kullanılan bu unvan, zamanın akışı içerisinde hükümdarlar için de, geçerli olmuştur. Tasavvuf önderlerine, belli bir zamandan sonra sultan lâkabı verilmiştir. Balım Sultan, Sultan Veled, Emir Sultan vs. gibi (Cebecioğlu, 2009: 486). Manevî tasarrufla iki âleme hükmedin.

Nefs-i emrin kıılmağan merdān bolur
Āñiretde halk ara sultān bolur (315)

Bed-gümān şehriğa sultān germegey

Bed-gümān könlide ĩmān turmağay (2255)

şarap: Arapça, içecek şey, anlamında bir kelime. Aşk ve mahabbet anlamına kullanılır. Coşkun aşk halleri ki, bu durumdaki kişi aşkta sadakat imtihanından geçer. Kemale erenlerin hali budur (Cebecioğlu, 2009: 494). Anlamların özü, ilahi aşk

Teşnelerga ol şarāb deryāsı bar

Taşlar urında durur yektāsı bar (3663)

şeyh: Arapça, önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelime. Tasavvuf okulu liderlerine şeyh denir. Şeyhler, kulu Allah'a Allah'ı kula sevdirmek isteyen kişidir. Fonksiyonu bakımından, müridleri halle terbiye etmesi bir yana bıakılırsa, her şeyiyle bir öğretmen görüntüsündedir. Şeyh'in şeriat bilgisine sahip, fena makamını geçmiş, ahlāk-ı hamide (övülen ahlak) ile süslenmiş olması gerekir. Kendisi kamildir, bu yüzden kemale erdirir, yani mükemmildir (Cebecioğlu, 2009: 506).

Her kişi kim şeyhlik da'vi kıılır

Şeyh emestür bihüde gavğa kıılır (1290)

Bir nefesde şeyhni tersā kıılır

Bir nefesde gebrni 'īsī kıılır (3824)

taqvā: Arapça, korkma, sakınma, kaygılanma anlamında bir kelime. Cürcanî bu terimi, icabettiren fiillerden kendini uzak tutarak korunmak şeklinde tanımlar. Takvanın dışı Allah'ın hududunu muhafaza, içi de ihlās ve niyettir. Takva; dini daha derin bir anlayışla yaşama olayıdır, dinde hassaslıktır (Cebecioğlu, 2009: 516).

Şikeli yok aine tabmas cilā

Zuhd u taqvāsızda yok luṭf-i ḥudā (2839)

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar

Bolğusıdur ol kişi 'anğa şikār (2856)

velî: Arapça, dost anlamındadır. Velinin tanımı, Bu-harî (Rekaik/38) 'de şu kudsi hadisle verilir: "Allah, bir kulunu sevdiği zaman onun gören gözü, duyan kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı olur. "Bu kul, Allah'tan bir şey istese, bu isteği kabul görür. Allah'a sığındığında, Allah onu korur. "Kim bir Velime düşmanlık yaparsa ona harp ilan ederim" (Cebecioğlu, 2009: 574). Allah dostu.

Bolsa érdi bākī engūrniñ suyu
Kim ki içse bolğay érdiler velī (2092)

yār: Farsça, sevgili dost demektir. Bütün yaratıkların şekillerini meydana getiren İlâhî sıfatlar. Sâlikin haline en uygun isim budur. Zira kelime-i tevhidin esâsı budur. Tehanevî, bunu, şuhûd âlemi ve Hakk'ın zâtını görmek diye tarif eder (Cebecioğlu, 2009: 584). Tarikatta sevgili olmak.

Yār-ı bā-raħm etmeseñ men néylegüç
Men günāh-kāriñ ü sen 'afv éylegüç (154)

Mest bakılığni beñdin isteme
Yār u yāverlikni beñdin isteme (2532)

zāhid: Arapça, takdir ve tahmin eden rağbet etmeyen gibi çeşitli anlamları olan bir kelime. Kendisini dünyadan çeken ve dinî hayata veren âhirete yönelen kişiler için kullanılır bir tâbirdir. Dünyaya gönül vermemek de zühddür (Cebecioğlu, 2009: 590). Her türlü zevke karşı koyarak kendini perhiz ve ibadete verme.

Zühda kılsa her kişi dünyā üçün
La'netidür ol kişi güm-rāh üçün (2194)

Zühd kıлмақ éy oğul āsān émes
Her kişide zühd yok insān émes (2228)

zāhir: Dış, dışa ait, zuhur eden, ortaya çıkan, görünen gibi anlamları olan Arapça bir kelime. ez-Zāhir, Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Allah bu isim gereği, hikmeti, kudreti, sıfatlarıyla görünür, zuhur eder. Zahir, görünen âleme de denir (Cebecioğlu, 2009: 592).

Zāhir ü bāṭın niyyetni yaħşı tuz
Bu cihān sevdāsıdın köñlüñni üz (1384)

Zāhir u bāṭınni yeksān éylegil
Nāle u āh birle afgān éylegil (2862)

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ا (أ)	a, ā, e	ط	t
ا (إ)	a, e, i, i, u, ü	ظ	z
ب	b, p	ع	‘
پ	p	غ	ğ
ت	t	ف	f
ث	s	ق	k
ج	c, ç	ك	k, g
چ	ç	نک	ñ
ح	h	ل	l
خ	h	م	m
د	d	ن	n
ذ	z	و	v; u, ū, ü, o, ö, õ
ر	r	ه	h, a, e
ز	z	لا	la, lā
ژ	J	ی	y; i, ī, ĩ, é
س	s	ء	’
ش	ş	-خوا-	h ^v
ص	ş	-ای-	é
ض	z, d		

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MESNEVÎ-İ HARÂBÂTÎ'NİN ÇEVİRİ YAZILI METNİ

[1b]

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bi' s-millâhi' r-rahmâni' r-rahîm

- 1 Éyteyin hamd⁶iñni éy yezdân⁷⁻¹ pāk⁸
İçtiler hūn⁹⁻¹ ciger merdān¹⁰⁻¹ pāk
- Hālika¹¹ halk¹²iñni gördüm bī-‘aded¹³
Hīç neme yoqtur senin dek bā-meded¹⁴
- Seniñ zāt¹⁵iñ taşavvur¹⁶din münezze¹⁷
Semāvātīñ teselsül¹⁸din münezze¹⁷
- ‘Anāşır¹⁹dın kılıbsın ādemī-zād²⁰
Birüni dīv²¹dék birni perī-zād²²
- 5 Felek tökrüksiz ü üstün tenāb²³sız
Binā kıldıñ iki ‘ālem²⁴ şitāb²⁵sız

⁶ (<A.) Tanrı'ya şükür, hamd

⁷ (<F.) Tanrı

⁸ (<F.) temiz

⁹ (<F.) kan

¹⁰ (<F.ç.) insanlar (merd+an; “an” Farsça çoğul ekidir).

¹¹ (<A.) ey yaratan Allah (hâlik+a; “a” nida harfidir).

¹² (<A.) yaratık, varlık

¹³ (<F.+A.) sayısız (bī: Farsça ön ek olarak kelimenin başına gelir ve türetilen kelimeye olumsuzluk anlamı kazandırır.)

¹⁴ (<F.+A.) yardım eden (bā: Farsça ön ek olarak kelimenin başına gelir ve türetilen kelimeye olumluluk anlamı kazandırır). UTTN’ında بى مدد (bī-meded) olumsuz şekilde yazılmıştır.

¹⁵ (<A.) kendi, asıl

¹⁶ (<A.) zihninde biçimlendirme

¹⁷ (<A.) mutaç olmayan, tenzih edilmiş

¹⁸ (<A.) zincirleme

¹⁹ (<A.ç.) mec. su, ateş, rüzgar, toprak

²⁰ (<A.+F.) insanoğlu

²¹ (<F.) dev, şeytan

²² (<F.) peri çocuğu

²³ (<A.) halat, kalmın ip

²⁴ (<A.) dünya

²⁵ (<F.) acele etme

Ƙılıb istāre²⁶-i zīnet²⁷ felekge
Yürütüb tün içide gör dimekge

Ƙılıb ni‘ metni sen yerdin peravan²⁸
Anı yer ādemi²⁹ler şād³⁰ u ḥandān³¹

Niçe kim özgelerġa ursalar dem³²
Anın rızķ³³ını herġiz³⁴ kılmadın kem³⁵

Heme³⁶ zī-cān³⁷ġa berdiñ ni‘ metniñi
Nişār³⁸ it ādemiga raḥmet³⁹iñni

10 Pādişāha tün ü kün⁴⁰ yek-sān⁴¹ saña
Bendini ‘afv⁴² éylemek āsān⁴³ saña
Cān⁴⁴ kuşı cennetge pervāz⁴⁵ éylegey
Til senin ḥamdiñni āġāz⁴⁶ éylegey

[2a] Yaḥşı şūret⁴⁷ birle ādem⁴⁸ éylediñ
‘Aḳlni ādemġa hem-dem⁴⁹ éylediñ

---

26 (<F.ç.) yıldızlar
27 (<A.) süs, bezek
28 (<F.) çok
29 (<A.+F.) insan oġlu
30 (<F.) mutlu, sevinçli
31 (<F.) gülen, sevinçli
32 (<F.) dem ur- “söz etmek, bahsetmek”
33 (<A.) Allah’ın bahşettiġi nimet
34 (<F.) asla, hiçbir zaman
35 (<F.) az
36 (<F.) cümle, hep
37 (<F.+A.) canlılar
38 (<A.) saçma, serpmeye
39 (<A.) esirgeme, acıma
40 gece gündüz
41 (<F.) eşit, bir
42 (<A.) af, baġışlama
43 (<F.) kolay
44 (<A.) ruh
45 (<F.) uçma, uçuş
46 (<F.) başlama
47 (<A.) görünüş, biçim
48 (<A.) insan
49 (<F.) dost, arkadaş

Dāne⁵⁰ni ādemğa sen dām⁵¹ éylediñ
Nefsini ol dāneğa dām éylediñ

Dünyāda ādemni bünyād⁵² éylediñ
Lezzet-i dünyā bile şād éylediñ

15 ‘Āķibet⁵³ ol dāneğa boldi revān⁵⁴
Géldi bu ‘ālemge ādem şol zamān

Boldi ādemğa cihān⁵⁵ mātem-serā⁵⁶
Gördi tün kün miḥnet⁵⁷ ü cevr ü cefā⁵⁸

Boldi bu mātem-serā içre müdām⁵⁹
Yığladı furķat⁶⁰ da üç yüz yıl devām⁶¹

Taқdır⁶²iñ mundağ iken perverdigār⁶³
Tedbīr⁶⁴iñ andağ iken éy kirdi-gār⁶⁵

Ehl⁶⁶-i ‘āķıl⁶⁷ğa cihān miḥnet durur
Ehl-i gāfil⁶⁸ğa cihān rāḥat⁶⁹ turur

20 Bolğay ‘āķılğa cihān zindan-serā⁷⁰

---

⁵⁰ (<F.) tane, tohum

⁵¹ (<F.) tuzak, ağ

⁵² (<F.) bina, yapı

⁵³ (<A.) son, nihayet

⁵⁴ (<F.) rūh

⁵⁵ (<F.) evren, dünya

⁵⁶ (<A.+F.) yas evi

⁵⁷ (<A.) sıkıntı

⁵⁸ (<A.) haksızlık, eziyet, sitem

⁵⁹ (A.) daima, sürekli

⁶⁰ (<A.) ayrılık

⁶¹ (<A.) daim ola, süreklilik

⁶² (<A.) yazgı

⁶³ (<F.) Tanrı, yaratan

⁶⁴ (<A.) önlem, çare

⁶⁵ (<F.) Tanrı

⁶⁶ (<A.) sahip

⁶⁷ (<A.) akıllı kimse

⁶⁸ (<A.) gaflette olan

⁶⁹ (<A.) rahat, gönül rahatlığı

⁷⁰ (<F.) hapisane

Kélgüsidür başığa yüz miñ belâ⁷¹

Harâbâtî bugün vîrânelik⁷²de

Çalıbdur ğam⁷³ bile hayrânelik⁷⁴de

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Münâcât⁷⁵ Bi-Dergâh⁷⁶-ı Kâziyü'l-Hâcât⁷⁷

Pâdişâhâ yoktur hîç pinhân⁷⁸ saña

Zahî⁷⁹r ü bâtın⁸⁰ heme 'ayân⁸¹ saña

Kişi zâtıñğa kılmaslar tekellüm⁸²

Kişi bî-'aql⁸³dür kılğay tebessüm⁸⁴ Fazîlet

[2b] Biliñ kim âdemidür ahsen⁸⁵-i halk

Bolubdur fişk⁸⁶ içinde âdem-i ğark⁸⁷

25 Birüleri kılıbsın ehl-i 'aql

Birüleri kılıbsın ehl-i ğâfil

Beribsin tâc⁸⁸ u hil'at⁸⁹ pâdişâhğa

Beribsin renc⁹⁰ ü miñnetni gedâ⁹¹ğa

⁷¹ Kélgüsidür başığa çendân belâ

⁷² (<F.+T.) yıkılmışlık, haraplık

⁷³ (<A.) tasa, kaygı

⁷⁴ (<A.+T.) şaşırılmışlık

⁷⁵ (<A.) Allah'a dua etme, Allah'a dua konulu şiir

⁷⁶ (<F.) huzur, kat

⁷⁷ (<A.) Allah, herkesin dileklerini, isteklerini yerine getiren

⁷⁸ (<F.) gizli, sır

⁷⁹ (<A.) görünen, dış

⁸⁰ (<A.) iç, içyüz

⁸¹ (<A.) açık, belli

⁸² (<A.) söyleme, konuşma

⁸³ (<F.+A.) akılsız

⁸⁴ (<A.) gülme, gülümseme

⁸⁵ (<A.) pek güzel, daha iyi

⁸⁶ (<A.) doğru yoldan çıkma

⁸⁷ (<A.) boğulma

⁸⁸ (<A.) taç

⁸⁹ (<A.) süslü elbise, kaftan

⁹⁰ (<A.) sıkıntı, eziyet

⁹¹ (<F.) dilenci, yoksul

Ḳılıbsın enbiyā⁹² dın etḳıyā⁹³ ni
Ḳılıbsın etḳıyādin enbiyāni

Ḳılıbdur ğaflet⁹⁴ içre ādemī-zād
Kişi yoḳtur cihānda ğamdin āzād⁹⁵

Ḳılıbsan birini güng⁹⁶ birni gūyā⁹⁷
Ḳılıbsan birini leng⁹⁸ ü birni ba-pā⁹⁹

30 Biri şıḥḥat¹⁰⁰ selāmet¹⁰¹ şād ü ḥandān
Biri ğam içredür gūyā¹⁰² ki ḥandān

Biri taḥt¹⁰³ üzre dā'im ḥusrevāne¹⁰⁴
Biri deşt¹⁰⁵ üzre yürgey āhvāre¹⁰⁶

Her iş ḳılsañ aña yoḳtur vezīr¹⁰⁷ iñ
Heme maḥlūk¹⁰⁸ iġa bardur nazīr¹⁰⁹ iñ

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Münācāt Bi-dergāh-ı Ḳāzıyü'l-Ḥācāt

Pādişāhā müşkil¹¹⁰ im āsān seña

⁹² (<A.ç.) müstakil şeriat sahibi olmayan peygamberler, nebiler

⁹³ (<A.ç.) Allah korkusuyla günah işlemekten çekilenler

⁹⁴ (<A.) ihmal, durumdan habersiz kalma

⁹⁵ (<F.) kurtulmuş, hür

⁹⁶ (<F.) dilsiz

⁹⁷ (<F.) söyleyen, konuşan

⁹⁸ (<F.) topal, aksak

⁹⁹ (<F.) yürüyen, topal olmayan

¹⁰⁰ (<A.) sağlık

¹⁰¹ (<A.) güvenlik

¹⁰² (<F.) sanki

¹⁰³ (<F.) taht, hükümdarlık

¹⁰⁴ (<F.) şahane

¹⁰⁵ (<F.) çöl, bozkır

¹⁰⁶ (<F.) perişan

¹⁰⁷ (<F.) valilik

¹⁰⁸ (<A.) yaratılmış, canlı

¹⁰⁹ (<A.) benzer

¹¹⁰ (<F.) güç, zor

Men de ‘iṣyān bolsa yok noqṣān¹¹¹ seña

Yumub açğunça köz peydā¹¹² kılursın

Açıb yumğunça na-peydā¹¹³ kılursın

35 Çıkdıñ ‘iṣī ü idrīs havağa

Getürdiñ kārūn‘nı tahte’s-sera¹¹⁴ğa

Biri haşmet¹¹⁵ bile gūyā süleymān

Beribsin birge miñnetni perāvān

Sen oqsan iki ‘ālemniñ hūdā¹¹⁶sı

Qılay imdi saña cānni fedā¹¹⁷sı

[3a] Seniñ hamdiñ temāmen¹¹⁸ dese bolmas

Seniñ hilqat¹¹⁹iñ temāmen bilse bolmas

Yine gāyib¹²⁰ğa ‘allāme’l-guyūb¹²¹sın

Qul¹²²uñ ‘aybına settāru’l-‘uyūb¹²³sın

40 Yine ‘āsi¹²⁴ğa gāffāru’z-zünüb¹²⁵sın

Küre köñülğa keşşafu’l-qulūb¹²⁶sın

Hemişe¹²⁷ rāst¹²⁸ yolğa görüker men

¹¹¹ (<A.) kusurlu, eksik

¹¹² (<F.) meydanda, ortada

¹¹³ (<F.) ortada olamayan (nā: Farsça ön ek olarak kelimenin başına gelir ve türetilen kelimeye olumsuzluk anlamı kazandırır.)

¹¹⁴ (<A.) yeraltı, toprak altı

¹¹⁵ (<A.) görkem

¹¹⁶ (<F.) Tanrı

¹¹⁷ (<F.) adama, gözden çıkarma

¹¹⁸ (<A.) tümüyle

¹¹⁹ (<A.) yaratılma, yaratılış

¹²⁰ (<A.) görünmeyen, kayıp

¹²¹ (<A.) kayıpları bilen

¹²² Kul, insan

¹²³ (<A.) kusurları gizleyen

¹²⁴ (<A.) isyankar

¹²⁵ (<A.) suçları affeden

¹²⁶ (<A.) gönül sırlarını bilen

¹²⁷ (<F.) daima, sürekli olarak

¹²⁸ (<F.) uygan, doğru

Ki bu bāğda dıraht¹²⁹ı bi-şemer¹³⁰ men

Ni hadd¹³¹ım bar seniñdin urga men dem
Kimim bar uşbu yolğa bolğay hem-dem

Men ni lāyık¹³² hamd éytelğum saña
Efzāl¹³³-ı halk éydi la-iḥşā¹³⁴ senā¹³⁵

Yürek yüz yerde ‘iṣyāndın cerāhat¹³⁶
Ḥarābātığa kıl luṭf¹³⁷ u ‘ināyet¹³⁸

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Münacât Bi-dergâh-ı Kâziyü'l-Ḥacât

45 Pādşā[hā] mest¹³⁹liğim tārāc¹⁴⁰ kıl

Mestlik¹⁴¹ da ‘vī¹⁴²sidin iḥrāc¹⁴³ kıl

Bir ü bar¹⁴⁴sın iki ‘ālemde dānā¹⁴⁵

Heme pinhān ḳatiñda āşikār¹⁴⁶ā

Ḳılıbdur men ‘ināyāt¹⁴⁷iñdin ümmīd

Meni ḳalgıl cemā‘yāt¹⁴⁸iñda cāvid¹⁴⁹

129 (<F.) ağaç

130 (<F.+A.) Meyvesiz

131 (<A.) yetki

132 (<A.) uygun, yaraşır

133 (<A.) daha faziletli

134 (<A.) sayılmaz, sayısız

135 (<A.) övme, övüş

136 (<A.) yara

137 (<A.) iyilik, ihsan

138 (<A.) iyilik, bağış

139 (<F.) sarhoş

140 (<A.) yağma, talan

141 (<F.+T.) sarhoşluk

142 (<A.) şikayet, iddia

143 (<A.) çıkarma

144 Tanrı

145 (<F.) bilen, bilgin

146 (<F.) açık, belli

147 (<A.ç.) iyilik, bağış

148 (<A.) topluluk, insan topluluğu

149 (<F.) sonsuz, ebedi

Hamdiñe ağzım tilim nā-pāk¹⁵⁰dur
Raḥmetiñ deryā¹⁵¹sığa ḥāşāk¹⁵²dur

Saña yoḳtur meniñ tuḥfe¹⁵³m ilāh¹⁵⁴ım
Ki sendin özge yoḳ hergiz fenāh¹⁵⁵im

50 Fısq ile ‘ömr¹⁵⁶üm tükendi bilmedim
Bir kadem¹⁵⁷ emr¹⁵⁸iñğa hergiz koymadım

Tün ü kün çendān¹⁵⁹ ki kıldım şādlar
Kılmadım bir [] āh u feryād¹⁶⁰lar

[3b] Seniñ emriñ koyub boldum tebeh-kār¹⁶¹

Tilim ‘işyān kılib boldum güneh-kār¹⁶²

Yedim çendān seniñ ki ni‘metiñni
Ne kıldım bir yaraşur tāt¹⁶³iñni

Hemişe mest-i lā-ya‘kıl¹⁶⁴ bolub men
Hemişe bi-ḥaber¹⁶⁵ gāfil bolub men¹⁶⁶

55 Niçe yıl tün ü kün ḥayrānelikte
Yürüb men cevrlık¹⁶⁷ vīrānelikte

Ne kıldım ‘ömr ra men bendelik¹⁶⁸ni

¹⁵⁰ (<F.) pis

¹⁵¹ (<F.) deniz

¹⁵² (<F.) çöp, süprüntü

¹⁵³ (<A.) hediye, hoş giden güzel şey

¹⁵⁴ (<A.) Allah

¹⁵⁵ (<F.) sığınma, sığınılacak yer, penah (p, f değişimi)

¹⁵⁶ (<A.) ömür

¹⁵⁷ (<A.) ayak, adım

¹⁵⁸ (<A.) emir, buyruk

¹⁵⁹ (<F.) çok, o kadar çok

¹⁶⁰ (<F.) feryad, bağıрма

¹⁶¹ (<F.) harap eden, bitiren

¹⁶² (<F.) suçlu, kabahatlı

¹⁶³ (<A.) dalgın, akli başında olmayan

¹⁶⁴ (<A.) akli başında olmayan, yaptığını bilmez

¹⁶⁵ (<A.) bilgisiz, habersiz

¹⁶⁶ Hemīşe bi-ḥaber gāfil yürüb men

¹⁶⁷ (<A.+T.) cefalı, sitemli, eziyetli

¹⁶⁸ (<F.+T.) kölelik, kulluk

Heme kıldım yine şermendelik¹⁶⁹ni

Ne ahvāl¹⁷⁰ bardur mende ni kuvvet¹⁷¹

Ne ef'āl¹⁷² bardur mende ne kudret¹⁷³

Ne zıkr¹⁷⁴ ü fikr¹⁷⁵i bar ni yahşı ah¹⁷⁶ım

Seniñ luţfuñğa göz tutum ilāhım

Harābātī bugün feryād ételmes

Ne fikr ü zar¹⁷⁷ ile ber-bād¹⁷⁸ ételmes

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Münacât Bi-dergâh-ı Kâziyü'l-Hacât

60 Pādşāhā bu kuluñ lāyık émes

Hamdiñ éytürge köñül şādık¹⁷⁹ émes

Meni kıldıñ 'adem¹⁸⁰din munda peyda

Köñülni kıl özünge imdi şeydā¹⁸¹

Egerçi¹⁸² mende bolsa kūh¹⁸³-i 'işyān

Saňa bolmas anıñ dék zerre¹⁸⁴ noqşan

Niçe fikr éylesem cümle¹⁸⁵ hayālāt¹⁸⁶

¹⁶⁹ (<F.+T.) utançlık

¹⁷⁰ (<A.ç.) durumlar, haller

¹⁷¹ (<A.) kuvvet, zor

¹⁷² (<A.ç.) işler, davranışlar

¹⁷³ (<A.) kudret, güç

¹⁷⁴ (<A.) anma, zikir

¹⁷⁵ (<A.) fikir, düşünme

¹⁷⁶ (<F.) feryad

¹⁷⁷ (<F.) inleme, ağlama

¹⁷⁸ (<F.) perişan, harap

¹⁷⁹ (<A.) bağlı, sadakatlı

¹⁸⁰ (<A.) yokluk

¹⁸¹ (<F.) deli, divane

¹⁸² (<F.) her ne kadar

¹⁸³ (<F.) dağ

¹⁸⁴ (<A.) çok küçük parça

¹⁸⁵ (<A.) bütün, hep

¹⁸⁶ (<A.ç.) hayaller

Meger luṭf éyleseñ bolğay ħimāyāt¹⁸⁷

Seni bilmes cihānda ins¹⁸⁸ ü cān¹⁸⁹ yok

Münezzehsin saña kevn ü mekān¹⁹⁰ yok

65 Ne kıldım men yigitlikde ‘ibādet¹⁹¹

Ne kıldım men teriklik¹⁹²de ‘ibādet¹⁹³

[4a] Şıfāt¹⁹⁴ıñdur seniñ bürhān¹⁹⁵-ı sübhān¹⁹⁶

Meni kııl rüz¹⁹⁷-ı maḥşer¹⁹⁸ şād u ħandān

Eger mü’ min¹⁹⁹ müselmān ħvāh²⁰⁰i şābir²⁰¹

Eger gebr²⁰² ü cühūd²⁰³dur gah²⁰⁴ ħvāh kāfir²⁰⁵

Rızk çün her cāniğa sensin kefil²⁰⁶

Sen érürsen barça²⁰⁷ğa ni‘me’l-vekil²⁰⁸

Ne kıldım ‘ömr ara bir yahşı²⁰⁹ tã‘at²¹⁰

Qılıb men tün ü kün çendān keşāfet²¹¹

187 (<A.ç.) korumalar

188 (<A.) insan, beşer

189 (<A) cin taifesi

190 (<A.) varlık, kainat

191 (<A.) kulluk, tapma

192 (<F.+T.) tazelik, gençlik

193 Ne kıldım men teriklikde itã‘at

194 (<A.ç.) özellikler, vasıflar, manalar

195 (<A.) delil, tanık

196 (<A.) her türlü kusurdan arınmış Allah

197 (<F.) gündüz

198 (<A.) kıyamet yeri

199 (<A.) inanan, iman etmiş, müslüman

200 (<F.) ister

201 (<A.) sabreden, dayanan

202 (<F.) mecusi, kafir

203 (<A.) yahudi

204 (<F.) bazen, arasıra

205 (<A.) Allah’a inanmayan

206 (<A.) kefalet eden, vekil

207 bütün, hep

208 (<A.) ne güzel vekil

209 Güzel, iyi

210 (<A.) Allah’ın emirlerini yerine getirme

211 (<A.) pislik, kötülük

- 70 Sen oğsın iki ‘ālemniñge şāh²¹²i
Sen oğsın barçanıñ püşt ü fenah²¹³ı
Harābātīñ egerçi bī- ‘āmel²¹⁴dür
Münācātı anıñ ya bi-maḥal²¹⁵dur

Feilātün / Feilātün / Feilātün / Feilün

Münācāt Bi-dergāh-ı Kāzıyü’l-Ḥacāt

- Pādşāhā sendin özge yoğ kimim
Barçağa ğam-ḥvār²¹⁶sın yoğ hem-demim
Misāfir²¹⁷ men kimim yoğ kılğıl ülfet²¹⁸
Ki ‘işyān mende köp²¹⁹dür sende rahmet
Niçe fikr éylesem dür āḥir²²⁰im hiç²²¹
Bolub men ‘ilm²²² içinde piç dib piç²²³
75 Tereḥḥum²²⁴ éyleban bergil hidāyet²²⁵
Kerem²²⁶ deryāsındın kılğıl ‘ināyet
Eger sorsañ meniñdin yaḥşı kirdār²²⁷
Turar men telmürüb eldiñde bisyār²²⁸

---

²¹² (<F.) padişah
²¹³ (<F.) penah, sığınma, sığınılacak yer
²¹⁴ (<F.+A.) işsi, niyetsiz
²¹⁵ (<F.+A.) yersiz
²¹⁶ (<A.+F.) dert ortağı
²¹⁷ (<A.) yolcu
²¹⁸ (<A.) dostluk
²¹⁹ çok
²²⁰ (<A.) son
²²¹ (<F.) hiç, yokluk
²²² (<A.) ilim, bilgi
²²³ (<F.) kırışık (piç d[er] piç)
²²⁴ (<A.) merhamet etme, acıma
²²⁵ (<A.) doğru yolu göstermek
²²⁶ (<A.) eli açık, cömert, cömertlik
²²⁷ (<F.) adet, davranış, eylem
²²⁸ (<F.) çok

Seni men kılmadım könlüm ara yād²²⁹
Meni hem kılmadıñ sen ğamdın āzād

Ümīd²³⁰ üzmeñ seniñdin yoñtur aşlā
Didiñ lā tañneñü min rañmetillāh²³¹

[4b] Meni şermende²³² kılgān nefis²³³-i şeytān²³⁴
İki ‘ālem sen oñdursın nigeñ-bān²³⁵

80 Kerīma²³⁶ kām-kāra²³⁷ kādīr²³⁸ ü hay²³⁹
Penāh²⁴⁰ bergil olardıñ yüz öğürey

Sañā düşmen²⁴¹ meniñ hem düşmenimdür
Sañā mañrem²⁴² meniñ hem mañremimdür

Meni kıñl dāi’ mā²⁴³ ğam birle ğam-nāk²⁴⁴
Ta ‘accüb²⁴⁵ éylesün bu toñuz eflāk²⁴⁶

Cihān rüşenliĝ²⁴⁷i sensiz kerekmes
Cihānniñ şehliĝ²⁴⁸i sensiz kerekmes

Harābātī özüñni éyle ğamūş²⁴⁹

---

229 (<F.) anma, hatırlama

230 (<F.) umut

231 Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin (Zümer suresi'nin 53'üncü ayeti)

232 (<F.) utangaç, mahcup olan

233 (<A.) nefis

234 (<A.) şeytan

235 (<F.) gözcü, bekçi

236 (<A.+F.) ey cömer sahibi

237 (<F.) isteĝine ulaşmış

238 (<A.) kudret sahibi olan Allah

239 (<A.) Allah

240 (<F.) sığınma, sığınılacak yer

241 (<F.) düşman

242 (<A.) dost, yakın

243 (<A.) her zaman, sürekli

244 (<A.+F.) gamli, kederli

245 (<A.) şaşırma, şaşma kalma

246 (<A.ç.) gökler

247 (<F.+T.) aydınlık

248 (<F.+T.) padişahlık

249 (<F.) suskun, sessiz

Cihān sevdā²⁵⁰sıdın kılğıl ferāmūş²⁵¹

Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Münacât

85 Pādşāhā tün ü kün dermānde²⁵² men
Fısq ile hem cürm²⁵³ ile ‘işyānda man

Ḥudāyā²⁵⁴ koymağıl ḥayrānelikde
Taqrı²⁵⁵ ḥalk içre her efsāne²⁵⁶likde

Heme maḥlūk sañadur bendelikde
Ḳalib telmürüb şermendelikde

Ne men ḥamdıñni étmeḳ éy raḥīmā
Keremlik²⁵⁷ iki ‘ālem sen kerīmā

Seniñdin her zaman nevmīd²⁵⁸ émes men
Olardıñ ğayr²⁵⁹ ol tevḥīd²⁶⁰ émes men

90 Özünġa luṭf-ı birle āş(i)nā²⁶¹ kıl
Köñülni öz sırr²⁶²iñġa rüşenā²⁶³ kıl

Heme bī-kes²⁶⁴ za ‘īf²⁶⁵larġa refiḳ²⁶⁶sin

250 (<F.) aşk, istek

251 (<F.) unutma

252 (<F.) biçare, aciz

253 (<A.) suç

254 (<F.) Ey Tanrı

255 dahi

256 (<F.) masal

257 (<A.+T.) cömertlik

258 (<F.) ümitsiz

259 (<A.) başka, özge

260 (<A.) Allah’ın birliğini kabul etme

261 (<F.) yakın, tanış

262 (<A.) sır, gizli tutulan şey

263 (<F.) aydın, aydınlık

264 (<F.) kimsesiz, yalnız

265 (<A.) güçsüz

266 (<A.) arkadaş, yol arkadaşı

Yine bī-çāre²⁶⁷lerğa müttefik²⁶⁸sin

Seniñdiñ hiç kim nevmīd émesdür

Seniñsiz bu köñül me‘mūr²⁶⁹ émesdür

Seniñ eldiñde fil ü peşe²⁷⁰ yek-sān

Saña feryād hem endīşe²⁷¹ yek-sān

[5a] Öter ğaflet bile ‘ömrüm hemīşe

Heme ‘iŝyān u fişk élmekde pīşe²⁷²

95 Harābātī günāhı bolmadı kem

Keremlik pādşāhsın yoķ turur ğam

Pādşāhā barçağa sendin meded²⁷³

Çudretiñ bar iki ‘ālem bā-meded

Bī-meded bolmas seniñdin her vücūd²⁷⁴

Çılmadı ken‘ān‘ğa herğiz nūḥ‘a sūd²⁷⁵

Bendege sen bolmasañ hādī²⁷⁶-yi rāh²⁷⁷

Bolmağay āzer²⁷⁸ğa ibrahīm penāh

Ṭıfl²⁷⁹ men amma cünün²⁸⁰ bir ber émes

Hādī sensin yoķ ‘ām²⁸¹im bī-pīr émes

²⁶⁷ (<F.) çaresiz, zavallı

²⁶⁸ (<A.) ittifak yapan, anlaşmış, birleşmiş

²⁶⁹ (<A.) memur

²⁷⁰ (<F.) sivrisinek

²⁷¹ (<F.) merak, kaygı

²⁷² (<F.) uğraş, iş, adet, huy

²⁷³ (<A.) yardım

²⁷⁴ (<A.) varlık

²⁷⁵ (<F.) fayda

²⁷⁶ (<A.) yol gösteren

²⁷⁷ (<F.) yol

²⁷⁸ (<F.) ateş

²⁷⁹ (<A.) küçük çocuk

²⁸⁰ (<A.) delirme, çıldırma

²⁸¹ (<A.) sene, yıl

Münacât

- 100 Hudâyâ imdi kıl könlümni hâlî²⁸²
Saña ma 'lüm²⁸³ dur her cân iştiğâl²⁸⁴

Hudâyâ mâ-sivâ allâh²⁸⁵ dın penâ ber
Seni kim istese çendân belâ²⁸⁶ ber

Ki tâlib²⁸⁷ bolmağay hergiz ferağ-nâk²⁸⁸
Hemîşe bolsun ol ğam birle ğam-nâk

Kişi kılsa şikâyet²⁸⁹ ger²⁹⁰ belâdın
Aña rahmet neçün bolğay hudâdın

Hudâyâ barçağa berseñ devâ²⁹¹nı
Harâbâtî'ğa ber çendân belânı
- 105 Pādşāhā kıлмаğıl muhtāc²⁹²-ı hālķ
Sendin özge yok meñe ğam-h'vār-ı haķ²⁹³

Münacât

- Çudretiñdin men kılay çendân kelâm²⁹⁴

282 (<F.) boş

283 (<A.) belli, açık

284 (<A.) iş işleme, birşeyle uğraşma

285 (<A.) Allah'tan başka şeyler

286 (<A.) gam, keder

287 (<A.) isteyen, istekli

288 (<A.+F.) gönlü açık

289 (<A.) sızlanma, yakınma

290 (<F.) eğer

291 (<A.) çare, derman

292 (<A.) muhtaç, ihtiyacı olan

293 (<A.) Allah

294 (<A.) söz

Vākıf²⁹⁵ uşbu işdın hāş u ‘ām²⁹⁶

[5b] Qudretiñdın men kılay çendān kelām

Vākıf uşbu işdın hāş u ‘ām

Qıldıñ ādemğa demīde²⁹⁷ ruñni

Hem necāt²⁹⁸ étiñ tūfān²⁹⁹ dın nūñni

Qahr³⁰⁰ni berdiñ uşol dem bādīga

Nā-sezā³⁰¹ sın berdi qavm³⁰² u ‘āviğa

110 Ba‘zı³⁰³ğa luţfuñni izhār³⁰⁴ éylediñ

Ol ħalilu‘llāhğa otni gül-zār³⁰⁵ éylediñ

Sen érürsen qādir (ü) şām u seher

Éylediñ lūţ kavmini zār ü zeber³⁰⁶

Éylediñ fir‘avn‘nı deryāda helāk³⁰⁷

Bir téve taşdın çıkarsa hām-nāk

Oq atıb nemrūd kināyet éyledi

Bir fuçuk peşe kifāyet éyledi³⁰⁸

İki ‘ālem şāhi şāhib ihtiyār³⁰⁹

---

²⁹⁵ (<A.) bilen, farkında olan

²⁹⁶ (<A.) herkes

²⁹⁷ (<F.) üfleme

²⁹⁸ (<A.) kurtuluş, kurtarma

²⁹⁹ (<A.) şiddetli yağmur

³⁰⁰ (<A.) gazab

³⁰¹ (<F.) küfür

³⁰² (<F.) kavim, insan topluluğu

³⁰³ (<A.) bazı, bir kısmı

³⁰⁴ (<A.) gösterme, ortaya çıkarma

³⁰⁵ (<F.) gül bahçesi

³⁰⁶ (<F.) altüst

³⁰⁷ (<A.) mahvolma, ölme

³⁰⁸ Nemrud’un Allah’a karşı savaş açması, Allah’ın ona Nemrud’a sivrisinek göndermesi ve bu sineğin Nemrudu’n burnundan içeri girip ölümüne sebep olmasının hikayesine işaret eder.

³⁰⁹ (<A.) seçme, kendi arzusuyla hareket etme

Ḥayy³¹⁰ u ḳayyūm³¹¹ u tüvānā³¹² bürd-bār³¹³ u serd-bār³¹⁴

115 Ḥamd-i bī-ḥadd³¹⁵ ol ḥudāyī pākīga
Cān berib dūr sen bu müşt³¹⁶-i ḥāk³¹⁷iğa

Bendeğa tañri hidāyet éyledi
‘Aḳl-ı kül³¹⁸ni kim hidāyet éyledi

Bilge sen bir basruḳdur tağ u ḳum
Ḳıldı dāvud eliñde temür³¹⁹ni mum

Ḳıldı dāvud oğlını ol server³²⁰i
Hem muṭī³²¹ ḳıldı éña dīv ü perī

Ḳıldı şābir cism³²²ini ḳūtlarğa ḳut
Ḳıldı fermān³²³ ḥūt³²⁴iğa yūnus ni yut

120 Éyledi yūsuf ni çāh³²⁵ğa mübtelā³²⁶
‘Āḳıbet ḳıldı anı mısr‘ğa şāh

Éyledi meryemni merdī merd-i ḥaḳ
Kıldı cennetdın anña nūr-ı ṭabaḳ³²⁷

[6a] Ḳoydı birniñ başığa bir erre³²⁸ kāc³²⁹

³¹⁰ (<A.) canlı, diri

³¹¹ (<A.) Her şey üzerine kaim olan, her şeyi elinde bulunduran Allah

³¹² (<F.) güçlü, kuvvetli

³¹³ (<F.) uysal, sabırlı

³¹⁴ (<F.) soğuk, sabırlı

³¹⁵ (<F.+A.) sınırsız, çok

³¹⁶ (<F.) yumruk, avuç

³¹⁷ (<F.) toprak

³¹⁸ (<A.) bütün

³¹⁹ demir

³²⁰ (<F.) önder

³²¹ (<A.) bağlı, itaat eden

³²² (<A.) beden, vücut

³²³ (<F.) buyruk

³²⁴ (<A.) büyük balık, balina

³²⁵ (<F.) çukur, kuyu

³²⁶ (<F.) düşkün, dutulmuş, belaye uğramış

³²⁷ (<A.) tabak, tabaka

³²⁸ (<F.) bıçkı

³²⁹ (<F.) darbe, tokat, yıkım

Ƙoydı birniñ başığa ol ƙubbe³³⁰ t̄ac

Ol birüğa kenc³³¹ ü ni‘metler berür

Ol birüğa renc ü zaħmet³³²ler berür

Taħt-i baħt³³³ ni kimge berse ol ƙıƙar

Ol birinan vehm³³⁴ide c̄anı ƙıƙar

125 Yetgürür her c̄anığa küt-ı l̄a-yemüt³³⁵

L̄a-zevāl³³⁶-ı l̄a-şerīk³³⁷-i l̄a-yemüt

Berdi ‘izzet³³⁸ni birüñe ƙıldı şāh

Berdi miħnetni birü boldi gedā

Berdi atlas³³⁹ bargā kemħāb³⁴⁰ géydürür

Bir yılañni ol tenur³⁴¹ğa körgüzür

Köz yumub açƙunça ol peydā ƙılır

Köz yumub açƙunça nā-peydā ƙılır

Ĥāzır³⁴² u nāzırdur ol leyl ü nehār³⁴³

Kim ki ta‘arruz³⁴⁴ ƙılsa bolğay ĥvār³⁴⁵ u zār

130 Bī-peder³⁴⁶ ferzend³⁴⁷ ol peydā ƙılır

330 (<A.) kubbe

331 (<F.) define, hazine

332 (<A.) rahatsızlık

333 (<F.) talih

334 (<A.) korkuntu

335 (<A.) ölümsüz, ebedi

336 (<A.) ölümsüz, ebedi

337 (<A.) eşsiz, benzersiz

338 (<A.) değer, yücelik

339 (<F.) üstü ipekli altı pamuklu kumaş

340 (<F.) ipek kumaş

341 (<A.) tandır, fırın

342 (<A.) hazır, mevcut, amade

343 (<A.) gece gündüz

344 (<A.) ilişme, satışma

345 (<F.) hakir, aşağı

346 (<F.) babasız

347 (<F.) çocuk, oğul

Ṭıflnı mehd³⁴⁸ içre ol gūyā kıllur

Her ne kılsa ol kıllur yoktur şerīk

Cümle cān-dār³⁴⁹lar öler kıalmas terīk

Éy ḥarābātī'ge feryād éylegil

Küllü şeyin hālikün³⁵⁰ yād éylegil

Mef'ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Na '351-i Ḥazret-ı Resûl-ı Ekrem³⁵² Şalla 'allāhu 'Aleyhi ve Sellem³⁵³

[6b] Éyleyin na 't-ı resûlğa cān fedā

Enbiyālarğa muḥammed reh-nümā³⁵⁴

Enbiyālar kevkeb³⁵⁵ ü şems³⁵⁶ ü kamer³⁵⁷

Enbiyālar ba şadef³⁵⁸ ol bir güher³⁵⁹

135 Enbiyālar ḳavm érür ol bir imām³⁶⁰

Farḳ³⁶¹ını mundağ biliñ éy ḥass u 'ām

Ne felek toḳur ḳadem mi 'rāc³⁶² aña

Enbiyā vu evliyā' muḥtāc aña

Çün vücūdı raḥmetü'l- 'ālemīn³⁶³

³⁴⁸ (<A.) beşik

³⁴⁹ (<F.) canlı

³⁵⁰ her şey etkisizleşecektir (Kıyas suresi, 88. ayet)

³⁵¹ (<A.) Hz. Muhamed'i övmek üzere yazılan şiir

³⁵² (<A.) çok şeref sahibi olan Allah'ın elçisi

³⁵³ (<A.) Allah'ın selamı O'nun üzerine olsun

³⁵⁴ (<F.) yol gösteren

³⁵⁵ (<A.) yıldız

³⁵⁶ (<A.) güneş

³⁵⁷ (<A.) ay

³⁵⁸ (<A.) sedef, inci kabuğu

³⁵⁹ Enbiyālar bir şadef ol bir güher

³⁶⁰ (<A.) imam

³⁶¹ (<A.) başkalık

³⁶² (<A.) göğçe çıkma, miraç

³⁶³ (<A.) alemlerin rahmeti

Secde-gāh³⁶⁴ boldi aña rūy-ı zemīn³⁶⁵

Yār³⁶⁶ u yāver³⁶⁷ dūr ebābekr‘i ‘ömer
Hem işāret³⁶⁸ kıldı şaķ³⁶⁹ boldi ķamer

Ol biri tağ içre hem-rāh³⁷⁰ boldılar
Ol biri küfr³⁷¹ ehliğa tīg³⁷² urdılar

140 Tün ü kün hem-rāh-i ‘oşmān u ‘alī
Tap³⁷³ tı şöhret³⁷⁴ ‘ālem içre ol velī³⁷⁵

Ol biri kān³⁷⁶ u hayā³⁷⁷ u hilm³⁷⁸ dūr
Ol biri kān u şafā³⁷⁹ u ‘ilmdür

Kim ki dem ursa muħammed‘din bülend³⁸⁰
Tüşküsidür başığa otdın kemend³⁸¹

Ķoysa her kim ilgeri andın ķadem
Kılğay ol sā‘at³⁸² da la‘net³⁸³ dem-be-dem³⁸⁴

Kim ki aħmed emriğa girmes ķaçıb
Ol kişığa bolmağay raħmet naşīb³⁸⁵

---

364 (<A.+F.) namaz kılacak yer
365 (<F.) yer (rūy-ı zemīn: yeryüzü)
366 (<F.) arkadaş
367 (<F.) yardımcı
368 (<A.) bir şeyi gösterme
369 (<A.) yarma, yarık, çatlak
370 (<F.) yoldaş, yol arkadaşı
371 (<A.) dinsizlik
372 (<F.) kılıç
373 tap-: bulmak
374 (<A.) ün
375 (<A.) sahip, eren
376 (<F.) kaynak, maden ocağı
377 (<A.) ar, edeb
378 (<A.) sakib tabiatlılık, sabırlı
379 (<A.) saflık, gönül şenliği, mutluluk
380 (<F.) yüce
381 (<F.) kement, bağ
382 (<A.) saat, vakit, zaman
383 (<A.) beddua
384 (<F.) her an, her zaman, zaman zaman
385 (<A.) pay

145 Ol muḥammed bil ki ḥayrun-nās³⁸⁶dur
‘Amm³⁸⁷-1 pāk-1 ḥamza-i ‘abbasdur

Her kişi na‘t-1 resūlni kılsa kem
Bolğusıdur iki ‘ālemde ‘adem

Dem-be-dem yüz miñ dūrūd³⁸⁸ ervāḥ³⁸⁹ıḡa
Ol resūl-1 āl³⁹⁰1-1 aṣḥāb³⁹¹ḡa

[7a] Ol imāmiler ki, kıldı cān fedā
Boldı ḥōṣnūd³⁹² ol ḥudā hem muṣṭafā

Bū³⁹³-ḥanife dūr imām-1 bā-ṣafā³⁹⁴
Hem çerāḡ³⁹⁵-1 ümmetān³⁹⁶-1 muṣṭafā

150 Hem-reh³⁹⁷i ol yūsuf-1 każī durur
Hem muḥammed‘dın ḥudā rāzı³⁹⁸ durur

Şafi‘³⁹⁹i ser-dār-1 mālik bāzū fer⁴⁰⁰
Taptı o aḥmed‘din andın bāl ü per⁴⁰¹

Ḥaḡ te‘ālā⁴⁰²ḡa yaḡındur cānları
Şāhdur iki cihān şāḡird⁴⁰³leri

Uṣḡularnıñ rūḡni sen şād kıł

³⁸⁶ (<A.) insanların hayırlısı

³⁸⁷ (<A.) amca

³⁸⁸ (<F.) selam

³⁸⁹ (<A. ç.) ruhlar

³⁹⁰ (<A.) aile, sülale

³⁹¹ (<A.) dostlar, sahabeler

³⁹² (<F.) razı, memnun

³⁹³ (<A.) baba, cedd (= ebū)

³⁹⁴ (<F.+A.) safalı

³⁹⁵ (<F.) mum, ışık

³⁹⁶ (<A.ç.) peygambere baḡlı topluluklar, cemaat

³⁹⁷ (<F.) yol arkadaşı (= hem-rāḡ)

³⁹⁸ (<A.) kabul eden, rıza gösteren

³⁹⁹ (<A.) kurtarıcı

⁴⁰⁰ (<F.) güç, kuvvet

⁴⁰¹ (<F.) kanat

⁴⁰² (<A.) yüksek olsun anlamına gelip Allah adıyla birlikte kullanılır

⁴⁰³ (<F.) öğrenci

Fātiha ihlāş birle yād kı1

Yār-ı bā-raħm⁴⁰⁴ etmeseñ men néylegüç

Men güneh-kārıñ u sen ‘afv éylegüç

155 Ay mén fısk içre ‘isyān kıldıma

Āħır⁴⁰⁵i andın feşīmān⁴⁰⁶ kıldıma

Bī-güneh⁴⁰⁷ ‘ömr ötmedi bir sā‘atı

Ƙılmadım köñlüm bilen bir t̄a‘atı

Geçe kündüz ma‘şiyet⁴⁰⁸ birle işim

Bu güneh birle éya gtegey başım

Ġāfil oldum emr ü nehy⁴⁰⁹iñdin yine

Nefs-i şeytān birle boldum hem yine

Yā⁴¹⁰ ilāhe’l-‘ālemīn⁴¹¹ dermānde men

Bes⁴¹² za‘īf ü ħasta⁴¹³-ı bī-çāre men

160 Pādşāhā bu ħuluñğa kı1 nazār⁴¹⁴

Sendin özge yoƣturur bir dād-ger⁴¹⁵

Bilmedim kıldım ħaṭa⁴¹⁶lar köp tilim

Luṭf kılgıl bu ħuluñğa éy kerīm

Cürm ü ‘isyānım eger tağlarçadur

Raħmetiñniñ ħaşıda ol ħaçadur

---

⁴⁰⁴ (<F.+A.) koruyucu

⁴⁰⁵ (<A.) sonra

⁴⁰⁶ (<F.) pişman

⁴⁰⁷ (<F.) günahsız

⁴⁰⁸ (<A.) günah, itaatsızlık

⁴⁰⁹ (<A.) yasak etme

⁴¹⁰ (<A.) ey

⁴¹¹ (<A.) alemlerin rabbi

⁴¹² (<F.) çok fazla, yeterince

⁴¹³ (<F.) hasta

⁴¹⁴ (<A.) bakma, göz atma

⁴¹⁵ (<F.) insafli, adil

⁴¹⁶ (<A.) kusur, yanlış

[7b] Men émesmen ¼ulluĝuĝa sáz-vār⁴¹⁷
Sen eger luř etmeseñ éy bir ü bar

Raĝmetiñdin hiç kim nevmid émes
Raĝmet-i cāvid bu bendeĝe bes

165 Éy diriĝā⁴¹⁸ ‘ömrüm öt(t)i bi-ĝaber⁴¹⁹
Luş birle men kuluĝa ¼ıl nazār

Fâilâtün / Fâilâtiün / Fâilün

Münācāt

Éy kerīmā iki ‘ālem şāhısın
Cümle zī-cān ĝāl⁴²⁰ıdın āĝāh⁴²¹sın

Luř ile raĝm etmeseñ éy zāt-ı pāk
Bu za ‘ıf bendēñ érür bir müşt-i ĝāk

Başım üzre raĝmetiñni ¼ıl nişār
Faızıl⁴²² şeytān emrini mendin çıkar

Bolsa nā-ĝeh⁴²³ bu ten⁴²⁴imdin cān cüdā⁴²⁵
Yok penāĝım sendin özge éy ĝudā

170 Maĝfired⁴²⁶ deryāsı bi-pāyān⁴²⁷ érür
Kim ümīdin üzse ol şeytān érür

Nefs-ı şeytānnıñ işi yol tus⁴²⁸¼uçı

⁴¹⁷ (<F.) uygun

⁴¹⁸ (<F.) yazıklar olsun, eyvah

⁴¹⁹ (<F.+A.) habersiz, bilgisiz

⁴²⁰ (<A.) oluş, duruş, vaziyet

⁴²¹ (<F.) haberli, bilgili

⁴²² (<A.) erdemli, üstün

⁴²³ (<F.) ansızın

⁴²⁴ (<F.) vücut, beden

⁴²⁵ (<F.) ayrı, ayrılmış

⁴²⁶ (<A.) günahların baĝışlanması

⁴²⁷ (<F.) sonsuz

⁴²⁸ yolunu kesmek, engellemek

Rahmetiñ bolğay şefâ‘at⁴²⁹ kılğuşı

Köz tutar men kim meni pāk éyleseñ
Ta ki olmasdın burun hāk éyleseñ

Çaçıban yürür idim künci boluñ
Ver küheñğa kildi bu ‘āciz⁴³⁰ kılun

Cān kuşı çıksa nefesdin ilāhi⁴³¹
Hem-rāhımsın bolmasañ miñ āh vāh⁴³²

175 Alsañ al bu cānni dermān⁴³³ birle al
Bu tenimdın cānni īmān⁴³⁴ birle al

Temām⁴³⁵ ‘ömr ara kıldım hayālāt
Hārābātī’ğa kıl luṭf u ‘ināyāt

[8a] Çaçan özni tanursın éy hārābāt
Çaçan ‘ömründe kıldıñ bir münācāt
Yürübsin fişk birlen gece gündüz
Çaçan ‘ömründe kıldıñ bir güneh tuz

Köñül kec ü tiliñ kec ü sözüñ kec
Koluñ kec ü ayığıñ kec gözüñ kec

180 Çaçañ bolğuş bu keclerdin hālās⁴³⁶
Çaçan bardur bu keclerñ devāsı

Bu kecler bolmağay hergiz muvāfik⁴³⁷

---

⁴²⁹ (<A.) af, bağışlama

⁴³⁰ (<A.) güçsüz

⁴³¹ (<A.) ey Allah’ım

⁴³² (<F.) ah ve vah, inleyip sızlama

⁴³³ (<F.) takat, kuvvet

⁴³⁴ (<A.) iman, inanç

⁴³⁵ (<A.) tamam, eksiksiz

⁴³⁶ (<A.) kurtuluş, kurtarma

⁴³⁷ (<A.) uygun, yerinde

Berür tañla kıyāmet gün güvāhlık⁴³⁸

Necün kılgaysın anda éy ħarābāt
Özüñge kimni éylersin ħimāyāt

Turub bu kecler pervāz éylegeyler
Ki ħayr⁴³⁹ u ŧer⁴⁴⁰ni ü bir berdigeyler

Ķaçan ‘mrüñ içinde secde⁴⁴¹ kıldıñ
Özüñni ‘ākıbet ŧermende kıldıñ

185 Ne kıldıñ tañrıga bir istiṯā‘at⁴⁴²

Ne kıldıñ ħaḳ te‘ālāga ‘ibādet

Ötüb ‘mrüñde yaħşı kılmadıñ zıkr
Ne kıldıñ köñlüñ içre yaħşı bir fikr

Taḳı sen ŧunça yılda nā-resīde⁴⁴³
Ķalıbsın zulmet⁴⁴⁴ içre ħam-resīde⁴⁴⁵

Bugün ‘iŧyān kılırsın munda pinhān
Bolur maħŧer günü ħalk içre ‘ayān

Ķaçan yād éylediñ tün gün ħudādın
Ķaçan yüz urdudiñ nefsi-i havādın

190 Öter ħaflet ‘ömrüñ çüst ü çālāk⁴⁴⁶

Ki sa‘y⁴⁴⁷ u küŧiŧ⁴⁴⁸iñdür cümle nā-pāk

Ne emr ü nehydın kıldıñ rivāyet⁴⁴⁹

⁴³⁸ (<F.+T.) ŧahitlik, tanıklık

⁴³⁹ (<A.) iyi, faydalı

⁴⁴⁰ (<A.) kötülük

⁴⁴¹ (<A.) secde

⁴⁴² (<A.) kudret, güç

⁴⁴³ (<F.) yetişkin olmamış

⁴⁴⁴ (<A.) karanlık

⁴⁴⁵ (<A.+F.) tasalanan, kaygılanan

⁴⁴⁶ (<F.) çevik, hareketli

⁴⁴⁷ (<A.) çaba, gayret

⁴⁴⁸ (<F.) Çalışma, çabalama

⁴⁴⁹ (<A.) söylenti, anlatılan ŧey

Ne emr ü nehyni kıldıñ ri ‘āyet⁴⁵⁰

[8b] Tama⁴⁵¹ atın minib çendān yügürdüñ

Tapıban rızķ u rūzı⁴⁵²ñni sömürdüñ

Ne kıldıñ ‘ömrüñ içre farziyat⁴⁵³ni

Temām ‘ömrüñde kıldıñ ma‘şiyetni

Kaçan haķ emrini sen éylediñ tız

Heme ü zıkr ü fikriñ fitne-engiz⁴⁵⁴

195 Ötüb ‘ömrüñde bolduñ feraħ-nāk

Zemāne⁴⁵⁵ bolmadıñ ‘ömrüñde ğam-nāk

Qılıbsın bu cihānda bulheveslik⁴⁵⁶

Temāmı iştiġālın ten-perestlik⁴⁵⁷

Seniñ köñlüñdedür çendān hayālāt

Tiliñde hem tilim çendān rivāyat⁴⁵⁸

Kerekmes uşbu yolda yaħşı ğüftār⁴⁵⁹

Kaçan kılgaysın ammā⁴⁶⁰ yaħşı kirdār

Yürübsin nefis-ı şeytān birle hem-rāh

Qalıbsın deşt içre imdi ğüm-rāh⁴⁶¹

200 Dıraħt⁴⁶² yafragındın kobdurayhıñ

---

⁴⁵⁰ (<A.) uyma

⁴⁵¹ (<A.) doymazlık, çok isteme

⁴⁵² (<A.) rızķ, nasip, kısmet

⁴⁵³ (<A.ç.) Allah’ın müslümanlar tarafından yerine gitirilmesi gerekli emirleri

⁴⁵⁴ (<A.+F.) fitne çıkarıcı

⁴⁵⁵ (<A.) devir, zaman

⁴⁵⁶ (<A.+T.) her şeye istekli olma

⁴⁵⁷ (<F.) bedene düşkünlük

⁴⁵⁸ (<A.ç.) söylentiler

⁴⁵⁹ (<F.) söz

⁴⁶⁰ (<A.) ama, fakat

⁴⁶¹ (<F.) yolunu şaşırması, doğru yoldan ayrılmış

⁴⁶² (<F.) ağaç

Heme a‘zā⁴⁶³larıñ bolğay güvāhūñ

Ĥesāb⁴⁶⁴ğa rāst kelmes ma‘şiyetler

Seña kılmās uşol gün menfa‘at⁴⁶⁵ler

Güneh-kār u tebeh-kār u şerm-sār⁴⁶⁶

Turarsın talmurub şermende bisyār

Meniñ şerrim cihān içre tilimdür

Cezā⁴⁶⁷ tañla ‘azāb⁴⁶⁸ u hem elem⁴⁶⁹dür

Öter ğafletde ‘ömrüñ éy ĥarābāt

Tün ü kün imdi kılgay sen münācāt

205 Nige⁴⁷⁰ ğafletde qaldıñ éy ĥarābāt

Saña kılmās vefā⁴⁷¹ kılgan rivāyāt

Mef‘ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Ehl-i Teveccüh⁴⁷² ve Ehl-i Taḥkik⁴⁷³ler Beyānı

[9a] Bilib kılsun diben kıldım naşīḥat⁴⁷⁴

Ki imdi terk⁴⁷⁵ kılgıl fişq u ğaflet

Eğer ‘aql olsa sende kıлма ‘işyān

Ki anda bolmağay köñlüñ ferīşān⁴⁷⁶

Naşīḥat éylegenğa bār-gāh⁴⁷⁷lar

⁴⁶³ (<A.ç.) organlar, uzuvlar

⁴⁶⁴ (<A.) hesab

⁴⁶⁵ (<A.) fayda, yarar

⁴⁶⁶ (<F.) utangaç

⁴⁶⁷ (<A.) suçun karşılığı

⁴⁶⁸ (<A.) işkence, üzüntü

⁴⁶⁹ (<A.) keder, acı

⁴⁷⁰ neye, ne için

⁴⁷¹ (<A.) vefa

⁴⁷² (<A.) yönelme, yakınlık

⁴⁷³ (<A.) bir şeyin doğruluğunu araştırma

⁴⁷⁴ (<A.) öğüt

⁴⁷⁵ (<A.) bırakma

⁴⁷⁶ (<F.) perişan, dalgınlık

⁴⁷⁷ (<F.) izinle girilen yer, padişah otağı

Naşihat añlmaslar çehârpâ⁴⁷⁸lar

Ecel⁴⁷⁹ yetse bolursın çüst ü çālāk

Ecel yetmesde kılğıl çeşm⁴⁸⁰ nem-nāk

210 Kişiniñ tövbe⁴⁸¹si dā`im ki süst⁴⁸²dür

Aniñ imānı bī-şek⁴⁸³ nā-dürüst⁴⁸⁴dür

Kişi dost tutsa bir pül mā-sivā⁴⁸⁵dın

Yıraq⁴⁸⁶ kılğay iki `ālem hudādın

Körelmes şeh cemāl⁴⁸⁷ın ehl-i tefriķ⁴⁸⁸

Dédiler uşbu sözni ehl-i taḥķiķ

Bu emri boldı müsī ü kelīm⁴⁸⁹ğa

Bu söz rüşen⁴⁹⁰ üçün kıldı tilimğa

Peyemberge bu emri bolsa muḥkem⁴⁹¹

Aña mundağ déken andinge biz kem

215 Hudāyā ehl-i tefriķdin penā ber

Hudāyā ehl-i taḥķiķ sari rāh ber

Meni kılma bu `ālem ehl-i tefriķ

Meni kıl rüz-ı maḥşer ehl-i taḥķiķ

Naşūh dek kıl tevbe⁴⁹² éy `āķıl ādem

⁴⁷⁸ (<F.) hayvan

⁴⁷⁹ (<A.) ömrün son bulması

⁴⁸⁰ (<F.) göz

⁴⁸¹ (<F.) şübhesiz

⁴⁸² (<F.) gevşek

⁴⁸³ (<F+A.) şüphanız

⁴⁸⁴ (<F.) doğru olmayan

⁴⁸⁵ (<A.) Allah'tan başka şeyler, dünyayla ilgili olan şeyler

⁴⁸⁶ ozak

⁴⁸⁷ (<A.) yüz güzelliği, yüz

⁴⁸⁸ (<A.) ayırma

⁴⁸⁹ (<A.) Hz. Musa'nın lakabı

⁴⁹⁰ (<F.) aydın

⁴⁹¹ (<A.) sağlam, güçlü

⁴⁹² (<A.) tövbe (Tevbe-i naşūh=doğru tevbe)

‘İnāyāt-ı hudā bolğay dem-ā-dem

Binā ki tār taqvā⁴⁹³sıdur ejdehā dem
Çutulmaslar melek hem cinn ü ādem

‘İnāyāt-ı ilāhī boldi dem-sāz⁴⁹⁴
Harābātī neşihat kıldı āğāz

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Naşihat-ı Türk ü Tācık

[9b]

220 Bu naşihat yād al éy civāñ⁴⁹⁵ kiçik
Hvāh türki hvāh ‘arab hvāh tācık

Zemānī fikr kııl éy gāfil ādem
Vefā kıılmas saña hergiz bu ‘ālem

Heme ötkenler al hasret⁴⁹⁶de bargay
Ki qalğanlar heme mişnetde qalgay

Niçe güñlük cihānga bolma mağrūr⁴⁹⁷
Bolursın ‘āqibet elbette⁴⁹⁸ rencūr⁴⁹⁹

Vefā köz tutmağıl fāni⁵⁰⁰ cihāndın
Köñülni qat⁵⁰¹ kııl yaşşı yaman⁵⁰²dın

225 Vefāsız⁵⁰³ dünyāğa köñlüñni berme

⁴⁹³ (<A.) dinin yasakladığı şeylerden kaçma

⁴⁹⁴ (<F.) arkadaş, sırdaş, dost

⁴⁹⁵ (<F.) genc

⁴⁹⁶ (<A.) özlem, özleyiş

⁴⁹⁷ (<A.) gururlu, mağrur

⁴⁹⁸ (<A.) mutlak, kesinlikle

⁴⁹⁹ (<F.) sıkıntılı, dertli

⁵⁰⁰ (<A.) geçici, ölümlü

⁵⁰¹ (<A.) kesme

⁵⁰² kötü, fena

⁵⁰³ (<A.+T.) vefasız

Dīn⁵⁰⁴ ü millet⁵⁰⁵ni könlüñdın ayırma

Vefāsızlarğa hergiz bolmağıl şād
Özüñdın kılmağıl imānni ber-bād

Cihān māl⁵⁰⁶ın kişi cem⁵⁰⁷ éylyelmes
Eger cem⁵⁰⁸ éylese dil-cem⁵⁰⁸ bolmas

Kişi köñlin berib dünyānı alsa
‘Aceb⁵⁰⁹ érmes ki ol dūzağ⁵¹⁰ka barsa

Cihān mālīga hergiz bolmağıl şād
Anı terk éyle bolğıl ğamdın āzād

230 Zemānı bolmağıl ‘ālemde ğāfil
‘İbādet tize kılğıl bolma kāhil⁵¹¹

Bolobdur ğarğ-ı ğaflet içre ‘ālem
Ecel yetse uşığa kilgey ādem

Çurılığda yigitlik kılmağay ‘ūd⁵¹²
Ecel yetse feşimān kılmağay sūd

Tün ü kün içre hergiz bolma bī-hūş⁵¹³
Ölümni kılmağıl bir dem ferāmūş

Köñül üzseñ cihāndın ādemī-zād
Bolursın iki ‘ālem ğamdın āzād

[10a]

---

504 (<A.) din

505 (<A.) din, mezhep

506 (<A.) mal, servet

507 (<A.) toplama

508 (<F.+A.) gönül rahatlığı

509 (<A.) şaşılacak, hayret

510 (<F.) cehennem

511 (<A.) tembel, uyuşuk

512 (<A.) ağaç

513 (<F.) şaşkın, akli başında olmayan

235 Vefâ kılmaz bu 'âlem ey birâder⁵¹⁴
Köñül berse kılmaz hayrân⁵¹⁵ u ebter⁵¹⁶

Bu 'âlem yüz tümen⁵¹⁷ cänniñ cefâsı
Cemi⁵¹⁸-i ma'şiyetlerniñ anası

Qılmaz gâfil hudâdın keçe gündüz
Qalır gafletde dâ'im⁵¹⁹ her şeb⁵²⁰ u rûz

Günehlerge sebep⁵²¹dür uşbu 'âlem
Köñül bergen kişi algay şeb u gam

Kişi cem' eylese mâlı cihânnı
Çü⁵²² ol cem' eylemiş mâr⁵²³ u çıyan⁵²⁴ni

240 Telaşur her kişi ser-mâye⁵²⁵likni
Telaşmes hiç kim vîrânelikni

Bu 'âlemdir kabîh⁵²⁶ şüret qurutğa
Qoyar al köñliğe dâ'im yumurtğa

Çıkar her beyze⁵²⁷sindin miñ 'adâvet⁵²⁸
Qılmaz işni fesâdlığ⁵²⁹a delâlet⁵³⁰

Cüdâ kılgay oğulları atadın

---

⁵¹⁴ (<F.) dost, arkadaş

⁵¹⁵ (<A.) esir, şaşa kalmış

⁵¹⁶ (<A.) faydasız, beyhude

⁵¹⁷ pek çok

⁵¹⁸ (<A.) bütün, hep, herkes

⁵¹⁹ (<A.) sürekli, her zaman

⁵²⁰ (<F.) gece

⁵²¹ (<A.) sebep

⁵²² (<F.) nitekim

⁵²³ (<F.) yılan

⁵²⁴ Çıyan ve akrep

⁵²⁵ (<F.) ana mal

⁵²⁶ (<A.) ayıp, çirkin

⁵²⁷ (<A.) yumurta

⁵²⁸ (<A.) düşmanlık

⁵²⁹ (<A.+T.) bozukluk, karışıklık

⁵³⁰ (<A.) işaret, iz

‘Adāvetler ҡopar iki aradın

Revā⁵³¹ kōrgey biri birni belāğa
Bolur ‘āsī uşol demde du ‘ā⁵³²ğa⁵³³

245 Ҡılurlar birbiriğa fitne-engīz
Ҡılurlar ba ‘zısı ba ‘zını hūn-rīz⁵³⁴

Biri birğa heme tōhmet⁵³⁵ ҡılurlar
Firişte⁵³⁶ler heme la ‘net ҡılurlar

Hemīşe ādeminiñ fikri ҡahķah⁵³⁷
Bolur uşbu sebeddin ‘ōmri ҡısķa

Éyā⁵³⁸ gāfil bu gafletdin kōzūñ aç
Şikem⁵³⁹ sīr⁵⁴⁰ oldı dāmān⁵⁴¹i kōzūñ aç

Hudāğa ҡıl ‘ibādet şirk⁵⁴² ҡatmay
Yegil ni ‘metni amma çirk⁵⁴³ ҡatmay

[10b]

250 Kōzūñ aldıda ҡabr⁵⁴⁴iñ boldi bünyād
Kōrüb yād ét ölüm éy ādemī-zād

Eşitilmes naşīhat ker⁵⁴⁵ ҡulakğa
Ne lāyık buna naşīhat ker ҡulakğa

⁵³¹ (<F.) uygun, yerinde

⁵³² (<A.) dua

⁵³³ Bolur ‘āsī uşol demde hudāğa

⁵³⁴ (<F.) kan dōken, kan dōkücü

⁵³⁵ (<A.) kabahat, suçlama

⁵³⁶ (<F.) melek

⁵³⁷ (<A.) sesle ve çok gülme

⁵³⁸ (<A.) ey, hey

⁵³⁹ (<F.) karın

⁵⁴⁰ (<F.) tok, doymuş

⁵⁴¹ (<F.) elbisenin eteği

⁵⁴² (<A.) ortak koşma

⁵⁴³ (<F.) pislik, kir

⁵⁴⁴ (<A.) mezar

⁵⁴⁵ (<F.) sağır

Harābātī cihānga bolma āgūş⁵⁴⁶
Ölümni kıлмаğıl hergiz ferāmūş

Müfteilün / Müfteilün / Fâilün

Der Beyān-ı ‘Akl ve Muttakī⁵⁴⁷ ve Rāhberān⁵⁴⁸

Halk kıldı ‘aqlni ol dem hudā
Berdi ādemga ani hādī⁵⁴⁹-i rāh

Ġāfil ol bolgay ki ol şākir⁵⁵⁰ durur
Ta ki öz nefsiğa ol kādīr durur

255 ‘Akl yoqlar boldı bu ‘ālemde bay⁵⁵¹
Muttakīğa kıldı çin cennetde cāy⁵⁵²

Ehl-i ġāfil muttakīdür éy oğul
Muttakīlik cān u dil⁵⁵³ kılgay kabūl⁵⁵⁴

Muttakīdin niçe iş peydā olur
Muttakīğa halk hem şeydā olur

Muttakī oldur ki perhiz⁵⁵⁵ éylese
Köñlini haq emriğa tiz éylese

Muttakī oldur yaman işdin yırak
Muttakīni bilgesin halk içre tak⁵⁵⁶

260 Muttakīdür bolsa ol perhizkār⁵⁵⁷

⁵⁴⁶ (<F.) kucak

⁵⁴⁷ (<A.) dindar, sakınan

⁵⁴⁸ (<F.ç) rehberler, yol gösterenler

⁵⁴⁹ (<A.) doğru yol gösterme

⁵⁵⁰ (<A.) şükreden, gördüğü iyiliğe karşı dua eden

⁵⁵¹ varlıklı, zengin

⁵⁵² (<F.) yer, mekan

⁵⁵³ (<F.) könlü

⁵⁵⁴ (<A.) alma, razı olma

⁵⁵⁵ (<F.) sakınmak

⁵⁵⁶ zirve, tek, bir

⁵⁵⁷ (<F.) dinin yasaklarından kaçınma

Muttaḳī tañri atıda i‘tibār⁵⁵⁸

Muttaḳī z mālđdın tken kişi
Muttaḳī z hālđdın kitken kişi

Muttaḳī hālđmı ā‘yān ılmasa
Muttaḳī z hālđġa an yıġlasa

Muttaḳīlerdin hūdā hoş-hāl⁵⁵⁹dur
Hem hūdāđın muttaḳī hoş-hāldur

[11a] Muttaḳī bolmas ki her andaġ kişi
Kim ki perhız ılsa hem yaz u ışı

265 Muttaḳī a‘zā harām⁵⁶⁰đın saqlasa
Knlini ol mā-sivāđın saqlasa

Muttaḳilik y oġul āsān emes
Muttaḳī rmes kişi insān emes

Muttaḳī iki cihānda řāhdur
Muttaḳīlerġa hūdā hem-rāhdur

Muttaḳīlikge kişi oysa adem
Yetmegey iki cihān herġız elem

Muttaḳī dā‘im ki oldur muttaḳī
Muttaḳīđür muttaḳī ü muttaḳī

270 ıl harābātī‘ni ya rab⁵⁶¹ muttaḳī
Bara imān-dār⁵⁶²larını hem taḳī⁵⁶³

ġāfilā⁵⁶⁴ ‘mr tti dā‘im bī-haber

⁵⁵⁸ (<A.) sayġm, ehemmiyetli

⁵⁵⁹ (<F.+A.) mutlu

⁵⁶⁰ (<A.) dine yasak edilmiş şey

⁵⁶¹ (<A.) Allah

⁵⁶² (<A.+T.) inanlı

⁵⁶³ (<A.) ġunahta, harahnın kaıman, dinine baġlı

⁵⁶⁴ (<A.+F.) ey gaflette olan

Muttaḳī bol tün ü kün şām u seher

Men neçün éyley köñülñi şādlar

Ḳaysı bir ğamdın ılay feryādlar

Mef'ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Der Beyân-ı Dil-âzârî⁵⁶⁵

Her kişi kim ıaşd⁵⁶⁶-ı dil-âzârdur

Bî-ğümân⁵⁶⁷ andın ħudâ bîzâr⁵⁶⁸dur

Kim köñül ağırtsa köñlin ağırtur

Malîk⁵⁶⁹-i düzaḥ anı ıan yığlatur

275 Bî-nevâ⁵⁷⁰larĝa kişi külfet⁵⁷¹ ıılır

Bî-ğümân tañrım aña la'net ıılır

Bî-ğüneḥ her kim yetim⁵⁷²ni yığlatur

Yer ü gök ü 'arş⁵⁷³ gerisi érĝa⁵⁷⁴tur

Her kişi köñlini sen ağırtmaĝıl

Öz ıuluñ birle özüñni urmaĝıl

[11b] Ol kişi kim 'ömrıdın bîzârdur

Ḥalḳ ara dâ'im köñül âzâr⁵⁷⁵dur

Köp sitem ıılıĝandın imân anda yok

Bu meriz⁵⁷⁶ dediĝa dermân anda yok

⁵⁶⁵ (<F.) gönül incitme, kalp kırma

⁵⁶⁶ (<A.) niyet

⁵⁶⁷ (<F.) şüphesiz

⁵⁶⁸ (<F.) bitkin

⁵⁶⁹ (<A.) sahip

⁵⁷⁰ (<F.) nasipsiz, muhtaç

⁵⁷¹ (<A.) sıkıntı, zorluk

⁵⁷² (<A.) babası ölmüş, babasız

⁵⁷³ (<A.) gök, tanrı katı

⁵⁷⁴ titremek

⁵⁷⁵ (<F.) incitme, takdir

⁵⁷⁶ (<A.) hasta

280 Kıl yamanlık yahşılık⁵⁷⁷ bol ér kişi
Öz yoliğa çähni qazmış kişi

Yahşılık kılğıl yamanlık kılmağıl
Öz teniñğa kop sitekler kılmağıl

Éy qoyaş⁵⁷⁸ köñlini her kim ağırtur
'Özrler étib anı aldapdatur

Éy oğul ağırtma her cān-dārni
Körmegey sen tañriniñ dīdār⁵⁷⁹ni

Kim köñül ağırtsa bolğay 'anbise
Yox hağa her kim anı kāfir dise

285 Ğāfilā 'ömr ötti dā' im bī-ħaber
Tañriğa qulluqni kıl şām u seħer

Men neçün éyley köñülni şādlar
Qaysı bir ğamdın qılay feryādlar

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Der Beyān-ı Yahşılık

Éy qayaşım isteseñ bolmaq emān⁵⁸⁰
Yahşılık bisyār kıl ħalq-ı cihān

Bolsa kimniñ 'adet⁵⁸¹i cūd⁵⁸² u kerem
Ol ħalāyık⁵⁸³ içre bolğay muħterem⁵⁸⁴

Her kişi iş āħırsını közlemes

---

⁵⁷⁷ iyilik

⁵⁷⁸ kardeş, birader (qayaş)

⁵⁷⁹ (<F.) görüşme

⁵⁸⁰ (<A.) emniyet, eminlik

⁵⁸¹ (<A.) adet, huy

⁵⁸² (<A.) çömertlik

⁵⁸³ (<A.) yaratıklar, insanlar

⁵⁸⁴ (<A.) saygın, saygıdeğer

Ol kişilerniñ közini közdimes

290 Éy birāder özni ‘ābid⁵⁸⁵ éylekil
Cehd⁵⁸⁶ ile bu başni sācid⁵⁸⁷ éylekil

Hem şevāb⁵⁸⁸ éyler kişi hem ma‘şiyet
Ni terilse urğay anı ‘āķıbet

[12a] Kim ki gerden-keş⁵⁸⁹dür şeh tārāc éter
Belki anıñ şehridin iħrāc éter

Niçe işlerdin kişi tabķay şikest
Éyteyin kılğıl anı éy ħaķ-perest⁵⁹⁰

Düşmenı kop bolsa bilkil dām kop
Mālı kop bolsa bolur ‘işyānı kop

295 Kim ħased kılsa kınā‘at⁵⁹¹ anda yoķ
Kim ħama‘ kılsa ħalāvet⁵⁹² anda yoķ

Niçe işlerdin cefā bolğay mence
Niçe işlerdin vefā bolğay mence

Bī-vefā⁵⁹³lardın vefā köz tutmağıl
Derd-i dil⁵⁹⁴lerdin cefā köz tutmağıl

Bolmasa kimde ħayāyı şermdür
Yüzi ol kim gūyiyā bī-cürmdür

Bī-ħayā⁵⁹⁵lardın vefā köz tutķanıñ

---

585 (<A.) ibadet eden, mümin

586 (<A.) çalışma, çabalama

587 (<A.) secde eden

588 (<A.) hayır işleme

589 (<A.) asi, kibirli

590 (<A.+F.) hakka tapan

591 (<A.) kismetle razi olma

592 (<A.) tatlılık, şirinlik

593 (<F.+A.) vefasız, hayırsız

594 (<F.) gönül derdi, aşk derdi

595 (<F.+A.) utanmaz, edesiz

Gūyiyā aǵzıñğa ot ni yutmaǵıñ

300 Tıflǵa mecnunǵa sēn taş etmeǵıl
Bī-vefālarǵa sırrıñ fāş etmekil

Fārż-ı hālkni ǵılǵasın evvel edā
Fārż haǵni ǵılǵasın andın becā⁵⁹⁶

Açıǵñ ni yutǵıl éy pīr ü civān⁵⁹⁷
Kim yutar acıǵni ol bolǵay amān

Urusa yüzni yaratқан hayyidin
Yörküsi nefsi-hevāni peyyidin

Ol hevā-i nefsdin bolǵıl yırāq
İmdi terk éyleb ani ǵılǵıl tṭalāq

305 Cehd ü cihd éyleb ki dervīş olǵasın
Yüz nedāmet⁵⁹⁸ birle dil-rīş⁵⁹⁹ olǵasın

[12b] Kim işin şāyeste⁶⁰⁰ dergāh éylese
Ni ‘aceb tañrım ani şāh éylese

Hālk ara her kim ki ser-keşlik⁶⁰¹ ǵılur
Rāḥat işkin ‘izzeti hem baǵlanur

Berse kim köñlini haǵdın özgege
Tamǵa-ı la ‘netni baskay yüzige

Éy ǵıyaş⁶⁰²ım terk-i ‘izz⁶⁰³ ü cāh⁶⁰⁴ ǵıl

---

⁵⁹⁶ (<F.) yerinde, uygun

⁵⁹⁷ (<F.) genç

⁵⁹⁸ (<F.) pişmanlık

⁵⁹⁹ (<F.) yüreǵi yaralı, dertli

⁶⁰⁰ (<F.) yaraşır, uygun

⁶⁰¹ (<F.+T.) dik başlılık, itaatsızlık

⁶⁰² birader, karındaş (kayaş)

⁶⁰³ (<A.) deǵer, yücelik

⁶⁰⁴ (<A.) itibar, mekam

Bu şerîf⁶⁰⁵ rūhuñni sen dergāh kıł

310 Her kışı ‘iřret⁶⁰⁶ eşikin bağlasa
Körkü⁶⁰⁷si kıaysı eşikdin ağlasa

Belki ser-keşt put-perest⁶⁰⁸likdin yaman
Tapmağay iki cihān ser-keş amān

Ser-keş oldur tañri emridin kıaar
Kıasa andın dūzađ eřkini açar

Her kışı cāh istese şöhret tapar
İki ‘ālem cānıđa külfet tapar

Cāh oldur yukarı olturmışı
Özsini rüsvā⁶⁰⁹ kıılıb olturmışı

315 Nefs-i emrin kıılmağan merdān bolur
Āhiretde hālk ara sulťān⁶¹⁰ bolur

Nefsni terk éylese teskīn⁶¹¹ bolur
Hālk ara iki cihān mesken⁶¹² bolur

Nefs-i emmāre⁶¹³ mu hem sākin⁶¹⁴ bolur
Hem köñül öz nefsdin éymen⁶¹⁵ bolur

Her kışı öz hākkıđa kıāni⁶¹⁶ durur
Hāzret-i ağmed’ge ol tābi⁶¹⁷ durur

---

⁶⁰⁵ (<A.) şerefli, soylu

⁶⁰⁶ (<A.) iki içme, eğlenme

⁶⁰⁷ su tulumu

⁶⁰⁸ (<F.) puta tapan

⁶⁰⁹ (<F.) rezil, haysiyetsiz

⁶¹⁰ (<A.) sultan, hükümdar

⁶¹¹ (<A.) sakin kıılma, yatıştırma

⁶¹² (<A.) mekan

⁶¹³ (<A.) insanı kötülüğe sürükleyen kötü nefis

⁶¹⁴ (<A.) sakin, hareketsiz

⁶¹⁵ Korkusuz, emin

⁶¹⁶ (<A.) kanaat eden, kanaatkar

⁶¹⁷ (<A.) uyan, boyun eğen

İstekil ü istekil ü istekil
Cümle hâcet⁶¹⁸ni hüdâdin istekil

320 Ğāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Kı1 ‘ibâdet tañriğa şām u seḥer

[13a] Men neçün éyley köñülñi şād1ar
Kıysı bir ğamdin kılay feryād1ar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Der Beyân-ı Şād u Ğam

Ādemi fi ‘1⁶¹⁹i kerāmāt⁶²⁰ı durur
‘Ömri anıñ tün ü kün ber-pā⁶²¹ durur

Her kişi uşbu cihānda şāddur
Şād1ıĝ ğamniñ ‘alāmāt⁶²²ı durur

Her ‘imaret⁶²³ āḥiri vīrān⁶²⁴ bolur
Şād1ar iki cihān ḥayrān bolur

325 Her kişide ‘akl yok ol şāddur
Her kişi ğam birledür āzādedür

Şād1ar iki cihāndā ḥvārdur
Şād1ardın tañrısı bīzārdur

Her kişi kim şāddur ol bī-ḥaber
Meñ nedāmetler bile kılgay sefer⁶²⁵

Şād1ar bu yolda ‘ābidsiz bolur

⁶¹⁸ (<A.) ihtiyac, istek

⁶¹⁹ (<A.) eylem

⁶²⁰ (<A.ç.) keremler, bağışlar

⁶²¹ (<F.) ayakta, ayak üzerinde

⁶²² (<A.ç.) izler, belirtiler

⁶²³ (<A.) bayındırlık, şehir

⁶²⁴ (<F.) yıkılmış, harap

⁶²⁵ (<A.) yolculuk

H̄vār u zārılık birle ol yolda alur

ad oldur bī-aber ‘ömr ötkürür

Sūd yo işlera köñlin yandurur

330 Tün ü kün am birle bolıl éy civān

‘Ākībet ad éylegey ādir uan⁶²⁶

Éy kıyaım añlaıl am ma‘ni⁶²⁷si

amde amdür āiret endīesi

Āiretniñ amıdın kim yese am

Körmegey iki cihān renc u elem

Fīkr ıl am birle ılıl bendelik

Körmegeysin her zamān ermendelik

Ibtidā‘en⁶²⁸ bendelik be vat namāz

Cehd ile ılıl anı hem ı u yaz

335 Be namāz īmān ‘alāmātı durur

Be namāz īmān alāvāt⁶²⁹ı turur

[13b] Her namāz u rūze vu acc⁶³⁰ u zekāt⁶³¹

Ubular bolay güvāh⁶³² bergey necāt

Far-i mü‘min birle kāfirdür nemāz

Cehd ü cehd ılaıl u nemāz u hem niyāz⁶³³

Her kıi ād olsa tutmı dōst a

---

⁶²⁶ kudret sahibi, Allah

⁶²⁷ (<A.) anlam

⁶²⁸ (<A.) ilk olarak, ilkin

⁶²⁹ (<A..) tatlılıklar, irinlikler

⁶³⁰ (<A.) ka‘be‘yi ziyaret farızası

⁶³¹ (<A.) zekat

⁶³² (<F.) ahit

⁶³³ (<F.) dua, yalvarma

Berdi bu pend⁶³⁴im u üstād⁶³⁵im sebāk⁶³⁶

Her kişi kim ĩmānıġa hem meyl⁶³⁷i bar
Farz⁶³⁸dur kılġay namāznı iħtiyār

340 Ğam bilen kıl bendelik āzāde bol
Cennetü'l-me'vā⁶³⁹da dā'im şād bol

Bendelik işbāt⁶⁴⁰ kıl bolġıl amān
Körküzür cenntġa tañrı cāvidān⁶⁴¹

Her yaman u yaħşılık bolġay güvāh
Yaħşılık köp bolsa bolġay ker penāh

Her kişi ġamlikdur tutġay dōst ġaġ
Başıġa rahmet saġar cendān ġabaġ

Āh kim ol 'āşık merdān-ı merd-i ġaġ⁶⁴²
Hem namāz u hem niyāz u āh u derd⁶⁴³ ġaġ

345 Her kiřiniñ āhidür ālūd⁶⁴⁴ émes
Ol kiřilerdin ġud ġoşnūd émes

Ğāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Ķılmadım her ġā'atı şām u seħer

Men niġün éyley köñülni şādlar
Ķaysı bir ġamdın kılāy feryādlar

---

634 (<F.) öġüt

635 (<F.) öġretmen, hoca

636 (<A.) ders

637 (<A.) sevme, gönül akışı

638 (<A.) Allah'ın her müslüman tarafından yerine getirilmesi gerekli emirleri

639 (<A.) sığınılacak yer olan cennet, sekiz cennetten biri

640 (<A.) delil göstererek doğrusunu ortaya çıkartma

641 (<F.) sonsuz, ebedi

642 Āh kim ol 'āşık merd-i ġaġ

643 (<F.) sıkıntı, keder

644 (<F.) bulaşık, bulaşmış

Naşihat-ı 'Uqbî⁶⁴⁵

Evvelâ⁶⁴⁶ kılgıl üç işni éy kıyaş
Éyteyin algıl kulağğa dil-hırâş⁶⁴⁷

Halkdın zinhâr⁶⁴⁸ bolgıl durur
İkisi hāmūş⁶⁴⁹ üçi açığ durur

[14a]

350 Kimde yoğdur ol üç iş éy nā-şinās⁶⁵⁰

Bulheves⁶⁵¹ dür nefsdın bolğay hālās⁶⁵²

Köñli kimniñ tañrıdın hālī érür

Dīv-i mel'ün⁶⁵³ yār u hem-rāhi turur

Ol köñül hāzır turur raḥmān⁶⁵⁴ adı

Ol köñül gāfil turur şeytān adı

Kim kıılır altun gümüşğa cān fedā

Mālik-i duzaḥka bolğay mübtelā

Cem' kılsa evde her kim sim⁶⁵⁵ ü zer⁶⁵⁶

'Āqıbet ol evi bolr zīr ü zeber

355 Ger kişi şeytān-seri kār éylemes

Ḥaqq ani iki cihān h'vār éylemes

Her yığac birle tīşeñni korlama

⁶⁴⁵ (<A.) ahiret, öbür dünya

⁶⁴⁶ (<A.) ilk olarak, ilk önce

⁶⁴⁷ (<F.) yürek parçalayan

⁶⁴⁸ (<F.) sakın, asla

⁶⁴⁹ (<F.) suskun, sessiz

⁶⁵⁰ (<F.) bilmez, tanımaz olan

⁶⁵¹ (<A.) her şeye istekli

⁶⁵² (<A.) kurtuluş, kurtarma

⁶⁵³ (<A.) lanet edilmiş

⁶⁵⁴ (<A.) marhemet eden

⁶⁵⁵ (<F.) gümüş

⁶⁵⁶ (<F.) altın

Her hayāl birle köñülni odlama

Bilgesin şeytān qadīm⁶⁵⁷ düşmen turur
Emrini qılğan hem ol düşmen turur

Hāq-perest hāqdın bölükni istemes
Qaysı lezzetlik ta‘ām⁶⁵⁸ bolsa yémes

Kılsa devlet⁶⁵⁹ men anı devlet dime
Kılsa miñnet ger anı miñnet dime

360 Tün ü kün bisyār qılğıl şükrler

Dem-be-dem qılğıl hüdāğa zıkrler

Bilgesin kim evvelā hāq berdi cān
Ġam yeme hem bergüsi ağızıñğa nān⁶⁶⁰

Ġam yese her kim ki her dem rızq üçün
‘Ākıbet atılgusıdur hālkıdın

Rızkıdın kim Ġam yese bolğay la‘ın⁶⁶¹
Añlağıl allāh u hayru‘r-rāzikin⁶⁶²

Taş içinde rızq berdi mūr⁶⁶³iğa
Kim ki taşdıq⁶⁶⁴ kılsa layıq nūrğa

[14b]

365 Kim tevekkül⁶⁶⁵ kılsa rızqın yetkürür
Bī-tevekkül⁶⁶⁶lerğa rızqı öksülür

Kim ki köp qulluq qılur bolğay emīr

⁶⁵⁷ (<A.) eski, çok eski

⁶⁵⁸ (<A.) yemek

⁶⁵⁹ (<A.) baht açıklığı, talih

⁶⁶⁰ (<F.) ekmek

⁶⁶¹ (<A.) lanetlenmiş, kovulmuş

⁶⁶² (<A.) rızq verenleri en hayırlısı, Allah'n isimlerinden biri

⁶⁶³ (<F.) karınca

⁶⁶⁴ (<A.) onay, onaylama

⁶⁶⁵ (<A.) işi Allah'a bırakıp kadere razı olma

⁶⁶⁶ (<F.+A.) işi Allah'a bırakmayan

Ƙılmağay tañrım anı (kılmas) hergiz faķır

Baylar eldide gerdün⁶⁶⁷ kılma ħam⁶⁶⁸

Ehl-i dünyālarğa hergiz urma dem

Bayğa bil ilgeri gelse hem-çü⁶⁶⁹ tāk⁶⁷⁰

Bolğusıdur şol zamān ehl-i nifāk⁶⁷¹

Tālib érseñ nık kılğıl ħalkıdın

Aṭlas u şāl⁶⁷² ħüb⁶⁷³ körünmes delķ⁶⁷⁴ dın

370 Bolmasa her kim ki zinetdin cüdā

‘Āķıbet bolğay ki milletdin cüdā

Her kişiniñ zevķ⁶⁷⁵i ħoş-nāk⁶⁷⁶i érür

Ĥaş érmes belki ol ‘āmi érür

Kim ki köñlini heva⁶⁷⁷dın üzdisi

Belki vācib⁶⁷⁸dür ani vāli dise

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber

Kim ki bolsa bī-ħaber tabķay zarar⁶⁷⁹

Men niçün éyley köñülni şādlar

Ƙaysı bir ġamdın kılāy feryādlar

⁶⁶⁷ (<F.) boyun (gerden)

⁶⁶⁸ (<F.) eğri, bükülmüş

⁶⁶⁹ (<F.) aynı, tıpkı, gibi

⁶⁷⁰ (<A.) eğilmiş, kubbe

⁶⁷¹ (<A.) iki yüzlülük, ara bozukluğu

⁶⁷² (<F.) şal

⁶⁷³ (<F.) güzel, iyi

⁶⁷⁴ (<F.) eski, yamalı elbise

⁶⁷⁵ (<A.) zevk

⁶⁷⁶ (<F.) iyi

⁶⁷⁷ (<A.) hava, heves, istek

⁶⁷⁸ (<A.) gerekli

⁶⁷⁹ (<A.) zarar, ziyan

Der Beyân-ı Şâlih⁶⁸⁰ ve Münâfık

375 Niçe işler bar ki rahmâni érür
Niçe işler bar ki şeytani érür

‘Âbidi bolğıl ki fâsik bolmağıl
Şâlihî bolğıl münâfık bolmağıl

Niçe işdür bes münâfıklar işi
Çaşd ile ger anı kılsa her kişi

Va ‘desiğa Evvelâ kılgay hilâf
Ağrıtb kılgay köñ’ülni ol ħarab

[15a] Hem müselmânğa kesâfetler kılurlar
Hem emânetge ħiyânetler kıılır

380 Va ‘desiğe kıılmağay hergiz vefâ
Köñlide yoqtur anın şıdık u şafâ

Kim münâfık nolsa ol murdârdur
Bil münafıkđın ħudâ bizârdur

Tañrığa düşmen münâfıklar turur
Dost-ı ħağ bilgil ki şadıqlar turur

Yutqalı feryâd éter rüy-i zemîn
Bolğusu maħşer ara şimr-i la’în

Kim münâfık birle ger hem-râhdur
Añlağıl her ikisi güm-râhdur

385 Kim münâfık bolsa ħalıdur çünîn
Bolmağay hergiz cehennemdin emîn

⁶⁸⁰ (<A.) dinin emirlerine uygun harekette bulunan

Yā reba hergīz münāfīk bolmağay
Rāh-ı rāst bergil ki fāsīk bolmağay

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Kılgasın tün ü kün münāfīkdın ħazer

Men niçün éyley köñlüni şadlar
Kaysı bi ğamdın kılay feryadlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Hāşīyyet⁶⁸¹-i İstīğfār⁶⁸²

Bolsa her kim dā’im istīğfārılık
Körmegey iki cihānda ħvārılık

390 Tañrıdın qorqğan kişi āğāhdur
Cennete’l-firdevs⁶⁸³de ol şāhdur

Ma’şiyetni kim ki pey-der-pey kıılır
Ta ‘azābın aña pey-der-pey kıılır

Éy oğul ħalk içre meşhūr bolmağıl
Hem kebīl ü hem tekebbūr bolmağıl

[15b] Kim ki bu ‘ālemde bolsa lā-mekān
Ĥaqq anı cennetde kılgay cāvidān

Her kişi dā’im ħudānı yād éter
Bī-ğümān tañrım anı āzād éter

395 Şükr kııl bisyār ni barsa ħudā
Tabqısı her āyne köñlüñ cilā⁶⁸⁴

⁶⁸¹ (<A.) özellik, nitelik

⁶⁸² (<A.) Allah’tan günahın bağışlanmasını isteme, tövbe etme

⁶⁸³ (<A.) cennet

⁶⁸⁴ (<A.) parlaklık

Kim dise sırrını aħmaq dostıĝa
'Ākıbet tökqay semenni püstıĝa

Şoħbet-i nādānni kılma ihtiyār
'Ākıbet bolĝuñdur āħir h'arzar

Her kişi nādān bile şoħbet kılur
Ol kişi öz cānıĝa külfet kılur

Kim ki nādān bolsa kaçqan yaħşırak
Şoħbetdin belki zindān yaħşırak

400 Niçe işni kim ki 'ādet éylegey
Emr ü nehy ni ri'āyet éylegey

Ĥayr kılısang öz qoluñda Ĥayr kıl
Ol birülerniñ qolıda kılmaĝıl

Qılısa her kim Ĥayrni öz qol bile
Bargusı cennetĝa ol tüz yol bile

Mustahıqĝa Ĥayr kılmaq farzdur
Qılıĝaysın bisyār bu işni qarzdur

Bī-riyā⁶⁸⁵ Ĥayr éylese ol baydur
Her direm⁶⁸⁶ miñ bir belānı kaytarur

405 Ĥayr kılıĝandın kin yād éyleme
Qılıĝan ol Ĥayrıñ ni ber-bād éyleme

İĝasın bisyār istiĝfārni
Qılıĝasın Ĥoş-Ĥāl ol ĝaffarni

Tün ü kün kıl bendelik hūş-yār⁶⁸⁷ bol

---

⁶⁸⁵ (<F.) riyasız

⁶⁸⁶ (<F.) akçe, gümüş para

⁶⁸⁷ (<F.) ayık, akli başında, akıllı

Cümle şeytān fi 'ilidin bīzār bol

[16a] Ğāfilā 'ömr ötti dāyim bi-ḥaber

Ƙıl 'ibādet tün ü kün şām u seḥer

Men niçün éyley köñül ni şādlar

Ƙaysı bir ğamdın Ƙılay pür-yāveler

Mefâilün / Mefâîlün / Feilün

Bu Faşlda Köñlini Dünyādın Yıgmaq

410 Éy yigit endūh⁶⁸⁸ u ğamni ḥūy Ƙıl

Cennet-i ḥuld-i berinni bolmaqıl

Yıgmağıl zinhār bu māl u cihān

Taşlakıl ol mālni bolğıl amān

Māl köp yıgқан kişi köp ğamdedür

İki 'ālem içre ol mātemdedür

Mālni ferzend çün kim yese ğam

Yatkusidür cānığa yüz miñ elem

Éy yigit ḥoş-ḥāl bolma mālğa

Şükr Ƙılğaysın faƙırlıƙ ḥālığa

415 Her kişi raḥetni Ƙılsa ihtiyār

Ḥaƙ ƙatıda bolğusıdur ḥvār-zār

Hüzn ile endūhni sen pişe⁶⁸⁹ Ƙıl

Āhiriñni yāḥşı ḥüb endişe Ƙıl

Evveliñni fikr ƙılsañ bir avuç ḥāk

Āhiriñ hem bolğusıdur avuç ḥāk

---

⁶⁸⁸ (<F.) gam, keder

⁶⁸⁹ (<F.) huy

Hüzn ile endüh ara dur bendeler
Şād bolğay ‘ākıbet cüyende⁶⁹⁰ler

Fazl-ı rahmetdin hoşā olmaq revā
Māl-ı dünyāğa hoş[h]al bolmaq haṭā

420 Cem‘ kılsa kim ki çendān māl u zer
Urgusı öz cismiğa tiğ u teber⁶⁹¹

Ḳul iseñ şāhğa ne alıb barasın
Yol ara şermendelikge kalasın

[16b] Kul eger şermendedür i‘zāz⁶⁹² yok

Ḳvāceniñ eldida ol kul nānı yok

Ol kulı kim bu ciḥān bī-kār⁶⁹³dur

Ḳvāceniñ eldida ol kul ḥvārdur

Ḳvāceniñ emriğa ol ḥāzır bolur

Ḳvāce ol kul ḥālīga nāzır bolur

425 Ḳvāce emiridin kulı bīzārdur
Ol kulıdın ḥvācesi bīzārdur

Kim ki ḥizmet kılsa raḥmānniñ kulı

Ver eger kılmasa şeyṭānniñ kulı

Ḳılgasın ḥizmetni dā’im bī-riyā

Şermlig bolğıl u hem kılgıl ḥayā

Tuḥfesiz kul barsa şehniñ qaşığa

Ḳulaban urgay yesāvul başığa

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber

⁶⁹⁰ (<F.) arayan, arayıcı

⁶⁹¹ (<F.) balta

⁶⁹² (<A.) saygı gösterme

⁶⁹³ (<F.) işsiz, lüzümsüz

Ḳulluğın ḳıl tün ü kün şām u seher

- 430 Men niçün éyley köñülni şādlar
Ḳaysı bir ğamdın ḳılay feryādlar

Mef'ûl / Fâilât / Mefâil / Fâîlün

Bu Faşlda Kem Yemekniñ Hâşīyyeti

Uyqusuz ötker ki sen ayyām⁶⁹⁴ni
Bīhūde ötkerme şubḥ⁶⁹⁵ u şāmni

Evvelā kem uḥlağıl u hem āḥir
Ḳılgay sen elbette nefsiñni esīr

Köp ta'ām nefsiñ ki bermaklık vebāl⁶⁹⁶
Barsa ḳıldurğay seni fişḳ u zevāl

Köp yegen birle kişi bolmas kişi
Tabmağay revnaḳ⁶⁹⁷ aniñ ḳılkan işi

- 435 Köp yegenler tabmağay herġiz kemāl
Köp yegenler körmekey herġiz cemāl

[17a] Köp yese köñlide bolğay 'ilm-i ḥāl

Köp yese bolğay aniñ cismi zevāl

Köp yese bolğay aniñ köñli cilā

Köp yese bolğay aniñ könli ḳara

Bilgesin kimlerge la'net içredür

Şubḥ u şām vaḳitde ğaflet içredür

Yüziğa ḳol birle urğan şūmdur

⁶⁹⁴ (<A.ç.) günler

⁶⁹⁵ (<A.) sabah, sabah vakti

⁶⁹⁶ (<A.) ağırlık, günah

⁶⁹⁷ (<A.) parlaklık, güzellik, tazelik

Gerçi 'anka⁶⁹⁸ bolsa hem ol büm⁶⁹⁹dur

440 ılmağıl zinhār sen yalđuz sefer
Ehl-i ımet olıda bolđay aer

Körmeğil her tün içide āyine
Bī-aber 'ömr ötmegey her āyine

Ol arañđu körde yalđuz bolasın
Āyine urnıda tã'at ılasın

Bolmasa her kim ki dā'im bī-edeb
Körmegey iki cihān herđiz ğađeb⁷⁰⁰

Tañrınıñ emriğa ılđıl cān fedā
Emr-i şeytān ılmağıl her ne aā

445 Tañrınıñ fermānını ılđıl abūl
Emrini bisyār ıl bolmay melūl

Bolma kāhil tañrınıñ fermanığa
Cehd ile ıl cān fedā urbānıđa

Zevđ ile tã'at ılur ger her işi
Çağusı ğüm-rāhlıđ dın ol işi

Tün ü kün tã'at ılurđa tiz bolur
Açılur mağşer ğüni cennetđa yol

Közge ağdın urđuban nem-nākdur
Ol iřilerni biliñ kim pākdur

[17b]

450 Ēy oyaş bu yol durur kim avf-nāk

⁶⁹⁸ (<A.) Anka kuşu

⁶⁹⁹ (<F.) baykuş

⁷⁰⁰ (<A.) dargınlık, kızgınlık

ıla sen tn gnde h-1 derd-nk⁷⁰¹

Her kişini cismide kp gşt durur
Bendelik ılmaq an n-hoş durur

orkuban vehm içre ıl zni yngil
'Arz-1 hlı bolsa tarıa ...

Kilseler cn alui cn aşdide
Turturan(y) ol şeytn mn aşdide

Yol yıra u yk aırdur y ıyaş
Bolgay sen şm u seşer y dil-hışş

455 Dil-hışş oldur cigerni dalasa
oruben ta' rısıdın an yılasa

Bar durur bu yolda bir derd-i 'zm
Y reba berkil fen sen y kerm u y ram

fil 'mr tti d'im b-hber
ıl 'ibdet tn  kn şm u seşer

Me nin yley klni şdlar
aysı bir amdın ılay ferydlar

Feiltn / Feiltn / Feiltn / Feiln

Bu Faşlda az⁷⁰²a Bolub Bela şabr ılmaqı ytr

Ol nedr kim cfe⁷⁰³-i dny vu dn
Kim kl berse ılur hr u zebn

460 Km kl berse bu nefsn dmıa

⁷⁰¹ (<F.) dertli

⁷⁰² (<A.) kaza

⁷⁰³ (<A.) leş

‘Ākıbet halkıdın askay dārıǵa

Sen selāmetlikni dā’im istekil
Ta cemī’-i halkıdın yüz urukıl

Sen rıza bolǵıl eger yetse ǵazā
Şabr ǵılǵıl ança köp kilse belā

Her kişi dā’im ‘imāret içredür
Rüz-ı maḥşerde ḥarābāt içredür

[18a] Ehl-i ‘ālem içre ǵaflet ser-be-ser⁷⁰⁴

Tīz bol bīdar bol şām u seḥer

465 Her kişi munda ḥarābāt içredür
Ol kişi dā’im kerāmāt içredür

Kim ki ǵāyib bolsa andın urma dem
Yetmegey iki cihān derd u elem

Kim ki ǵeybetdın tilini baǵlaǵay
Tañrım anı dūzah içre salmaǵay

Çünki ḥalıbsın ki bolǵıl ḥaḥ-ḥaleb
Ḥaḥdın özge sarıǵa sen açma leb⁷⁰⁵

Ḥaḥ-ḥalebsın ḥaḥdın özgeni unut
Zinhār u zinhār aǵzıñni tut

470 Éy ǵıyaşım her zamān dil-cūş bol
Ger necāti isteseñ ḥāmūş bol

Her kişilerniñ sözi bisyārdur
Ten ara köñli aniñ bīmārdur

Kim ki ḥāmūş olsa ĩmāni dürüst

⁷⁰⁴ (<F.) baştan başa

⁷⁰⁵ (<F.) dudak

Kim ki köp sözlükdür ĩmān nā-dürüst

Kimde ‘ākl olsa özin ħāmūş kıılır

Kim ki köp sözlükdür ĩmāndın alur

Her kişi köp sözlerse murdārdur

al ara köp sözler hākdın ħvārdur

475 Ehl-i cāhil tün ü kün ğıybet kıılır
Ebleh⁷⁰⁶ oldur kim ki ger rağbet kıılır

Sen ki yād etme ħudādın özgeni

Tañrı dīdārın körege köz anı

Zevk ile ħa emrini kıığıl beyān

Şev ile tā‘at kıılıb bolğıl amān

Kim ki tābi‘dür muħammed emriĝa

Ta ki andın mabūl olĝay tañrıĝa

[18b] Evliyā u enbiyā muħtāc aña

ıldılar tün ü kün cigerni ħūn aña

480 Kim ki ceħd ile ‘imāretler kıılır

Şeytān anñ dilini ĝāret kıılır

Murde-dildür ol kişi köp sözlese

Zinde-dildür ol kişi zıkr éylese

Köp yemeklikni biliñ ħayvān işi

Köp yemeklikni biliñ nādān işi

Her kişi öz ‘aybına bīnā bolur

Rūıĝa köp uvveti peydā bolur

Ötĝa ger kil zıkr ile bolĝay ħalīl

⁷⁰⁶ (<A.) ahmak, akılsız

Ta senige bergey penāh rabbu'l-celīl

- 485 Ġāgilā 'ömr ötti dā'im bī-ḥaber
Tañrıǵa zıkr éylekil şām u seher
Men niçün éyley köñülni şadlar
Qaysı nir gamdın kılay feryadlar

Fâilât / Mef'ûlün / Fâilât / Mef'ûlün

Bu Faşl İşāret-i Ehli İmānı Éytür

Her kişi kim ehl-i imāndur biliñ
Tört işni cehd ile éyleb kılıñ
Evvelā özni ḥasūd⁷⁰⁷ dın saklaqıl
Ta ki andın özni mü'min çağlaǵıl
Bolsañ ol yalǵan u ğıybetdın yıraǵ
Bolǵasın elbette la'netdın yıraǵ

- 490 Bī-riyā kılsañ eger her tā'atı
Yaǵkusı başıñ üze ḥaḳ raḥmeti
Saklasa her kim ḥarāmdın kırsaǵın
Bolmaǵay iki cihān herǵiz la'in
Ḥalqđın her kim ki ümmidin üzer
Maḳşadıǵa tañrım anı yitkuzer

- [19a] Meyl kılsa kim ki şeytān emriǵa
Müstecāb olmas du'āsı tañrıǵa
Kim ki ḥaḳ emrin kıılır bolǵay şerif
Ol kişiǵa bolmaǵay imān za'if

---

⁷⁰⁷ (<A.) kıskanç

495 Ol kişiniñ bātını ger pākdur
Rūhı anıñ layıq-ı dergāhdur

Ger riyā birle kişi t̄a'at kıılır
Bī-gümān tañrı aña la'net kıılır

Her kişiniñ bātını ger pāk émes
Belki rūhı layıq-ı eflāk émes

Kim ki haq emrin kıılır ol haq tapar
'Ömride peyveste ol ravnaq tapar

Qılsa şöhetzen bile ba her faqır
Ol kişi (bolğay) bugün tañla haqır

500 Her kişi hātun bile şöhet tutar
Özini rüsvāy-ı bī-hürmet tutar⁷⁰⁸

Özni bilgen özin h'ār éylemes
Cān u cāndārlarını āzār éylemes

Özni pāk etgen kişi idrīs bolur
Özni fāsıq éylese iblīs bolur

Kim sehi ü 'ābid ol ehl-i şafā
Kim baḥil⁷⁰⁹dür körküsi cevr ü cefā

Kim sehidür ol muḥammed'ge yavuk
Kim baḥildür bolğusu özni tamuğ

505 Her kişi ehl-i şıdık şıddik bolur
Her kişi ehl-i cehil zındik bolur

Nefsni öltürse ol cercīs bolur
Qılsa ger nefes emrini iblīs bolur

⁷⁰⁸ Özini rüsvāy-ı bī-hürmet éter

⁷⁰⁹ (<A.) cimri, hasis

Kim delâlet kılsa şeytân emrini
Oğuğıl lâ-ğavle⁷¹⁰ sen bisyâr anı

[19b] Zâr zâr u zâr zâr u zâr zâr

Kim tekebbürdür bolur elbette h'âr

Ġâfilâ 'ömr ötti dâ'im bî-ğaber
Kıl 'ibâdet tîz ü tîz şâm u seher

510 Men niçün éyley köñülni şadlar
Kaysı bir ġamdın kılay faryâdlar

Mef'ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Naşîhat-ı Nikü Bedni Éytürler

Ġâfil olma éy kıyaşım bu cihân
Yetmegey her dem seña andıñ ziyân

Her kişige kılsa rahmet ger ġudâ
Kılgusıdur tün ü kün içre duâ

Her kişiniñ tã'atı bisyârdur
Rızk u rüzısı anıñ bisyârdur

Her kişi kim fısk ile 'işyân kıılır
Bî-ğümân rızk [1] anıñ noğşân bolur

515 Râst-ğüy iki cihân rahmet tapar
Bil-âğir elbette ol ĩmân tapar

Bolmağay yalgancı la'netdin ġalâş
Bolmağay yalgancı külfetdin ġalâş

Kim püşâb éyleb bürehne hem yatur

⁷¹⁰ (<A.) sıkıntıyla karşılağığında söylenen sabır sözü

Kaşđ ile özni şeyātinga ҡatur

He cenābetde yeme hergiz ta‘ām
Kim yese maqşūdı ҡalgay nā-temām

Taşlama nān rizesini zīr-i pāy
Taşlama elbette bolur āħirde bāy

520 Her kişi ger bolsa dā‘im bī-ħaber
Tuşkey āħır boynıǵa zincirler

Zikrni köp ҡılsa raħmet öksümes
Şükri köp ҡılsa ni‘met öksümes

[20a] Ĥāk birle ҡavl yavm ni‘metge yīr
‘İzzet-i ni‘metni ҡıl bolǵıl emīr

Bosǵanıñ üstide olturmaǵıl
Bolǵusıdur kim ki oltursa ĥaķır

Kim necis yerde tahāret⁷¹¹ler ҡılur
Bī-gümān milletni ġāretler ҡılur

525 Her kişi meşid içide şāddur
Cümle a‘mālı anıñ ber-bāddur

Āħiret bāzāre meşiddür biliñ
Meşid içre tün ü kün sācid boluñ

Meşid içre sözlese dünyā sözin
Ĥılǵusıdur ҡaşđ ile cāhil özin

Māşid içre ҡılsa dünyādın kelām
Bolǵay ol sā‘at aña cennet ĥarām

Tikmegil égniñni tende turǵuzub

⁷¹¹ (<A.) temizlenme, temizlik, abdest

Ḳıl nāṣīhat ḥalkni olturguzub

530 Sürmegil zinhār étekiñ birle yüz
Dīn-i milletni kıyaşım yaḥşı tuz

Turmağıl zinhār sen bāzār ara
Bolmağıl bisyār ehl-i ḥvār ara

Yok kılib her çerāgni uçurur
Ḳaşd ile ol 'aql u hūşdın keçirür

Ger kişi körse ḥakīr ni 'metni ḥvār
Ol kişi bolğay yemek içmekge zār

Yaḥşı işni kıılma hergīz müşterek
Kim ki tenhā kılsa bolğay ḥoş-terek

535 Sen 'ibādetde teriklik ḥvahlama
Uşbu 'ömriñdin teriklik çağlama

İsteme zinhār her kimdin meded
Ḳad[īr] oldur yok aña küfven aḥed

[20b] Dem-be-demdür dem-be-demdür dem-be-dem

Bī-edeblerğa yeter renc ü elem

Ġāfilā 'ömr ötti dā'im bi-ḥaber
Bolma Ġāfil tañrıdın şām u seḥer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Ḳaysı bir Ġamdın kılay feryādlar

Der Beyân-ı Şabr ve Bî-şabrlarni Éytürler

540 Her kişi haq emriğa tizdür revân⁷¹²

Bî-gümân bilgil anı şâh-ı cihân

Her belâ kilse ‘ilâcı şabrdur

Kim ki şabr etmese ol gebrdür

Nice köp kilse kazâ bolğıl rızâ

Kim ki bî-tâkat bolur tabqay sezâ

Kim güne kılsa belâ çendân kelür

Kim kile kılsa kazâ çendân kelü[r]

Her kişi haqdın şikâyetler kıılır

Ol kişiğa tañrı köp la‘net kıılır

545 Alma nân hergîz gedadın éy faķîr

Kim gedâdın nân alur bolğar haķîr

Turmasun evi içre târ-ı ‘ankebüt

Bu naşîhat yâd al könlünde tut

Harc kılgıl dahlni endâzesi

Buyurdı bu sözni hikmet kazısı

Her kişi haq emrige kâhil durur

Bi-güman bilgil anı câhil durur

‘Âql sende bolsa ger tecrîd⁷¹³ bol

Fehm kılgıl ma‘ni éy tefrîd bol

550 Éy kıyaşım añlağıl tecrîdni

Fehm kılgıl ma‘ni-i tefrîdni

⁷¹² (<F.) yürüyen, giden

⁷¹³ (<A.) ayırma, soyutlama

[21a] Dünyānı terk éylegen tecrīddür

Özni tenhā éylegen tefrīddür

Ƙılğasın zinhār şehvetni talāk

Bolğasın elbette tefrīd içre tāk

Zinhār Ƙılğaysa şehvetdın nezā‘

Zinhār éyle özüñni inƘitā‘

Her Ƙişi terk etse şehvet ner bolur

Hırş-ı şehvet bolsa āhir Ƙar bolur

555 Her Ƙişi kim Ƙılsa şehvet ihtiyār

Bolğusıdur iki ‘ālem h‘ār u zār

Ƙılmağay sen her Ƙişidin i‘temīd

Bolmağıl tefrīd éldin nā-ümīd

İ‘timādıñni Ƙudādın éylegil

Cümle ‘ālemdın özüñni ...ayrugil

Bolmağıl dünya ğamide nās nās

Geymegil zinhār libāsın aşla nās

Geyse kim cismiğa altundın libās

Bolmağay herġiz cehennemdin Ƙalāş

560 Bu cihān terk éylese cennet sezā

Ol cihān terk éylese tabƘay Ƙudā

Kim ki cennet istese dünyā Ƙarām

ƘaƘ-Ƙalebge cennetü`l-mavāy Ƙarām

Éy Ƙıyaşım sīneni çāk éylegil

Cehd ile köñülni hem pāk éylegil

Her Ƙişiniñ kibresi bisyārdur

‘ĀƘıbet iki cihānda h‘ārdur

Kim ki öz kadrini bilse hār émes
Tañrım anı halk ara hār éylemes

565 Her kişi şālih bile şöhet kıılır
Bī-gümān tañrım anı raħmet kıılır

[21b] Ehl-i şālih birle bolğıl hem-nişīn
Kılğasın zinhār māhım kılğasın

Ehl-i şālih ehl-i fāsıkdın yıraq
Ehl-i ‘ākıllar münāfıkdın yıraq

Ehl-i fāsık şöheti fāsık kıılır
Ehl-i ‘ākıllar şöheti şādık kıılır

Tañrı emrin kılgan il ‘ālim durur
Emridin kaçkan kişi zālım durur

570 Ehl-i zālımdın kişi kılsa güzer
Salmağay tañrım anı nār u saçar

Kim ki köp hizmet kıılır devlet görer
Kim ki hizmetdin kaçar miħnet görer

Bendelik köp kılsa haħ bergey maħām
Bolğay ol tecrīd ehl-i ves-selām

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Bendelik bisyār kıll şām u seħer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Kaysı bir ġamdın kıllay feryādlar

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Ehl-i Dünyānı Şöheti Beyânında

575 Ehl-i dünyā şöhetin kıılmañ heves

Kım ki kılğay şöhetin kılğay heves

Ger kişi şālīh bile hem-dem bolur
Evliyā içre ol maḥrem bolur

Her kişi şar‘idedür şābit-ḳadem
Körmegey iki cihānda hīç elem⁷¹⁴

Her kişi çıksa şari‘et emridin
Bī-gümān andın geter īmān u dīn

Her kişi şer‘i-kār ğabt éylemes
Ol kişiġa tañrı rahmet éylemes

580 Niçe işlerni kerāmet kıldı ḥaḳ
Nīk-baḥtlarġa ‘ināyet kıldı ḥaḳ

[22a] Evveli oldur ki bolğay rāst-gūy
Hem saḥī u ‘ābid u hem nīk-ḥūy

Rāstlık birle emānet saḳlasa
Ol emānetge ḥiyānet kılmasa

Her kişide bolsa bu türlük meşel⁷¹⁵
Ḥaḳ kerāmet éyledi rüz-ı ezel

İki ‘ālemge ḥudā ḳāzī durur
Ehl-i mü’ mindin ḥudā rāzī durur

585 Bu ‘amel birle kişi mü’min bolur
İki ‘ālem içre ol eymen bolur

Ol kişi ḥaḳ rahmetiġa zār u zārdur
Nevḥa-gerlerdin ḥudā bizārdur

Ma‘şiyetġa her kişi raġbet kıılır

⁷¹⁴ Körmegey iki cihānda hīç ġam

⁷¹⁵ (<A.) hikaye, dokunaklı söz, örnek

Şol zamān tañrım aña la‘net kıılır

Sūd-hōrlardın ħuda bizārdur

Ĥamr-hōrlardın mu hem bizārdur

Her ne bāñıl fi‘ldin kılgıl güzer

Ķıldı fermān bizge ol ħayru‘l-beşer

590 Ĝāfilā ‘ömr ötti dā‘im bī-ħaber

Ķılmasa bāñılñi tün ü kün şām u seħer

Men niçün éyley köñülñi şādlar

Ķaysı bir ĝamdın kılay feryādlar

Fâilât / Mef‘ûlün / Fâilât / Mef‘ûlün

Der Beyān-ı Ĥizmet-i Pīr ve ĤaĶĶ-ı Hem-sāye ĤaĶĶı Beyānında

Pīrlerni éy yigit körgil ‘azīz

‘ĀĶıbet bolğaysasın mu hem ‘azīz

Oīrler ħaĶĶı yigitlerde bolur

Körse her yerde anı ħizmet kıılır

Bolmağıl ‘ālemde herĝiz pīrsiz

Tapıban kııl ħizmetini tīz u tīz

[22b]

595 Pīrlerĝa her kışi ħizmet kıılır

İki ‘ālemde ħudā rāzı bolur

Pīr-i şādık şubh-ı şādıkdur biliñ

Pīr-i kazīb şubh-ı kazībdur biliñ

Pīr-i şālihler bu yolĝa reh-nümā

Pīr-i fāsıqlar hemīşe rū-siyāħ

Éy kıyaşım köp yegen köp aĝrıĝay

Yese ger endek kişi ağrımağay

Baş peleñ köpüp sevenmeyib ta‘ām
Kem yese köñli ıara bolđay müdām

600 Teşne⁷¹⁶đa su bergil ü açđa ta‘ām
Näleler bisyār ıılığıl şubđ u şām

Her kişi öz ıiftidin biđānedür
‘Ākıbet iki cihān efsānedür

Tövbe-i yılđan ıaçan moğkem bolur
Gebr ü tersā ehlidin ol kem bolur

Her kişi hem-sāyesi āzārdur
Tañrı andın bi-gümān bizārdur

‘Üzr ıılığıl ma’şiyetlerdin burūn
Tövbe ıılıđıl ‘ömr ötmesdin burūn

605 Kilse ger cān alđalı ıoymas seni
Ol alıb barđay seni o hem meni

Bu cikāndın barđamaz ıasret bile
Çııkusı bu cān nidāmetler bile

Kim ki şāliđdür nidāmet ıılmağay
Kim ki ‘ābid bolsa ıasret ıılmağay

‘Āriyet bilgil bu dünyā mālnı
Her kişi bilgeyge öz ağvalımı

Ehl-i dünyā tapmağay herđiz kemāl
Küride hem-rāhdur mār u ıayal(n)

[23a]

---

⁷¹⁶ (<F.) susamış, çok istekli

610 Yoktu menge takvidin yahşı libās
Niçe atlasdın érür bu hūb pelās

Her kişi cismiğa ārāyiş kıtur
Ol cehennem içre köp nāliş kıtur

Niçe işlerdm kişi ile bolur
Bilmese her kim anı güm-reh bolur

Añlağıl kim bir yamanniñ şöḥbeti
Yahşıdur andın yalanniñ şöḥbeti

Āşikār etse kişiniñ ‘aybını
Körmese hergiz öziniñ ‘aybını

615 Éy kıyaşım bolğasın bi-hānmān
Bolmağıl gāfil hūdādın her zamān

Barmagil köñlüñni dünyā mālīga
Bir nazar kıl kör ehl-i hālīga

Körmegey cennet yüzini her baḥıl
Köyküsidür ot ara güyā ki kıl fıl

Her kişi dünyā mālīga mübtelā
Kılkusıdur başığa yüz miñ belā

Ol baḥıllerdın aya kılgıl güzer
Germegil maḥşer günü nar u saḡar

620 Sen kişiniñ ‘aybını hergiz deme
Seni hem ‘aybıñni yok kılmaz deme

Kör anı feryād eter her şubḥ u şām
Berme köñlüñ dünyāğa éy ḥāş u ‘ām

Biz yetermez munda ḥasretler bile
Sen yerürsen anda gāfler bile

Kim ki bu ‘ālemde kılsa ‘işretni köp
Kılğusidür körde ol Һasretni köp

YaҺşısı işlerğa ağrılık kılmağıl
Hem yaman işte nigillik kılmağıl

[23b] 625 YaҺşısı iş bisyār kıl bolmay melül
Ta ki andın özgeler kılğay kabül

Kim ki kılsa tiz şeytān emrini
Bolgusı gebr ü cehūd u ermenī

Ğāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-Һaber
Kılmasa bātlıni tün ü kün şām u seҺer

Men niçün éyley köñlüni şadlar
Kaysı bir ğamdın kılray feryadlar

Fâilât / Mef’ûlün / Fâilât / Mef’ûlün

Der Beyān-ı Faşl-ı Fazîlet⁷¹⁷ ‘Aceze Tahāret

Éy yigit ğam kilse yok ğam-Һvārlık
Bendelikdür ‘acz⁷¹⁸ ile bī-çarelik

630 Hānumānsız bol bu ‘ālem terk etib
Zıkr kıl köñlüñni muҺkem berkitib

Her kişiniñ ‘ömr-i bī-Һāşıl turur⁷¹⁹
‘Ömri aniñ bihūde zāyil durur

Her kişi de bolsa bir yaҺşısı hüner
Ol kişi kim ğünde çendān Һarc éter

Bī-hüner her yerge barsa Һvārdur

⁷¹⁷ (<A.) erdem, değer

⁷¹⁸ (<A.) ğüçsüzlük

⁷¹⁹ Her kişiniñ ‘ömr-i bī-Һāşıl durur

Bī-hünerlerdin hudā bizārdur

Her kişi dā'im taharet içredür

Güiyā muhkem 'imāret içredür

635 Pādşāh vīrānedin elmās yarāc

Ger huşulluḡ bolsa her yer bī-'ilāc

Yaḡşıdūr her kim ki yaḡşı hūyları

Dōst bolḡay 'āḡıbet süşmanları

Her kişidūr kim şari'atdın yıraḡ

Bolḡasın zinhār sen andın yıraḡ

Resg-gārı niçedūr bil éy 'azīz

Éyte-mén yād al kıyaşım tīz ü tīz

[24a] Evvelā ḡorḡuncı éle bolḡıl müdām

Éy kişi dur kimḡa bil dünyā ḡarām

640 Ol biri kim istemek rızḡ-ı ḡelāl

Yetgürür her kimḡa anı zū'l-celāl

Ol beridūr rāh-ı rāst éy dil-ḡarāş

Rest-gārı uşbudur eycān ḡuyaş

Sırrıñnı pāş etme dünyā-dārḡa

Ol çıḡarḡay 'āḡıbet ser-dārıḡa

Ehl-i dīn ü faḡr o şāddur

Bu sebebđin milleti ber-bāddur

Ehl-i dünyālarḡa ülfet bolmaḡıl

Ehl-i dünyā birle şoḡbet kıılmaḡıl

645 Bī-vefādur bī-ḡayā' bu cihān

Tīzraḡ terk éyle bol bī-hānumān

Ġafila ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Bolma ġafil tanrıdın şām u seḥer

Men niçün éyley köñülñi şādlar
Ḳaysı bir ġamdın kılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Āġāhlık ve Rāh-ı Ḥaḳdur

Kim ki bu ‘ālemde ‘işret birledür
Ol ḳarañġu körde ḥasret birledür

Zıkr kılgıl tañrını her şubḥ u şām
Bolma ġafil tañrıdın ey ḥāş u ‘ām

650 ‘Amılar zıkrı tiliniñ ucide
Ḥāşşlar zıkrı diliniñ içide

Bir zamān yād etmese ġafil durur
Her zamān yād etmese cāhil durur

Açmaġıl aġzıñni zikridin bölük
Tutmaġıl köñlüñni fikridin bölük

[24b] Kimde bolsa yaḥşı ḥūy u yaḥşı söz
İki ‘ālem içre tapḳay yaḥşı yüz āb-rūy⁷²⁰

Ehl-i ġāfil bī-ḥaber uyḳudadur
Ehl-i ‘āḳıl tün ü kün ḳayġudadur

655 Tutsa üç gündin ziyāde kīneni
Ġāret éyler iblīs anıñ dīnini

Yüz belā her gün ‘adavetdin toġar

⁷²⁰ İki ‘ālem içre tapḳay yaḥşı yüz ḥūy

Yüz kazā her gün kesāfetdin toĝar

Her kişi ta'rif kıılır öz yārını

Her kişi mihman kıılır öz cānını

Hırşni terk ét kanā'et pīşe kııl

Kibrni terk ét ölüm endīşe kııl

Müdbir oldur yaĝşı hem-rāh istegen

Rāst yollarĝa meni yetgürdigen

660 Ehl-i ĝa meclisi nādān kıılır

Ehl-i cāhil meclisi şeytān kıılır

Her kişi kim 'ākıldın āĝāhdur

Ol kiřilerĝa ĥudā hem-rāhdur

Ĥayrını fāsıķĝa berme nā-revā

Mustekıĝa çünki su érmes devā

Bu ĥadıřni muřtafā kııldı kelām

Cān fedā añlaban éy ĥāř u 'am

Ehl-i 'ākııl mā-sivā allāh'dın yıraķ

Ehl-i ākııl kııldı dūnyānı řalāk

665 Aĝu ger bir zerre bolsa olturur

Ot eger bir zerre bolsa köydürür

Ma'şiyet andıñ dıban řād olmaĝıl

Öz köñülça ĥaķdın āzād olmaĝıl

Tündeĥū renciĝa kııl řabrını nūř

Her kişi şabr etse bolĝay köñli ĥoř

[25a] Görse her kim cān-dārını ĥaķīr

Her ĝüni bolĝay añā ol hem ĥaķīr

‘ilm endek bolsa hem-ḥvār éyleme
Ni‘met endek bolsa hem-ḥvār éyleme

670 Bermese her kimge kim cācetlerm(in)
Tañrı her bermes anıñ ḥācetlerin

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Tañrıǵa ǵulluǵni ǵıl şām u seḥer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Ǵaysı bir ǵamdın ǵılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Fazīlet-i Beş Vaqt Namāz

Cehd ǵılǵıl beş namāzǵa éy oǵul
İstegil andın bolar sarıǵa yol

Bendelikniñ başıdur beş vaqt namāz
Terk ǵılma tün ü kün hem ǵış u yaz

675 Bende añ da‘viñǵa ol bolǵay güvāh
Cürm ‘işıyāniñǵa ol bolǵay güvāh

Secde başı cilve-dānkörgey ‘azāb
Secdelik başniñ du’āsı müstecāb

Cānge tünde-bār köp ǵılǵıl namāz
Kinidin bisyār ǵıl suz u gudāz

Bolmaǵıl ṭā‘atǵa maǵrūr éy oǵul
Bendelik bisyār ǵıl bolmay melül

‘Acze éyle taǵsirnı köp pīşe ǵıl
Ǵahreni ü luṭfni endīşe ǵıl

680 Emr-i raḥmān müzde cennātu’n-na‘īm

Emr-i şeytān muzde siccīn u caḥīm

‘Āqlsız ‘ilm bile kār éylemeñ

Su üze andağ ki dīvāne éylemeñ

[25b] Tört neme bardur ki bargay yanmağay

Su u söz ü Oğ u ‘ömr yanmağay

Uşbularnı kıldı haq rüz-ı ezel

Tīz ü ötgen ‘ömriğa budur meşel

Bī- ‘amel ‘ilm istegenler h‘ārdur

İki ‘ālem haq ara murdārdur

685 ‘Ömrini bilgil ganīmet her nefes

Rūh bir kuşdur ki ten gūyā kafes

‘ilmlig bol kıl ki nefsiñ birle ceng

Urğa sen andıñ bu işka köyle ceng

Kefeli bir dāne bolmas hīç vaqt

Hayrlar merdāne bolmas hīç vaqt

‘ilm eger köpdür köñülñiñ bāğıdur

Hırş eger köpdür köñülñiñ dāğıdur

Niçe işdin ‘ömr köp körken kişi

Yağşı bolğay kılsa her kaydağ işi

690 Her kişiniñ ‘ilm yok hayvan durur

Qılğan her fazl anıñ ‘işyan durur

‘ilmğa kıl éy kıya‘ ‘ömrüñni şarf

Behre alğıl ‘ilmdin bir niçe harf

‘ilmsiz ötgürme ‘ilmü’l-hāş u ‘am

Tīz ten kılğıl tün ü kün ber devām

Ġāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ḥaber
'ilmsiz a'mālsız tabqay zarar

Man niçün éyley köñülni şadlar
Qaysı bir ġamdın qılay feryadlar

Mef'ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Bu Faşlda Köp Sözlemekniñ Qabîhliġ Beyânında

695 El-ḥazer yā el-ḥazer éy el-ḥazer
Her kişi köp sözlerse qılğıl güzer

[26a] Bī-ḥaberdür her kişi köp sözlese
Ma'nisi yoq sözni her kim sözlese

Özidin ġāfil kişiġe kāhil durur
Sözidin ḥāzır kişi ḥāzır durur

İki 'ālem sözidin yetgey belā
'Āqıbet rüsvā u ḥār etgey ḥudā

Ba'zılar kāfir bolub aḥşam yatar
Ba'zılar mü'min yatıb kāfir köpar

700 Oqu her sā'atde redd ü küfrni
Red qılır tañrı te'ālā küfrni

Redd-i küfrin her kişi 'ādet qılır
Bī-ġġmān tañrı anı āzād qılır

Her kişi köp sözlerse vesvāsdur
Ādemi qaydıda yoq nesnāsdur

Kim ki ḥāmūş bolsa ḥayru'n-nāsdur
Kim ki sözlük köpdür şerrü'n-nāsdur

Vesvās dīv atı ḥannāsdur

Kim suhen-ç̄in bolsa ol Һannāsdur

705 Her kişi Һannāsdın bolmas amān
Sīnesi Һannāsga bolğay mekān

Her kişilerni kōñül vesvās éter
Ol kişini özidin Һannās éter

Bendelik kıl tañrıga Һāmūş olub
Қıl ‘ibādetni nihān dil-cūş ét [olub]

Éy birāder ötti ‘ömrüñ bī-Һaber
Her kişi köp sözlese tabқay zarar

Man niçün éyley kōnülni şādlar
Қısu bir ғamdın қılay feryādlar

Feilātün / Mefâilün / Feilātün / Mefâilün

Der Beyān-ı Һaқ-таleb Bolmaқnı Éytürler

[26b]

710 Һaқ taleb sen añlağıl éy Һaқ taleb
Özge bolğıl Һaқ ara çendān laқeb

Taht u tāc içre Һudānı isteme
Һaқ taleb sin mā-sivānı isteme

Һaқ ara her kim Һudānı istegey
Cānıga çendān belānı istegey

Tapmadı taht üzre edhem tañrını
Қıldı ol ber-bād taht u tācnı

Şād şöhetlikni andın istegil
İzzet ü Һürmetni andın istegil

715 Bolmağıl bīğānelerga āş(i)nā

Yetgüsi cānıñğa andın köp cefā

Köp Һased kılsa kişiniñ Һalıdın
Bī-Һaber ‘ömr ötgerür aҺvālıdın

Ğāfilā ‘ömr ötti dā’ im bī-Һaber
Bolma ğāfil tañrıdın şām u seҺer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Қaysı bir ğamdın қılay feryādlar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Der Beyān-ı Fazilet-i Şar‘ini Éytürler

Her kişi şer‘ içre bolsa ustvār
Bolmağay Һalk içre Һvār iki cihān

720 Her kişiğa ma‘rifet Һāşıl émes
Tañrınıñ dīdārığa vāşıl émes

Her kişi üç beşni ‘ādet қılgısı
İki ‘ālemde sa‘ādet bolğısı

Evvelā il ‘aybını yapmaқ kerek
Öziniñ ‘aybığa köz açmaқ kerek

Һalkığa za‘fiñni ishār éyleme
Yetse ger şādi ğam herġiz deme

[27a] Éy kıyaşım kāmranlıқ istegil
Bī-nevālar könlini aġrıتماġıl

725 Һaқ-таleb bolған kişi yek-dīl bolur
Bolsa yek-dil maқşadı Һāşıl bolur

Kilse devlet her kişi bolğay şerīf
Kilse miҺnet bolğay ol zār u neҺīf

‘ilmsiz kılğan ‘ibādet hīçdür
Kimesiz deryāğa gergen hīçdür

Tu‘me kandağ cismğa kuvvet érür
‘ilm andağ rūhğa kuvvet érür

Ma‘ni-i ‘ilm añlasañ a‘māldur
Ol ‘ameller içre hūşş aḥvaldur

730 Sūd yok kaçmak kaçadın éy perī
Hvāh bargıl u hvāh tahte’s-serī

Dünyā bir deryā érür şer‘i keme
Kim ki garq olsa anı mü’min deme

Kemege kergil u kılğıl vehmeler
Ehl-i ‘āqıl bolsa kılğay fehmler

Kemege kergen bile bolmas necāt
Ta selāmet ötse deryādın necāt

Bu cihān deryā u pür emri keme
Bolmayın andın ḥalāş öttüm deme

735 Pīrğa sen kılmağıl ustādlık
Kılmağıl eldida hergiz şādlık

Kemeçi feryād éter niyyetni tuz
Ta keme deryāda yürgey tāze tuz

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Şer‘ide bol ustvār şām u seḥer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Kaysı bir ğamdın kılay feryādlar

[27b]

Feûlün / Feûlün / Feûlün / Feûlün

Der Beyân-ı Fazîlet-i Rûze Namâz

Hağ-ṭaleb sen kı̇l nemâz u rûzeni
Terk kı̇l zinhâr beng ü yüzeni

740 Ger namâzı köpdür anıñ ‘ömri köp
Rûze köp tutsa anıñ hem ‘ömri köp

Şadқа köp berse mâlı köp bolur
Hem zekvâtın berse mâlı köp bolur

Rûze köp tutkan kı̇şi bîdârdur
Rûzesiniñ ecresi dîdârdur

Hezleni köp kı̇lma bî-hürmet bolur
Başığa şol sâ‘atı la‘net yağur

Hezldin bisyâr köñli ağıray
Hezldin bisyâr cāyı uqray

745 Hezl köp kı̇lmaq şeyâtin fi‘ldür
Hezl kı̇lmasañ selâtin fi‘lidür

Ol ḥasedin hezl kim bed-ter turur⁷²¹
Hezleği iki cihân ebter durur

Hezldin çendân ‘adâvetler qopar
Belki andın köp kesâfetler qopar

Hezldin ber-bād îmānı kéter
‘Ākıbet ḥasret bile cānı kéter

Hezldin qobqay tilim bâdi belâ⁷²²

⁷²¹ Ol ḥasedin hezl kim bed-ter durur

⁷²² Hezldin qobqay tilim bâdi belâ

Hezlçi iki cihân rüy-siyâh

750 Kim ki ‘âkı̇l bolsa kı̇lmas hezlni
Kim ki gâfil bolsa kı̇lgay hezlni

Ƙılmağı̇l zinhâr sen hezl-i mezağ
Közni aç aldıñdağı̇ kı̇abriğâ bağ

Hezldın ağı̇rır köñül éy hâş u ‘âm
Bu naşîhat yâd alğı̇l ves’selâm

Ğâfilâ ‘ömr ötti dâ’im bî-haber
Hezl kı̇ılma tün ü kün şâm u seher

[28a] Men niçün éyley köñülñi şadlar
Ƙaysı bir ğamdın kı̇ılay feryâdlar

Fâilât / Mef’ûlün / Fâilât / Mef’ûlün

Fazîlet-i Şelât u Şavm⁷²³

755 Her tabibge berme ğol éy derd-nâk
Dârüy-ı derdi bile kı̇lgay helâk

Her tabîb ‘âlim durur dârüsı hûb
Ger tabîb zâlım durur ağı̇sı köp

Tüşmegey hâcet tabîbge añlağı̇l
Kim tikil kem sözlegil kem uğlağı̇l

Her kı̇şi kim ğaybdın ger ursa dem
Yağı̇lur başı̇ğâ la’net dem-be-dem

Ğaybdın dem ursa îmânı çı̇ğar
Küfr éldın ‘âkı̇bet câmı çı̇ğar

⁷²³ Der beyân-ı tabîb-i hâzıqñi eytürler

760 Éy kıyaşım ğaybdın dem urmağıl
Ger kişi dem ursa sen olturmağıl

Ġaybdın dem urğan él bolmas amān
Hem cehennem içre ƙalgay cavdān

Ger kişi kim ğaybdın bir söz dise
Yok ‘aceb andın ħudā yüz oyrusa

Ol müneccim ħalk ara eble bolur
Dalucı u ƙuraçi gümreh bolur

Elħazer ya elħazer éy elħazer
Ġaybdın kim dem urar ƙılğıl güzer

765 Ġaybdın kim dem urar ‘işyān-ı saħt
Ol kişini bilgey sen deccal-ı vaħt

Ġaybdın kim dem urar ur başıĝa
Yağmağay rahmet anıñki başıĝa

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Urmağıl dem ğaybdın şām u seħer

Men niçün éyley köñülni şadlar
Ƙaysı bir ĝamdın ƙılay feryādlar

[28b]

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Rāh-ı Ĥağĝa Kirmek

Ĥağ-ħalebsin éy kıyaşım añlağıl
Dār-ĝir u māl u mülküñ taşlağıl

770 Éy kıyaşım bu naşīħat anlağıl
Penbe ĝafletni ƙulağdın taşlağıl

Kim seferĝa kerçe cabduğsız barur

Renc u miñnetler bile yolda qalur

Tuñfesiz bolmas yırağlıq şāhğa

Tuñfe hem qıldım deme ol şāhğa

Sen eşenme tã'atıñge éy oğul

Tîz u tîz qıl emrini bolmay melûl

Í'tikadı'ni dürüst qıl ta'rığa

Cân fedâ qılğay sen anı' emriğa

775 'Āqıl érseñ tîz qıl emri ħudā

Āh birle nāle qıl her şubĥ-gāh

Bu felek ġaddār nā-peydā érür

Bolhavesler dünyāğa şeyda érür

Qılğan sen dünyānı her dem ħār-zār

Qalmağay köñlüñde dünyādın ġubār

Éy derīg va-ħasretā yetti ecel

Yoktu mende zerreçe yaĥşı 'amel

Sormağay anda yene emvāldın

Sorğusıdur her ne bar ĩmānıdın

780 Evvelā sorğay ki sen kimniñ quli

Ni cevāb bergey sen (éy) eşkemniñ quli

Sorğusi münkir nekīr-i mest bile

Qollarıda gürze hem hey'et bile

Uşbu ħāletde körüñ muĥkem қоçar

Bolğusi çendān 'azāb anda düçäer

[29a] Yığsa her kim dā'im u māl u cihān

Köriğa tolgay anıñ mar u çıyan

Tutsa dōst dünyāni her kīm cavdān
Ol ƙarañgu ƙörıde bolmas amān

785 Éy ƙıyaşım bolma hergiz bī-ħaber
Her ƙişi kim bī-ħaber yetgey zarar

Ĝāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Āh birle nāle ƙıl şām u seħer

Men niçün éyley köñülñi şadlar
Ƙaysı bir ğamdın ƙılay feryadlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Pend-i Şāhib Kitāb

Ĥaƙ-talebsin éy ƙıyaşım anlağıl
Dār-ğır u māl u mülküñ taşlağıl

Ƙılmağay uşbu cihān hergiz vefā
Ƙılsa her kim meyl ol ƙılğay cefā

790 Tıfl-vār olğıl ve yā merdāne-vār
Müm-vār olğıl ve yā pervāne-vār

Cehd ile her kim ki yığsa sīm u zer
‘Āƙıbet salkay aña bir ğün zeħe

Ger ƙişiniñ māl u ferzendi tilim
Ol ƙişiniñ urnıdur nār u ceħīm

Evvelā ferzend mālñ taşlağıl
Bu mucerredlerni yolğa başlağıl

Bir dırem dōst tutsa tutmas dōst Ĥaƙ
Berdi bu pendini ustādım sebek

795 İnnemā emvālekumni yād ƙıl

Māl u ferzendiñni sen ber-bād kıł

İki ‘ālem kışşasıdur uşbular

Zinhār u zinhār kılgıl hāzer

[29b] Bu cihānıñ raħetin terk éylegil

Bu cihānıñ lezzetin terk éylegil

Özni hāk etgil ölümdin ilgeri

Sīne-çāk etgil eceldin ilgeri

‘Āşķ ara bolsa kıyaşım cūşa kıł

Dünyānı terk éylemini nüş kıł

800 Éteyin imdi hikāyet⁷²⁴ mergdin

Kim kılaķ salmas kiter ĩmānıdın

‘Ömr bir güldür ki ya berge dıraħt

Bir günü ber-bād éter bir bād-ı saħt

Almağay cān ҡalmağay ‘ālemde cān

Hvāh kedā bolsun ki şāh hvāh cihān

Ehl-i şāliħ cānni éltegey semā

Cānı fāsıķ bargusi taħte’s-serā(y)

Bu cihānda ҡalmağay zī-cān terek

Sūd yoķtur bolsa ger yüz miñ çerek

805 Fehm kılsa her kışı hayrān bolur

Her ‘imāret ‘āķıbet vīrān bolur

Қalmağay munda şaķı u nīk u baħt

Nāghihān étse ecel şeh tāc u taħt

Köçküsidür bu cihāndın ol cihān

⁷²⁴ (<A.) hikaye, anlatma

Bolğusıdur körğa muhkem nihân

Mâl u ferzendi anıñ munda qalır
Ol qarañgu körde ol yalguz qalır⁷²⁵

Köçmeki öüşküldür dünyâ dârniñ
Cânıdın hoş-rağdur ol murdârniñ

810 Terk-i dünyâ köçmeki âsân bolur
Ehl-i dünyâ köçmüşî çendân bolur

Cân telaşmak gūiyâ köçmek durur
Bu cihân nâm u nişân öçmek durur

[30a] Ğāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Bolma mağrūr dünyāğa şām u seħer
Men niçün éyley köñülni şādlar
Qaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Der Beyân-ı Ferayiz⁷²⁶hanıñ Beyânını Éytürler

Farzlar bisyârdur éy oğul
Yād al bu pendini bolmay melül

815 Farzlarda dörtne bilmek farziyet
Bir kişide bardur çendân şıfat

Geh şecā‘atdın bolur gūyâ ki şîr
Geh leţâfetdin bolur gūyâ ki ir

Gâh hemîşe birle ol ‘anqa bolur
Gâh mekri birle ol rûbah bolur

⁷²⁵ Ol qarañgu körde ol yalguz yatur

⁷²⁶ (<A.ç) farzlar

Geh delirlikdin bolur gūyā şütür
Geh zelillik bolur gūyā ki mūr

Geh mazarratdin bolur zenbūr gibi
Geh mürüvveddin bolur ʔanbūr gibi

820 Geh ʔanā‘at birle ol insān bolur
Gāhi pūr-ḥurluḡ bile ḥayvān bolur

Gāh bülbüller gibi ʔılgay nevā
Gāhi şūfīler bile ʔılgay şedā

Gāh tūḡi dék bolur şīrīn sūḥen
Gāh tūn ü kün yavm dék bolḡay ‘adem

Gāh bīnā gāh nā-bīnā bolur
Gāh pejmü(r)de geh-gāh zībā bolur

Gāh tıfl gāh pīrāne şıfat
Gāh dānā gāh hayrāne şıfat

825 Gāh leng ü gāh hoş-reftār érür
Gāh ḥāmūş gāh ol gūyā érür

[30b] Gāh mest ü hem gāh ʔābük bolur
Gāh zemīn ü gāh hem sebük bolur

Gāh şerr ü şurıdın mār u ciyān
Gāh ḥoşbüy u tili şekker-fişān

Gāh kāfir gāh hem mü‘min bolur
Gāh ḥ‘avflık gāh himmetlik bolur

Gāh bolḡay tīz ü ten raḥmānḡa ʔul
Gāh bolḡay tīz ü ten şeytānḡa ʔul

830 Gāh bolḡay tūn ü kün sulṡān ʔulı
Gāh nefsidin bolur bir nān ʔulı

Gāh şādlikdın bolur köndüzki gün
Gāh ğamlikdin gūyiyā tün içre tün

Gāh ‘ālim gāh hem cāhil bolur
Gāh fāsıķ gāh hem zālīm bolur

Bu şıfatlar her kişide bardur
Bilmese her kim ki ol murdārdur

Bu şıfatlar yaḥşı bilgil éy ‘azīz
Ta ki andın bolġa gergil tīz ü tīz

835 Ğāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Bu şıfatlar yaḥşı bil şām u seḥer
Men niçün éyley köñülni şādlar
Ḳaysı bir ġamdın kılay feryādılar

Fâilât / Mef’ûlün / Fâilât / Mef’ûlün

Der Beyān-ı Maġrūr-ı Māl u Tā‘at

Bu cihān mālġa kim meġrūrdur
Köñli anıñ dā’imā rencūrdur

Sen sen işenme ‘ömrünge éy pīr ü zāl
Tīzrak terk éylegil fişķ u zelāl

Kim işense mālġa oġri alur
Kim işense cismiġa aġrıķ bolur

[31a]

840 Saltanat içre süleymān fikr kıl
‘Ömri köp körmış de loķmān fikr kıl

Küç u kuvvet birle ol rüstem cihān
‘Azrā’ıl ilkide boldi bī-gümān

Her kesi ger bolsa mağrri cihān
Çanı bilkil boldi ol ysuf zevāl

Uşbularğa kılmadı dünya vefā
Belki çendān kördiler cevr ü cefā

Bu cihān mekkāre he ğaddārdur
Her kişi dost tutsa her murdārdur

845 Hevesni terk éylekil hayrāna bol
Hem ‘imāret terk kıl virane bol

Her kişi köñlin berdür murdārga
‘Āķibet halkıdın aşķay darğa

Bu cihān bir üstüñvānīdür devām
Kılmağay bir it anı aşla temām

Ya mişalı bu cihān zībā civān
Kim ki meyl etse ol tartķay ziyān

Ol ‘acuze derd-i küll bī-devā
Her kişi rağbet kıllur tabķay bela

850 Uşbu derdi bī-devādın kıll hazer
Köp taleb kılsa yeter çendān hıtar

Éy birder nağmesiz olturbağıl
Bī-haber kaşide her olturmağıl

Nağmeniñ āvāzığa sayğıl kulaķ
Barça ötken halkıñ hālığa baķ

Her zaman kim nağmeler āvāz éter
Bī-vefā ‘ālemdın ol āğāz éter

Hīç kimge kılmadı dünya vefā
Her kişi dost tutsa bu kılgay cefa

[31b]

855 Yağlayan her kim eger feryād éter

Ol kişini tañrısı āzād éter

Bu cihān mekkār hem ğaddārdur

Her kişi köñlin berür zengārdur

Bu cihān kılmās kişiġa menfā'at

Bil āhır ḥasret feşīmān 'āķıbet

Ġāfila 'öme ötti dā'im bī-ḥaber

Bolma ġāfil tañrıdın şām u seher

Men niçün éyley köñülni şadlar

Qaysı bir ġamdın feryādlar kılay

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Fazīlet 'Ulemā⁷²⁷ nı Éytürler

860 Éy kıyaşım iste 'ālim şöḥbetin

Cān u köñlüñ birle kılgıl ḥızmetin

Şöḥbet-i 'ālim köñülġa zīr éter

Ol kişi ḥaķ buyruġını tīz éter

Pend-i 'ālim kesni 'izzetlik kılar

Kim ki 'ālim etse cennetlik bolur

Pend-i 'ālim bir kıara odıġa çerāġ

Bilmeyen kılgan 'amel bolmas yıraġ

Añlaġıl bardur her evniñ açķusi

Pend-i 'ālimdür köñülñ açķusı

⁷²⁷ (A.ç) alimler, ilim sahipleri

865 Her kişiniñ kim bihişt⁷²⁸ğa meyli bar
Şoĥbet-i ‘ālimni kılğay ihtiyār

Enbiya u evliya nāşih durur
Emrini kılğan kişi şālih durur

Ehl-i ‘ālim nayibi peygamberān
Éyledi bu sözni ol şāhīb-ķırān

Ehl-i fāsık içre ‘ālim ĥārdur
Bī-gümān andın ĥuda bīzārdur

[32a] Her kişi ‘ālimğa yetkürse zarar
Salğusi tañrım anı nār u saķar

870 Kim ki görse ehl-i ‘ālimni ĥaķīr
Ol kişiniñ bī-gümān ‘ömri kemir

Her kişi ‘ālimğa külfet kılmağay
Kim ki kılsa tañrı raĥmet kılmağay

Her kişi ‘ālim kişini şād éter
Tañrım anı bī-gümān āzād éter

Pendi ‘ālim kōriğa bolğay ‘aşā
Rūĥiğa hem bolğusıdur köp ġızā

Hīç lezzet ‘ilmdın ĥoşter émes
‘İlmsizler ĥalk ara bihter émes

875 ‘İlmsizler ĥalk ara ādem émes
‘İlmsizler iki cihān maĥrem émes

‘İlmdın a‘māldın bolğay yaķīn
‘İlmsiz a‘mālsız bolğay la‘īn

---

⁷²⁸ (<F.) cennet

Her diyārınıñ çerāğı ‘ālimi
Her qara tünniñge māhi ‘ālimi
‘ilm birle seyr éter ‘arş u ‘alā
Hem felek hem yerni ta tahte’ s-şerā
‘Ālim bir atdur ki hoş-reftārliġ
Kimde merkeb bolsa körmes ħarlıġ

880 ‘Īmsiz ħasretde dūr p̄r ü civān
‘Īlm isteb tün ü kün yürkil revān

Her diyārınıñ ki bāġı ‘ālimi
Her diyāriniñ ki şāhi ‘ālimi
İki kısm ādem ħürmetdedür
Mundın özge barçası ħasretdedür
İstese ‘ilm u hem kılsa ‘amel
Köñliġa iki cihān kılmas ħilel

[32b] Urmaġıl feryād itib her kimġa dem
Daġ tikeydurġa ġam endūh ġam

885 Her kişiniñ rāstlıġdur pişesi
Bolġay ol āzāde yok endişesi
Közlegeysen her kişidin menfa‘at
Ta murādniñġa yetersin ‘ākıbet
Her kişiniñ ħadrini bilse kişi
Dost tutqay ol kişini her kişi
Sen köñülni ġıll u ġaşdın pāk kıł
Korkuban sineñni ħaġdın çāk kıł
Yaġşı a‘mālınıġa tekye kıılmaġıl
Raħmet-i ħaġdın ümidiñ öznekil

- 890 Her kişi a 'mālıdın hoşnddur
Yaşşı a 'mālı anıñ bīhūdedür
Ğāfilā 'ömer ötti dā'im bī-ħaber
Bī-riyā a 'māl kıl şām u seher
Men neçün éyley köñülni şadlar
Kaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Feûlün / Feûlün / Feûlün / Feûlün

Der Beyan-ı Tama' Kılmağ ve Yeni Baydın Karz Almağnı

- Éy oğul bu yol ara merdane bol
Tañrınıñ fermanığa pür-dāne bol
Niçe işni yād alğıl éy oğul
İtamın kılgıl anı bolmay melül
895 Meyl kılma her zaman şahvet mūdām
Añlağıl kim maqşadıñ bolmas tamam

- [33a] Yankıbaydın almağıl zinhar karz
Uşbu söz kim añlağıl seña bu fārz
Açmağıl közni kişiniñn nānığa
Ğam yeme herġız birüniñ ħālığa
Sen kişiniñ nānığa ulaşmağıl
Āş⁷²⁹ u nān cihetidin moñlaşmağıl
Ol ol yegen murdārdur sen bir çibin
Bu işiñ terk éylekil mendin kiyin

- 900 Kişi örgense kişiniñ āşığa

---

⁷²⁹ yemek, aş

Mınnet u tıgey munińg hem yaşıǵa

Kim ki tıflı birle dā'im oynaşur
Ol kişini 'āķıbet rüsva kılır

Her kişilerde hayā yok şerm yok
Ol kişiniń bī-güman ĩmānı yok

Yaǵşı hüy kılgıl ki her kim bolsalar
Sırrını fāş etme her kim bolsalar

Körmekil zinhar her kimni haķır
Hüb émesdür aǵrıtb bergen harır

905 Nā-kes ü bed aşllar ebleh bolur
Kim bolarǵa kıtılr kemre bolur

Her kişige Evvelā kılgıl selam
'Āķıbet dūzah seña bolǵay harām

Kim yaman sözdin tilini kılsa bend
Güiyā kılmış durur şeytānni bend

Tańrıniń dostıǵa kılgıl cān feda
Ta seña ol bolǵusidur rāhnemā

Her kişi haķ kaħrıdın tersān bolur
Ol kişidin barça haķ lerzan bolur

910 Mā-sivāy terk éyledi boldı amān
'Arş kürsi sayesi boldı mekān

[33b] Haķ-taleb haķdın özin iħrāc éter
Māl emvālını hem tārāc éter

Özni maħv etken penāhı 'āşkdur
Dünya terk etken güvāhı 'āşkdur

Beş namaz u rûze vu hacc u zekât
Kılsalar emrini ol bolğay necat

Kim ki ‘āşıkdur hudā ferman kılur
Ehl-i ‘āşık cānını kurbān kılur

915 Uşbu ferman birle kılğay imtaḥān
Kılmasa her kim anı bolmas amān

Hīç ma‘şūḳ imtaḥānsız bolmağay
Kim ki ‘āşık bolsa hizmet buyruğay

Hīç kim ‘ālemde milletsiz émes
Kim ki ‘āşık bolsa hizmetsiz émes

Her kişi şar‘ide bolsa üstüvār
Közşi ḥaḳdur anı cennetde bār

Kılrsa farz u sünnet ol ‘āşık turue
Kılmasa bu ikini fāşık turur

920 Kılma taşdıḳ kuş gibi uçkan bilen
Ḥas gibi deryayı hem keçgen bilen

‘Aḳl bolsa éy kıyaşım cūş kıl
Dünyāni terk ét ü meyni nūş kıl

Bolmağıl gāfil hudādın bir zaman
İki ‘ālemde hudā kılğay amān

Éy birader añlağıl māl u bela
‘Āḳıbet tartḳay seni taḥte!s-serāy

Tün ü kün her yerde ḥaḳni yād kıl
Cidd ü cehd éyleb ḥudāni yād kıl

925 ‘Āşıḳa ötgerme ‘ömrüñ bī-ḥaber
Āḥ birle nale kıl şām u seḥer

[34a] Men niçün éyley köñülñi şadlar
Qaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Bu Faşlda Naşihat-ı Ehli Dānālarını Éytürler

Nāşiha pend etme nādān körgā
Saçmağıl diğ-қан uruğñi şurğā

Nāşiha nādāngā ağızñ açmağıl
Sen tavuğ aldığa mercan saçmağıl

Kim ki nādāngā naşihatlar kıılır
Kim ni қum üzre sorgandıñ bulur

930 Cinni ü dīvāne ü nādāngā pend
Bermişidür gūyiyā eşekge қand⁷³⁰

Su üze éy kātiba urma қalem
Ol ҳatıñpāyānı yoқ bolğay ‘adem

Zer eger altun yekürtme ser baқа
‘Āқılā şarf etme ‘ömrün ser baқа

Bermagil nādāngā éy ‘ālim sebāқ
Ҳatırıñ bolğay mell u hem varaқ

Bilmegey nādān naşihat қadrni
Bilmegey közsiz çerağñiñ қadrni

935 Nādāna ‘ömr ötti nādānlıgı bile
Ser-be-ser ğafletde ‘işyānlıgı bile

Kim ki nādān bī-ҳaber ‘ömr ötkürür

---

⁷³⁰ (<A.) şeker

Ma‘şiyet cāhiga özni yetkürür

Bī-ḥaberlerğa ḥudā kılmaz nazar
Bī-ḥaberlerdin devām kılgıl ḥazer

Bendesığa tañrısı kılgay ‘atā
Tün ü kün içre baqar yetmiş qata

Bī-ḥaberdür ol kişi kılsa günāh
Bī-ḥaberlerğa ḥudā bermes penāh

[34b]

940 Her kişi āgāhdur kılgay nazar
İki ‘ālem içre ol körmes zarar

Her kişi kim her zaman hūş-yārdur
Tañrısı ol bendesığa yārdur

Kim ki ḥāzır bolsa raḥmetler yağar
Kim ki gāfil bolsa la‘netler yağar

Vay ol ḥunşā ṭabi‘at ādemi
Kilmegey öziğe aşlā bir demi

Her köñül bolgıl bir turgıl keme
Hiç gāfil tutmağay iki keme

945 Her kişiniñ māl u ferzendi ḥicāb
Mālik-i dūzaḥ ana kılgay ‘azāb

Her neme köp zıkr kılsa tañrısı
İki ‘ālem ḥalkıñ şermendesı

Köñlide ni söysa anıñ bendesi
Ne tarısa ‘aķıbet ol önküsü

Kim ki bolsa bī-ḥaber bir sā‘atı
Yağkusıdur başığa ḥaķ la‘neti

İki 'âlemde hudâ kâzî durur
Terk dünyâdın hudâ râzî durur

950 Éy kıyaş ölmekni dâ'im yâd kııl
Tañri rahmet kısa köñlüñ şâd kııl

Ġâfila 'ömr ötti dâ'im bî-ħaber
Bir nefes ġâfilse köp tigeş ħaṭer

Men niçün éyleş köñüller şadlar
Kaysı bir ġamdın kılay feryâdlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşıda Pādşāh-ı 'Ādil Pādşāh-ı Zālimni Éytür

Éy melek sorġıl ra'iyet ħālını
Üns ü ülfet birle bergil dadını

[35a] Ol ra'iyet ħālıdın āġāħ bol
'Ādl kııl iki cihānda şāħ bol

955 Zūlmni köp kılsa devletdin tuşer
Sözleşe köp ġülse 'izzetdin tuşer

Éy melek endişe kııl bālā u pest
Yetmegeş mülküñġa her yandın şikeş

Şāħ-ı 'ādıl şehriġa turur⁷³¹
Şāħ-ı zālim⁷³² şehriġa la'net turur⁷³³

Şāħ-ı 'ādıl şehriġa ni'met yaġar
Şāħ-ı zālim şehriġa la'net yaġar

Şāħ-ı 'ādıl şar'mi peyda kıılır

⁷³¹ Şāħ-ı 'ādıl şehriġa durur

⁷³² (<A.) zūlm eden, haksızlık yapan

⁷³³ Şāħ-ı zālim şehriġa la'net durur

Şāh-ı zālīm fişķni peyda kıllur

960 Éy melik şar‘ide bol şābıt ķadem
Yetmegey iki cihānda hıç ğam

Éy melik şāh bolğıl amma mütteķi
Bolğasın ol ‘ālem iķre hem taķi

Yoktuşāğa ‘ādldın yaķşı ‘āmel
Şehğa lazım bolur ķendān ‘āmel

Bī-ķaber ötgürme ‘ömrüñ éy melek
Ķalmağay uşbu cihān iki terek

Salţanat ğaşmet süleymandıñ émes
‘Ömr hem ol nūķ loķman’dıñ émes

965 Éy melek ķulluķda ibrahīm‘ça bol
Pādşāhlıķ kıll ve ibrahīm‘ça bol

Ķıll özüñge mā-sivā’ llāh’nı ħarām
Bu naşīhat yād al éy şāh-ı ‘am

Éy melek ötgürme ‘ömrüñ bī-ķaber
Āķiriñni fikr kıll şām u seķer

Men niķün éyley köñülñi şadlar
Ķaysı bir ğamdın kıllay feryādlar

[35b]

Mef’ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Der Beyan-ı Emr ü Nehyleriñ Éytür

‘Ālimā kıll emr u nehydin beyan
Emr u nehy ħalk ara tanķay ‘ayān

970 Emr u nehydin bölük sen açma leb
Aķsañ elbette bolursın bī-adeb

Halkni bu rast yolğa indegil
Emrini ü nehyni çendân digil

‘Ālimā bī-kār ie olturmağıl
Bid‘at işlerni maña kıldırmağıl

Ehl-i bid‘at birle ‘ālim hem-niṣīn
Bolsa andın kötküsi imān u dīn

Qılsa fi‘li kavlı şar‘idin bölek
Şol zaman şar‘dın cüda bolmak kerek

975 Yapsa şar‘ni ü barça ām u hāş
Bolmağay hergiz cehennemdin halāş

Müyce şar‘ni kim tebdil kıılır
Rüz-ı şüreti tebdil kıılır

Gayrdın bir sözni kıatsa şar‘iğa
Aşlıdın la‘net yağılğay far‘iğa

Maqsadı halk içre tapmağ ‘izzeti
Şol zaman ber-bād ketgey milleti

‘Āmığa dünya üçün ülfet bolur
Şol zaman barça melek la‘net kıılır

980 ‘Ālim oldur tün ü kün cevlan kıılır
Emr u nehyni ol a‘yān kıılır

‘Ālim oldur tün ü kün bolmas melül
Zalım oldur bu zaman kıılmas kabül

Kim ki emr u nehyğa münkir durur
Bī-gümān bilgil anı kāfir durur

[36a] Merd-i ‘ālim güyiyā yangan çerāğ
Merg-i ‘ālim güyiyā üçgen çerāğ

Emr u nehy u derslerde hāşdur
Mundın özge dersler vesvāsdur

985 Fetvī satıb yığma dünya mālıdın
Qalmasın nevmīd hudā ihsānıdın

‘İlm-bar amma ki dünya-dār dur
Bī-gümān andın hudā bizārdur

Qıl naşīhat ‘ālimā hem qıl özüñ
Sen ‘āmel kılsañ bolur bāver sözüñ

Sen qılıb körgüzmeñ ol kandağ qılır
Sen qılıb körgüzseñ ol andağ qılır

‘Ālim oldur tutmağay dünyanı dost
Qorkuban haqđın qalır suñakı post

990 ‘İlm bolsa hem ‘āmel ‘āqıl durur
Bilmese ma‘nini lā-ya‘kel durur

Kim ki bolsa bu cihān qalb-ı selīm
Haq katıda ol bolur ‘arş u ‘azīm

‘Ālimā qalb-ı selīmni ānlağıl
Dārgīr u māl mülkiñ taşlağıl

Ma‘ni u qalb-ı selim yüz urumak
Cümle din yüz uruban haqñı demek

Ğalle ğaşlerdin köñülni pāk qıl
Rūhñı sen lāyık-ı eflāk qıl

995 Mā-sivāğa bu cihānda urma dem
Barça hādīşdur bolur āhir ‘adem

Menfa‘at qılmas saña māl u benun
Hem rubāb u berbeṭ u hem erġenun

Tañrıǵa maǵbūl bolur s̄iret bile
Yenge her qısmıdaki suret bile

[36b] Zāhīride h̄iç kim ma‘lūm émes
Bātinıda her kişi mefhum émes

Qat‘ qıl könlüñni dünya mālıdın
Fikr qılǵıl āhir anıñ aǵvalıdın

1000 Haq rızası sarıǵa qoyǵıl qadem
Tañrıǵa qılǵıl ‘ibādet dem-be-dem

Kim ki dünya terk étib tā‘at qılır
Şol zaman tañrı aña raǵmet qılır

Her kişi tā‘atni qılsa bī-riyā
Cennete’l-māvi aña bergey ħudā

Bolmasa her kimde dünya riştesi
Bu durur qalb-ı selimniñ ma‘nisi

‘Ālimā ötgerme ‘ömrüñ bī-ħaber
Yek-dil tā-atnı qıl şām u seħer

1005 Men niçün ‘yley köñülni şadlar
Qaysı bir ħamdın qılay feryādlar

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Der Beyan-ı Tecrīd Durur

Haq-ṭalebsin añlaǵıl éy ħāş u ‘ām
Niçe iş bardur anı qılǵıl devām

Evvelā bolǵıl mücerred éy oǵul
Bu necāset ħānedin bil éy oǵul

Qıl tevekkül rast dā’im tañrıǵa

Cān feda ıl buyruğan a emriğa

Bu cihān sevdāsıdın bol bī-aber

Hem muīm bolma devām etgil sefer

1010 Nefsniñ zıddıda bolđıl y oğul

Tañrıniñ fermānıđa yle abul

Tun ü kün vīrānelerde cāy tut

Tanrıniñ fermanını ber-pāy tut

[37a] Ğam yeme rızkıñđa tun ü kün ü şub u şām

Ğam yeseñ alđay murādıñ nā-temām

Bara işde ıl tevekkul tañrıđa

Cān feda ıl tiz ılđan emriğa

Şıd-ı ihlāş u ‘amelni rast ıl

Ta ki andın anı sen der-vāst ıl

1015 Kibrni terk ylegil dil-rīş bol

Mestlik mav ylegil dervīş bol

Evde ger irk olsa mihman germegey

Könlide şek olsa sübhān germegey

Şıdlı dil gūyiyā kündüzki gün

Şıdqsız dil gūyiyā tun içre tun

alibā ötgürme ‘ömrüñ bī-aber

Āh birle yığlağıl şām u seer

Men niün yley köñülni şadlar

aysı bir ğamdın ılay feryādlar

Der Beyan-ı Niyyet-i Dihқан

1020 Dihқana niyyet tozub sacğıl uruğ
Saһsa niyyetni tozub қalmas қuruқ

Қılsa dihқан yaһşı niyyetni devām
Öksümes hergiz һuşulı ve `s-selām

Bed-niyyet birle eger sacsañ uruğ
Bolmağay hergiz һuşul қalğay қuruğ

Bed-niyyetdin nāz u ni `met kim bolur
Bolğanı birle beruға yem bolur

Dihқana köp aş u nān ber bī-riyā
Bī-riyā bergен aşıñ bolğay pena

[37b]

1025 Bī-riyā berseñ eger köp aş u nān
Bolğasın dūzağ evitdin hem amān

Re `y ol dihқан ki nān bergey riya
Bolğay ol maһşer күnide rū-siyāh

Dihқana `ömr ötti bed-niyyet bile
Fısq ile `ömr ötti bed millet bile

Қılsa dihқан bu naşihatni қabul
Alğay ol bir dāneға on bir һuşul

Fitne қılmaq һün-ı nā-һaқdın yaman
Fitneci bolmas cehennemdin amān

1030 Hün-ı nā-һaқ fitnedin peyda bolur
Fitnedin `ālemde köp gavgā bolur

Қısa fitne āşikāra hem nihan

Ḳalğay ol dūzah içinde cāvdān

Uşbu ‘ālem fitnedin bolğay ḥarāb
Fitnedin göyraḳ kişi körkry ‘azāb

Kim ki kılsa fitne ol merdān-ı ḥar
Bolğusi maḥşer günü itdin beter

Fitnedin yüz urusa raḥmet yağar
Fitneni dost tutsa köp la‘net yağar

1035 Kim ki yursa fitnedin her dem kaçıb
Cennete’l-firdevs aña bolğay naşīb

Fitnedin bolğıl yıraḳ éy ḥāş u ‘ām
Fitneci kıldı cennetni ḥarāb

Fitneni terk etse ‘izzetlik bolur
Urni şol sā’atda cennetlik bolur

Fitneci iki cihānda ḥVārdur
Fitnecilerdin ḥudā bizārdur

Tövbe kılgıl fitneğa bol ḥaḳ-şinās⁷³⁴
Ḳılğay ol gufrān cehennemdin ḥalāş

[38a]

1040 Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Yaḥşı niyyet birle bol şām u seḥer

Men niçün éyley köñülni şadlar
Ḳaysı bir ğamdın kılay feryādlar

⁷³⁴ (<A.+F.) hakkı bilen, hakka riayet eden

Der Beyân-ı Ahvâl-ı Kâsib⁷³⁵

Kâsiba kıлма hünerğa i'temîd
Çalgusın haq rahmetidin nâ-ümîd

Kim işense kesbiğa bî-dîn bolur
Kim işense tañrığa eymen bolur

Ger hüner-bend kesbdin kılsa taleb
Haq te'âlâ kılgusi çendân gâzeb

1045 Dîn-i milletni bilib kılsa hüner
Kul tevekkül haqğa çendân harc éter

Ger kâsib köñülni haqdın şâd éter
İki 'âlem haq anı âbâd éter

Şar'ıda kesbiñni kılsañ hûb érür
Uşbu işğa rûh hem mergüb érür

Her kişi bir yerde köp olturmağay
Ger kişi oltursa köñli ağırgay

Seyr kılsa her kişi tabkay ferec
Köñli bolğay gūyiyâ kavş-ı kuzah

1050 Seyrde her dem köñül tabkay cila
Bolsa bir yerde muķim kilkey bela

Kim ki köp oltursa bî-izzet bolur
Ger aķın su tursa bî-lezzet bolur

Her kişi seyr éylese hoş-bū bolur
Gūyiyâ aķğan su hem hoşbūy bolur

⁷³⁵ (<A.) kazanan, kazanç sahibi

[38b] Her kişi evi içre mişnet içredür

Her kişi seyr etse rāřat içredür

Bolsalar her kim eger şubbü'l-vaşan

İki 'ālem çeşm bīnādur biliñ

1055 Seyr ol érmes feragat istegen

Seyr ol érmes ki 'işret istegen

Seyr ol érmes ki şürmet istegen

Seyr ol érmes ki 'avret istegen

Seyr ol érmes ki dūnya istegen

Seyr oldur şaşnı tenha istegen

Köp yemekdin sīr kılsa sīr ser

Ol kiřidür gūyiyā ...cū'u'l-bařer

Nes fermānıęa seyr etmek haram

Bu nařīřat yād alęıl ve's-selam

1060 Éy birader 'āķl bolsa seyr kıl

Uşbu 'ālemdın ümidiñ kışır kıl

Pür-řorā 'ömr evi seyriñ seyr émes

Köp yemeklik birle řursaķ seyr émes

Seyr etib uşbu cihān bolmas temām

Ni'met ü 'ālemnı yeb bolmas temām

řālibā ötgürme 'ömrüñ bī-şaber

Bol mucerred seyr kıl řām u seşer

Men niçün éyley köñülni şadlar

Çaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Der Beyan-ı Âdem-şinas⁷³⁶lîğ

[39a]

1065 Halknıñ hâlin bil éy âdem-şinās
Bu kaçardur bî-gümān kılğıl kıyās

Ba'zılarınñ köñlidür genci girān

Ba'zılarınñ köñlidür renci girān

Ba'zılarınñ köñlidür perrende dék

Ba'zılarınñ köñlidür çerrende dék

Ba'zılarınñ köñlidür esb⁷³⁷-i revān

Ba'zılarınñ köñlidür kāsib devān⁷³⁸

Ba'zılarınñ köñlidür kaçır-ı cemil

Ba'zılarınñ köñlidür güya ağıl

1070 Ba'zılarınñ köñlidür gülşen gibi

Ba'zılarınñ köñlidür gülhan gibi

Ba'zılarınñ köñlidür virane dék

Ba'zılarınñ köñlidür pür-dāne dék

Ba'zılarınñ köñli hoş-būylık bolur

Ba'zılarınñ köñli bed-būylık bolur

Ba'zılarınñ köñli celā üstün celā

Ba'zılarınñ köñli қара üstün қара

Ba'zılarınñ köñlidür aқған su dék

Ba'zılarınñ köñlidür turған su dék

1075 Ba'zılarınñ köñli şād kündüzki dék

---

⁷³⁶ (<F.+A.) insanbilir

⁷³⁷ (<F.) at

⁷³⁸ (<F.) koşan, hızlı yürüyen

Ba'zıların könlidür tün gece dék

Ba'zıların könlidür şāhib-cemāl

Ba'zıların könlidür māl u 'ayāl

Ba'zıların könlidür mey-hāne dék

Ba'zıların könlidür büt-hāne dék

[39b] Menfa'at kılmās ḥarām-ḥor t̄a'atı

Dem-be-dem lañnet yağar her s̄a'atı

Kim ki izler dā'imā rızq-ı ḥelāl

Güiyā ol istemişdür zu'l-celāl

1080 Sağlasa her kim ḥarāmdın ḫursaḫın

Bolğusıdur ol cehennemdin emīn

Rızqıña rızq-ı ḥelāldın isteseñ

Ḳuvvetide zu'l-celālını isteseñ

Ṭālibā ötgürme 'ömrüñ bī-ḥaber

Tün ü kün kılgıl 'ibādet şām u seḥer

Men niçün éyley köñülñi şadlar

Ḳaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Mef'ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Bu Faşlda Yaḫşi ve Yaman İşlerdin Perhiz Ḳılmaḫni Éytür

Gel éy ğafil özüñni iḫziyāb kıl

Ki kılgan ḥayr şerriñni ḥesāb kıl

1085 Eger ḥayrıñ tolatur bolma ḥoş-ḥāl

Eger şerriñ tol kıl tövbe der-ḥāl

Güne ger zerre bolsa bış u ya kem

Ki 'işyān ... bolğay sende muḫkem

Niçe yıl kılsa her kim ma'şiyetni
Maḥāl olğay ki üzmeqlik dıraḥtñi

Eger bolsa kişide yaḥşı kirdār
Ki bolğay ol kişige tañri ğam-ḥVār

Eger ğāfil bu gün kııl tövbe muḥkem
Bolursın rz-ı maḥşer şād u ḥurrem

1090 Bugün kııl tövbe muḥkem bolma bāḳi
Be-nāgeh yetkürür ber-cām sāḳi

Ḳutulmas hīç kim cām u eceldin
Ki mundağ kııldı ol rüz-ı ezeldin

[40a] Ecelniñ vehmidin her kim serāser
Ecelğa hem gidā u şeh beraber

Tirilikde kıılıñlar tövbe çendān
Boluñlar kör içide şād u ḥandān

Güneh ger zerre bolsa ādem urtar
Ki ot ger zerre bolsa 'ālem urtar

1095 Kişige bolsa nā-ğāh tövbe tufīk
Aniñ urni bolur cennetğa taḥḳīḳ

Yaman işlerğa her kim tövbe kıılmas
Ḳaçıb herġiz cennemdin ḳutulmas

Bar durur her kısım işniñ ḥīlesi
Her günehniñ ḥīlesidür tövbesi

Tövbe kılgan mişl-i key kılgan bolur
Tövbe bozğan key kılib ... bolur

Her kişige kılsa za'fi öksükey
Kim ki kılsa tövbe cürmi öksükey

1100 Tövbe yolıǵa kişi germeş kaçıb
Germekey tañrı aña kılmes naşıb

Tövbeniñ utide cān kılǵıl nişār
Bolmaǵay sen iki ‘ālem şerm-sār

Cām eger kir bolsa şabūn def‘ éter
Ma‘şiyet köp bolsa tövbe def‘ éter

Tövbeside tursa muhkem her kişi
Yaşşıǵa bolǵay be-dil kılǵan işi

Tövbedür muhkem şavāb üstün şavāb
Tövbesi yalǵan ‘azāb üzre ‘azāb

1105 Her kişi kim tövbesiz ĩmānı yok
Her kişi kim şıdqsız ĩmānı yok⁷³⁹

Ṭālibā ötgürme ‘ömrüñ bī-ħaber
Tövbe kıl ‘işyānǵa her şām u seher

[40b] Fāsıķa ‘ömr ötti ġāfillik bile
...dür körgā dūnyālık bile

Men niçün éyley köñülni şadlar
Ḳaysı bir ġamdın kılāy feryādlar

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

Der Beyan-ı Fazilet-i Yaşşı Niyyetni Éytürler

Yaşşı niyyet niyyeti tā‘at durur
Başşıǵa rahmet uşol sâ‘at yaǵur

1110 Yaşşı niyyet birle bolǵıl éy oǵul

⁷³⁹ Her kişi kim şıdqsız ihsānı yok

Bu naşihat yād al kılgay kabül

Yaşırakdur her ‘ameldin niyyeti
Yaşşı niyetlik yeter köp ‘ömrni

Her kişi kim pāk būstān içredür
Ol kişi dā’im ‘ibādet içredür

Her kişi her günde kılsa gısl pīr
İki ‘ālem halk ara bolgay emīr

Her kişi dā’im taharet içredür
Ol kişi dā’im ibādet içredür

1115 Alsa her ...

Dīni imānı anıñ bolmas nubūt

Yaşşı bolsa her kişiniñ niyyeti
Başığa tüşmes yamanniñ niyyeti

Her kişi üç günde algay tınaxın
Ol kişiğa bolgay imānı yaqın

Ger vuzū üstün vuzū kılsa kişi
Nūr üstün nūrluğ bolgay işi

Her kişi dā’im taharetlik bolur⁷⁴⁰
İki ‘ālem içre ol hürmet körür

1120 Her kişi bolsa taharetlik devām
‘Ākıbet bolgay şehīd éy hāş u ‘ām

[41a] Kişi ni‘met körüb kılgay kanaā‘at
Kişi dervīş tapıb kılgay şehāvet

Kişi imān tapıb kılgay halavet

⁷⁴⁰ Her kişi dāim taharetlik durur

Ki andın tañrıǵa ‘bādet

Qıldı ‘ālemni ħudā insān üçün

Berdi dūnyanı ħudā insān üçün

Ba‘zılarınñ ‘ilm köp ĩmānı yoq

Ba‘zılarınñ malı köp ĩħsānı yoq

1125 Anlaǵıl her ikisi güm-rāhdur

Ni üçün şeytān aña hem-rāhdur

Ba‘zılarınñ reh-numā raħmān durur

Ba‘zılarınñ reh-numā şeytān durur

Kim ‘ibādet qılsa ol raħmān qulı

Kim ki ‘ișyān qılsa ol şeytān qulı

‘İlm köp şeytān bihiștge germegey

Ĥayrı köp ħātem bihiște germegey

Secde qılmak ‘āri ileb qıldı terk

Ṭavq la‘net gerdināǵa saldı merg

1130 Secde ki ol baş kim qāil émes

Tañrı dīdārıǵa ol vāșıl émes

Bī-namāz iki cihānda ħvārdur

Bī-namāz ħalqđın ħudā bīzārdur

Qoymaǵıl zinhar beș vaqtlik nemāz

Kindin bisyār qıl sūz u güdāz

Sen namaz etmekge qılǵıl iztırāb

Qılǵasın vehmide közlerni pür-āb

Her namaz mü`minǵa mi‘racdur biliñ

Her namāznıñ tetībin añlab qılıñ

1135 Hüş bile bolğıl namazda éy oğul
Ta murād u maqşadın bolğay kabül

[41b] Se namazında ferāmūş olmağıl
Hem yine köñlüñni hāmūş kılmağıl

Sen namāzıñda melālet kılmağıl
Mā-sivā`llāhdın kıra`at kılmağıl

Yek-dil u yek-rū bolub kılğıl namaz
Tün ü kün u şubhu şām u kış u yaz

Sen namāzı`ğa eger kılsañ kıyām
Kıl cihān sevdasını ol dem harām

1140 Kılısalar her kim namazda ihtiyāt
Bolmağay tañrı te`ālāğa o yat

Sen namāzıñda eger kılsan rukū`
'Acz u taqşır u huşū` kıl her huşū`

Sen namāzıñda eger kılsan sucūd
Tañrınıñ dergāhıda mağv it hamūd

Nemāzı`āmi tesbīh ü süc`ddur
Namazı hāşlar mağv-I vücūdur

Ġāfilā`ömr ötti dā`im bī-haber
Mağv kıl mestlikni sen şām u seher

1145 Men niçün éyley köñülñi şadlar
Kaysı bir gamdın kılray feryādlar

Mef`ül / Mefâil / Mefâil / Feûlün

Bu Faşlda Hāşiyet-i Şubhni Éytürler

Her kişi kırk şubhda bīdārdur

Ol kiři ādem ara hūş-yārdur

‘İlm hikmetdin aña zāhir durur
Ādemiler içre ol tāhir durur

Dīn -i islāmni hemīşe tuzgey ol
Uşbu ‘ālemdin ümidin üzgey ol

[42a] İhtiyār etgey özige küşeni

Köñliğa yer bolğa ĩmān rüşeni

1150 Köñlide ĩmānı hergiz köçmegey

Hem yine yangan çerāğı uçmegey

Bād-i rahmet şulh ara a‘yān érür

Bāğ ara her günçeler hāndān érür

Bolmağıl her şubhda ğaflet bile

Bolmağıl sen mübtelā la‘net bile

Bağlıyor her şubhde rahmet hūdā

Açlur kökniñ kapunı şubhde

Hāğ-ţaleb her şubh-dem bīdārdur

Müjde maşşerde aña dīdārdur

1155 Ki ki evvel baş köterse her tūni

Hem kötergey ol kişi maşşer günü

Éy oğul şoşbwt bolma ğafleti

Kim ki bolsa ğafleti ol la‘neti

Éy oğul bīdārlıknı istegil

Hem ta‘āmnı her kaçan azrak yegil

Şubh-demde feyz-i hāknı kıl ţaleb

Yatmağıl dīvār dék éy bīdedeb

Her kişi bīdār émes hayvān durur
Kılğan her fi'li anıñ 'iřyān durur

1160 'Abdu'r-raħman kim durur bil éy oğul
Kılsa aħmed emrini bolma melül

Bed-terīn ādem durur tenhā yegen
Bih-terīn ādem durur hem-rāh yegen

Nefsniñ ziddide iş kıl haķ-ıaleb
Berdi bu pendı ustādın sebek

Her kişi her řubħde feryād éter
Ol kılını tañrısı āzād éter

[42b] Ğāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Āh birle nāle kıl řām u deħer

1165 Men niçün éyley köñülni řādlar
Kaysı bir ğamdın kılray feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyā[n-ı] Rāzı Şüdin-i Ervāħlarını Éytürler

Ger kişi ħalk içre ħār u zārdur
Bī-ğümān ervāħlar bīzārdur

Her kişi miħnetge bolsa mübtelā
Pāk ervāħlarğa köp kılğay du'ā

Her kişi ni ğuldese ervāħ-i pāk
Bolmağay 'ömrde herğiz derd-nāk

Tüşse iş müşkil kiřiniñ başığa
'Arz ayğaylar barıb köz yaşığa ervāħğa

1170 Rūħlarını kiři dā'im kılsa yād

Bolğay her müşkilleri andın güşād

Köriniñ başide kıl çendān du‘ā

Hācetiñni şol zamān bergey ħudā

Nūr muħammed ol kişidür éy oğul

Qılsa aħmed emrini bolmay melül

Qorqusıda fikr kıl bir sā‘atı

Başıña yağqay ħudānın raħmeti

Bolma ġāfil bu cihān mātem-serā

Bolmağay ġāfil cehennemdin cüdā

1175 Terk-i dünyā āħiri maħrem bolur

Hırş-i dünyā āħiri maħrūm qalur

Fikr kılğıl kör dağı aħvālığa

Şükr kıl bir dem teriklik ħalığa

Müşkiliñ āsān bolur éy ādemi

Nāle u zāri yilim kıl her demi

[43a] Dünyāda bil ‘ömr bir sā‘at durur

Her kişi ‘āqıl durur tã‘at qılur

Ber berge birāder ehl-i mü‘min

Bolurlar bu sebebdin ehl-i eyemen

1180 ‘Āmiler ... mü‘minler ħayāt

‘Āmiler bir şürdur mü‘minler nebāt

Kişi dünyānı dōst tutsa be yek-bār

Bolurlar ili ‘ālemde güneh-kār

Terk-i dünyālık ‘ibādetniñ başı

Hırş-i dünyālık kesāfetniñ başı

Bu cihānniñ ‘izzetidür mālde
Ol cihānniñ ‘izzeti a‘mālde

Bu cihānda her kişi dihkān turur
Hālīga tuşluğ uruğ saçkan durur

1185 Her ‘āmel tuhmımı saçkay her kişi
Āhiretde urğay ol saökan kişi

Pādşāhlarda hazīne bardur
Ol hazīnede defīne bardur

Evliyālar köñli hağ hazinesi
Etqiyālar köñli dünyā fitnessi

Genc raħmetdin eger kılsañ ümīd
Kılmağıl köñliñ evin çirkin pelīd

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Pāk kıl köñliñ evin her şām u deher

1190 Men niçün éyley köñülni şadlar
Kaysı bir ġamdın kılay feryādlar

Feilātün / Feilātün / Feilātün / Feilün

Bu Faşlda Rāh u Hem-rāhni Éytürler

[43b] Ġāfila bil imdi ĩmān ma‘nisi
Kim ki bilmes ħalknıñ şermendesı
Ma‘ni-i ĩmān budur bil éy oğul
Cān u köñliñ birle kılgay sen kabül
Yok ħudā maħlūğğa illa tañrısı
Ol muhammed bendesi hem elçisi
Zāhir ü bañın ħudābi bir demek

Māl u ferzendidin yüz urumek

1195 Bolur yer kök ara çendān firişte
Turar hizmet üçün her bir bir işde

Gece kündüz bolurlar t̄a‘at içre
Kilür kökdin yer üzre s̄a‘at içre

Fitişterde bil nefsanıyet yoq
Ki bol cihetdin anda ma‘şiyet yoq

Bendege haq va‘de kıldı bī-hesāb
Hidye kıldı ol sebebden tört kitāb

Ol kitālar h̄vāş qurāndur biliñ
Ma‘nisini cehd ile añlab kılıñ

1200 Emr birle nehydür başdın ayağ
Kim ki kılsa bolmağay haqdın yırağ

Emrini kılgan kişi bergey hesāb
Nehyni kılgan kişi körgey ‘azāb

Añlağıl kim enbīyā ma‘şūmdur
Dūzağ u cennet aña ma‘lūmdur

Enbīyālarğa hesāb bar yoq ‘azāb
Enbīyāğa kıldı ha haqdın bu hitāb

Bilgil imdi bardur yavmu‘l-āğır
Köridin qoyğay sağır u hem kebīr

1205 Ba‘zılarınñ rengi rüy surh u zer
Ba‘zılarınñ şureti çün hirs u har

[44a] Ba‘zılarınñ yüzleri hurşīd u mäh
Ba‘zılarınñ yüzleri dīv-i siyāh

Ba'zılar merkeb-süvār ötgey o kün
Ba'zılar yürgey bayaq ol h̄vār u zār

Ba'zıların közleri nūru'l-ķamer
Ba'zılar bolğay şol kün kör ü ker

Ba'zılar ba'zığa ķalğay çıırmaşıb
Ba'zılar mūr u meleķ dék mñkaşıb

1210 Ādem érseñ ķıl bu sözni fehmler
'Āql bolsa bu işķa vehmler

Bolmağıl herğiz bu işte bī-'ilāc
Pādşāhğa ķıl iseñ bergil ħarāc

Tün ü kün emriğa ķılğıl cān fedā
Salmağay hem cāhğa şāyed ħudā

Ĝam mişālı gūyiyā yeldā tūni
Bolsa ĝam hem kimde tündür her kūni

Miñ belālardın ĝamı bedter durur
Her ķişide bolsa ĝam ebter durur

1215 Hīç ki 'ālemde yoķ ĝamdın amān
H̄vāh gidā bolsun dil h̄vāh şāh-ı cihān

Yoķturur ĝamniñ devāsı éy ķıyaş
Yoķturur 'ālemde ĝamsiz hīç bāş

Ĝāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ķaber
Ķıl 'ibādet tün ü kün şām u deķer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Ķaysı bir ĝamdın ķılay feryādlar

[44b]

Feilâtün / Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün

Bu Faşlda Bir Râh-berni Tapmağni Éytürler

Bolmağıl 'ālemde herg̃iz p̃rsiz

Tapyan kıl hizmetini t̃iz u t̃iz

1220 Yolcısız yol barma nādān oğul

Uşbu sözni yād al kılğıl kabül

Ger kişi hem-rāhsız yolğa girer

Yol ara çend cefālarını görer

Yolcısız maqşadge yetmes h̃iç kim

Bolsa körmes yolda hem-rāh fevķ hem

E' r-refīķ şemü' t-tariķni yād kıl

Yol ara hem-rāh könlün şād kıl

İstese haķ yolıda hem-rāhlıķ

Bolmağay iki cihān güm-rāhlıķ

1225 Éy oğul tapsañ eger p̃ri hudāy

Şıdķ kıl könlünde hem algıl du'ā

Tabğıl ol parsālıķ éy oğul

Bendelik andın kin kılsañ kabül

Persālıķlar hudānıñ nāyibi

Persālıķ zāhiri ol gāyibi

Her haţar kilse himāyet éylegey

Tañrığa eyit 'ināyet éylegey

Çāre yoķtur uşbu tedbirdin bölek

P̃r u sālıķni taleb kıl éy 'amek

1230 P̃rsiz kılğan 'ibādet h̃içdür

Belki 'iřyān bile piçā-pīçdür

Pīrsizler her zamān armandedür

Pīrsiz maḥşer ara ḥayrandadur

Pīrsizler tıfldur éy ḥaşş u 'ām

Tıflnıñ kılğan işi barça ḥām

[45a] Tıflnıñ yoqtur işde manfa'āt

Bolmağay hergīz ḥuşūlı 'āķıbet

Öz başıça kılsa mu hem bendedür

'Āķıbet pīr eldide şermendedür

1235 Hīç kim öz başıça bolmas kişi

Pīrsiz her [ber-] bāddür kılğan işi

Pīrler gūyā yesāvullar durur

Bed-gümānlıglarni her dem kaytarur

Yol yesāvullarğa evvel āşınā

Ol kılur andın melekge āşınā

Her kişide bolsa ger mā u meni

Ķoğlağay dergāhidin her dem anı

Tuḥfesiz kim barsa şehnıñ kaşığa

Yegey ol sā'at edeb cub başığa

1240 Kermegeyler hīç kim öz eldiçe

Pīrğa pervāne bol cān barıça

Hem işenme tuḥfeğa éy bī-edeb

Bes işeñseñ pādşāh kılğay gāzeb

'Āciz u bī-çārelikni pīşe kıl

Ķahrini luḥfni endīşe kıl

Şāmğa ma‘lūm kıllur ‘arzıñni pīr
Pīrğa bolsañ kabūl kılgay emīr

Pīr edide kılgıl cān fedā
Hāk-pāyıdın anı kıll tutiyā

1245 Evvelā kılgıl özüñni imtahān

Ta ki andın kıll birüni imtahān

Qılmağıl zinhār ... imtahān

Kim ki kılsa imtahān bolmas amān

Pīrler kılsa gāzeb hoş-hāl bol

Yetkürur maqşadge şol sâ‘atda ol

[45b] Qılmağay sen pīr işığa i‘tirāz

Qılmağay sen pīrdin hergiz [i]‘tirāz

Ger mūrīd pīrni kılsa imtahān

Yetmegey maqşadge hergiz cāvdān

1250 Pīrniñ luḡfi ḡudāniñ luḡfidur

Pīrniñ qahrı ḡudāniñ qahrıdur

Pīrniñ emri ḡudāniñ emridür

Pīrniñ mihri ḡudāniñ mihridür

Qılmağıl pīrniñni hergiz nā-rızā

Nā-rızā kılsañ eger yetgey qazā

Pīrniñ eldide bolğıl merd-vār

Tiz kıll emriğa cāniñni nişār

Gāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḡaber

Pīrni kılgıl ḡaleb şām u deḡer

1255 Men niçün éyley köñülñi şādlar

Qaysı bir gāmdın kıllay feryādlar

Bu Faşlda Cemi'etdin Hâli Bolub Hâğa Yağın Bolmağni Éytürler

Isteme cem'iet éy tãlib oğul
Cem'din bolğay köñül çendân melül

Cem'iet uşbu yol içre yerdedür
Kim ki cem'iet-talebdür murdedür

Bağla muhkem belge himmetdin kemer
Cem'iet bir yoldur tenhâ kıl sefer

Hânumân terk éylegil bolğıl amân
Kim ki tenhâ yürse ol yürgey revân

1260 Yolğa ger tenhâ bolub éy tãlibâ
Bolğay ol sâ'atda peydâ reh-numâ
Cem'iet terk éyle tenhâ yolğa ger
Añlağıl bu sözni éy cem'-i keşir

[46a] Cem'iyyet tãlibni ser-gerdân⁷⁴¹ kılur

Kim ki tenhâ bolsa hağ merdân bolu

Cem'iyyet terk éyle hem hãmüş bol
Hüşni terk éylegil bî-hüş bol

Cem'iyyet din tafrağa peydâ bolur
Ehl-i tafriğ birle har peydâ bolu

1265 Hağ içün sen cem'iyyet terk éylegil
Her ne nefsiñ tutsa dōst pest éylegil

Sūd kılmas her kişiğa cem'iyyet
Cem'iyyetde yoğtur hergiz manfa'ât

---

⁷⁴¹ (<F.) perişan

Ƙıl tevekkül yolğa ger tenhâ bolub
Tîz tîz yür havfıdın âgâh bolub

Cem'ıyyet bolğay saña zencîr-i pâ
Cem'ıyyet terk éyle bolğıl şâh-râh

Yetmegey maqşadge cem'ıyyet bilen
Yok işi merdâneniñ şoĥbet bilen

1270 Éy oğul bu yolğa ger muĥkem bolub
Barça has ĥaşâklardın kem bolub

Şükr kılgıl tañrınıñ ĥesbânığa
Cân fedâ kılgıl anıñ fermânığa

Ĥaĥ-talebge cem'ıyyet bolğay ĥecâb
Cem'ıyyet terk éylegen körmes 'azâb

Şoĥbet-i nâ-cinsdin kılgıl ictinâb
Bolmağay rûĥuñ uşol sâ'at turâb

Cem'ı kılma mâ-sivây köñlün ara
Bamağay sen ser-nigün taĥte's-serây

1275 Añlatıb ... bu sözni firğağa
Mâ-sivâ'llâhdın ĥalur tafriğağa

Ehl-i tafriĥ bolmağay hergîz emîn
Ƙıldı fermân bizge ĥayru'l-mürselîn

[46b] Mâl u ferzend hem bu yolda cem'ıyyet

İki 'âlem kıлмаğaylar manfa'ât

Şoĥbet-i nâ-cins 'azâb üstün 'azâb
Ehl-i tâlib köñlini kılgay ĥarâb

Bolsa ger her ne cihân esbâbidin
Cem'ıyyetdür ĥaĥğa ol bolmas yaĥîn

1280 Könlide ne tutsa cem'iyet turur
Tün ü kün öz cānıǵa külfet durur

Manfa'āt yoǵtur cinūn sevdāsıdın
Bolhavesǵa sūd yoǵ da'vāsıdın

Cem'iyet terk éyle bol 'īsī şıfat
Manfa'āt terk éyler bol mūsā şıfat

Cem'iyet terk éyledi 'isī devām
Taptı törtünci felek üzre maǵām

Otni aldı aǵzıǵa mūsā revān
Boldı fir'avn şerridin taptı amān

1285 Cem' kılsañ dünyānıñ esbābıdın
Ǵalgasın nevmīd hudā ihsānıdın

Bir drem cem' etse esbāb-ı cihān
Bolmaǵay herǵız cehennemdin amān

Bu cihān esbābını tārāc kıl
Cem'iyet özni pat iħrāc kıl

Ǵāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Belki ol her tün ü kün şām u deħer

Men niçün éyley köñülni şādılar
Ǵaysı bir ğamdın kılāy feryādılar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Aħvālı Şeyħni Éytürler

1290 Her kişi kim şeyhlik da'vi kılur
Şeyħ émestür bihūde ğavǵa kılur

[47a] Şeyħ oldur kılmaǵay dünyā ümīd

Şeyh eger kılsa ümīd bolğay pelīd

Şeyh kim bisyār dünyā-dārdür

Bī-gümān bilgil anı murdārdur

Şeyh eger dünyā üçün kılsa du‘ā

Şeyh-i şādık érmes ol şeyh-i du‘ā

Şeyh-i dünyā-dārniñ ihsānı yok

‘Ākıbet ol şeyhniñ ĩmānı yok

1295 Şeyh eger dünyāğa bolsa mübtelā

Bī-gümān ol şeyhdin ĩmān cüdā

Şeyh eger dünyāğa kılsa cān pedā

Bolmağay hergīz cehennemdin cüdā

Şeyh eger dünyāğa kılsa ançi meyl

Korkusi dūzahka ol dūzahka dil

Şeyh eger kıysa tama‘dın bir qadem

Hak aña la‘net ibergey dem-be-dem

Şeyh eger kılsa tama‘dun bir du‘ā

Başığa la‘netni yağdurğay hudā

1300 Şeyh eger ferzend mālın yād éter

Şol zamān yer yutqalı feryād éter

Şeyh eger zīnetni kılsa ihtiyār

Bolğusıdur iki ‘ālem h‘ār u zār

Şeyh eger dünyā bile hem-rāhdur

Hīç şek yoktur ki ol güm-rāhdur

Şeyh bolğay şar‘ide sābit qadem

Urmağay men şeyh dit halk içre dem

Şeyh bolğay m̄a-sivā' llāhdın yırak
Bolsa ger bu kısmda ol şeyh tāk

1305 Sözlese her şeyh m̄ala ya'ni din
Bolğay ol s̄a'atde tersā gebrdin

[47b] Şeyh-i 'ālī terbiyet kılğay vücūd
Şeyh-i 'ālim tün ü kün kılğay sücūd

Şeyh-i 'āmi elkidiniñlik 'aşā
Şeyh-i 'ālim köñlide şıdķ u şafā

Éy birāder şeyhlik kılmaķ heves
Şeyhlik müşkil durur āsān émes

Şeyh eger 'āmidür kılmañ i'tikād
Uşbu kısmı şeyhdin kıl hayr bād

1310 Her kişini mekr ile kılğay murīd
Közlemes iş āhirin çirkin pelīd

Ger merlikğa kişidin alsa dest
Dīn 'aşāsın şol zamān bolğay şikest

Şeyh oldur tutmağay dünyānı dōst
Çorkuban haķdın kalur usthānı pūst

Şeyhler hālī budur éy haş u 'ām
Bu naşīhat yād algıl ve's-selām

Ġāfilā 'ōmr ötti dā'im bī-haber
Şeyhlik darast bol şām u deher

1315 Men niçün éyley köñülñi şādlar
Kaysı bir ġamdın kılay feryādlar

Bu Faslda Ҳақ-талебliklerni éytürler

Ҳақ-талебlik éy oғul āsān émes

Ҳақ-талеб érmes kişi insān émes

Éy oғul қил mā-sivā' llāhdın güzer

Şol zamān tañrım saña қилғай назар

Éy oғul bu yolğa ger himmet bilen

Hem tevāzü' hem edeb ğayret bilen

Éy oғul gergil bu yolğa bī-gümān

Şīr u ejderha seri bolğil revān

[48a] 1320 Éy oғul қилғил tevekkül tañrığa

Cān nişār it her ne қилған emriğa

Éy oғul merdāne bolğil yolğa ger

Ĝam yeme ni қилғай ejderha u şīr

Éy oғul ğayretni қил merdāne-vār

Hem yine himmetni қил merdāne-vār

Éy oғul қил i' tikādīñni dūrüst

Қилмаğил himmetni sen bu yerde süst

Ka'be bir amma yolu bisyārdur

Ka'beni tapmaқğa her kin zārdur

1325 Ka'beğa her kim barur bihūdedür

Ka'be-i maқşudda ol ma'būddur

Éy oғul oғul cān bolsasın pūr-cūş қил

Mestlikni maħvi ile mey-nūş қил

Éy oғul köñlüñğa evini қил ferāş

Tün ü күn siniñni қилғай sen tırāş

ılmağıl herđız kişilerni ased
İsteme herđız kişilerdin meded

Tız bol yolđa ‘ömr ötmesde rak
ıl alāř özni ecel yetmesde rak

1330 ıl köñulni mā-sivā’ llāhdın sevā
Bolsa ger miñ cān bu yolđa ıl fedā

Éy oğul yebku keşiren yād ıl
Giryeni řām u seher bünyād ıl

Girye pinhān éyle ılmış müşterek
Girye pinhān bolsa bolđay oş-terek

Ger kişi ger tün ü kün bīdārdür
Rüz-1 maşser ecresi dīdārdür

İsteseñ cennetni ıl dünyāni terk
İsteseñ dīdār ıl ma’vāni terk

[48b] 1335 Éy oğul ıl bu naşihatni abül
Bolmağıl bu yol ara herđız melül

Ger arābāt içre bol āřufte āl
Tabusıdur mākřadıñ andın kemāl

Bol arābāt içre dā’im éy oğul
Cehd ile patraq ‘imāretdin utül

İsteseñ ğamdın utulmađ éy selīm
Tün ü kün vīrānelerde bol muīm

Ĝāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-aber
Tün ü kün vīrāne bol řām u deher

1340 Men niçün éyley köñülni řādılar
aysı bir ğamdın ılay feryādılar

Der Beyân-ı Ahvâl-ı Şüfîler

İmdi éytey şüfîlernin resmini

‘Ămilerniñ hâşlarniñ vaşfını

Şüfî ger ‘ămi érür ‘ayyârdur

Mâl cem ‘éylerge ol tayyârdur

Şüfî ger ‘ămidur ol ğavġa kıılır

Her işiñde özini rüsvâ kıılır

‘Ămi şüfî tün ü kün feryâd éter

Bir direm kem barsa köñlin şâd éter

1345 Her kişi şüfî dise a‘yân kıılır

Ĥarc urub aldıda ol afgân kıılır

Bir diremġa bolġay ol ferdâne-vâr

Şüfîler bezmide yok ol nâ-bikâr

Şüfî ‘ămi şüretini oĥşatur

Dâm titredir ile ilni yumşatur

Şüfî bolġay şar‘ide ġăbit-ġadem

Ĥuymaġay dünyâ üçün herġiz ġadem

[49a] Şüfî ‘ămi şar‘iġa germes ġaçıp

Ĥaġ te‘ălâ rahmeti bolmas naşîb

1350 Şüfî ... bolsa bu ‘ălem ara

Kim bolur mundaġ şüfî âdem ara

Şüfî bolġay şar‘i içre şâf-ı şâf

Ĥılmaġay herġiz şari‘atge ĥilâf

Ger şüfî ġoysa ġama‘dın bir ġadem

Bolġusı ol şüfîler itdin mu kem

Şūfī ger dōst tutsa bir şāf émes
Şūfīlerge uşbu iş inşāf émes

Şūfī özdin özgelerni körse pest
Dīn ‘aşāsı şol zamān bolğay şikest

1355 ‘Āmi şūfī şūfīlikde yolıda kec
Dām u mekri ħīledin kılğay sa fec

Şūfī bolsa ‘ilmsiz hem kılma şıdķ
İlmsiz şūfī kılur ‘işyān u fisk

Şūfī ħāş u tumağay dünyāyı dōst
Qorquban ħağdın qalur üsthānı pūst

Kim ki men şūfī dise ol ħāmdur
Bilgesen kim ħāş émes ol gāmdur

Añlağıl her şūfī dünyā-dārdur
Şūfī érmes bilge ol murdārdur

1360 Māl u ferzendini ol körgey beqā
Kōñey maşşer günü hergiz liqā

Hem digey uşbu cihān kılğay vefā
Kōñlid(e) yoķtur anıñ şıdķ u şafā

‘İlmsiz şūfī kılur ‘işyān-ı seht
Şūfī érmes belki ol deccāl-ı vaķt

Şūfī bolğay mā-sivā’llādın yıraķ
Maşv kılrsa mestlığın ol şūfī taķ

[49b] Gāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Şūfīlğda şāf bol şām u deħer

1365 Men niçün éyley kōñülñi şādlar
Qaysı bir gāmdın kılray feryādlar

Der Beyân-ı Nefs-i Bedeni Éytürler

Nefsğa köp berme lezzetlik tâ'âm
Hem köñül bolğay qara hem ihtilām

Nefs bir dīvdür aña köñlüñ vağan
Berme nefsiñ yağ şurba birle qand

Nefs bir itdür ki semrütme anı
Ol semez bolsa elib urğay seni

Nes bir ulāğdur ki pür-qaṭā
Ger ulāğ bolsa semez qılğay cefā

1370 Nefs bir itdür ki azraq bir ta'âm
Semrüse ol it tutar tün ü kün devām

It semez bolsa añesini tutar
It uruq bolsa eşek tobda yatar

Ger kan u çıқан kişini tutmasun
Nefs hem yaḥşı işiñni tuymasun

Nefs bir oştur durur yaş u qarı
Semruse çıkar qatardın taşqarı

Semrüse her cān u her cāyi bolur
... her yan rüsvāy bolur

1375 Uşbu sözğa éy oğul salğıl kulak
Yolğa germasın b... kulak

Nefsdin bolmaq ḥalāş āsān émes
Nefsdin bolmay ḥalāş insān émes

[50a] Sāyesidin her kişi bolmas cüdā
Nefs eger mundağ penāh bergey ḥudā

Her kişi kim nefsdin éymen émes
Bī-gümān bilgil anı miskīn émes

Mestlik maıv etmese dil-rīř émes
Nefsniterk étmese dervīř émes

1380 Kılmağıl bu yolda nefsiñni refīk
Bolma hergīz nefs birle müttefīk

Tün ü kün nefsiñ bile kılđıl uruř
Rāst kıl esbāb-i ceng andın turuş

Kilse ğalib nefsga falvān-i ‘āřk
Nefs ger ğalib salur zindān-i fişk

Uşbu cengge kılđıl evvel özni pāk
Pāk bolğan nefsnı kılğay helāk

Zāhir ü bātin niyyetni yaıştı tuz
Bu cihān sevdāsıdın köñlüñni üz

1385 Hem yine kılđıl riyāzet ihtiyār
Bī-gümān ol nefs bolğay h̄vār u zār

Nefsnıñ zıdıde kılđıl işni tīz
İki ‘ālem içre bolğay sen ‘āzīz

Éy oğul nefsiñga merkeb bolmağıl
Belki tenhā bol mürekkeb bolmağıl

Nefs bir mekkār u ‘āyyārdur
Dām u mekr u hīlesi bisyārdur

Dām u mekr u hīlesidin kıl hazer
Kılmağıl hergīz bu ‘ālemge nazār

1390 Her neme kim nefsga mayīl bolur
Kılrsa her kim şol zamān cāhīl bolur

Nefsniñ emrini ılma y arib⁷⁴²
Bolası tañrı tela arib

[50b] Her neme kim bar bu alem zineti
Kim ki myil bolsa bolay lañneti

Bardur bisyr dm u dneler
Boldılar andın yıra merdneler

diler mmet ki tacu'l-enbia
Ceng-i aer ceng-i ekber didiya

1395 Ceng-i aer ceng-i kfir ylegen
r budur nefsi bile ceng ylegen

ef tuzub butni uatana hb
Belki andın nefsi sindurse hb

Nefsi atlı ylesen bıluñ melek
Nefsi atlı ylesen urnuñ felek

Pirniñ emria bolıl ustvr
Ta ki andın nefsi ile bolıl dr

ılma z aldiñca nefsiñ birle ceng
Bolmaay sen heriz anıñ birle teng

1400 Isteseñ nefsiñni ılma hr u zr
Tn  kn alını ılıl itiyr

Nefsiñni zindna salma isteseñ
Salanıñdur cerb u irn bermeseñ⁷⁴³

l erseñ nefsi ılıl zebn
l erseñ terk ıl dni cnn

⁷⁴² (<A.) garip, gurbette bulunan

⁷⁴³ Terk ıl dnini ta bolıl cnn

ılsañ her iş nefsiñ zıddıda bol
Nefsi her tün ü kün yüz katlı ıl

a-taleb bolsa ne iş ılma kerek
Nefsiñ zıddıda iş ılma kerek

1405 Hıahlasañ nefsiñ ılmalık esır
Isteme halk ıre bolmalık emır

[51a] Bolsa tılib ıre kim her tende hıy
'Akniñ buyıdın ol alma bed u bıy

a-taleb bolmas ki her peşmine-pış
Bolsa dı'im jindesidin kınıli hoş

ılsa avızın bir ü birdin bülend
Boynıga otdın ılur zecır ü bend

Hıahlansañ nefsinıni dı'im bolsa bend
Berme gışt ya şırba birle ya ki and

1410 Gıfilı 'ımr ıtti dı'im bı-aber
Nefsiniñ zıddıda bol şım u deher

Men niçün eyley kınılını şadlar
aysı bir gamdın ılay feryadlar

Mefailün / Mefailün / Mefailün / Mefailün

Der Beyan-ı Hacılarıñ Beyan

Hacılar vaşfige sal imdi ulak
ılmaıl hergiz ulağıñdın yırak

Hacılar bardur tarikat ıre ta
Ol bayak bargay minib yanmas ulak

Hacılar hac etmegin pinhın ılur

Özini cennet ara mihmān kıılır

1415 Hācıla(r) haccini kıılsa āşikār

Bolğay ol maşşer günide h̄vār u zār

Hacı şühretdin alur nezr ü niyāz

Naql kıılsa ol hācı kıılmañ nemāz

Hācı ger bil kaçd düyā-dārdur

Bī-gümān andın hudā bīzārdur

Hācı bolğay mā-sivā'llādın yıraq

Bolsa dünyā-dār allāhdın yıraq

[51b] Hācı anşarı rivāyet kııldılar

Hācı şāfılargā raḥmet didiler

1420 Hāc tavāf etmek cihāndın kol yumak

Hāq rasūlnıñ emrīga kol bağlamak

Hāc tavāf etmekge ğayret éylegil

Hāc tavāf kılganda 'izzet éylegil

Hācge barsa cevr kolur dīvārını

Munda kilse cevr kölur ḥar gāvni

Hācni şühret éylegen hāc bī-şamer

Hācдин söñki günehdin bī-ḥaber

Éy birāder hāc tavāf etgil devām

Hācni pinhān éyleseñ bergey maḳām

1425 Bolmağıl dünyā mālīga ḥafurūş

Bu naşīḥat yād al bolğıl ḥamūş

Hācı-i dünyā-perest tapmas amān

Bihūde kılmış durur ol seyr-i cihān

Hācı kim hacdın 'iŝyān-ı saht⁷⁴⁴
Kılsa bolğay ol zamān deccāl-ı vaqt

Hācı ile'l-'ālā maña berdi sebāk
Bir dırem dōst tutsa tutmas dōst haq

Hac tavāf etmekni dā'im éylegil
Gece vü gündüz nāl-ı-i feryād kı

1430 Ğāfilā 'ömr ötti dā'im bī-haber
Yığlamak 'iŝyānğa hem şām u deher

Men niçün éyley köñülni şadlar
Kaysı bir gāmdın kılay feryādlar

Fâilât / Mef'ûlün / Fâilât / Mef'ûlün

Bu Faşlda Ta'alluq⁷⁴⁵dın Keçmekni Éytürler

[52a] Éyā ğāfil āhir-i 'ömrüñni kı yād
Bu dünyā terk kılgıl bolğıl āzād

Eger ādem iseñ merdāne-vār ol
Eger āşık iseñ pervāne-vār ol

Özüñge pīşe kı vīrānelikni
Ki sen endīşe kı hayrānelikni

1435 Kılmağıl halk içre şühret ihtiyār
'Ākıbet şühret kıılır elbete h'ār

Cihān sarığa kılmıs anda ülfet
Yeter āhir cāniñğa anda külfet

Cihānda her ne bardın ümīd üz

⁷⁴⁴ Hācı kim kindin 'iŝyān-ı saht

⁷⁴⁵ (<A.) dünyā ilgisi

Yoluñ bolğay seniñ andın kin tuz

Cihāndın keçmayın merdāne bolmas

Ƙınā‘at Ƙılma bu dur-dāne bolmas

Ta‘ālluƘ üzmeyin vaşıl bolalmas

Murādını kişi hāşıl Ƙılalmas

1440 Kişi cānānedin cānni ayar mu

Körüñ pervāneni ötdin yanar mu

Ta‘āllūƘ mu sevāyduz haƘdın özge

Ta‘āllūƘ terk Ƙılğıl haƘdın özge

Tün ü kün nefsgā Ƙılğıl zārāfat

Kesāfet ƘaƘ‘ Ƙılğıl bol leƘāfet

Kesāfet ol durur şeytānniñ emri

LeƘāfet ol durur rahmānniñ emri

Köñülni bermegil nefsiñge zinhār

Eger berseñ köñül bolğaysa murdār

1445 Ta‘āllūƘ ādemiğa köp hicābdur

Hicābıdın ‘azāb üstün ‘azābdur

Hudā bergey penāh uşbu hicābdın

YamanraƘdur hicāb barça ‘azābdın

[52b] Köñül levhin yuğıl her şubh u her şām

Özüñdin özgheni Ƙılğıl ser-encām

Köñülde Ƙalmağay fāsıd hayālāt

Ki andın Ƙıl maña luƘ u ‘ināyāt

Hayālı fāsıde hāşıl Ƙılur renc

Köñül ger pākdur hāşıl bolur genc

1450 Cihān pānige ger maḥrem bolursın
Cimāl-i tañrıdın maḥrūm ḳalursın

Eger terk éylese fāsıd ḥayālāt
Ḳılur tañrı saña andın ‘ināyāt

Éyā ğāfıl özüñdin bolma bī-hūş
Bu fānı dūnyānı ḳılğıl ferāmūş

Bolmağıl endek zamānı bī-ḥaber
Yetmegey herġız saña endék zarar

Oltur u ḳubyor özüñni fikr ḳıl
Şıdḳ-i iḥlāş ile ḥaḳni zıkr ḳıl

1455 Özni bilgen ḥaḳni bilgey éy oğul
Uşbu sözni yād al ḳılğıl ḳabūl

Tanusa her kim ki evvel özini
Tanugey andın kin tañrısını

Özini bilmes kişi bolmas kişi
Bolğusı ber-bād her ḳılğan işi

Her kişi kim özidin āġāhdur
Özini bilgen iki ‘ālem şāhıdur

Ḥaḳ-ṭaleb bolsañ özüñni yaḥşı bil
Cehd ile fermānı ḥaḳni yaḥşı ḳıl

1460 Ḥaḳ-ṭaleb bolsañ ne iş ḳılmaḳ kerek
Nefsniñ zıddıda iş ḳılmaḳ kerek

Ḥaḳ-ṭaleb bolsañ niyettuzmek kerek
Mā-sivā’ llādın köñül üzmek kerek

[53a] Ğāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Āh birle nāle ḳıl şām u deḥer

Men niçün éyley köñülni şadlar
Qaysı bir gamdın kılay feryadlar

Fâilât / Mef'ûlün / Fâilât / Mef'ûlün

Der Beyân-ı 'ilm Ğururni Éytürler

İşenme 'ilmğa éy ademizād
Kişi bolmas tilim 'ilmidin azād

1465 Kerekmes uşbu yolda 'ilm u dānīş

Eger tedbīr birle kılsañ her iş

Anıñ taqdīriğa tedbīr yoqtur

Anıñ her emriğa ta'hīr yoqtur

Her kişi kim 'ilmğa mağrūrdur

'Āqıbet köñli anıñ rencūrdur

'Āql u dānīşdin kişi kim şaddur

Qılsa ol tedbīr köp ol ber-bāddur

Éy birāder 'ilm uç türlük bolur

Püst 'ilm-i 'ilm dünyāni kiltürmek bolur

1470 Heme 'ilm u 'āmel bu yolda perde

Heme u dānīş u fehm u 'āql u murde

Kuş u 'ilm-i dünyāni harc etmek bolur

Meğz-i 'ilm mestlikni maḥv etmek bolur

Leṭāfetlik kişi bolmas sirişte

'İnāyetsiz qabūl bolmas firişte

Kişi ger bolsa tün ü kün taḥşi işde

Heme ḥalq aldide nīkū sirişte

Leṭāfet ol kişidür bolsa ḥāmūş

Cihān vesvasını kılsa ferāmūş

1475 İ'tibārı meğzidür éy haşş u 'ām
Bu naşihat yād algıl ve's-selām

[53b] Éy oğul cennetni kılsañ ihtiyār
Tün ü kün nefsiñni kılgıl h'vār u zār
Éy oğul dīdār-ı haq kılsañ ümīd
Her zamān kaṭ' éle cennetdin meded

Haq-ṭalebsın rāst bol şābit-ḳadem
Haḳdın özge barçası bolğay 'adem

Bolsa her āvāz ol āvāz-ı hay
H'vāh āhin müşt seng u h'vāh ni

1480 Éyā gāfil unuṭğıl mā-sivānı
Ferāmūş kıлма her demde ḥudānı

Éyā gāfil zamān endīşe kılgıl
Ḳanā'atni özüñge pīşe kılgıl

Éyā gāfil biliñni bağla muḥkem
Özüñ barçalardın éylegil kem

Éyā gāfil hemīşe zıkr kılgıl
Āhiri künleriñ fikr kılgıl

Éyā gāfil vefā kılmas ciger-bend
Ḥafā kılgay tilim ol māl u ferzend

1485 Éyā gāfil yoluñdur rāh-i mechūl
Ecel yetkende bolmas tevbe maḳbūl

Éyā gāfil bugün bol cüst ü çālāk
Eceldin ilgeri kıl pīrhen çāk

Éyā ġāfil bugün kıl tevbe çendān
Ki bolġay rŭz-1 maḥşer şād u ḥandān

Éyā ġāfil kıl imdi se'y ü kŭşiş
Libās-1 taqvini cismiñġa kuyşış

Éyā ġāfil bu dŭnyādın ḥazer kıl
Eger ol ötrü kilsen güzer kıl

1490 Éyā ġāfil cihān bir üstġvāndur
Anı terk etgen il dā'im amāndur

[54a] Ġāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ḥaber
Yıġla 'işyāniñġa ḳan şām u deḥer
Men niçün éyley köñlüni şādlar
Ḳaysı bir ġamdın kılāy feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Bī-vefāldın Ümīd Ḳılġanlarını Éytürler

Bu felekdin her zamān endék vefā kılmañ ümīd
Bī-ḥayā u rŭ-siyāḥ u pŭr-mekr bu çirkin pelīd

Perveriş bed-aşlni kılġay tevām
Ki ki berse köñlini bolġay ġulām

1495 Bu felek rengiġa köz salsañkebūd
Tutma köz ol bī-vefā kılġan nebūd

Bu felekdin kılmaġay sen şādlık
Bolmaġay sen vaġt u āzādlık

Bu felekdin kılsa her kim iltimās
Ol kişi bolmas bilitdin ḥalāş

Ki ki köñlin berse o murdāġa

‘Ākıbet halkıdın aşkay dārga

Istese her kim felekdin kāmni

Körmegey hergiz ħudā in ‘ām⁷⁴⁶ını

1500 Kidürüb bed-aşllar başığa tāc

Yağşılarnı ħvār kılgay bī-ilāc

Āzeriğa bed-aşllarnı ezvāc étert

Yağşılarnı halkıdın iħrāc éter

Argumak bolmas eşek atlas giyib

Yağşılar bolmas hakır adres giyib

Felek ser-geştedin feryād éter men

Fağan u nāleler bünyād éter men

Felekniñ cevriñi itib tükenmes

Heme ħayrān u ser-gerdān tükelmest

[54b]

1505 Felek bīdārdür bī-çāre kılgay

Kişiniñ köksini yüz-pāre kılgay

Felekdin tutma köz hergiz vefānı

Felek bī-dāddur kılgay cefānı

Felekdin ol kötergey şād u ħandān

Elib urgey seni yer birle yeksān

Felekge bolmağıl zinhār mağrūr

Qılur āħir seni ol ħvār rencūr

Felekge meyl kılgan yüz qaralık

Felekdin yüz okur āħir cüdālık

---

⁷⁴⁶ (<A.) nimet verme

1510 Felekge kılma meyl éy âdemîzâd
Ki bolğay barça guşşe u ğamdın âzâd

Felekniñ şūmdın ‘âqlım perîşân
Seneb bolmas kişi riğ-i biyâbân

Éyâ ğāfil ħudādın şerm kılğıl
Hemîşe tã‘at içre şabr kılğıl

Éyâ ğāfil yerürsen ğaflet içre
Âĥir yatqay sen körde zülmet içre

Éyâ ğāfil ne âdem kaldı ne şis(t)
Éyâ ğāfil ne nūĥ kaldı [ne] yāfis

1515 Éyâ ğāfil bugün kıl ħayr u iĥsân
Saña bolğay kıyâmet taķi âsân

Éyâ ğāfil diniñni kıl selâmet
Kılursın cennet içre köp ħalâvet

Éyâ ğāfil kıl bugün kılğıl feşîmân
Ki cidd u ceĥd ile şāf ile îmân

Éyâ ğāfil bu dünyādın ħazer kıl
Gürüstân ‘âlemi ehliġa nazār kıl

Éyâ ğāfil tün ü kün éyle sâcîd
Hemîşe işge éylegil cāĥîd

[55a]

1520 Éyâ ğāfil bu ‘âlem tüş meşellik
Bolur ‘ömrüñ âĥir bir kış meşellik

Éyâ ğāfil âĥir ‘ömrîñni kıl yād
Bu dünya terk kılğıl bolğıl âzâd

Éyâ ğāfil bugün kilgil muşuñge

Köriñ ağzın açıb kildi tuşuñğa

Éyā ğāfil ‘ibādet tīz kılğıl

Yaman işdin taķi perhiz kılğıl

Éyā ğāfil yiğitlik kılmağay ‘ūd

Kin kılğan feşīmān kılğay sūd

1525 Éyā ğāfil yerürsin munda nā-pāk
Seniñdin yahşıdür her cins ü hāşāk

Éyā ğāfil bu ‘ālem bī-vefādur

Eger berseñ köñül cānga cefādur

Éyā ğāfil ne qaldı munda ya‘qūb

Éyā ğāfil ne qaldı munda eyyūb

Qanı meşhur ma‘rūf ol süleymān

Qılıbdur her anı kör içre pinhan

Éyā ğāfil ne qaldı munda davūd

Éyā ğāfil ne qaldı munda nemrūd

1530 Gāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Bendelik qıl tün ü kün şām u seħer

Men niçün éyley köñülni şadlar

Qaysı bir ğamdın kılray feryādlar

Mefâilün / Fâilün / Mefâilün / Fâilün

Bu Faşlda Cümle Zicānlar Sefer Qılmağni Éytürler

Cümle ‘ālem ‘ākıbet kılğay sefer

Bu seferde bar turur çendān ħaṭer

Germegil bu yolğa cabduksız oğul

Qıl ‘ibādet tīz u tīz bolmay melül

[55b] Māl u perzendîñ heme zincir-i pā
Kilgey andın iki ‘ālem yüz cefa

1535 Her kişi gāfletdedür la‘netdedür
Her kişi gayretdedür rahmetdedür

Açmağıl ağzıñni mala ya‘ni din
Urma dem uşbu cihān bī-şermdin

Bil ki ĩmān birle dñnya cem‘ émes
İkisin söyken kişi dil-cem‘ émes

Kilse dñnya ötrü ‘izzet kıлмаğıl
Nefsğa dñnyāğa hürmet kıлмаğıl

Ölümğa çare yoğdur éy birader
Ölüm vehmide her cān bolğay ebter

1540 Ecel bīmārga dārū tapılmas
Ecel ger yetmese ağı tapılmas

Ecelniñ derdiğa yoğtur ‘ilācı
Eger asığ savuğ bolsun mezacı

Ecelniñ leşkeri kilse kişiğa
Çaramaydur kişiniñ her işiğa

Bu leşkerdin kutulmas şāh gidālar
Bu leşkerğa gidā u şāh beraber

Bu leşke kilse yanmas almağunça
Heme cān çare tapmas barmağunça

1545 Kilib ten mülkiğa tuşkay bu leşker
Alıb cānni kılurlar tenni ebter

Kişi yoğtur bu dem kılgay himāyet
Meğer kılgay hudā ol dem ‘ināyet

Kilib tuşse bu leşker cān bolur teng
Kılamas bolsa ger yüz miñ çerek ceng

[56a] Kişi bolmas uşol sâ'atda çendān⁷⁴⁷

Kılur bī-çārelikde āh u afgān

Vefā kilmes uşol sâ'at kişidin
Bolur maħrūm neme kılğan işidin

1550 Heme şāh u gidā bī-çārelikde
Yatur cān tartısur āvārelikde

Éyā ġāfil yıraq bol mā-sivādın
Ferāmūş bolmağıl bir dem ħudādın

Éyā ġāfil zaman endişe kılğıl
Tezerrü' u ħuşū'ni pīşe kılğıl

Éyā ġāfil özüñni iħtiyāt it
Yürek ü bağrını u hem kebāb it

Éyā ġāfil bu gün kıl yaħşı a' māl
Keçür maħşer günide yaħşı aħvāl

1555 Éyā ġāfil bu günni bil ġanīmet
Kılursın 'āķıbet tañla nidāmet

Éyā ġāfil köñül dünyādın üzgil
Dīn ü milletde özni yaħşı tuzgil

Éyā ġāfil özüñni kılğıl ādem
Saña raħmet kılur tañrı demādem

Éyā ġāfil güne éylese pinhān
Bolur maħşer günü ħalk içre a' yān

⁷⁴⁷ Kişi yoktur uşol sâ'atda çendān

Éyā ğāfil cihānga bolma āġuŝ
Ĥudādın özgeni kılgıl ferāmūŝ

1560 Éyā ğāfil ne ҡaldı munda hārūn
Éyā ğāfil ne ҡaldı munda ҡārūn

Éyā ğāfil ne ҡaldı munda mūsī
Éyā ğāfil ne ҡaldı munda ‘īsī

[56b] Éyā ğāfil ne ҡaldı munda idrīs
Éyā ğāfil ne ҡaldı munda cürçīs

Éyā ğāfil ne ibrāhīm ҡalıbdur
Éyā ğāfil ne ismā‘īl ҡalıbdur

Éyā ğāfil ne ŝālīḥ munda ҡaldı
Éyā ğāfil ne yūnus munda ҡaldı

1565 Éyā ğāfil vefā yoġtur cihānda
Anı terk éylegil bolġıl amanda

Gāfilā ‘ōmr ötti dā’im bī-ḥaber
İmdi ğāfīl bolmaġıl ŝām u seḥer

Men niçün éyley köñülni şadlar
Ķaysı bir ġamdın ҡılay feryādlar

Fâilât / Mef’ûlün / Fâilât / Mef’ûlün

Der Beyan-ı Pîr-ı Kâmil⁷⁴⁸

Pîr bolmaq köp yaŝanmaġdın émes

Pîr bolmaq sac aġarmaġdın émes

Pîr bolmaq vaġıf-ı esrardın

---

⁷⁴⁸ (<A.) olgun

Pîr bolmaq vâkıf-ı ağıyârdın

1570 Pîrlik sac u saķallıķdın émes

Pîr bolmaq aķ saķallıķdın émes

Pîr bolğay köñli anıñ aķ u pāk

Pîr bolğay ħavf-u-nāk dest-ü-çāk

Pîrlik sırlıģ cihānlıģdın émes

Pîrlik nām u nişanlıģdın émes

Pîr bolğay tün ü kün endişede

Pîr bolğay ğam bile bir köşede

Pîrlik yahşısı yamanlıģdın émes

Pîrlik pîr ü civānlıģdın émes

1575 Pîr bolğay şar‘ide şābit ķadem

Pîr bolğay dünyāģa urmas ķadem⁷⁴⁹

[57a] Pîr bolmaq ħüsn-i ra‘nādın émes

Pîr bolmaq ķadd-i tevānādın émes

Pîr bolğan bolmağay ğamdın ħalāş

Pîr bolğan kimgey mestlik libas

Pîr bolmaq fatihā ħanlıķdın émes

Pîr bolmaq şādmanlıķdın émes

Pîrniñ ārām bolğay bî-ķarār

Pîr bolğay her zaman perde-güzār

1580 Pîr bolmaq ‘āķl u dānişdın émes

Pîr bolmaq ‘ilm u ħvāhişdın émes

Pîr bolmaq mā-sivā’llādın yırak

⁷⁴⁹ Pîr bolğay urmağay dünyāģa dem

Pîr bolğay ğayrı allâhdın yırak

Pîrlig şirin zebânlıĝdın émes

Pîrlig peyda nihânlıĝdın émes

Pîr bolğay her zaman matem-serâ

Pîri bolğay nefis birle macera

Pîr bolmaq va 'zĥvânlıĝdın émes

Pîr bolmaq taĥt-dânlıĝdın émes

1585 Pîr bolğay vâkıf-ı 'arş u 'alâ

Pîr bolğay vaķıf-ı taĥte's-serây

Pîr bolmaq pādşâhlıĝdın émes

Pîr bolmaĝlıĝ gidâlıĝdın émes

Pîr bolğay tün ü kün ħılğay sücüd

Pîr bolsa bolğay ol maĥv-i vücüd

Pîr bolmaq ĥurde-dânlıĝdın émes

Pîr bolmaq ħışsa-dânlıĝdın émes

Pîr bolğay şâf-dil ĥorşîd dék

Pîr bolğay cām ol cemşîd dék

1590 Pîr bolmaq yaĥşı ĥal'atdın émes

Pîr bolmaq ins u ülfetdın émes

[57b] Pîr bolğay barça 'işyândın yırak

Pîr bolğay barçadur andın yırak

Pîrlik cismi arıĝlıĝdın émes

Pîrlik rengi şerîfliĝdın émes

Pîr bolğay bolğay ol nâşır bi ĥalk

Pîr bolğay bolğay ol ĥâzır bi ĥaĝ

Pîrlik bāzūy-ı kuvvetdin émes
Pîrlik i' zāz-ı hikmetdin émes

1595 Pîr bilgey bu cihānga kim bilür
Pîr bilgey bu cihāndın kim barur

Pîr bolğay tab'-ı a'lādın émes
Pîr bolğay qadı zībādın émes

Pîr bolğay bolğay bolmağay gerd ü ğubār
Pîr bolğay zinde-dil u hoş-yār

Pîrlik feyz-i 'ināyāt-ı hudā
Pîrlik maḥz-i kerāmāt-ı hudā

Rūḥ -i pîr dā'im temaşayı hudā
Cān-ı pîr dā'im teḳāzāyi hudā

1600 Pîr 'āklı 'arşda bolğay müdām
Pîr fahm gerside bolğay kıyām

Pîr közi levḥ üzre bolğay bî-ḳarār
Pîr közi bolğay ḳalemğa intizār

Pîr cismi levḥde tabḳay maḳām⁷⁵⁰
Köz açıb turgay devām bî-intizār

Pîr ḳulaḳı dā'im isrāfîl seri
Pîr ḳulaḳı vaḥy-ı cebrā'il seri

Pîr ḳulı her vaḳtda mikā'il seri
Pîr ḳulı her vaḳtda 'izrā'il seri

1605 Pîr pāy-ı cennet eşkide bolur
Pîr pāy-ı düzaḥ eşkide bolur

---

⁷⁵⁰ Pîr cismi levḥde tabḳay ḳarār

[58a] Pīrniñ cāyı sırāt üsti kerek

Himmeti hem ‘arş üstide kerek

Pīrniñ köñli bu işdin muṭṭalı ‘

Pīr köñli mā-sivādin munkāṭı ‘

Uşbu söz pāyānı yoḡtur éy oḡul

... sām añlarğa bolğay sen malul

Pirini her kim ki kılsa imtaḡān

Bolmağay hergīz cehennemdin amān

1610 Her kişi kim pīrdin merdūddur

Gūyiyā fir‘avn ya nemrūddur

Her kişi kim pīrğa maḡbūldur

Bī-gümān tañriğa hem maḡbūldur

Éy oḡul maḡbūl pīr maḡbūl-ı ḡaḡ

Éy oḡul merdūd pīr merdūdı ḡaḡ

Éya ḡāfil yıraḡ bol mā-sivādın

Ferāmūş bolmağıl her dem ḡudādın

Éyā ḡāfil tilim kııl ‘cze taḡşīr

Anıñ fikriğa yoḡtur ḡiç teḡbīr

1615 Éyā ḡāfil vefā yoḡtur cihānda

Anı terk éylegil bolğıl amānda

Éyā ḡāfil bu duniyādın ümīd üz

Yine ferzend ü mālīñdın ümīd üz

Éyā ḡāfil kılırsın fişḡ u ‘işiyan

Qılırsın bi’l-āḡir çendān feşīmān

Éyā ğāfil zamānı bolma ğāfil⁷⁵¹
Köñül dünyāğa bermek her ne bāñil

Ḳani nūḥ u süleymān u sekender
Ḳani cemşid u ḥākān şāḥ u enver

1620 Éyā ğāfil ḳopüp ḳılğıl ‘ibādet
Ḥudā ḳılğay saña luṭf u ‘ināyet

[58b] Éyā ğāfil ḥudā emrini ḳıl tīz
Yaman işlerdin özni éyle perhīz

Éyā ğāfil bu dünyā bir necāset
Necāsetdin özüñni ḳıl selāmet

Éyā ğāfil diliñni ḳılğıl ābād
Tün ü kün içre ḳılğıl köp mūnācāt

Éyā ğāfil du‘ā ḳılmas ciger-bend
Ki ‘iṣyānğa sebebdür māl u ferzend

1625 Éyā ğāfil özüñni éylegil pāk
Şavāb işlerğa bolğıl cüst ü çālāk

Éyā ğāfil özüñ ḳılma zelālet
Birüleriñni taḳı ḳılma delālet

Éyā ğāfil bodursın mişl-i ḥayvān
Yetersin ol ḳarañgur körde çendān

Éyā ğāfil bu ‘ālem dāne-i dām
Ki se‘y u kūşişindür cümlesi ḥām

Ḳani kāvus ḳani ḥosrev ü oerīdūn
Ḳani nūşirvan ḥātem felāṭūn

⁷⁵¹ Éyā ğāfil zamānı bolma ‘āmil

1630 Gāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Kıl ‘ibādet tün ü kün şām u seḥer
Men niçün éyley köñülni şadlar
Kaysı bir ğamdın kılāy feryādlar

Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Der Beyān-ı Nefs-i Şegîr u Kebîr

Éy birāder nefis bir ejder durur
Ejderi aşger émes ekber turur
Uşbu ejderdin devām ol vehm-nāk
Kılġay ol vaḳtni tapıb bir gün helāk
Ejderi ‘ayyār hem mekkārdur
Nîş u zehr-ālūd hem tayyārdur

[59a] 1635 Gāhi bīdār gāh ḥvāb-ālūde érür

Gāh merhem gāh zehr-ālūde olur

Bolmaġıl her sâ’at içre bī-ḥāber
Bī-ḥaber bolsañ saña salġay zehr

Körsetür gāhi özini ḥifte-vār
Körsetür gāhi özini murde-vār

Mudde’idin her zamān āgāh bol
Mudde’ini ḳatlı kılġıl şāh bol

Tün ü kün bu yolda bolġıl vehm-nāk
‘Āşġ pehlivānını bol kılġıl helāk

1640 Pelivān bol berme ejderhā serī

Ser-migun salġay seni taḥte’ s-serī

Tün ü kün ḳaşdıñsedür ol ejdehā

Bolm gāfil şubhu şām caşt u zuhā

Éy oğul ejderni kıl elbette bend
Berme guşt⁷⁵² u yağ u şurba birle қand

Sén ferrifte bolmağıl éy hām-rīş
‘Āqıbet urğay saña vaқtide nīş

Uşbu ejderdın hazer kıl yaz u kış
Cerb u şīrīn birle қılma perveriş

1645 Ejder olturmay kişi bolmas kişi
Tabmağay revneқ anıñ қılğan işi

Ol seni māyıl қılır murdārga
‘Āqıbet halkıñdın askay dārga

Şāh-i merdān bol u kıl ejderni қatl
Şīr-i yezdān bol u kıl ejderni қatl

Bayezid bolğıl ol merdān-i pāk
Pāk kıl menşūr dék sineñni çāk

Mā u men terk éyleben ejder seri
Қatl kıl ejderni ot andın nārı

[59b] 1650 Ejder olmas her kişi bolğan bilen

Bolmağay ādem başı bolğan bilen

Ejder öltürmekni bil āsān émes
Ejder öldürmey kişi insān émes

Enbiyā u evliyā қılğan helāk
Boldılar andın kin merdān u pāk

Ejderiñ қatl éyle bol merdāne merd

---

⁷⁵² (<F.) et

Çest cābuk bolğıl éy pelvān-ı merd

Çatl kıl ejderni dīv bolğıl amān

Bolğasın ‘īsī seri andın revān

1655 Çatl kılrsa her kişi ejdini bes

Bolğusidur gūyiyā ‘īsī nefes

Ejder öltürse kişi ‘isi bolur

İki ‘ālem halk ara yektā bolur

Bolmağay ejder şıfat kārūn değa

Mūsi dék kārūn‘ni sal tahte’s-serā

Bolma gāfil uşbu derdidin devām

Ejderiñni çatl kıl éy haşş u ‘ām

Éyā gāfil özüñni éyle hāmūş

Cihān sevdāsını kılğıl ferāmūş

1660 Éyā gāfil ne çaldı munda şem‘ün

Éyā gāfil ne çaldı munda fir‘āvn

Çanı yūsuf gibi sīmīn bedinler

Yatur kör içre ol zūlmet tenler

Éyā gāfil ne çaldı munda şeddad

Cihānda kılğan érdi bāğ u bunyād

Éyā gāfil bulardın fehm kılğıl

Gece kündüz ölümdin vehm kılğıl

Éyā gāfil cihānda kılma ‘işret

Hemişe rāst kılğıl dīn u millet

[60a] 1665 Éyā gāfil cihānga bolma āğūş

Çudādın özgeni éyle ferāmūş

Ümîd kılsañ hudâdın éy hiredmend
Bu ‘âlem allatığa bolma hursend

Éyâ gâfil bu ‘âlem bî-vefâdur
Köñülğa yüz tümen cevr u cefâdur

Éyâ gâfil devâm şâf éyle îmân
Âhir bir gün kılursın köp feşîmân

Éyâ gâfil bu ‘ömrüñ kıлмаğay sūd
Ecel yetse feşîmân kıлмаğay sūd

1670 Gâfilâ ‘ömr ötti dâ’im bî-ħaber
Қıl helâk nefsiñni her şâm u seħer
Men niçün éyley köñülni şadlar
Қaysı bir ğamdın қılay feryâdlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyân-ı Ahvâl-ı Qabr

Imdi eytey kördeki ahvâlnı
Taşlañız ferzend ile hem mâlnı

Kör ‘azâbığa sebeb ferzend u mâl
Ger bular yoқ bolsa yoқ fişq u zelâl

Él қoyub yansa gire iki melek
Heybetdin titregey toқuz felek

1675 Evvelâ sorgayge sen kimniñ қulı
Ni cevâb bergeysın éy nâniñ қulı

Evvelâ sorgayge men rebbiñ u beyân
Bolmağaylar hiç kim andın amân

Éy birâder bermeseñ yaħşы cevâb

Ƙılğay ol münkir nekir çendān ‘azāb

Bolsa bu ‘ālemde her kim bī-‘āmel
Kör ƙarañğutar bolğay ol maḥel

[60b] Bolsa köp ferzend u māl u ya cihān
Köriğa tulğay anıñ mār u ciyān

1680 Açılur köriğa dūzaḥdın şikāf
Uşbu ḥālet ten ḥarāb u ten kebāb

Ƙılmağay hergīz feşīmān menfa ‘āt
Hīç neme ƙılmas uşol gün marḥemet

Āh néley ḥaƙ ‘ināyet ƙılmasa
Hīç kim ol dem ḥımāyet bolmasa

Her kişiniñ köñli tengdür köri teng
Her kişiniñ köñli kengdür köri keng

Her kişi kim pāk kör ḥoş-būy bolur
Her kişini nā-pāk kör bed-būy bolur

1685 Uşbu işge barça ādem bī-‘ilāc
‘Āql bolsa sende ƙılğıl bir ‘ilāc

Menfā ‘āt ƙılmas kişiğe bu cihān
‘Āql bolsa bolğasın bī-ḥānumān

Kör çırāğı yaḥşı a ‘mālını turur
Şād bolmaq yaḥşı aḥvālını turur

Bī-ḥaber ötgerme ‘ömr éy ādemi
Bendelik ƙılğıl ḥudāğa her demi

Uşbu ‘ālem éy oğul ‘ālem émes
Her kişide ‘aşƙ yoğ ādem émes

1690 ‘Āşkdın her kimde bolsa deġdeġe
Hak aña bisyār kılgay ġılgıl

Bolmaġay ‘āşıkde herġiz mā u men
Bolmaġay ‘āşık ise ġubu’l-vañan

Kim ki ‘āşık bolsa hem mecnūn bolur
Āh u afgānı anıñ pūr-ġūn bolur

Körse ‘āşıkñı kişi kılmaz ġümān
Kim ki ‘āşık bolsa ol bolġay nihān

[61a] Kim ki ‘āşık ġalk ara bolġay ġakır
Şūreti ‘āşık bolur ġüyā beşir

1695 Keçmese nefsidin ol ‘āşık émes
Ol kişini ma ‘şukı ‘āşık émes

Bolġay ‘āşık ġüiyā pervāne-vār
Mestlik terk éylegey merdāne-vār

Hānumān terk éyle bolġıl ġvār u zār
Mā vu men terk éyler kör dīdār-ı yār

‘Āşık érseñ nefsiñ ġāmūş kııl
Müsevi terk éyle meyni nūş kııl

ġılmaġıl her kim ni körsen i ‘tirāz
Bolmaġıl maġmūd’ġa ġüyā ayaz

1700 ‘Āşık érseñ bsalma köz bīġānege
Müntezir bol her zamān cānānege

‘Āşık érseñ éy oġul bī-rişte bol
Ma ‘şukıñ fermānlaġan bir işde bol

ġayrni sen zıkr kıılma éy oġul
Da ‘viy-i ‘āşıklıķıñ bolmas ġabul

‘Āşık olsañ bol yene bir dest u pā
Bol riyāzet içre dā’im hemçü kāh

Körker bol bu cihān éy haq-ṭaleb
Bu naşīhat haq-ṭaleblerğa edeb

1705 Sen imed kılsan eger ihsānidin
Ṭāhir u bāṭınnı yek-sān éylekil⁷⁵³

‘Āşık érsen söyme bir yıllıq neme
Tutsa dōst ber yılını ol ‘āşık deme

Qılmağıl köñlüñ ara fāsıd hayāl
Kim ki kılsa ol kılmur fısq u zelāl

Her köñül bolsa hudā kılmaz nazar
Mā-sivā bolsa haq kılgay nazar

[61b] Pāk kılm köñlüñni dünyā çirkidin
Çāk kılm köñlüñni bolğıl şemsü’ d-dīn

1710 Qılmağıl sırrıñni hergiz āşıkār
Şabr kılgıl şükr éle leyl ü nehār

Qılsa her kim bu ‘amel maḥrem bolur
Qılmasa her kim ki nā-maḥrem bolur

Yād-ı haq ‘āşıkğa hem dā’im gızā
Za‘f-ı bīmārığa hem bolğay devā

Yād-ı haqğa her kişi bolğay yavuş
Hvāh isıg bolsun ol hvāh savuş

‘Āşıklıqlar güyiyā nūr-ı kamer
Her kişide ‘aşk yok ol gav u har

⁷⁵³ Zāhir u bāṭınnı yek-sān éylekil

1715 Éy birāder ‘āşkıñı kılğıl taleb
‘Āşkılık güherdür ‘āşksızlar şedef

Bende bolsañ bendelik kılğıl temām
Āh birle yığlamak her şubḥ u şām

Ṭalibā ötgürme ‘ömrüñ bī-ḥaber
Nāle ü afgannı kıl şām u seḥer

Men niçün éyley könülñi şādlar
Ḳaysı bir ğamdın kılray feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Nīk ü Bed Devranı Éytür

Yaḥşı ger her günde kılrsa yaḥşılık
Körmegey ol yaḥşı herġız yaḥşılık

1720 Hırş ğālibdür kişi ger yaḥşıdur
Bolsa her kim bī-namāz it yaḥşıdur

Her kişide hırş ğālib durur
Hırş ğalib bolsa ol maḥrüm ḳalur

Çeşm-ı hırş toymas cihāññiñ mālīga
Ḳursaḳı tolmas cihāññiñnāñığa

[62a] Her kişiniñ hırş bar bolğay aruḳ
‘Āḳıbet cennetdin ol ḳalğay ḳoruḳ

Ol kişide hırş bar ĩmāñı yoḳ
Ol kişide nefis bar islām yoḳ

1725 Hırş-ı ğālib ‘āḳıbet ḳārun bolur
Hırşñi terk etse ol hārun bolur

Añlağıl éy yaḥşı ğāñı ğāñ ni

Tün ü kün kı l nāle birle āh ni

Éy birāder ānlağı l yevmü 'n-nüşūr
Zinde bolğay ol günü ehl-i kıbūr

Her kişi öz hālı ğa kılgay baķı b
Her kişi ğa bolmağay raħmet naşı b

Ba 'zı lar yürgey barak üstün minib
Ba 'zı ol gün mūr dék bolğay naħı f

1730 Ba 'zı lar nıñ şüreti tebdıl bolur

Ba 'zı lar boynı da gol zincir bolur

Ba 'zı ādemde muħammed tamğası
Ba 'zı lar da bar abū-cehıl tamğası

Şükr kı l ni 'metge ya yetse kı zā
Muştafā u hem ħudā bolğay rızā

Muştafā u tañrı ğa köp şükr kı l
Her 'ibādetde bolarnı zıkr kı l

Sen yigilikge eşenme éy o ğul
Kı l ħudā u muştafā emrin kı bül

1735 Her kişi kim emrini kı lğay devām

'Āķıbet düzaħ aña bolğay ħarām

Her kiři emri ğa ħoşnūddur rızā
Ol kişidin muştafā u hem ħudā

Köp yegenler her zamān ğafletdedür
Her kişi ğafletdedür la 'netdedür

[62b] Semrüse her kim tã 'atdın kı alur

Kı alsa tã 'atdın ki raħmetdin kı alur

Olturub qoymaq aña bolğay Һarc
Semrüse kim köp körer bisyār renc

1740 Éy birāder tün ü kün vehmide bol
Bendelik bisyār qıl feh̄mide bol

Bendelik bisyār qıl qılma hesāb
Kim hesāb etse körer renc u ‘azāb

Bolmağay sen secdedin hergiz melül
Tende cān barça qılğay sen qabül

Secdeliğlerniñ du‘āsı müstecāb
Secdege ‘ār éylegen bolğay Һarāb

Éy oğul küll-i ‘ibādetdür namāz
Kéndin bisyār qıl sūz u güdāz

1745 Bolsa her türlük namāz maq̄bül-ı Һağ
Başniğa raħmet saçar çendān Һabağ

Secde ki baş koyğan al boldılar ér
Secde ki baş qoymadı iblīs u Һar

Her kişi kim secdelik maq̄bül-ı Һağ
Her kişi kim secdesiz merdūd-ı Һağ

Ğafilā ‘ömr ötti dā’im bī-Һaber
İmdi kılğıl hūşığa şām u seher

Men niçün éyley könülni şādlar
Qaysı bir ğamdın qılay feryādlar

Feilātün / Feilātün / Feilātün / Feilün

Bu Faşlda Barça Şeyni Özidin Yağşı Bilmek

1750 Her neme ‘ālemde peydā kıldı Һağ

Tutmağıl düşman anı bol merd-i haq

Sen ne bilgeysin ki qaysı cenneti

Sen ne bilgeysin ki anı dūzahı

[63a] Yoktur ‘ālemde bī-ma‘nī neme

Her neme bolsa bī-mānī deme

Her dırāhtı bolsa ter ü sebze-zār

Pāk bolsa bī-semer ya hoş-güvār

Meyvesiz bolsa teber çendān tiker

Hoş-güvārı otide obdan yener

1755 Her suni körseñ dikil āb-ı hayāt

Bolmasa su cān-dār bolğay memāt

Bāğbān indürse bāğda her neme

Sen anı zinhār bīhūde deme

Her neme ‘ālemde haq kıldı binā

Bed-gümānlık kıлмаğıl hergiz añā

Bu cihānda her neme peydā bolur

‘Ākıbet ol nerse nā-peydā bolur

Ger çimende barça gül sābit bolur

‘Ākıbet ol barça gül nābūd bolur

1760 Bu çimenniñ gülleri bolğay hazān

Bülbül-i şūride dék kılgıl fağān

Mecnūn u ferhād ‘āşık ‘āmi hām

Yetmedi maqşadge qaldı nā-temām

Maqşadı mecnūn’niñ hāşil bolmadı

İstüri leylîğa vâşil bolmadı⁷⁵⁴

Bolsa âdem gūyiyâ ħurşîd u mâh
Barmakil zinhâr köñlüñni aña

Ĥüsn-i ra' nâğa köñül bermek ħarâm
Cân ħulağıñ içre tut éy ħâş u 'âm

1765 Bolsa ger gülşen ara ħoş-reng gül
Ol ħazân bolsa köñül bolğay melül

Bolsa bu 'âlemde her ra' nâ cemâl
Berdekil köñlüñni ol bolğay zevâl

[63b] Her neme uşbu cihân ħâdiş durur
Tañrını bilmekge ol bâ' iş durur

Fānidin köñlüñni üz éy ħâm ħayâl
Bāħığa köñlü' ni boz bolğıl vişâl

Bāħığa bergen köñül 'arş-ı 'alâ
Fāniğa bergen köñül tahte' ş-şerây

1770 Fāniğa her kim eger mağrürdur
'Āħlı yoğdur ol kişi rencürdur

Her kişi kim mürde-dil aħmağ bolur
Barça ħılğan fi' li bī-revnağ bolur

Bolsa her cānika ol āvāz éter
Bī-vafā 'âlemdin ol āğāz éter

Ķılmağıl köñlüñde her türlük ħayâl
Ĥağdın özge her ħayâl fişğ u zelâl

'Āħl bolsa añlağıl éy ħâş u 'âm

---

⁷⁵⁴ İstüri leylîğa vâşil ħılmadı

Bolma ھاqdın özgege herġiz ġulām

1775 Kim durur dūnyāda raħmānıñ ġulı
Meñde berdın özgesi nānıñ ġulı

Éy birāder bolmaġıl muħtāc-ı ġalġ
Bende-i ھاqsın ki bol muħtāc-ı ھاġ

Kim ki ġılsa ھاġnı köñlidin yırāġ
Bolġusaıdur ol kişi ھاqdın yırāġ

Bilmese her kim ki tañrı ni‘metin
Yaġdurur başıġa tūn kūn la‘netin

Her kişi kim ġılsa lu‘bet iħtiyār
ġūyiyā ġılmıřdur la‘net iħtiyār

1780 Nehy ġıldı lu‘b u lahvīni ġudā
Kim ki ġılsa bende-i nefis u havā

[64a] Bendesin bolġıl ġudānıñ yādıda
Bolmaġıl nefis-ı havā fermānıda

Kim ki ġılsa emrini řādıġ durur
Kim ki ġılsa nehyni fāsıġ durur

Nehydin ġac emriġa bolġıl sūkūt
ġaġdın özge yoktu ġay-yı lā-yemūt

Bolsa her kimde havā u ya heves
İki ‘ālem içre ol ādem émes

1785 Her kişide bolsa ger negs ü havā
Bolmaġay herġiz cehennemdin cüdā

Kim havā u nefsdin yüz ürümes
Ol kiřiniñ tañrısı bendem demes

Her neme ger nefis kılsa ārzū
Tīz kılay sen uşol hālet vuzū

‘Ākıl érseñ nefsdin bolkııl yırāk
‘Āşık érseñ mā-sivāy kılgıl talāk

Her neme ‘ālemde peydā kıldı hāk
Kılma hergīz i‘tirāz bol merd-i hāk

1790 Hāk te‘ālā iki ev kıldı binā
Cin bile ādemde pūr kılgay aña

Özge düşmen kıılma her kim bolsalar
Al rızalığını ki her kim bolsalar

Şād kılgıl bolsa her kandağ kişi
Kılma ta‘rūz bolsa her kdağ işi

Bilmegeysin kimge hāk rahmet kıılır
Bilmegeysin kim ki hāk la‘net kıılır

Her kişi ‘ömrde hākni yād éter
Lutf-ı hāk ger bolsa ĩmānı yeter

1795 Her kişi ‘ömrde köp ‘işyān kıılır
Lutf-ı rahmetni aña ĩhsān kıılır

[64b] Bolsa ger yüz yıl kişi kim büt-perest
Kılgay anı bir nefesde hāk-perest

Kim bilür merdūd kim maqbūl kim
Kim bilür ma‘lūm kim mechūl kim

Yaşşı iş köp kılsa cennetlig deme
Kılsa köp ‘işyān cehennemlig deme

Özgeni koy özni bilgil yolğa gir
Özni hūb bilgen kişi bolğay emīr

1800 Bende bol tün günde kıl haq emrini
Kılmağıl zinhār nā-haq emrini

Merd-vār ol tañrınıñ fermānığa
Bol müşerref tañrınıñ ihsānığa

Anlağıl her kim ki bolsa hud-perest
Yaşıraxdur ol kişidin büt-perest

Éy oğul haq emrini kılğıl kabül
Zveq ile kılğıl anı bolma melül

Éy oğul kıl mā u menlikni şikest
Barçalardın éylegey sen özni pest

1805 Ğāfilā 'ömr ötti dā' im bī-haber
Mā u menlik kılmağıl şām u seher

Men niçün éyley köñülni şadlar
Qaysı bir gamdın kılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Mestlik Qāzı Müftiler

Her kişi kim mestlik da'vi kılar
Bende érmes tañrığa gavğā kılar

Her kişi āhır zamānda qazıdur
Bī-gümān andın hudā nā-rāzıdur

Her kişi āhır zamanda müftidür
Haq katıda ol kişidür müft-ğor

[65a]

1810 Müft-ğor a'malıdur ālūd émes
Müft-ğorlardın hudā hoşnūd émes

Her kişi āh̄ir zamanda muhtasib
Bolsa rah̄met bolmağay hağdın naşīb

Her kişi kim hağk ara zāhid durur
Kılgan ol zāhidliğı fāsīd durur

Bolsa nā-mahremniñ her kim hāfızı
Bolğusıdur ‘āqıbet ol rafızı

‘Ālimi kim ‘ilmğa meğrūr durur
İki ‘ālem hağk ara rencūrdu

1815 Her kiři kim ‘ilm̄din hoşnūddur

Tañrı dergāhide ol merdūddur

Şükler kıl tañrı bergen ‘ilmğa
Zikrler kıl herne bergen tañrığa

Kesb bil her fi ‘ālem içredür
Keşf kıl her fazl ‘ālem içredür

‘ilm u a ‘māl barçası kesb ü kemāl
Kim işense kesbğa tanğay zevāl

Her kişi kim kılsa her kısm-ı şevāb
Tañrı dergāhide ol bolğay hicāb

1820 Her kişi kim kılsa her türlük ‘āmel

Ol ‘āmeldin şād bolsa şol mağel

Ol ‘āmel birle urarlar başığa
Kilmekey hergiz firişte kaşığa

Kıl hudā emrini tün ü kün ü kış ü yaz
Kindin bisyār kıl sūz u güdāz

Bende bolsañ ‘acz éle tağşir kıl
Āhiriñni yağşı hūb tekfir kıl

Her kişide bolsa ger endek ħired
Qılmağay hergiz birāderlerdin ħased

[65b]

1825 Her kişide bolsa endek ‘āql-ı hūş
Bolmağay ‘ömrude hergiz ħud-firūş

Her kişi ger yaħşı bolsa fehmlik
Bolğay ol tün günde dā’im vehmelik

Her kişi kim a’lasa va’d u va’id
Qılmağay hergiz bu ‘ālemdin ümīd

Her kişi kim tañrıdın hoşnūd émes
Ol kişidin tañrı hem hoşnūd émes

Her kişiniñ tañrığa iħlāş bar
Ol kişiğe tañrınıñ iħsānı bar

1830 Her kişiniñ ger ħayā u şerm bar
Ol kişiniñ bī-gümān ĩmānı bar

Her kişi kim tānrığa ‘āşık durur
Ol kişiğe tañrı hem ‘āşık durur

Her kişiniñ şıdķ ger ħālib durur
Ol kişiğe tañrısı tālīb durur

Her kişi köp zıkr kılsa tañrını
Tañrı hem köp zıklar kılgay anı

Her kişi ħaķğa tevekkül içredür
‘Āķıbet cennetde ol gül içredür

1835 Her kişide bolsa endek derd u sūz
‘Āşkıñ remzidin ol almış durur

Her kişiniñ āh ile afğanı bar

Bolğay ol andın kin ‘abdü’r-reşīd

Her kişi haq emridin alsa lezīz

Bolğusıdur halk ara ‘abdü’l-‘azīz

Her kişi her günü rüz-ı elest

Hvāh bālā bolsun ol hvāh perest

[66a] Her kişi kim her zamān āgāhdur

İki ‘ālem halk ara ol şahdur

1840 Her kişi elestdin ger bī-ḥaber

İki ‘ālem renc u hem yetgey zarar

Her kişidin mestde endek ğubār

Körmekey ol ‘ākıbet dīdār-ı yār

Tañrı āyğay bendega her dem elest

Bī-ḥaberlerni ḥudā bendem démes

Éy birāder her zamān hüşyār bol

Şubḥ u şām u tün ü kün bīdār bol

Éy birāder bolmağıl her dem amān

Bolmağıl ğāfil ḥudādın her zamān

1845 Éy birāder kıl özünge ihtisāb

Her zamān berkil elestuğa cevāb

Kıbrdin her kimde bolsa ...

Bolmağay herġız kişi merdāneçe

Pür-bahā yoqtur biliñ dūrdāne dék

Hīç ‘āşık tıkturur pervāne dék

Kıbrlik za‘fiğa yoq herġız devā

Kıbrlikge kılmağay raḥmet ḥudā

Her kişi kim kibrlik merdüddur
Güiyā fir‘ün ile nemrüddur

1850 Her kişi yahşı söz u yahşı hüy
Bolsa hergiz getmes andın āb-rüy

Her kişi bed-bahtdur bed-hüy olur
Her kişi bed-fi‘ldür bed-büy olur

Her kişide bolsa ger endek şafā
‘Ākıbet imān aña kılğay vefā

Qılmağıl her işge endek ıztrāb
Iztrāb şeytānidur bolğay harāb

[66b] Éy birāder şabrlık bolğıl devām
Maqşadıñ hem ‘ākıbet bolğay temām

1855 Her kişi haq emriğa māyil bolur
Haq anıñ maqşūdını hāşıl kılur

Qılmağıl haq emriğa hergiz hilāf
Körmekil maħlerde hem hergiz ‘azāb

Éy birāder pişe kılğıl ħilmni
Tün ü kün endişe kılğıl ‘ilmni

‘ilmsiz haqni tabnub bolmas kişi
‘ilmsiz ber-bāddur kılğan işi

Haq-ṭalebğa ‘ilm bilmek farzdur
‘ilmlerde uşbu ‘ilm-i farzdur

1860 Bilse her kim ‘ilmdin yüz miñ luğāt
Bilmese özini yok kılğay galat

Özge ‘ilm dünyāni hāşıl kılur
‘Ākıbet nes emriğa vāşıl kılur

‘ilm kim dünyāğa ol māyil kıılır
Dīv-i iblīs nefisge vāşıl kıılır

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Bendelik kııl tanrığa şām u seħer

Men niçün éyley köñülni şādılar
Kaysı bir ğamdın kıılay feryādılar

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Der beyān-ı ‘ilm-i ledün⁷⁵⁵

1865 Éy birāder kııl taleb ‘ilm ledün
Özge ‘ilm ‘ākıbet bolğay zebün

Evvelā ‘ilm istegil éy ħaķ-ħaleb
‘İlmsiz her ħaķ-ħalebdür bī-edeb

Ĥākni bilmek ‘ilm ‘ilmi ħāşdur
Mundın özge barçası vesvāşdur

‘İlmi ħāşıl kııl amma tut nihān
Tapmasun herĝiz kişi nām u nişān

[67a] Mundın özge barça ‘ilmidür hüner
Kesbdür ol ‘ilm dünyālık üter

1870 Her kişi kim ‘ömrinin bolsa melül
Kılmas ol ħaķ emrini herĝiz ħabül

Bilse ħākni her kişi dā’im yaķın
Ol kişi hem tañrığa bolğay yaķın

Tutsa her kim özsini ħaķdın yıraķ

⁷⁵⁵ Allah’ın sırlarına âit manevî bilgi, gayb ilmi

Ol kişidin tañrı hem bolğay yırağ

Ehl-i ‘āqıl bu cihān ğamgīn bolur

Bī-vefālarğa qaçan tesķīn bolur

Éy oğul dīv birle bolma hem-nişīn

Kim ki bolsa hem-nişīn bolmas emīn

1875 ‘Āķıbet ol dīv seni kılğay helāk

‘Āķl bolsa dīvdin kıl vehm-nāk

Her yaman iş bolsa dīvniñ fi ‘lidür

Hem yaman idişe (endīşe) dīvniñ qavlıdur

‘Āmiler köñlide bir dīv bardur

Dām u mekr u hilesi bisyārdur

‘Āmi ol dīvdin qaçan bolğay ħilāş

Qatl kılğıl dīvni bol ħāş içre ħāş

Dīvni öltürmes kişi bolmas kişi

Tabmağay revnāk aniñ kılkan işi

1880 Ér gerk kıl kay bugün dīv birle ceng

Ta ki andın bolğay élkige çeng

Pehlivān bol dīvni qatl éyle merd

Bolğasın ‘ālem ara merdāne merd

Bende-i ħağ dīvni öltürgen kişi

Düşmān ol dīv birle öltürgen kişi

Bu cihān ol dīvğa miħmān-ħānedür

Ehl-i dānāğa feşimān-ħānedür

Bu cihānın éy oğul bīzār bol

Her nefesde tañrıdın hūş-yār bol

1885 Éy birāder kıılma ğaflet ihtiyār
Her kişi ğafletde āhir şerm-sār

Her kişi kim bu cihān ğafletdedür
‘Ākıbet iki cihān la‘netdedür

Éy birader tün ü kün bīdār bol
‘Āklı bolsa ‘āşıq-ı dīdār bol

Ƙılmağıl her sā‘atıda hām hayāl u neng
Ƙıl özüñni her zamān hāk ile teng

Kör özüñni barça maħlūqđın zebün
‘Āql u dāniř terk kıl bolğıl cunün

1890 Éy oğıul bol mā-sivāy allāh’dın yırak
Barça tã‘atlarda budur yahşıraq

Mā-sivāy allāh’dın köñül üzmeğ kişi
‘Ākıbet ber-bād her kılgan işi

İki ‘ālemde hudā bāki durur
Hađđın özge barçası bāki durur

Ƙılmağıl hađđın bölükni ārzü
‘Ākıbet bolğıñdur āhir fārzü

Her bolsa yudādın kıl taleb
Özgedin kılsañ taleb bolğay ğāzeb

1895 Bolsa her kim mā-sivāy allāh’dın cüdā
Hağ anı kılgay uşol dem evliyā

Éy oğıul kııl her zamān ĩmān cedīd
Hem cilā köñlüñ ara bolğay nevīd

Şeyķal u dildür ki ĩmān tāzesi
Buyrudı bu sözni hikmet ķāzısı

Ol kişide bolğay ĩmān köhne-vār
Her nefesde étmese ol murde-dār

[68a] Her nefesde her kişi yād éylemes
Ol kişini ta' rısı şād éylems

1900 Her kişi rāstdur hağğa yağın
Kim ki kecdür bolmağay havfdın emīn
Rāstniñ her dem du'āsı müstecāb
Kim ki kecdür her zamān körkey 'azāb

Hağ-talebde bolsa bir ya iki pīl
Tañrığa bolmas münācātı qabūl
Her kişi de bolsa dünyā 'illeti
Başığa yağğay hudāniñ la'neti
Bolmasa her kimde dünyā 'illeti
De-be-dem bolğay hudāni' rahmeti

1905 Bolmasa her kim ki tañrı birle rāst
Ğuşşa birle ğamdın ol bolmas hīlāş

Her kişi kim kılsa köp şükr ü senā
Könlide peydā bolur şıdğ u şefā

Tün ü kün köp şükr kılgıl tañrıge
Şükrni köp yana kııl ol hū'ācege

Hū'āce-i kufeyn muħammed muştafā (s.a.v.)
Hağdın özge barçage ol pīşvā

Qıldı aħmed ciheti dīn 'ālem binā
İns ü cinn ü hem melekge reh-numā

1910 Emr kıldı bendege hayy-i vedūd
Barçalar alğıl muħammedğa durūd

Anlağıl Őellu ‘aleyhni ‘y oğul
Her nefes alđıl dur‘d bolđay mel‘l

Çılmasa b‘ver bu s‘zge ger kişi
B‘-g‘m‘n ber-b‘d bolđay her işi

Her kişidin muŐtafa r‘z mı durur
B‘-g‘m‘n andın ĥud‘ r‘zı durur

[68b] Her kişidin muŐtafa r‘zı ‘mes
B‘-g‘m‘n andın ĥud‘ r‘zı ‘mes

1915 ‘y oğul ‘‘kl olsa bol b‘ kal u kıl
MuŐtafa u hem ĥd‘ni r‘zı kıl

Kim ki r‘zı kılsa ol m‘ min bolur
‘ki ‘‘lem i‘re ol eyemen bolur

Her kişi kim fişk u ‘iş‘n i‘red‘r
Ol kişi g‘y‘ ki t‘f‘n i‘red‘r

Kim ki bolsa fişk ‘iş‘ndın ĥıl‘Ő
Bolmış ol g‘y‘ ki t‘f‘ndın ĥal‘Ő

Kim ki bolsa fişk ile ‘iş‘ng‘ ĥarķ
Ol bolubdur g‘yiy‘ t‘f‘ng‘ ĥarķ

1920 Kimesiz t‘f‘ndın bolmas ĥal‘Ő
T‘vbesiz ‘iş‘ndın bolmas ĥal‘Ő

Kimesiz dery‘dın ‘tkeymen deme
Bolđusidur ol cehennemdın nec‘t

Her kişidin ĥaķ eger ĥoŐn‘ddur
Ol kişi ĥalk i‘re m‘Őg ‘ ‘‘ddur

Her kişi her kimge yetk‘rse ziy‘n
Ol kiŐiniŐ kuride m‘r u ciy‘n

Her kişi bī-ķayd mevlānā bolur
Hāķ ara bī-ķayd ihyānā bolur

1925 Her kiřiniñ ger havāsı tāzedür
Ol kiřiniñ şehri bī-dervāzedür

şehr-i bī-dervāze ğavğalıķ bolur
şehr-i serdārığa rusvālıķ bolur

şehr-i bīdervāze bolmas selīm
Pādřāh ol şehrde bolmas muķīm

[69a] Bolsa her kimde havā u ya heves

Ol kiřidur ğūyiyā āteř-perest

Bolsa her kimde havā ma'ūn durur
Hem yine fir'avn u ya ķarun durur

1930 Her kiři ķılsa havādın ārzū
Munķatı' dur ol kiřidin luķ-ı hū

Kim havālıķdur tūřer zindānığa
Hem uķar ķuř tūřküsidür dāmğa

Éy oğul hāķ zatidin dem urmağıl
Ya birü dem ursa sen olturmakıl

Zāt-ı hāķ bī-cün durur hem biīķ-ğün
Zāt-ı hāķ bī-şübhedür hem bī-numün

Zātıdın bir dem taşavvur ķılmağıl
Zātıdın ya her tefekkür ķılmağıl

1935 Zāt hāķğa ursa hem īmān ķıķar
Ol kiřiniñ cānı bī-īmān ķıķar

Büt ni kāfir teřbīh ķıldı tañrığa
Boldı kāfir şübhe ķılğac zātığa

ılmağıl teŖbîh kiŖi maħrem bolur
Kim ki teŖbîh ılsa nā-maħrem nolur

ılmasa teŖbîh bolur îmān nevîd
Kim ki teŖbîh ılsa ol irkin pelîd

Zātıdın dem ursa nā-maħrem bolur
Tañrınıñ dîdārıdın maħrûm alur

1940 Zātıdın dem ursa ol érmes ħabîb
Bolmağay ħađ raħmeti hergîz naŖîb

Zātıdın dem ursa kim bolmas amān
alğay ol dūzaħ da dā'im cavdān

Kim ki teŖbîh ılsa ol müŖrik bolur
Kim ki müŖrik kôrı teng ü tār bolur

[69b] ıldı ümmetğa naŖîħat muŖtafā
Bî-gümān müŖrikge ħađ bermas penāh

Her kiŖi teŖbîhğa kim māyil bolur⁷⁵⁶
ılğan her fi'li anıñ bātıllı durur

1945 Éy ođul bolğıl bu dūnyāda ħarîb
Ġam bile bolğıl ħazān dék sarğarîb

Her kiŖli bolsa bu 'ālemde ħarîb
Bolğusıdur ħađ te'ālāğa arîb

Her kiŖi kim bu cihān gurbetdedür
Rûz-ı maħŖer izzet-i ħürmetdedür

Her kiŖi kim ılsa gurbet ihtiyār
Bolmağay maħŖer günide ħ'ār u zār

⁷⁵⁶ Her kiŖi teŖbîhğa kim māyil durur

Misāfir bol bu ‘ālem éy birāder
Mücāvīr bol bihiştde rüz-ı maḥşer

1950 Misāfir bolmağan bolmas müselmān

Misāfir bolğıl anda algıl ĩmān

Misāfir bolsa ĩmān şāf bolğay

Misāfirde devām inşāf bolğay

Misāfirler bu ‘ālem bir gidādur

Misāfir rüz-ı maḥşer pādşāhdur

Misāfirlerde yoqtur fişķ u ‘işyān

Misāfirlerğa raḥmet kıldı raḥmān

Misāfirler bu ‘ālem içre pinhān

Bolur maḥşer günü ḥalk içre a‘yān

1955 Misāfirler bu ‘ālem ḥvārılıķda

Bolurlar ol cihān gül-zārılıķda

Misāfir uşbu ‘ālem teng- nefesdür

Misāfir tūti b u ‘ālem kafesdür

Misāfirler bu ‘ālem töprükidür

Misāfir nūr-ı raḥmet tuñlükidür

[70a] Misāfirğa ḥudā kılgay ‘ināyet

Misāfirğa ḥudā bergey velāyet

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Misāfir-i Ğarīb Éytür

Misāfir iki ‘ālem şems-i dīndür

Misāfir her zamān ḥaķğa yaķındur

1960 Misāfirler kötergeyler belanı

Misāfirler körer taḫkīk ḫudānı

Misāfir ḫasta-dillerniñ ṭabībi

Misāfirler ḫudāyımniñ ḫabībi

Misāfirler hemīşe dil kabābdur

Misāfirler du‘āsı müstecābdur

Misāfir hımmeti ger kılsa tuğyān

Bolur düzaḫ bihişt oldemde a‘yān

Misāfir bu cihān ḫalk içre kemdür

Misāfiryemek içmekge ğamdur

1965 Misāfir bī-ğümān nūr-i hüdādur

Misāfir kör-dilğa reh-nūmadur

Misāfir bu ‘ālem derd-mendān

Misāfir ol cihānda şād u ḫandān

Misāfirler bugün munda ḫaḫīrdür

Misāfir rüz-ı maḫşerde emirdür

Misāfirgirer cennetğa evvel

Müşerref bolğa ol raḫmetğa evvel

Her misāfir bolsa ol hoş-yārdur

‘Ömride her tün ü kün bīdārdur

1970 Kim misāfir bolsa ol dervīşdür

Kim ki dervīş bolsa ol dil-rīşdür

Her kişi dervīş bolsa ya ğarīb

Kim ğarībdür tañrığa bolğay ğarīb

[70b] Éy oğul bilgil ğarīblik resmini

Ta beyān kılgumdur anıñ vaşfını

İltifāt kılmaz bu ‘ālem halkığa
Bende bolmaslar yene öz halkığa

Her kişi kim bu cihān érmez ğarīb
Tañrığa iki cihān bolmas ğarīb

1975 Yok ğarībge bu cihānda āşınā
Ni üçün kim mestlik kılmış penāh

Şehr u sahrada ğarīb bolmas muķīm
Kim ğarībdür āh u afgān tilim

Kim ğarīb bolsa halāvet anda yok
Hem yine ‘ayş u ferāğat anda yok

Lezzet-i dünyānı ol kılgay ħarām
Lezzet-i ħūn-ı ciger alğay temām

Éy ğarīb ħūn u ciger kılgıl ğıdā
Uşbu nıklıg bolsa ħaķ andın rızā⁷⁵⁷

1980 Éy ğarīb ħūn u cigerni nūş kııl
Tañrını ol sā‘at içre ħoş kııl

Éy ğarīb ħūn u ciger içgil devām
Bolğay ol sā‘at murādiñ hem temām

Kim içer ħūn u cigerni yaħşıraķ
Mā-sivāy allāh köñlidin bolğay yıraķ

İçmese ħūn u ciger mü‘min émes
Rūz-ı maħşer ol kişi eymen émes

Evvelāmü‘min bol andın bol ğarīb
Ki mü‘min bolmay ğarīb bolmaķ ‘acīb

---

⁷⁵⁷ Uşbu nıklıg bolsa ħaķ bolğay rızā

1985 Éy birāder ol mey-i bāķi nedür
Ol mey-i hūn u ciger bāķi durur
Kim iĉer ol meyni ol mestān bolur
‘Āşķniñ bāzārıda cevlān kıılır

[71a] Kim ki iĉse meyni ol efgān kıılır
Özini ĥalk iĉre ol üryān kıılır

Éy ġarīb hūn-ı ciger iĉmek ĥalāl
Tañrıniñ dīdārıġa bolġıl vişāl

Éy ġarīb şām u seher hūş-yār bol
Éy ġarīb sen ‘āşık-ı dīdār bol

1990 Éy ġarīb sen ĥānumān tārāc kııl
Özni mestlik şehridin iĥrāc kııl

Éy ġarīb sen ĥalkdın bolġıl cüdā
Yaġķay ol sā‘at saña nūr-ı ĥudā

Éy ġarīb sen ĥalkdın yüz urugil
Barĉa dīn yüz urugil ĥaķni dikil

Éy ġarīb seyyāhlık kılgıl tilim
Bolmaġıl her yerde bir sā‘at muķīm

Éy ġarīb bolma bu ‘ālem cāy-dār
Hīĉ yokdur ĥaķdın özge pāydār

1995 Éy ġarīb her kim ki ülfet kıılmaġıl
Cümle cān-dārıġa külfet kıılmaġıl

Éy ġarīb bolġıl edeb birle temām
Kem edeblik bolsa yol bolġay įmām

Éy ġarīb kılgıl edebni dem-be-dem
Kim edeblikdür aña yetmes elem

Éy ğarīb bu yolda sen bolġıl temām
Pādşāhı bākıġa bolġıl ğulām

Éy ğarīb ötkürme ‘ömriñ bī-ħaber
Āh birle nāle kıl şām u seħer

2000 Men niçün éyley köñülñi şādlar
Kaysı bir ğamdın kılay feryādlar

[71b] Şıdk ile her kim baġır büryān⁷⁵⁸ kılur
Yer ü kök ü ‘arş aña giryān kılur

Her kişi kim girye u afgān kılur
Ol kişiġa tañrı luţf iħsān kılur

Şıdk birle girye kılsa her kişi
Bolġusı ol sā‘at içre ér kişi

Şıdk birle girye ħaġniñ raħmeti
Girye-ı yılġan ħudāniñ la‘neti

2005 Şıdk birle girye kılsa her zamān
Bolġusı maħşer köyünde şād u mān

Girye-i şıdk u hem ‘āşkı bolr
Girye-i taġlīd hem fişkı bolur

Girye-i şıdk ġulistān-ı bahār
Büstān u bāġ hem bir merġzār

Girye-i ‘āşġ iki türlük bolur
Ya mecāz u ya ħaġıġatdın bolur

Girye ger taġlīddür yok Menfa‘at
Girye ger fişġ u yoġtur ħāşiyet

⁷⁵⁸ (<A.) kebab edilmiş, kebab

2010 Bir o şıdk-ı bile yıǵlar ħudāǵa
Ki yā‘ni ārzū éyleb liķaǵa

Bir o yıǵlar seni cebr u cefādın
Bir o yıǵlar tilim bir bī-vefādın

Bir o yıǵlar tilim kilken ķazādın
Bir o yıǵlar tilim ķılǵan źiyādın

Bir o yıǵlar tilim māl u cihāndın
Bir o yıǵlar tilim āş birle nāndın

Bir o yıǵlar birüǵe ‘āşık olǵac
Ten ü cān kōñli birle şādık olǵac

[72a] 2015 Bir o yıǵlar bir o yıǵlar tilim miĥnetge ķalǵac

Bir o yıǵlar tilim raĥmetge ķalǵac

Bir o yıǵlar tilim ķılǵac günehdin
Bir o yıǵlar tilim şād u ferecdin

Bir o yıǵlar tilim yetse müşībet
Bir o yıǵlar ķazā ra ķalsa ğurbet

Bir o yıǵlar biĥiştin fehm éyleb
Bir o yıǵlar temuǵdın vehme éyleb

Girye-i şıdk u şafā üstün şafā
Girye-i fıski belā üstün belā

2020 Bir o yıǵlar tilim kōp mestlikdin
Ki mā u men bile hem mestlikdin

Bir o yıǵlar ķolıdın getse dünyā
Bir o yıǵlar tapılmas āb-ı deryā

Yıǵlasa cevr u cefādın her ķişi
Ĥalk içre bolmaǵay ér ol ķişi

Bī-vefādın bolsa her kim giye-dār
Bolmağay bu yolda ol merdāne-vār

Yığlasa miḥnetge raḥmetge kişi
Bendelik kaydıda yoqtur ol kişi

2025 Ger kişi kilgen ƙazāğa yığlasa
Ol kişidin tañrı érmesdür rızā

Yığlasa ger māl u ferzendi ucun,
Haƙ aña la‘net ƙılur bolğay zebūn

Yığlasa āş birle nānnıñ cihetdin
Bolmağay dūzaḥ ‘azābıdın eymen

Her kişi hoş-rūy o çün giryān ƙılur
Ƙaşd ileb fişƙ ile ‘işyān ƙılur

Girye ƙılsa şādlığdın éy oğul
Tañrığa bolmas münācātı ƙabūl

[72b] 2030 Yığalsa her kim müşībetğa eger

Yaḥşıraƙdur ol kişidin cins u ḥar

Ol emānetge ḥıyānet ƙılğanı
‘Āƙıbet ĩmānnı ğāret ƙılğanı

Yığlasa her kim ki mestlikdin tula
Bolğusıdur dīn-i milletdin cūdā

Yığlasa dūnyā üçün murdārdur
Bī-gümān andın ḥudā bizārdur

Çıƙsa yaş dūnyā üçün ol ḥayzdur
Çıƙsa yaş allāh üçün ol feyzdür

2035 Çıƙsa yaş ƙorƙub eger ‘işyānıdın
Ƙalmağay nevmīd ḥudā iḥsānıdın

Hîç u hîç u hîç u hîç ya hîç u hîç
Hâkdın özge barça girye hîç u hîç

Yığlasa dūzahdın kırkub her zamān
Ol kişi cennetde bolgay cavdān

Yığlasa lertzān bolub hâk kahrıdın
Bolğusıdur ol cehennemdin eymen

Ādemīniñ bihterīni girye-dār
Her kişi kim giryəsizdür perde-dār

2040 Her kişi kim giryeliğ maqbül-ı hâk
Her kişi kim giryəsiz merdūd-ı hâk

Hîç tãnat giryedin efzal émes
Hîç devlet giryedīn efzal émes

Bolsa yetmiş yıl ‘ibâdet éy kıyaş
Belki andın yahşıdur bir kaçre yaş

Éy oğul bağrıñni büryān éylegil
Cehd kıl her lehze giryān éylegil

Qılsa yetmiş yıl kişi şavm⁷⁵⁹ u kıyām
Giryəsiz maqşūdı kalğay nā-temām

[73a] 2045 Éy birāder dil-hırās ol dil-hırās
Cehde kıl közdin çıkar bir kaçre yaş

Éy birāder ‘āql bolsa yığlağıl
Hâkdın özge barça dīn yüz ...

Nīk-bahtlikniñ ‘alāmatıdur yığı
Nī-bahtlıkniñ beşaratıdur yığı

Kimse bolsa her zamān ħubbu’l-cemāl

⁷⁵⁹ (<A.) oruç

Girye köp kılgandın ol bolğay vişāl

Éy birāder yaş çıkarma fānığa

Yaş çıkarsın pādşāhı bākığa

2050 Yığlasa fānığa ümmetdın çıkar

Bī-gümān ol dīn-i milletdın çıkar

Éy birāder yığla köp yaħyā gibi

Mā-sivāy allāh terk kııl 'īsā gibi

Közde ya 'korqub ħudādın bilgürür

Ol kişi dūzaħ otını uçurur

Bolmasa her kim bolardıñ éy oğul

Bolmağay tañrı te 'ālāğa qabül

Kim ki tālībdür cemāl-ı bā-cemāl

Ĥağ-ṭalebğa boldi bu iki mişāl

2055 Bī-riyā her kim ki kılsa giriyeni

Körkey ol cennetde ĥağ dīdārını

Vehm kııl u fehm kııl u añlağıl

Taşlağıl u tebrağıl u yığlağıl

İstekil ü istekil ü istekil

Ĥağdın özge barça dīn yüz urugil

Ĥağ-ṭalebsin barça dīn keçmek kerek

Mā-sivāy allāhdın köñül üzmekey kerek

Éy birāder girye kılgıl nūh-vār

Nāle-i zārīmu kııl leyl ü nehār

[73b]

2060 Girye ĥāşıl bolmas ol mürdārğa

Germekey ol 'āşkıñ bāzārığa

Sîm ü zer efzel durur bâzârda
Çeşm-i ter efzel durur bâzârda

Her kişide yokturur la' l u güher
Her kişide girye yok bî-çeşm ü ter

Lâ' l u güherlik bu 'âlemde ğanî
Giryelikler iki 'âlemde ğanî

Giryelikler haq katında i' tibâr
Giryersiz iki cihânda h'âr u zâr

2065 Giryeliklerniñ münâcâtı kabûl

Giryersizlerniñ münâcâtı melûl

Giryeliklerniñ du'âsı müstecâb
Giryersiz kılgan 'ibâdetdür harâb

Ger kişiniñ giryesi şâdık émes
Tañrığa ol giryesi lâyıq émes

Éy oğul hûn u ciger kılgıl revân
Girye kılgıl âşikârâ hem nihân

Her kişi kim giryeliğdür zinde-dil
Her kişi kim giryersizdür murde-dil

2070 Her kişi kim giryeliğdür pâkdur

Her kişi kim giryersiz nâ-pâkdur

Éy birâder girye kılgıl şâm u seher
Bolma bu fânı cihânda bî-haber

Éy birâder girye kılgıl leyl ü nehâr
Girye kılgıl güyâ ki ebr u nev-bahâr

Éy birâder girye kılgıl her nefes
Yetkürür maqşadge ol feryâd-res

Éy birāder nefsi pejmurde kıł
Girye kıł u girye kıł u girye kıł

[74a]

2075 Her kişige girye ger hāşıl bolur
Tañrımnıñ dīdārıǵa vāşıl bolur

Girye kılgıl her nefes yaħyā gibi
Girye kılgıl her nefes ol nūħ gibi

Her kişi kim giryelik ol dōst-ı haķ
Berdiler bu pendni ustādım sebeķ

Ġāfilā ‘ōmr otti dā’im bī-ħaber
Girye kıł her tūn ü kün şām u seħer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Ķaysı bir ġamdın kılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Der Beyān-ı Fazīlet-i ‘Āşķ

2080 Bu cihānda kıлмаǵıl köñlüñni şād
Ķılmaǵıl dünyā u māfihāni yād

Haķ-ṭalebsin bāddin içmek kerek
Mā u menlikdin heme keçmek kerek

‘Āşķ érseñ tīz bol ba-ħānumān
Bolmaǵıl ġāfil ħudādın her zamān

Bu cihān fāsıķǵa ‘işret-ħānedür
Bu cihān ‘āşıķǵa miħnet-ħāne⁷⁶⁰dür

Bu cihānǵa kıılma herġiz iltifāt

⁷⁶⁰ (<A.+F.) sıkıntı evi, dert çekilen yer

Bolğusidur rûh ol sâ‘at vefât

2085 Bolmasa mestlikde her kimdin gubâr

İki ‘âlem içre bolmas şerm-sâr

Kim ki kılsa ‘acze taqşîr ihtiyâr

Bolğay ol tañrı қаşıdâ i‘tibâr

‘Āşık érseñ bādedin nūş éylegil

Mā-sivāy allāhni ferāmūş éylegil

‘Āşık érseñ bāde iç şām u seher

Bu cihān sevdāsıdın bol bā-ħaber

[74b] Bāde içseñ bādiniñ sāķidin iç

Sāķidin bol bāde-i bāķini iç

2090 Bāde-i bāķi durur ‘āyn-ı şafā

Ta ki bol andın yene vaşl-ı beķā

Ol mey-i bāķi ki engürdin émes

Mestlik bolmaķ ya ki mağrurdın émes

Bolsa érdi bāķi engürniñ suyu

Kim ki içse bolğay érdiler veli

Éy oğul engür suydın kıl ħazar

Kim ħazar kılmas ħudā kılmas nazār

Bāde oldur raħmet-i fayz-ı ilāh

Bāde-i bāķi durur yādi ħudā

2095 Mesti-i fāni heme nefis u havā

Mesti-i bāķi heme vaşf-ı ħudā

Mest-i fāni mest-i bāķidin yıraķ

Mest-i bāķi mest-i fānidin yıraķ

Mest bolmağlıkge iki kısmdur
Biri mestlikdür biri mestlik durur

Mest ger pesti durur maqbül-ı haq
Mest ger hesti durur merdud-ı haq

Mesti-i hesti 'alāmātu'z-zevāl
Hesti-i mesti 'alāmāti vişāl

2100 Bade fāni bolsa mesti fānidür
Bāde bākī bolsa mesti bākīdür

İki 'ālem bī-behā bir çatre mey
Cān berib içkil anı bol merd-ı hay

Nüş kıl ol meyni 'ömr ötmesderak
Cüş kılğay sen ecel yetmesderak

Meyni içkil tiz bol hallac-vār
Şād bolğıl dārğa mi 'rāc-vār

[75a] 'Aşıka mi 'rāc bilgil dārni
Körgil ol sā'atde haq dīdārni

2105 Mest-i haq andağ ki dār üstün bolur
'Arş ol sā'at qadem üstün qalur

Cüşiş-i mey birle 'aşkıñ şiddeti
Bolğac ol qallac tabtı qurbeti

Cān pedā kıl meyni içkil ol zamān
Dār üstün kıl temāşāy-ı cihān

Mā u menlik ol zamān maħrūm qalur
Mā u men terk etse ol maħrem bolur

Çatre mey nüş etse ol merdūm bolur
Ferşdin ol ārşğa ma'lūm bolur

2110 Mā u menlik ol zamān bolğay cüdā
Kösetür ol sâ‘at içre haq liqa

Éy oğul bilgil hurūf-ı mā u men
Bir kulaq étey saña bir yaşşı fen

Taşlasa hem ni elif tenhā qalur
Bī-gümān andın kin yektā bolur

Bāde-i bākī taleb kıl éy oğul
Tün ü kün şām u seher bolmay melül

Her kişığa uşbu mey hāşıl émes
Tañrınıñ dīdārığa vāşıl émes

2115 Ṭalibā ötkürme ‘ömrüñ bī-ħaber
Mey taleb kıl tün ü kün şām u seher

Men niçün ‘yley köñülñi şādılar
Çaysı bir ğamdın kılay feryādılar

Mef’ûl / Fâilât / Mefâil / Fâîlün

Bu Faşlda Ölümge Çäre Tapmaşlıqñı Éytürler

Āh ki bu ‘ömr bī-pāyān érür
Her kişide ‘āql bar ħayrān érür

[75b] Ölümge çare yoqtur éy birāder
Heme cān bolsa anı kılgay ebter

Ölümge yoqtur herġiz çäre tedbīr
Ezeldé haq te‘ālā kıldı taqdīr

2120 Ölümñin vehm kıl éy ġāfil ādem
Ecel vehmide tutğıl ança mātem

Ölümge kāmile yoq hīç kim qutulmas

Ölümdin hīç cān-dārı kütulmas

Ölüm yādınğa kilse éyle pehīz
Ölümdin vehm kılsañ éyle perhīz

Eger ‘āql olsa kılgıl tuşe-i rāh
Eger fehm olsa kıl endīşe-i rāh

Ölüm yādınğa girse kıl nedāmet
Fiğān u nāle kıl hem āh u hāsret

2125 Éy oğul her dā’imā sünnetde bol
Açlur andın saña maqşadge yol

Qılmağıl hergīz şarī’atge hilāf
Bolmağay hemdin islāmın harāb

Añlağıl kim şar’ini kim kısa hūy
İki ‘ālem içre tabqay āb-rūy

‘ilmlerde afzeli fiqh u hadīs
Mundın özge barçani kılgıl habīs

Qıl oğul fiq u hadīsğa cān fedā
Ecrini iki cihān bergey hudā

2130 Tapsa şühretdin kişi nām u nişān
Gülşen-i ‘ömri anıñ bolğay hazān

Uşbu ‘ālem halk ara bolğıl nihān
Āfetidin ‘ākıbet bolğay amān

Bolma her kandağ kişiğa āşinā
Yetmegey cānıñğa hem cevr u cefā

[76a] Her kişi kim hānqahda olturur
Ol kişi āhır temennalık durur

Qılmağıl hergiz semâ'ni ihtiyâr
Kim semâ'lık bolsa bolğay hû'âr u zâr

2135 Kim ki bu 'âlemde halvet içredür
Rûz-ı maḥşerde halâvet içredür

Her kişi kim tâlibi dîdârdur
Cerb şîrîn aldîdâ murdârdur

Her kişi de bolmasa 'âşkdın eger
Ol kişidin yaḥşîdur ol gâv u ḥar

Hûş u derdim bolğıl éy pîr u civân
Yetmegey hergiz saña endek ziyân

Her kişi kim tâlibi dîdârdur
Tün ü kün şâm u seḥer bîdârdur

2140 Éy birâder ḥalk ara kim nâm bol
Ehl-i ḥâmûşlar bile hem nâm bol

Bol gûristân içre bolğıl 'âşk-bâz
Âh birle nâle kııl sûz u güdâz

İsteseñ dîdâr kürdistanığa bar
İsteseñ murdâr hindistânığa bar

Ehl-i ḥâmûş kör ilidür éy oğul
Tün ü kün qaşıda bol bî-melûl

Kim ki gûristan barur 'îbret alur
Kim ki hindustan barur 'illet alur

2145 'Âkııl érseñ ol kürdistanda muķim
'Afva kılgay kıadır ol raḥmân kerîm

Éte mén bergil kıulaķ bir yaḥşî fen
Qaṭ' kılgıl ḥalkıdın könlüñni sen

Qalmağay könlünde dünyā riştesi
Qılma hergiz mā-sivā endişesi

[76b] Bolmağıl yığlamak her şubh u şām
Qalmağay hergiz murādın nā-temām

Éy birāder mağv qıl mestlikni sen
Nüş qıl andın kin bergese fen

2150 Tu‘mağa tu‘ma qılğıl éy kıyaş
Āh birle nāle qıl éy dil-hırāş

Vağşlardañ halkdın bolğıl yırağ
‘aşkıñ bāzārıda bol tamtarak

Anlağıl bu pendini éy haq-şinās
Kimekil cismiñğa bir yılluğ libās

Site ‘āvretdin saña artuğ harām
Bu naşihat yād al éy hāş u ‘ām

Qılmağıl nefsiñge hergiz perveriş
Cerb şirīn birle tün ü kün yaz u kış

2155 Tālib éseñ nefsiñi qılğıl helāk
Te ki bolğay andın ol merdān-ı pāk

Tālib érseñ éylegil köksuñni çāk
Mestlik cismiñni qılğıl tīre hāk

Bolmağay ‘ālemde bi mağrem saña
Barça ‘ālem halkı nā-mağremdür saña

Bolsañ her kıdağ kişige hem-zebān
‘Ākıbet pustuñğa ol yetqay semen

Her kişide ‘aşk bar ol zinde-dil
Her kişide ‘aşk yok ol murde-dil

2160 Zinde-dillerğa ölüm érmes revā
Dem-bi-dem haqđın gelür bŷyı ŧifā

Éy oğul bu pendini kŷnlŷnde tut
Muŧtafā eydike mŷ' min lā-yemŷt

Her kiŧide 'āŧđ bar cewlān qılur
Mestlikdin cismini 'uryān qılur

[77a] Her kiŧide 'āŧđ bar pinhān qılur
ŧāmdın ta ŧubđđā afgān qılur

Éy birāder ŷzni bī-hŷd éylegil
Hānumānni nīz nābŷd éylegil

2165 Tutsān endek zerreçe dŷnyānı dŷst
Kilmegey herđiz saña ol bŷyı dŷst

'Adem bolđuđdur āđir éy ħired-mend
Vefā qılma cihānni māl u ferzend

ŧama' qılma bu 'ālemdin éy birāder
Ne qaldı u pider ni cedd u māder

Māl u mŷlkŷn éy oğul ber-bād qıl
Yād hağ birle kŷnŷlni ŧād qıl

Ĝafila 'ŷmr ŷtti dā'im bī-ħaber
Nīstlikni pīŧe qıl ŧām u seğer

2170 Men niĉŷn éyley kŷnŷlni ŧādlar
Ķaysı bir ĝamdın qılay feryādlar

Feŷlŷn / Feŷlŷn / Feŷlŷn / Feŷlŷn

Der Beyān-ı H'āce-i Hızır 'Aleyhi's-selāmni Éytŷrler

Éy oğul her dā'imā qılđıl edeb

Hızrni tün ü kün kılgıl taleb

Hızrni dā'im taleb kııl éy cihān
Kıldı rahber hızrni kâdir oğan

Hızrığa maqbül ol maqbül-ı haq
Hızrğa merdūd ol merdūd-ı haq

Hızrığa şayiste⁷⁶¹ bolğan merd-i haq
Hızrğa maqbül émes nā-mer haq

2175 İstegil hızrını dā'im istegil

Hızrni ... u biyābān istegil

Cān fedā kılgıl ki tapsañ hızrni
Yetkürür maqşūdğa şol sâ'at seni

[77b] Barça taliblerğa hızrı pīşvā

Bī-devā deriğa ol bergey şifā

Veh ne hoşdur kilse her sa'āt özi
Veh ne rahatdur eger tüşse közi

Hızr kılgay seyrni çendān 'aded
Tapsa talibni ol kılgay meded

2180 Bu naşihat yād algıl éy kişi

Hızrsız ber-bād kılgan her işi

Éy birāder tabgıl evvel hızrni
Cān u köñül birle kılgıl emrini

Uşbu işka hızrdur sâbit kadem
Hızrniñ emriğa hergizurma dem

Hızrniñ aldıda bolgıl murde-vār

---

⁷⁶¹ (<F.) yakışır, uygun

Hāk-ı pāyığa cāniñni kıl nişār

‘Āşkıñ remzide ol dānā durur
Kör bātınlarni ol bīnā kıılır

2185 Eger ‘ākl olsa sende éy hıred-mend

Bu ‘ālem ‘işreığa bolma hırsend

Ümīdiñ kaṭ‘ kılğıl mā-sivādın

Köñülñi şem‘i kıl nūrı hudādın

Éy oğul ölmekni dā‘im yād kıl

Bu cihān sevdāsını ber-bād kıl

Bolğa ger kil tīz u ten merdane-vār

Bī-hud olğıl yolğa ger pervāne-vār

Ġafila ‘ömr ötti dā‘im bī-haber

Bī-hod olğıl güyiyā şām u seher

2190 Men niçün éyley köñülñi şādılar

Ḳaysı bir ġamdın kılay feryādılar

[78a] Zühde üç türlükdür bilgil éy oğul

Tut kulağıñ içre hūb bolmay melül

Ba‘zılar zühdide dünyāni tiler

Ba‘zılar zühdide ma‘vāni tiler

Ba‘zılar zühdi taleb-kāri hudā

Dem-be-dem köñli anın nūr-ı hudā

Zühda kılsa her kişi dünyā üçün

La‘netidür ol kişi güm-rāh üçün

2195 Zühd kılsa māl-ı dünyā cihtidin

İki ‘ālem bolmağay herğiz emīn

Zāhidi halk içre tapsa āb-rūy
Yoktur haqđın ol kişide zerre būy

Zāhidi dūnyā-ṭaleb⁷⁶² merdūddur
Gūyiyā fir‘avn ya nemrūddur

Zāhidi dūnyā-ṭaleb çirkin pelīd
Kılğay ol haq raḥmetidin nā-ümīd

Rū-siyehdür ṭāhir-i dūnyā-ṭaleb
İki ‘ālemde ḥudā kılğay gāzeb

2200 Zāhidi hādi-ṭalebdin haq rıza
Ni üçün kim zūhdide bardur şafā

Bu cihānīñ lezzetin kılğay ḥarām
İki ‘ālem şāhiğa bolğay ğulām

Nefsniñ emridin ol perhīz éter
Cehd ile fermān-ı haqni tīz éter

Her kişi kim bī-riyā ṭā‘at kılur
Haq anı cennetde bī-hācet kılur

Zūhdide her kim ki bolsa ustvār
Bolğay ol maşşer köyünde şeh-süvār

2205 Bī-riyā zūhd éylegen maqbūl haq
Zūhdide kılğan riyā merdūd haq

[78b] Taşlağıl ‘iṣyānni raḥmet isteseñ

Taşla bu ‘ālemni cennet isteseñ

İsteseñ cennetni éy merd-i ğulām

Kıl özünge uşbu ‘ālemni ḥarām

⁷⁶² (<A.) dūnyaya yūrek bağılayan

Zühd eger dīdār-ı hākdur anlağıl
İki ‘ālemdin murādīñ taşlağıl

Qılmağay cennetni ‘āşık ihtiyār
İster ol bī’-hod bolub dīdār-ı yār

2210 İki ‘ālem ten-perestniñ cāyıdur
İkni ister kişi her-cāyıdur

‘Āşık érseñ rāst bol s̄ābit kadem
İki ‘ālemdin taqi hem urma dem

İki ‘ālem tenğa ‘işret-hānedür
Tālib-i hāqlarğa miñnet-hānedür

Bolsa ger pervāne dék ‘āşık kişi
Dūzah u cennet bile yoğdur işi

Hākdın özge barçadın pervāy yoğ
‘Āşkıññ yolıda bir hem-rāhi yoğ

2215 Şem ‘ğa bolğay yavuğ köyken sarı
Şem ‘ hem söygey anı söygen seri

Ten-perest cennetğa bolğay şādmān
Hāq-perest hāqni diben kılğay fağān

Ten-perest cennet ara meğrürdur
Hāq-perest cennet ara rencürdur

Ten-perest hāqni çıkargay yādudın
Hāq-perest hāqni çıkarmas yādıdın

Ten-perest ni ‘metğa bolğay mübtelā
Hāq-perest vaşletge bolğay mübtelā

2220 Ten-perest hāqni ferāmūş éylegey
Hāq-perestler özni hāmūş éylegey

[79a] Ten-perest cennetğa bolğaylar rızā

Haq-perestler bī-gümān körkey liqā

Ten-perest handān u şād leyl ü nehār

Haq-perest evvel körer dīdār-ı yār

Éy birāder cenneti bisyārdur

Bu sebbedin cennet içre h'ardur

Köp kişiler bī-gümān cennet barur

Cennetiniñ ekşerī ebleh bolur

2225 Emri birle nehyni kiltür bicā

İstegil andın keyin veşl u liqā

Éy birāder zühdini bilmek kerek

İki 'ālemdin ümid üzme kerek

Zühd iniñ ma'nisini bil éy mūrīd

Haqdın özgebarçadın üzgil ümīd

Zühd kılamak éy oğul āsān émes

Her kişide zühd yoq insān émes

Bu hadīs yādında tutğıl éy oğul

İdiler litge ol təcü'r-rusul

2230 Éy oğul yıgla tün ü kün zār u zār

İki 'ālem istegil dīdār-ı yār

Zühd a'lā uşbudur dīdār-ı yār⁷⁶³

Bu naşihat yād algıl ve's-selām

Ġāfila 'ömr ötti dā'im bī-ħaber

Uşbu nīkliğ zühd kıl şām u seħer

⁷⁶³ Zühd a'lā uşbudur éy haş u 'ām

Men niçün éyley köñülñi şādlar
Qaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Der Beyān-ı Serzeniş⁷⁶⁴-i Dünyā

Qılmağıl herġiz felekdin serzeniş
Qahri haqđın yetmegey cāniñğa niş

[79b]

2235 Bu felekdin kem hikāyet éylegey

Haq te'ālādın şikāyet éylegey

Bu felekdin körmegil sūd u ziyān

Qahr-ı haqđın iki 'ālem bol amān

Hayr şerni körse haqđın özgedin

Köñlidin ketgey anıñ imānıdın

Sen qazānı anlağıl éy nīk-baht

Ādemi hesdur qaža bir bād-ı seht

Bī-bahāne bolmağay 'ālem harāb

Bī-güneh herġiz kişi körmes 'azāb

2240 Yağsa raħmetler mu hem haqđın yağar

Yağsa la'netler mu hem haqđın yağar

Yağsa ger her qatre yağmur ebrdin

Kilkey ol yer üzre haqñıñ emrdin

Ba'z yerler gül gülistānlar bolur

Ba'zı yerler şūr şūristān bolur

Éy oğul qıl i'tikādıñni dürüst

⁷⁶⁴ (<F.) sitem, başa kakma

İ'tikādın şāf kılgıl bolma süst

Körseler yerdin birad sūd u ziyān
Bolmağay rūhın uşol sā'at memāt

2245 Qılmağıl hergiz felekge i'timād
Qılmağıl haqdın bölükge i'tikād

Bolsa ger 'ālemde her hādiş neme
Sen anı zinhār bī-bā'ış deme

Qahr-ı haq her şeyni nā-feydā kıılır
Luṭf-ı haq her şeyni peydā kıılır

Éy birāder kilse her türlük qazā
Bende bolsañ şükr kııl bolğıl rızā

[80a] Qahr-ı haq bīnānı nā-bī nā kıılır
Luṭf anıñ kösi bīnā kıılır

2250 Ol qazādın sen rivāyet éyleme
Tañrıdın hergiz şikāyet éyleme

Şehrni ĩ'mānıñğa sen dervāze kııl
İ'tikād şaf éyle ĩmān tāze kııl

Şehr-i bī-dervāze sulṭān anda yoq
İ'tikād süst olsa ĩmān anda yoq

İ'tikādın rāst kılgıl éy oğul
Qılğay andın şehrğa sulṭān nuzul

Éy birāder hānumān tarāc kııl
Ğıl u ğaş u dānger iḥrāc kııl

2255 Bed-gümān şehrğa sulṭān germegey
Bed-gümān köñlide ĩmān turmağay

İ' tıkadıñ rāst kııl her tün ü kün
Köñlüñ ol sâ'at bolur kündüzki kün

Nıke bed bilğıl ki allāhdın durur
Rüz-ı maḥşer ğam bile miḥnet durur

Mā-sivāğa ger köñül mayil turur⁷⁶⁵
Ol ḥayālı 'ākıbet ḥayil durur

Ger köñül bernersağa k̄āşid durur
Ol ḥayāl 'ākıbet fāsık durur

2260 Ger ḥayāl her kimdedür fāsıd ḥūayāl

Ol ḥayāldın yarığa bolmas vişāl

Anlağıl bu sözni éy ḥayrān-ı mest

Evideki sevdā bāzārge rāst émes

Éy oğul özni binā mülkidin al

Tīzrağ imdi penā deştığa sal

Emri birle nehy kııl bāl u per

Şāf bolğıl şāf bol andın güher

[80b] Bāl u per rāst éyle andın avcı hevā

Ol maḥām-ı ḳurbda ol cāy-gāh

2265 Emri birle nahyni kılgıl ḳanāt

Kökđin uçkil 'arşge bolğıl necāt

Ġafıla 'ömr ötti dā'im bī-ḥaber

Taşla her endīşeni şām u seḥer

Men niçün éyley köñülñi şādlar

Ḳaysı bir ğamdın kılay feryādlar

⁷⁶⁵ Mā-sivāğa ger köñül mayil durur

Der Beyân-ı Şilâ-ı Raḥm⁷⁶⁶

Ger kişide sa'ili maḥrūmdur
Ol kişi ḥaḳ lutfdın maḥrūmdur⁷⁶⁷

Ḳılsalar her kim eger sâ'ilni şād
Cennetidür ki eger ḳıl i'tiḳād

2270 Ger kişidin sâ'ili ḥoşnūddur
Bî-gümān andın ḥudā ḥoşnūddur

Urusa her kim ki sâ'ildin yüzün
Ol kişidin tañrı hem urur yüzün

Kilse ger her sâ'atı sâ'il saña
Maḳşadını şol zamān bergil aña

Ḳılmağıl sâ'ilğa hergiz rūy-turuş
Bolma sâ'il aldıda hergiz ḥumuş

Éy oğul yadıñda tutğıl yaḥşı pend
Kilse sa'il ḳılmağıl ilkiñni bend

2275 Éy oğul sâ'ilğa ḳılğıl marḥamet
Rāst bol hergiz saña bolmas ğalaḫ

Éy oğul sâ'ilni ḳılğıl şādmān
Bi-gümān bolğıl cehennemdin amān

Éy oğul sâ'ilni sen ḳılğıl rızā
Ol seniñ ḥaḳıñda ḳılğay köp du'ā

[81a] ā'ili kilse 'ināyātı ḥudā
Zālımı kilse mükāfātı ḳazā

⁷⁶⁶ (<A.) yakınlarını ziyarete gitme özlemi

⁷⁶⁷ Ol kişi ḥaḳ lutfdın maḥrūm ḳalır

Her kişi bolsa sitemğa ...
Qalmağay dūzağda herğiz cāvđan

2280 Ger kişi kılsa yetim köñlin ħarāb
Körgey ol dūzağda her türlük ‘azāb

Bir yetimni her kişi ħandān kılır
Özini cennetde gül-sitān kılır

Al ħaber tün ü kün yetim aħvālıdın
Almağıl herğiz anıñ bil mālıdın

Éy birāder kı yetim köñlini şād
Tut ħulaqıñda felā teħherni yād

Yetimniñ āhidür bir tıği bürrān
Cüb ü cüşdın ötgey tız birān

2285 Ger yetimi āh ya afğan kılır
‘Arş birle kürsini lerzān kılır

Yetim köñlini şād etgen eymendür
Yetim köñlini ağırtқан la‘indür

İsteseñ ħaқnıñ rızāsın éy oğul
Yetimğa tün ü künde raħm-dil bol

Qılmağıl bu emriğa herğiz ħilāf
Her yetimniñ du‘ası müstecāb

Ger yetimğa her kişi seng-dil durur
Bī-gümān ādem émes seng-dil durur

2290 Qahr kılsa ger yetimğa her kişi
Qahr kılgay ol kişiğa tañrısı

Qılsalar her kim yetimlerğa cefā
İki ‘ālemde ħudā baқmas aña

Yeseler her kim yetimniñ mālıdın
Ol yegey maḥşerde dūzaḥ nāndın

[81b] Ten ‘azāb u ten ‘azāb u ten ‘azāb

Dil kebāb u dil kebāb u dil kebāk

Ġafila ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber

Yıḡlaḡıl ‘iṣyānğa ḵan ṣām u seḥer

2295 Men niçün éyley köñülñi ṣādlar

Ḷaysı bir ḡamdın ḵılay feryādlar

Müfteilün / Mefâilün / Müfteilün / Mefâilün

Hikāyet

Bir gün üç dünyā-ṭaleb oldı revān

Bir ḥıṣt⁷⁶⁸ altun yoldın taptı ṣādmān

Teṣne vu aç érđi müddetdin beri

Maṣlaḥat⁷⁶⁹ ḵıldılar ol yerde beri

Bir kiçik yaṣḵa bar irdi arada

Buytudu anı ṣehirḡa aṣaḵa

Berdiler anıñ ḵulıḡa üç direm

Āṣ u nān yetkür bu sā‘at dem-be-dem

2300 Bilni aldı ṣehirḡa boldı revān

Güyyā yol bardı ol esb-i devān⁷⁷⁰

İkisi bu yerde ḵaldı ittifaḵ⁷⁷¹

Aṣḵa barḡan kilse urḡaymaz ḵaçaq

⁷⁶⁸ (<F.) kerpiç, tuḡla

⁷⁶⁹ (<A.) ehemmiyetli, güvenilir iş

⁷⁷⁰ (<F.) koşucu, hızlı giden at

⁷⁷¹ (<A.) birleşme, uyuşma, sözleşme

Ol beravi yolda éyleb maşlahāt
Bir hışt altun yalguz alsañ Menfa‘at

Āş u nān u guştñi saldı bir saġu
Saldı hem āş nānġa ol dem aġu

Tīz ü tūn kildi bularnıñ qaşġa
Bu iküylen urdi anıñ başġa

2305 Āhıru‘l-emr⁷⁷² ani olturdılar
Köñlüni cem‘ éyleban olturdılar

Yediler bir iki loqma şād-nāk⁷⁷³
Şol zamān her ikisi boldı helāk

[82a] Bu meşel māl u cihān éy hāş u ‘ām

Bir hışt altun qaldı ol yerde temām

Birbiri birle qarındaş érdiler

Ġam bile miñnetde muñdaş érdiler

Bir biriġa érđi müşfik⁷⁷⁴ mihribān
‘Ahd hem bar érđi dōst-ı cāvidān

2310 Tabtı üç ten bir hışt altun nagihān
Fitneler hem boldı peydā şol zamān

Fitnedin olturđı üç ten bir yerin

Nefs-i şeytān birle boldı hem-qarān⁷⁷⁵

Éy oġul yādıñ tut leyl ü nehār

Dūzaġ içre taptılar üç ten qarār

Bermakil köñlüñni dünyā mālġa

⁷⁷² (<A.) en sonunda, nihayet

⁷⁷³ (<F.) sevinçli

⁷⁷⁴ (<A.) şefkatli, merhametli

⁷⁷⁵ (<F.+A.) yakın

Fehm kıł k z sal bularnıñ ıalıĝa

Vay ol d ny -taleb ıandaĝ kılır

M l-ı d ny   k bet mundaĝ kılır

2315  k bet d ny -taleb maħr m ıalır

M l maħr mlarnı n -maħrem kılır

Ger kişiniñ m l ya ferzendi bar

H ç yoĝtur ki ol aĝy r y r

Bir k n lde sıĝmaĝay d ny  u d n

M l u ferzendlig ıalır ıaĝ y d d n

Fitned r m l u ferzendir seniñ

Ĝuřsa birle ĝam durur bendiñ seniñ

 fet u c n u ciĝer bendiñ seniñ

Tiĝu c n u c mle dil-bendiñ seniñ

2320 Ger kişiniñ m l u ferzendi tular

B -ĝum n and n bolur  m n c d 

Ger kişide m l u ferzend b -ıes b

 ki  alem içre k rĝey k p  z b

[82b]  y bir der fikr ıılıĝıl her zam n

Bolmaĝay d ny -taleb herĝiz am n

Her kişide m l u ferzend...

ıalıĝay ol ıaĝ raħmetidin b -neşib

 y bir der fitne d ny d n toĝar

Terk kıł d ny nı k nl ndin ııııar

2325 Ger k n lde bolsa d ny ...

Bolĝay ol a' malı anıñ eħbet

Oğlığa bermes ata mālın ırub
Olturur oğlı anasını urub

Barça ‘iřyān bařı dūnyādur biliñ
Māl u ferzend mülkidin perhīz ırılıñ

Ger kişi dōst tutsa endek sīm u zer
Bolğusıdur ‘āķıbet zīr ü zeber

Tařlađıl dūnyānı bolđıl haķ-řinās
İki ‘ālem rencidin bolđıl ĥalāř

2330 Tutsa dōst dūnyānı her kim yaz u ırıř

Ol urar cānıñđa bir gūn serzeniř

Māl u dūnyā birilen ‘y behrever

‘Āķıbet bolğay aña bir gūn zeher

‘y birāder fitnedin bolđıl yıraķ

Penbe-i ģafletni al salgıl ırulaķ

Kim ki bu ‘ālemge bolsa mübtelā

Ol kişiğa ırılmağay raĥmet hudā

Eger dāniřde eflaṭun ĥaķān

Bolursın ‘āķıbet kōr iĥre pinhān

2335 Cihān mālıđa bolma řād u ĥandān

Ecel bir gūn ırılur yer birle yeksān

Amān bolğan ‘emes hiĥ kim eceldin

Ĥudānıñ taķdīri mundağ ezeldin

[83a] Eger sen yařda bolsañ nūh u loķmān

ırılursın ‘āķıbet ĥendān feřimān

Selmān dēk musaĥĥar bolsa dīv-zād

Ki bolmas āĥiri kim ģamdin āzād

Aya ğafil cihānga bolma maġrūr
Özüñge qaşd birle qılma rencūr

2340 İşenme ‘ömriġa éy cism-perver
Qılur ber-bād bir gün bād-ı şerşer

Ferāmūş qılmaġıl ölmekni herġiz
Bu ‘alem lezzetin éyle perhiz

Ta‘alluq riştesi ü üzge her dem
Ki bolġıl aşl allāh birle maħrem

Tün ü kün bülbül gibi qılġıl hevā
Bolġay haqđın cümle hacātñ revā

Éy oġul genc içre bolġıl cāvđān
Hem qana‘et birle bolġıl her zamān

2345 Qılmaġıl nefsiñ üçün herġiz şikār
Bolmaġay bu ‘ayb sendin āşikār

Éy kuyaş fehmidde bolġıl fehmidde
Bolġasın āħir qi künnñ vehmidde

Nāle qıl bülbül dék her pür-ħande her
Açılur bāġıñda çendān gunçeler

Ġafila ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Taşlayan ferzendni şām u seħer

Men niçün éyley köñülñi şādlar
Qaysı bir ġamdın qılay feryādlar

[83b]

Feilâtün / Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün

Ĥikāyet

- 2350 Bar idi bir zāhidi zühd içre tāk
Şāmğa barmāgni kıldı ittifāk
- Evliyılıqdın neşīb olğan idi
Nefsniñ emridin ol kalkan idi
- Tālib-i haq érdi dā'im bī-karār
Her günü bīdār idi her rūze-dār
- ‘Ömride haq emrini kılgan idi
Nehyidin köñli tinib kalgan idi
- Şāmdın ta şubhğa giryān idi
Dūzah u cennet aña a'yān idi
- 2355 Kōrdi zāhid yolda bir şehr-i ‘azīm
Boldi bu şehr içre bi çend gün muķīm
- Kōrdi kim şehr içre kār u bārini
Barça halk bağlab turur zūnnārni
- Bir dırahtı bar idi ol kavm-i dūn
Tāb-nūr érdi aña her tūn ü gün
- Barça halkı şehriniñ able idi
Niçe müddetler bari güm-reh idi
- Her günü mālını bisyār olturur
‘Ūd ile ‘anberni anda koydurur
- 2360 Her tarafdın baş urar irdi aña
Barçasın cānın peydā irdi aña
- Pil saçar irdiler anda her gānī

Her gidā bolsa bolur irdi ğanī

İ'tikād haqñıñ bisyār idi

Cān nişār etmekge hem tayyār idi

Añladı bu hālni zāhiidi temām

Çırladı aldığa āñir bir 'avām

[84a] Bir teber andın tilab aldı devām⁷⁷⁶

Ol dırahtñıñ qaşığa bardı revān

2365 Uşbu kavm kılsa ne kılgaylar meni

Barğa men der-hāl keskey men anı

Nāġihan yol üzre şeytān uçradı

Vesvese zāhidğa āġāz éyledi

Ni belā buldı seña éy behrever

Haşmgın ilkiñğa almışsın teber

Eydi ol iblīsge ümmid hālını

Saldı zāhidğa kemen 'ayyarnı

İtemin maqşadni éy zāhid oġul

Cān u köñlüñ birle yılğay sen qabul

2370 Yan bu quluñdın eyā ferhunde hayr

Men baray her günde bir hırdare zer

Sen alıb altunni ihsān éylegil

Cennet içre bāġ eyvān éylegil

İtemin haqñıñ rızasını seña

Ol dırahtdın Menfa'at yoqtur seña

Her günü mendin uşol altunni al

---

⁷⁷⁶ Bir teber andın tilab aldı nihān

Bī-nevāğa hayr kıl cennetni al

‘Ahdımı kıldılar ol tarqaştılar
İkisi köp yerde ol muñdaştılar

2375 Kildi zāhid eviğa sevdā kılib
Halk ara sevdāsını gavğa kılib

Boldı zāhid haq içre h’ār u zār
Yıgladı her tün ü künde zār u zār

Qılmadı imāni hergiz Menfa’at
Rū-siyeh şermende boldı ‘āqıbet

Her kişi dünyāğa köp māyil bolur
Ol kişi āhir bu zāhid dék bolur

[84b] Her kişi dünya bile sevdā kıılır
Ol kişini ‘āqıbet rüsvā kıılır

2380 Her kişi dünyāni kılsa ülfeti
La’netidür lā’ntidür la’nti

Hak-ṭaleb her sā’atı ‘āqıl durur
Bī-gümān dünyā ṭalaq kılgan durur

Éy oğul dünyāni köñlüñdin çıkar
Tün ü kün hak yādıda bol ustuvār

Ger kişi kim her nefes ki hāzır bolur
Tañrıñ dīdārığa vāşıl bolur

Éy birāder tün ü kün inşāf kııl
Mū-sevī allāhdın köñülni şaf kııl

2385 Éy oğul fermān-ı haqni tiz kııl
Nefs-i şeyṭān emridin perhiz kııl

Kim delâlet kılsa ol şeytân bolur
Kaşdı anıñ sendeki imân bolur

Berme könlüñni aña bol merd-i tāk
Kim delâlet kılsa bol andın yırak

Qılmağıl dünyāğa meyl endek zamān
Nim u şeb bisyār kıl āh u fağān

Kim ki bolsa nefis-i şeytānğa mürīd
Bolğusidur ‘āqıbet çirkin pelīd

2390 Vesvese her kimge kılsa teh-be-teh

Oquğıl a‘ūz bile inna feteħ

Bu naşihat yād al éy hāş u ām
‘Āqıbet bolğay seña dāru’s-selām

Ġafila ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Āh birle nāl[e] kıl şām u seħer

Men niçün éyley köñülñi şadlar
Kaşsı bir ğamdın kılay feryādılar

[85a]

Fâilât / Mef’ûlün / Fâilât / Mef’ûlün

Der Beyân-ı Bî-ihtiyâr Bende

Éy oğul[ı] yādında bol leyl ü nehār
Hīç cāndāride yoqtur ihtiyār

2395 Nīk bed maħlūķığa ol tildurur

Barçalar ma‘kul ol fā‘il durur

İhtiyār terk éyle bol bî-ihtiyār
Terk kıl mā u meni bol baħtyār

Ger kişi bardise endek iħtiyār
Bolġusıdur ‘ākıbet ol ħvār u zār

Kim ki kılsa iħtiyārıdın ümīd
Ehl-i ħaķ iħre ol ħirkin pelīd

İħtiyār terk éyle bolġıl bende-vār
Urma dem zihār ġüyā merd-vār

2400 Bendede yoķtur herġız iħtiyār
İħtiyār ile bolalmas baħtyār

İħtiyār her iħtiyār andın turur⁷⁷⁷
Baħtiyār her baħtiyār andın durur

Ķādir ü ħahhār ġufrān tañrıdur
Ķahri u lütf anıñki emridür

İħtiyār terk éylegil éy bī-edeb
Āh birle nāle kııl her rüz u şeb

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Bolġay irdi barċa ādem ŝāh-vār

2405 Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Bolmas irdi ba‘zı ādem ħvār u zār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Bolmas irdi ba‘zı ādem şerm-sār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Her kişi bolġay irdi baħtyār

[85b] Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Barċa ‘āŝıķ bolġay irdi bī-ķarār

⁷⁷⁷ İħtiyār her iħtiyār andın durur

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Ziřt-rüler bolğay irdi mäh-vār

2410 Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Bolmas irdi dā'imā leyl ü nehār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Kılğay irdi her zimistānni bahār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Barça cennetde eterdi ber-ķarār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Kim ķılur irdi ķazanı iħtiyār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Ma'şiyetni ķılmas irdi āşikār

2415 Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Hīç kim miħnetni ķılmas iħtiyār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Her gidālar bolğay irdi māl u var

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Hīç kim ölmekni ķılmas iħtiyār

Bendede ger bolsa irdi iħtiyār
Kim ķılur bīmārlıǵni iħtiyār

İħtiyār terk éyle bol maķbül-ı haķ
Berdi bu pendini ustādım sebek

2420 Bede-i raħmānsın bol bī-iħtiyār
Bende-i şeytānnısın ķıl iħtiyār

Bende bolsañ tiz ķıl peygāmni
Ta ki andın kör ħudā an'amını

Bolsa her kim dā'imā bī-ihtiyār
Körkey ol cennet ara dīdār-ı yār

[86a] Her hayāl bendedür bī-Menfa'at
Ser-nivişt bolğanni körkey 'ākıbet

Ser-nivişt tebdīl bolmas ikrām
'Āciz u bī-çārelik kılğıl devām

2425 Éy birāder yolğa ger bī-ihtiyār
Bağla himmetdin kemer merdāne-vār

'Āql u hūş terk éyle bol merdāne-vār⁷⁷⁸

Mestlik terk éylegil hayrāne bol

Yek-dil u yek-rüy bolğıl şubḥ u şām
Qılma bu 'ālemde hergīz nīk u nām

Bu cihānda qılmağıl nām u nişān
Ḥānumān terk éylegil bolğıl amān

Bolsa ger nāgeh seña ol baht yār
Qılma bu 'ālemni hergīz ihtiyār

2430 Éy oğul ḥalk içre tenhālīk bilen
Ġayret u himmetde yektālīk bilen

Her neme üzre ki dām u ...dür
Kim ki köñlin bermese merdānedür

Ādemi köñlide bir dīv bardur
Ol sebebdin ekşer ādem ḥārdur

Her neme ger kılsa ol dīv ārzū
Qılmağıl hergīz sen anı ārzū

⁷⁷⁸ 'Āql u hūş terk éyle bol merdane bol

Enbiyā u evliyā bī-iḥtiyār
Yoqturur ārāmi her leyl ü nehār

2435 Tutsa it nāgeh seni éy ādemi
İt bolursın tutmağıl zinhār anı

Ol cefā kılsa vefā kılgıl aña
‘Ākıbet ol hem seña kılgay vefā

İḥtiyār birle kişi körmes cemāl
İḥtiyār birle kişi körmes kemāl

[86b] Her ‘şa tutkan kişi musī émes

Merd-i ‘ākılgan kişi ‘isī émes

Ġafila ‘ömr ötti dā’ im bī-ḥaber

Āh birle nāle kıl şām u seḥer

2440 Men niçün éyley köñlüni şādılar
Ḳaysı bir ğamdın kılay feryādılar

Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Bu Faşlda Kör ve Ker

Bu neşihat yād al éy kör ü ker
Her yaman endişedin kılgıl ḥazer

Ḳılmağıl her yaman endişeni
Salmağıl cismiñğa tığ u tişeni

Cān u köñlüñ içre tut éy behrever
Ḳılmağıl her cānğa yaman endişeler

Her güneḥ zāhir durur ef‘āl-ı bed
Her güneḥ bātın durur aḥvāl-ı bed

2445 Fi‘l birle ḥalidin alğay ḥesāb

Halidin körgey kişi köprak ‘azāb

Her kişide ger yaman endīşe bar
Bolgusidur ‘ākıbet ol şerm-sār

Bolsa her kimniñ yaman endīşesi
Tapmağay revnaq anıñ qılğan işi

Her yaman endīşe-i beddin yırmaq
Bolsa rūhi qılğay anıñ tamtarmaq

Kim yaman endişe kılsa her zamān
Ol cehennem içre qalğay cāvdañ

2450 Ger kişi endīşe-i beddin yırmaq
Bolsa ol bolğay beliyetdin yırmaq

Her kişiğa kılsa her kim bed-gümān
Bolmağay hergiz cehennemdin amān

[87a] Bed-gümān tek éyle qıl bol tañrığa
Cān fedā qılğıl ki her bir emriğa

Bed-gümānlar tañrısı qaızı démes
Bed-gümānlardıñ hudā rāzı émes

Bed-gümān şirki hafidür éy oğul
Qılmağıl endīşe-i bedni qabul

2455 Qıldı ol mūsīğa qarūn bed-gümān
Yerğa fermān qıldı ol qādir oğan

Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Hikāyet

bir hātun bar irdi amma kāfire
Ol hātun tul irdi amma hāmile

Berdi ol hātunğa hārūn sīm u zer
Bir sözüm bardur ki musīğa haber

Aygaysın musīğa éy cān-ı mazlūm
Men dikendin özgeni hergiz deme

Vety kıldı musī u ‘imrān meni
Kaldı andın mende o āb-i meni

2460 Niçe müddetdin beri men hāmile
Boldı bu ferzend imdi kāmile

Musī va‘z eytürde sen kılgıl ‘ayān
Barçamız köñlini sen kıl şadmān

İRte ‘id halk içre kılgıl āşikār
Musī ol sā‘atda bolsun şerm-sār

İrtesi cem‘ oldı barça şadmān
ÉR u hem hātun hem piser u civān

Çıktı musī minber üzre şol zamān
Emri birle nehyni kılgay beyān

2465 Ol hātun ol demde āvāz éyledi
Kıldı ayğan sözni āgāz éyledi

[87b] Kıldı ol kārūn siken sözni temām
Añladı bu sözni barça hāş u ‘ām

Eydi ol hātūn ki haq éy musī-i haq
Berdi bu sözni meña kārūn sebek

Ol zamān musī bi dergāhi hudā
Kıldı kārūn haqıda ol dem du‘ā

Berdi musīge hudā fermānını
Éy zemīn kārūnni yut hem mālını

2470 Yuttı ol kārūnnı ol dem ta bi hālķ
Bed-gümān kılģan ni bildı barça hālķ

Ƙıldı çendān nāle kārūn rū-siyāh
Giti ol hāsetde her taħtu's-sarāy

Bed-gümān mü'minni kılsa her kişi
'Āķıbet mundağ bolur kılģan işi

Enbiyā u evliyā a'yān-ı hāķ
Hāķ añā ta'līm berür çendān sebek

Ehl-i mü'mindin ĥudā érmes cüdā
Enbīyā u evlīyā érmes ĥudā

2475 Enbīyā u evlīyālar lā-yemūt
Uşbu sözni dā'imā yādında tut

Kim ki řāliħ bolsa sen kılģıl hāzer
Kim ki fāsiķ bolsa kıl andın güzer

Hālķ ara her kim eger mü'min durur
İki 'ālem ol kişi eymen durur

Ger kişi mü'mingā bed-niyyet kılur
Ol kiřiģa tañrı köp la'net kılur

Her kişi kim tün ü kün vehmidedür
Tañrıģa ol bendesi fehmidedür

2480 Vehmi oldur āħiret ... vehmisi
Vehmlıķdur bolsa her kim fehmisi

[88a] Enbīyā u evlīyā tün kün devām
Vehmide ķan yığlağay her řubħ u řām

Ĝafila 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Āh birle nāl[e] kıl řām u seħer

Men niçün éyley köñlüni şadlar
Qaysı bir gamdın qılay feryadlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Ehl-i Dünyâğa ‘Ömrğa İ’timâd Qılğanlarni Éytür

Éy birâder tut bu söz köñlünde yâd
Köz açıb yumğunça yoqtur i’timâd

2485 Tün ü kün ölmek qıl köñlünde yâd

Yoqturrur ‘ömrde hergiz i’timâd

Şubh u şâm tañrını köp yâd éylegil

Hânumânıñ bolsa ber-bâd éylegil

Qalmasun köñlünde dünyâ riştesi

Bî-gümân bolgıl hüdânıñ bendesi

Mâ-sivâ’ llâdın köñül bî-riştedür

Hîç şek yoqtur ki ol bihiştedür

Ger kişi bî-riştedür maqbül-ı haq

Ger kişi bâ-riştedür merdud-ı haq

2490 Haq-ţalebsin éy oğul bî-rişte bol

Tañrını fermâ ileb ol işte bol

Éy birâder bolmağıl hergiz melul

Tañrınıñ fermânını qılğıl qabul

Éy oğul ölmek dâ’im yâd qıl

Dîn evini cehd ile âbâd qıl

Éy oğul qılğıl naşihatni qabul

Qılmağıl zinhâr dünyânı qabul

Tutsa köz her kim ki dünyâdın vefâ

Ol kişide yokturur şıdk u şafā

[88b]

2495 Ehl-i dünyā iki ‘ālem h̄vār u zār
Hem bolur dergāh-ı haḫda şerm-sār

Añlağıl dünyā-ṭaleb h̄vār u zebūn
‘Ākıbet dūzaḫka bargay ser-nigūn

Ehl-i dünyāğa hudā kılmas nazār
Cāvdān urni turur nār u saḫar

Ehl-i dünyā köñlide īmān za‘īf
Ḳalğay ol haḫ raḫmetīde bī-nāşīb

Ehl-i dünyā birle bolsa hem-zebān
Bolmağay ol ḫavfidin hergīz amān

2500 Ehl-i dünyā birle bolma hem-nişīn
Bolğay ol şeyṭān-ı la‘ingā hem-ḫarīn

Kim ki bu ‘ālemde bolsa h̄vār u zār
Bolğay ol maḫşer günü dīdār-ı yār

Kim ki bu ‘ālemde bolsa māl-dar
Bolğay ol dergāh-ı haḫda şerm-sār

Ger kişiniñ mālige hırşı tola
Körmegey cennetde hergīz ol liḫā

Kim ki haḫ berkendin artuḫ istese
Ol kişi deccāldur hem ‘anbese

2505 Éy birāder bendelik āsān émes
Bendelikde rāst émes īnsān émes

Éy oğul şar‘ide bolğıl ustvār
Bolmağıl ḫazreğa hergīz şermsār

Sen taleb kılsan eger bākı lıķā
Evvelā kılgıl muḥammedni rızā (s.a.v.)

Berdi ḥaķ ‘izzet yetü ḥürmet aña
Enbīyā u evlīyā ümmet aña

Éy birāder isteseñ ger tañrını
Kıl rüsül emrini hem ḥaķ emrini

[89a]

2510 Her murādın bolsa resül ḥaşıl kıılır
Tañrınıñ dīdārıģa vāşıl bolur

Servi dék ḳaddiñ bolubdur imdi vāl
Kılma muṭlaķ imdi sen fişķ u źelāl

Dünyānı terk etse cennetliģ bolur
Mā u men terl etse ‘izzetliģ bolur

Bu cihān başdın ayaģ cevır ü cefā
Hīç kimge kılmādı herģiz vefā

Ḥaķdın özge nerseler dünyā durur
‘Āķıbet ol nerseler rüsvā kıılır

2515 Tutsa dōst her nerse oldur mā-sivā
Bī-gümān ol körmegey herģiz leķa

Éy birāder tün ü kün bol muntazır
‘Āķıbet bir gün seni kılgay emir

Kim ferāmüş kılsa ḥaķni her zamān
Bolmaģay düzāhdın ol herģiz amān

Sen işenme jindeģa éy jinde-püş
Her zamān afgān bile kılgıl ḥurüş

Sen işenme jindeģa leyl ü nehār

Yokturur jîndinde hergîz i 'tibâr

2520 Jindini keygen bile âzād émes
Könlide haķnîñ evi âbād émes

Dūzahıñ ekşeridür jindeliğ
Jindeliğ ol jindeliğ ol jindeliğ

Her kişi kim jindeğa mağrurdur
Bî-gümân andın hudâ rencürdur

Jinde-puş könlünde tut bu yaħşî pend
Jinde keygen birle bolmas naķş-bend

Bolmasa ger anda millet birle dîn
Ol abücehl u ve ya feğfûr-ı çîn

2525 Ol köñul kin dünyânîñ sevdâsı bar
'Âķıbet bir kün bolur rüsvâ u ħâr

[89b] Dōst tutub dünyâyı hergîz urma dem
Kör özüñni barça maħlûk içre kem

Ķalmasun könlünde mestlikdin ğubâr
Ķılğasın nefsiñni çendân ħar u zâr

Ĥaķ-ťalebsin bol ħudânîñ yādıda
Tün ü kün bolğıl aniñ fermânıda

Ķať ħıl köñlüñni dünyādın temâm
Nâle ħıl bülbül gibi her şubĥ u şâm

2530 Ger kişiniñ jinde-i zibâsı bar
Jindesin bariçe ejderhâsı bar

Ger külâh-ı jindesiğa bolsa mest
Ol kişidin kim ħudâ ĥoş-nüd émes

Mest bakılığni beñdin isteme
Yār u yāverlikni beñdin isteme

Üzgesen elbette lezzetdin ümīd
Kim ki lezzet ister ol çirkīn pelīd

Bolmağıl maḥlūķıǵa éy ḥāş u ‘ām
Pādşāhi bākıǵa bolğıl ğulām

2535 Éy birāder uşbudur şeh-vāre bol
‘Āşķ bāzārīde āteş-pāre bol

Éy birāder cest bol ğüyā ki berķ
Ol mey-i bākıǵa bolğıl mest ğarķ

Éy biāder bolma herġīz vehm-nāk
‘Āşķnīñ deryāsıda bolğıl helāk

Éy oğul bu yolda bol pervāne dék
Cān nişār it şem‘ǵa pervāne dék

Kerbelā ‘ālemde körseñ her kıyan
Sen yū körkil her tarāf huhu diban

[90a]

2540 Yağsa başıñ üzre ger tıǵ u teber
Cān fedā kılgıl aña bol behre-ver

Éy birāder dā’imā bol bī-ķarār
‘Āķıbet bir ğün bolur ol baḥt-yār

Éy oğul bu yol ara himmet kerek
Himmet üstün himmet ü ğayret kerek

Қılsa kim pervāne dék cānın nişār
Körgey ol sā‘at ara dīdār-ı yār

Cān fedā kılmay ber ü ḥāşıl émes

Tañrınıñ dīdārıǵa vāşıl émes

2545 Her ‘ibādāti ki anıñ sūzı bar
Her ta‘āmıdur ki anıñ tuzı bar

Her ‘ibādet sūzı yoǵ bī-menfā‘āt
Her ta‘āmnıñ sūzı yoǵtur ba kuvet

Ger kişide bolsa endek derd-sūz
‘Āşkıññ mezide ol almış rumūz

Āh u afgān birle çıkan kaṭre yaş
Kırk yılǵı tā‘atdın afzel éy kıyaş

Derd-sūzı yoǵ kişiler merd émes
Derd-sūzı bolsa ol nā-merd émes

2550 ‘Āşık érseñ mest bol gūyā ki şır
‘Ānıñ bāzārıda bolǵıl emīr

‘Āşık érseñ mest bol mest tive dék
Bolmaǵıl bī-himmet ol zen-bīve dék

‘Āşık érseñ haǵni kılǵıl yādlar
Oşturi mest dék ki kıl feryādlar

Tut kulaǵıñ içre éy h‘āb-gerān
Nim-şeb vaǵtıda kıl éh u fagān

İhtiyār kılsañ eger ‘āşkdın rumūz
Şubh u şām vaǵtıda kılǵıl derd-sūz

[90b]

2555 Ger kişi bī-derddür nā-merddür
Ger kişide derddür ol merddür

Ol kişiniñ derd yok ol bir kesik
Ger kişide ‘āşk uoǵ ol bir eşek

Rüz-ı maḥşer pādşāhdur ol kişi
Derd-süz u āh u afgāndur işi

Derd-süzalık ‘ibādet gencidür
Derd-süzı uoḵ ‘ibādet rencdür

Zindeliḵde ki ki bolsa merd-vār
Halk ara maḥşerde bolḡay şeh-süvār

2560 Ger kişide derd yoḵ ol kör ü ker
Ger kişide ‘āşḵ yoḵ ol gāv u ḡar

Derd-süz u ‘āşḵ eger bolsa düçār
Tabḡusıdur ol felek üstün ḡarār

Ḳılḡasın bu emrlerni mu‘teber
‘Āşḡnıñ şehriḡa andın ḡıl sefer

Her ne bātıl bolsa andın ḡıl güzer
‘Āşḡnıñ bu büidin andın al ḡaber

Oñ kişi kim tañrıḡa ‘āşıḵ émes
Bu naşīḡatlarḡa ol şādıḵ émes

2565 Her nefes ölmekni ḡılḡıl yādlar
Nim u şeb vaḡtıda ḡıl feryādlar

Ġafila ‘ömr ötti dā’im bī-ḡaber
Yıḡlasañ ḡal yıḡlaḡıl şām u seḡer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Ḳaysı bir ḡamdın ḡılay feryādlar

Fâilât / Feilâtün / Fâilât / Feilâtün

Bu Faşlda Maḡrūr-ı ‘ilm-i Ḳal u ‘ilm-i Ḥālnı Éytürler

Özni bilgen ‘ilm-i külldür éy ḡıyaş

Tutqasın könlünde éy molly-ı şaş

[91a] Qılsa her molla eger mā u meni
Bolğay ol tersā cühüd ü érmeni

2570 Mā u menlik ‘ilm şeytān ‘ilmdür
Özni bilgen ‘ilm raḥmān ‘ilmdür

Mā u menlik ‘ilm cāhīl ‘ilmdür
Mā u menlik ‘ilm kāhil ‘ilmdür

Mā u menlik ‘ilm nemrūd ‘ilmdür
Ni üçün ol ‘ilm merdūd ‘ilmdür

‘İlmīğa ger qılsa molla i‘timād
Bolğay ol afrasiāb u keyqubād

Molla ger ursa ki nā-geh ursa dem
‘Aqıbet ol molla iblīsdin mu kem

2575 Özidin dem ursa molla nāgihān
Qalğay ol dūzaḥda dā’im cāvdān

Mā u men oldur ki men mundağ kişi
Āhiretdin yoqturur hergīz işi

Özni bilgen ‘ilm pür-ḥāşıl durur
Tañrıñ dīdārığa vāşıl durur

Barça ādem qatre-i āb-ı meni
Ādem érseñ qılmağıl mā u meni

Ādemi aşl durur bir müşt ḥāk
Blmese her kim özin bolğay helak

2580 ‘İlm oldur özni bilmeklik durur
Dünyādın köñülni üzmeçlik durur

Kim işense ‘ilmğa bī-dīn bolur
Kim işense tañrığa eymen bolur

Destār kigen bile molla émes
Bardu köp destārlıg dünyā-perest

Tañrıdın kim qorqsa ‘ālim ol durur
Kim ki qorqmas tañrıdın zālīm durur

[91b] ‘İlm bir kesbidür bilgil éy kıyaş
‘İlm kesbi terk kııl éy haq-şinās

2585 ‘İlm kesbi dünyāğa rağbet kıılur
Tañrı ol sā‘at añā la‘net kıılur

‘Ālim oldur dünyanı kılsa talāk
Bolsa köñli mā-sivā‘llādın yıraq

Molla ger qoysa qadem dünyā seri
Ser-nigün bargay ki ol tahte’s-seri

Qılsa dünyā cihetdin molla du‘ā
Bī-gümān bolğay ki ol ‘ālim du‘ā

Añlağıl kim bolsa ‘ālim māl-dār
Bolğay ol dergāh-ı haqda şerm-sār

2590 Mollanıñ malı eger bisyārdür
Bī-gümān andın hudā bizārdur

Tutsa dost köñlide ‘ālim sīm u zer
Halk ara maşşerde bolğay gāv u har

‘Ālimi ger kılsa dünyādın tama‘
Qıl hudāyā bu cihāndın munqatı‘

Éy birader bolsa ‘ālim māl-dār
İki ‘ālem içre bolğay hūvār u zār

Bilse bir āyet ḥadīṣ molla durur
Yıḡsa bir yıllık neme dūnya durur

2595 Tutsa dost ol dūnyanı ‘iṣyān saḡt
Ger kiṣi dost tutsa ol deccal u saḡt⁷⁷⁹ ḡaht

Körmegey cennetde ol dīdār-ı ḡaḡ
Ber[di] bu pendini ustādım sabek

‘Ālem u āḡir zaman rüya bolur
Dām u mekr u ḡīlede yekta bolur

Añlaḡıl bo sözni sen mollay-ı ḡām
Özni bilmek ‘ilmdin éyley kelam

[92a] Bu naṣīḡatlarḡa sen salḡıl ḡulak
ḡılmaḡıl zinhar köñlüñdin yıraḡ

2600 Éy birader mestlik ber-bād ḡıl
Ka‘be-i maḡşūdını ābād ḡıl

Mā u men terk éyle bolḡıl ādemi
Urmaḡkıl zinhar özdin bir demi

‘Āleminiñ derd-süz afgānı bar
Cennete‘l-mā‘ vāda köp ivanı bar

Dūnyādın tabḡan émes ḡiḡ kim mūrād
ḡılmaḡıl dūnyāḡa herḡiz i‘tiḡād

Her zaman bülbül gibi ḡılḡıl neva
Yaḡşı niyyet birle hem ḡılḡıl du‘ā

2605 ḡılmaḡıl maḡlūḡıdın herḡiz ümīd
Bolmaḡıl imānıdın herḡiz nā-ümīd

⁷⁷⁹ Ger kiṣi dost tutsa ol deccal u ḡaht

ılma bu dũnyāġa herġiz iltifat
İki ‘ālem içre bolġay sen necat

Cem ‘ ılma dũnyanı mollayı-ŧenās
Köp nedāmet birle ursınıġa taŧ

Hānumān ber-bād ıl merdane bol
Tañrınıñ fermānıġa berdāne bol

İnnemā emvālukumdın al haber
ılġsın ferzend mālıñdın gũzer

2610 oymaġıl köñlüñde dũnyādın ġubār

İstegil andın kin dīdār-ı yār

Her kiŧi kim ‘ilmġa maġrurdur

ŧiħhat érmes ol kiŧi rencũrdur

ŧũkr ılsa dũnyāġa ni‘met émes

Her kiŧi dost tutsa ol ŧiħhat émes

Her hiŧiniñ māl ger bisyārdur

Ol kiŧi her tũn ü kũn bīmārdũr

[92b] ılma bu emriġa herġiz ŧekk ü an

Bolmaġıl zinhar sen ġubbu’l-vaan

2615 ılmaġıl fāsıd ġayāl éy bī-edeb

ıl tevekkũl tañrıġa her eũz u ŧeb

Hadın özge barası fāsıd ġayāl

ılmaġıl fāsıd ġayāl fıŧ u zelāl

Bī-‘āmel ‘ālim durur ġũya kedũ

Yokturur herġiz keũda meġz bũ

ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-aber

Āh birle nale ıl ŧām u seer

Man niçün éyley könülñi şadlar
Qaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Ulemāy-ı Bî-‘āmallerni Éytürler

2620 Yoq ‘āmel ‘ālimde amma ‘ilm bar
Bolġay ol maşerde çendān ħār u zār

‘Ālimi dünyayı ger cūyendedür
Tañrı dergāhide ol şermendedür

Terk-i dünyālıq ‘ibādet maġzıdur
Terk-i dünyāġa ħudāññ fazlıdur

Bî-‘āmel ‘ālim kıtur ‘işyān-ı saht
Bî-‘āmel ‘ālim heme deccal-ı vaqt

‘Ālimā ħavf u ricāde bol devām
‘Ākıbet bolġay saña duzāħ ħarām

2625 Hîç güneh dünyanı sökençe émes
Hîç ‘ālim özini bilgence émes

Añlaġıl dünya u dîn lâ-yectemi‘
Qılmaql zinhar dünyādın tama‘

Ger kişiniñ māl ya ferzendi bar
Barça a‘zāsıda anıñ bendi bar

[93a] Bendelik yürmekni kılmaz ihtiyār
Qalġay ol maşerde dā’im ħvār u zār

Her kişi a‘zāsıda ger bendi bar
Bolmaġay ol yolġa herġiz ustvār

2630 Her kişi de bolsa işkel birle gıll

Ol kişi sultānga bolmaydur kabul

Tutsa közge zerre has ya bir ğubār
Körmes ol köz 'ākıbet dīdār-ı yār

Zerrece dost tutsa dünya mālıdın
Qalğay ol maħrüm ħudā an'āmıdın

Bolma āz 'iřyānga herġiz řādmān
Ot eger āz bolsa hem örter cihān

Qoymağıl herġiz tefavüt emriğa
Cān feda qıl tañrı qılğan emriğa

2635 Ādemi könlidür amma āyine
Tutmağıl dünyānı dost her āyine

Bola ger āyinede gerd ü ğubār
Körmes ol āyinede dīdār-ı yār

Qılğasın āyineni şeykel devāl
Yığlağıl 'iřyānga qan her řubħ u řām

Şeykal u şar' durur éy ħāř u 'ām
Şar'ide řābit qadem bolğıl devām

'Ālimā ölmekni dā'im yād qıl
Mastlik ħarmānını ber-bād qıl

2640 Ğāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Tañrı fermānıda bol řām u seħer

Man niçün éyley könülni şadlar
Qaysı bir ğamdın qılay feryādlar

Bu Faşlda Şā'irniñ Beyanı

[93b] Şi'ir eytmağlıqge iki kısmdur

Şa'iri ğaybi u hem ıab'ı turur

Şā'iri ger bolsa dā'im madh-ı hān

Bolğay ol şā'ir cehennemdin amān

Şā'iri ğaybi heme feyz-i ilāh

Bī-gümān cennetde hem körgey liķā

2645 Şā'iri ıab'ı heme fehm u zarīf

Şā'iri ğaybi hūdāğa hem qarīb

ıab'ı-perver ıab'idin dil-şāddur

ıab'idin kılğan işi ber-bāddur

Şā'iriniñ ğaybi hem an'ām-ı haķ

Şā'iri ıab'ı heme imānı şaķ

ıab'ı-perver ıab'ı ğa mağrurdur

Dā'imā her tün ü kün rencürdur

Şā'iri kim madhğa māyil durur

'Ālem-i ğaybdın aña hāşıl durur

2650 Ger deseñ hamdiñde alğıl madh-ı haķ

İmeğil 'ömrinde her ğiz hamd-ı haķ

Şā'iri maħlūķğa bolsa madh-ı hān

Bolmağay her ğiz cehennemdin amān

Şā'iri ğaybi heme genç içredür

Şā'iri ıab'ı heme renc içredür

Şā'irā dünyāğa kılmañ iltifat

ıılmağıl maħlūķni her ğiz ta'rifāt

Şā'iri ger kılsa maḥlūkdın ümīd
Hīç şek yoktur ki ol çirkin pelīd

2655 Şā'iri ger bolsa dā'im madḥ-ı ḥān
Bī-gümān dūzaḥdın ol tabḳay amān
Kılsa ger maḥlūḳni şā'ir ta'rifāt
Bolmaḡay dūzaḥdın ol herḡiz necat

[94a] Tab'-perver tañrı-perverdın émes
Seng ol seng-i mermerdin émes

Şā'iri ḡaybi heme şıdk u şafā
'Ālem-i ḡaybdın gelür her dem nida

Şā'irā şı'ri deḡil bī-iḥtiyār
Uşbu 'ālem içre bolḡıl ḥVār u zār

2660 Şā'irā şı'ringa bolḡıl intizār
Müntezir bol tañrıḡa leyl ü nehār

Bardurur 'ālemde çendān kār u bar
Kılmaḡıl dūnyanı zinhar iḥtiyār

Kıl bu 'ālem içre miḡnet iḥtiyār
Kılma bu 'ālemde 'izzet iḥtiyār

Ḳafiye isterni kıl imdi ḡarām
İmdi iste tañrını tün ü kün devām

Hīç sūd kılmās saña bu ḡafiye
Yür bu 'ālem içre ḡüya ḡāfile

2665 Ḳāfīniñ fikride ḡaḳni zıkr kıl
Her nefes ölmekni dā'im fikr kıl

Şā'irā ötti cihāndın ḡāfile
İstedīñ 'ömriñde çendān ḡāfiye

Şā'irā şī'riñni sen ber-bād kıł
Mā-sivā'llādın köñül āzād kıł

Her sözi kim ħamd-i lillahdın turur
Ol kişi kim ħVāce 'abdullahdın turur

İmdi ħāmüşluğda gzūyā māhi bol
Merd-vār ol bir ħabīle şāhi bol

2670 Ol kişi kim mähilik ħāmüşdur
Bī-gümān taħķīk-i derya ħuşdur

[94b] Mestlik cāmıñnı kıł bisyār çāk

Bolğasın andın kin merdān-ı pāk

Her kişi renc içredür genç içredür

Her kişi ħalk içredür renc içredür

Her kişi şeytān dék afzel men dişe

Bolğusıdur gebr tersādın dişe

Her kişi bolğan yılan maħbül émes

Hersözi bolğan bile ma'ķül émes

2675 Her ħabīb bolğan bile loħmān émes

Közde yaş bolğan bile afgān émes

Ġāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber

İmdi ħaħni yād kıł şām u seħer

Man niçün éyley könülñi şadlar

Ķaysı bir ħamdın kılay feryādlar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Bu Faşda Kārvānlarnı Ötgenlerni Éytür

Sal ħulaħ bu sözge éy pīr u civan

Bu cihāndın ötti çendān kārīvān

Sevdā-ger ġāfildür tün kün tañrıdın

Yüz öküzmiş haq te'ālā emridin

2680 Şubḥ u şām köñki aniñ bāzārıdur

Bī-ğümān andın ḥudā bizārdur

Tañrıdın ġāfildür sevda-ger kişi

Dīn-i millet birle yoq herġiz işi

Gerdi dünya köñlidin ĩmān çıkar

Çıkasa ĩmān köñlidin raḥmān çıkar

Ol köñül kim nām-ı allāh bolmasa

Bolġay ol sā'atda ġüya 'anbese

İstegedi dünyanı sevda-ger devām

Tañrıdın yüz ökürgey her şubḥ u şām

[95a]

2685 Yoqtur her sā'atda bir ārām aña

Yoqtur herġiz tañrıdınan 'ām aña

Zikrsi ve fikrsi dünya durur

Ka'bisi u tañrısı dünya durur

Māl cem' etmekġa kılġay iztırāb

Dīn evi bī-şek añın bolġay ḥarāb

Her kişi kim bolsa ger dünya-ṭaleb

Rüz-ı mahşer haq aña kılġay ġazeb

Her kişi kim dünyāġa ḥandān bolur

Ol kişiniñ dīn evi vīrān bolur

2690 Her kişi dünyāġa bolsa şādmān

Bolmaġay herġiz cehennemdin amān

Her kiři maqşūdi bolsa sīm u zer
Haq te'ālā kıлмаğay hergīz nazār

Her kiři maqşūd bolsa mülk ü māl
Bī-gümān cennetde ol kōrmes cemal

Her kiřiniñ maqşadī ferzend u zen
Ol kiřilerğā cehennemdür vaṭan

Her kiři maqşūdi bolsa bāğ u rāğ
Haq 'ināyātıdın ol bolğay yıraq

2695 Ger kiři māqşūd lezzetdin durur
Tañr[1] dergāhide lezzetdin qalur

Ger kiři maqşūd bolsa reng u bu
Ketgey ol sā'atda andın āb-rū

Ger kiři maqşūd ra'nādın durur
Tañrı dergāhide ol bī-dīn turur

Ger kiři maqşūd bolsa serv qad
Ol kişi ki tañrı bermesdür meded

Ger kiři maqşūd bolsa la'l u leb
Malik-i dūzaḡ aña bergey edeb

[95b]

2700 Ger kiři maqşūd bolsa sīm u zer
Ol kiřiniñ rūḡi ta uçmas bülend

Ger kiři maqşūd āhū çeşmdür
Her zaman haqdın aña köp haşmdür

Ger kiřiniñ maqşūdi dünya durur
Ol kişi imānı nā-peydā durur

Uşbu maqşadlarda yoq şıdık u şafā

Bu Һalāyıqdın Һudā éermes rızā

Cān Һulağıñ içre tut Һıl ya ‘ibād
Mā-sivā’ llāh terk Һıl allāhni yād

2705 Dünyāni terk éyle Һaқdın Һıl ümīd
Bolғay ol sā‘atda īmāniñ nevid

Һaқ-таlebge uşbu мақсадлар Һarām
Añlağıl bu sözni éy sevdāy-ı Һām

Her kişi ger Һılsa maһlūkдın ümīd
Bolғay ol sā‘atda ol çirkin pelīd

Éy birader taşla her мақşūdını
İstegil andın kin ma‘būdni

Éy birader isteseñ dīdār-ı yār
Yıǵlağıl tün günde çendān zār u zār

2710 Éy birader bol bu ‘ālem Һvār u zār
Қılмаğıl мақсадni herǵız āşıkār

Éy birader her zaman bol bī-қarār
Şubһ u şām vaқtda bolğıl intizār

Һvācege Һizmetni Һıl işbāt éter
Һvāce ol Һıl Һizmetin ber-bād éter

Һvācege мақşūd Һıl ma‘lūmdur
Қılға her мақşūdı nā-ma‘lūmdur

Қıl ki Һizmetni nihayetler Һılur
Һvāce ol Һılға velāyetler Һılur

[96a]

2715 Һvācege Һılge ‘ibādetler Һılur
Һvāce ol Һıl ki ‘ināyetler Һılur

Hvācege ol ul ki tatlar ılır
Hvāce ol ula kerāmetler ılır

Cem emes bir yerde dnyā birle hu
Cem emesdur ot bile gyā ki s

Tut ulan re y pr  civān
Talaıl dnyānı bol āhibırān

Hādın zge barası dnyā durur
Kim ki knlin berse nā-bnā durur

2720 Hādın zge baralar bolay ādem
Urmaıl dnyāa dem ya bir adem

Yılaıl hālına y pr  civān
Yok gne dnyānı sygendin yaman

ılmaıl dnyā-alebge luf-i seb
ydiler bu szni ol āh-i areb

Bu ribādın ti endān āfile
Fık ile omrn barur b-hāile

Gāfilā omr tti dā'im b-haber
Yılama ıyana her ām u seer

2725 Man nin yley knlni adlar
aysı bir amdın ılay feryādlar

Feilātn / Feilātn / Feilātn / Feiln

Bu Falda Cihān-ı B-vefānı ytrler

Ala bu pendimni y cyāy-ı hā
ānn dersini al mendin sabā

ā temsli gya ot durur

Her kişige tüşse ol ansız kıılır

Tüşse ot her kim ki ol feryād éter
Hānumānın köydürüb ber-bād éter

[96b] Kālmağay ol kesde cuz üstüVān u pust

Bolğay her sā'atda ol aḥbāb u dōst

2730 Evvelā mestlikni köydürmek kerek

Ṭālīb-ı ḥaḳlarğa bildürmek kerek

Bolmağıl 'ālemde herğiz kedḥudā
İstegil andın kin nūr-ı hudā

Kim ki hırşdur suğa ol der-ḥVābdur
Ki ki hırşdur muğa ol aḥbābdur

Éy birāder bolğasın allāh-perest
Bolmağıl zinhar sen dünya-perest

Éy birāder dünyādın perḥiz kııl
Añlağıol pendimni amma tiz kııl

2735 'Aşq oti her kimğa tüşmes éy oğul

Köp zirā'atdın kişi almaş ḥuşul

Ger kişide 'aşq oti gālīb durur
Ol kişi her tün ü kün ṭālīb durur

Her kişige kıılmağıl sırrıñni pāş
Nem ü şeb vaḳtıda bolğıl dil-ḥarāş

Bu cihānni tuş gibi kılgıl ḥayāl
Her zamān ḥaḳdın ṭaleb kılgıl cemāl

Her neme kim uşbu 'ālem içredür
Kim ki köñkin berse ol ğam içredür

2740 Her kişi kim dñnyādın ıayyār éter
Ol kişini dñnya mātem-dār éter

Qıl olardañge mā-sivā' llāhnı ıarām
Yığlağıl tñn kñnde yađyā dék devām

Özgesin elbette mađlūđdın ümīd
Bolđusıdur feyz-ı hağ andın pedīd

Her neme fāni durur bolđıl yırağ
Ol neme kim bākıdür bol iřtiyāk

[97a] Āfeti her kim ki şöhretin yeter
'İlleti her kimge ni'metdin yeter

2745 Ger kiřiniñ çeşm[i] şeb nemlik durur
Cennete'l-a'lā aña nāmlık durur

Her kişi kim bolsa dā'im bī-ıarār
'Ākıbet ma'şūđđā ol bolđay düçār

Her neme kim nefse ger yořnūddur
Bīđümān ol nefis bir nemrūddur

Her neme kim nefis kılsa iřtiyār
Bolđay ol dergāh-ı hağda şerm-sār

Barçadın kim tut özüñni éy civan
Bolđasın bī-şek cehennemdin amān

2750 Ger kişinin zuhdi hem iřsāmı bar
Ol kiřiniñ köñlide ĩmānı bar

Uřbu 'ālem gūyiyā beytuñl-ıazān
Kim de ger 'āklolsa bolmas řādmān

Nefsni her kim ki kılsa hıvār u zār
Bolđusıdur ol kiři 'anča řikār

Her kişide ‘āşķ bar merdānedür
Güiyā ol her zamān ferdānedür

Her kişide ‘āşķ bar cevlān kıılır
Şubḥ u şām her tün ü kün afgān kıılır

2755 Her kişide ‘āşķ bar miskin bolur
Kim ki miskin bolsa hem eymen bolur

Her kişide ‘āşķ bar ḥalkđın yırak
Ol kişidin ḥalk yine hem kim yırak

Her kişide ‘āşķ bar ḥayrānedür
Maķşadı yādide ol vīrānedür

Her kişide ‘āşķ bar ḥayrān u mest
Tutķay her maḥlūķđın özini pest

[97b] Her kişide ‘āşķ bar ḥalvet-nişīn
Ehl-i allāh birle bolđıl hem-ķarīn

2760 Her kişide ‘āşķ bar tuġyānı bar
Nīm u şeb vaķtıda köp afgānı bar

Her kişide ‘āşķ bar dil-cūşdur
Bu cihān sevdasıdın bī-hūşdur

Her kişide ‘āşķ bar mecnun bolur
Yüreki ta ḥalkıġa pūr-ḥūn bolur

Her kişide ‘āşķ bar tā‘at kıılır
Her belāy kilse hem tā‘at kıılır

Her kişide ‘āşķ yok cāhīl durur
Köñliniñ zengāresi ainedür⁷⁸⁰

---

⁷⁸⁰ Köñliniñ ainesi zengāredür

2765 Her kişide ‘āşķ yok dil-şādedür
Gerçi tâ‘at kılsa ol ber-bāddur

Her kişide ‘āşķ yok ādem émes
Yaşsıraķdur ol kişidin ħirs u mest

Her kişide ‘āşķ bar mūm-dil bolur
Her kişide ‘āşķ yok seng-dil bolur

Her kişide ‘āşķ bar ‘īsā bolur
Her kişide ‘āşķ yok tersā bolur

Her kişide ‘āşķ bar hoş-ħūy bolur
Her kişide ‘āşķ yok bed-ħūy bolur

2770 Her kişide ‘āşķ bar bil-ictimāğ
Köñlide ĩmānı güya şeb-çirāğ

Her kişide ‘āşķ eger ħāşıl durur
Tañrımınñ dīdarīğa vāşil durur

Her kişi kim yırtsa mestlikdin yaķa
Bī-gümān cennetde ol körgey leķā

Sén ümīd tutsañ ħudāyıñdın kerem
Dünyādın dōst tutma hergīz bir dırem

[98a] Her kişide bir dırem tayyārdur
Hīç şek yoktur ki ol aģyārdur

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Ĥikāyet

2775 Bar idi ma‘rūf kerħi evliya
Bar idi bir pil anıñ hem yānıda

Bir günü sırren ilellāh kıldı ol

Tapmadı hergiz fena fillāhğa yol

Bir dırem hemyanğa kılğac yaqın

Boldı yolu yolda hem-rāh şeytān-ı la'ın⁷⁸¹

Her zamān yādında tutğıl éy oğul

Salmağıl bir zerre hemyanıñğa pil

Éy birāder her köñül hemyān durur

Tutsa dōst bir pilni ol 'ișyān durur

2780 Ger kiși hemyānı bolsa hoş-guvār

Körküsidür 'ākıbet dīdār-ı yār

Kim ki dünyāğa köñül māyil bolur

Güiyā küñge bulut hāil bolur

Qılmasañ dünyanı hemyandın yırağ

Bī-gümān bolğay sen allāhdın yırağ

Taşla hemyanıñnı sen bolğıl halāş

Bī-gümān bolğay sen andın hağ-şinās

Tīz gergil yoliğa merdane bol⁷⁸²

Cān nişār it güiyā pervane-vār

2785 Her kişide 'āşğ bar efsanede

Ol kiși her tün ü kün viranede

Mef'ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Bu Faşlde 'Āşğni Éytürler

Her kişide 'āşğ bar ğam içredür

'Ömride güya ki matem içredür

⁷⁸¹ Boldı yolu yolda hem-rāh ol şeytān-ı la'ın

⁷⁸² Tīz gergil yoliğa merdane-vār

[98b] Her kişide ‘āşķ bar feryād éter
Dünyāniñ esbābını ber-bād éter

Her kişide ‘āşķ bar bolğay ħarāb
Kılgusıdur özini dā`im ħesāb

Her kişide ‘āşķ eger bisyārdur
Aldıda dünyā anıñ murdārdur

2790 Her kişide ‘āşķdın bir rişte bar
Bolmağay maħşerde hergīz ħvār u zār

Her kişide ‘āşķ bar pinhān kıılır
Şubħ u şām vaķtinde ol giryān kıılır⁷⁸³

Her kişi ‘āşķ-i ħudānı istegey
Cānığa çendān belānı istegey

Istese her kim ħudānı bī-gümān
Bolmağay ‘ömrinde hergīz şādmān

Her kişide ‘āşķ bar bolğay ‘adem
Urmağay dünyāğa dem ol bir ķadem

2795 ‘Āķl eger bolsa ħudānı istegil
Derdiñğa andın devānı istegil

Éy birāder özni mestlikdin çıkar
Kılmağay köñülde menlikdin ħubār

Añlağıl köñlüñde tut éy ħaķ-şinās
Pest yerde su aķar kılgıl kıyās

‘Āşķniñ yolıda bu tedbir kerek
Dünyā esbābını terk etmek kerek

⁷⁸³ Şubħ u şām vaķtinde köp giryān kıılır

Āşķnıñ yolıda bu tebir kerek
Māh u menlikdin temām keçmek kerek

2800 Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Her nefes ‘acz ile taķşir kerek

[99a] Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Māl u mülkidin temām ötmek kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Hüsñ ü ra‘nādın heme keçmek kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Şubh u şām tün kün gerīb bolmaķ kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Bülbül-i mest dék nevā kıлмаķ kerek

2805 Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Āh birle nāle-i afgān kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Hār u heş hāşākdın pest bolmaķ kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Bu cihān sevdāsıdın keçmek kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Lezzet-i dünyādın hem ötmek kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Mestlikdin özni yoķ kıлмаķ kerek

2810 Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Halkdın vahşi gibi kaçmaķ kerek

Āşķnıñ yolıda bu tedbir kerek
Közni nā-mehremdin yıraķ etmek kerek

Āşkıññ yolıda bu tedbir kerek
Her zamān hāq emrini kıлмақ kerek

Āşkıññ yolıda bu tedbir kerek
'Ömride dā' im faqr bolmaқ kerek

Āşkıññ yolıda bu tedbir kerek
Özni evvel hūbraқ bilmek kerek

[99b] 2815 Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Halkdın özin pinhān kıлмақ kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Şar'ide şābit-қadem bolmaқ kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Curb şirīndin temām keçmek kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Tilni māla ya'nidin yıǵmaқ kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Cennete'-Imāvāydın hem ötmek kerek

2820 Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Tün ü kün allāhnı şād etmek kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Ġam bilen 'ömrini ötkermek kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Her nefes ölmekni yād etmek kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Yaşsı a'māllarnı köp kıлмақ kerek

Āşkıññ yolıǵa bu tedbir kerek
Her 'bādetni nihān kıлмақ kerek

2825 Éy oğul bu yolğa ger ‘ömr ötmeseterak
Qıl bu pendimni ecel yetmesderak

Uşbu ders pâyâni yokdur éy kıyaş
Âh u afgân birle ursineñğa taş

Uşbu ders könlünde tutğıl éy oğul
Köpdür irdim hâtırın bolğay melûl

Tâlib-ı haqlarğa bu temîz durur

Fil yükîğa mürçe ‘âciz durur

Tâlib ötgerme ‘ömrün bî-haber
Âh urub qan yığlağıl şâm u seher

[100a]

2830 Man niçün éyley könülni şadlar
Qaysı bir gamdın qılay feryâdlar

Fâilât / Mef’ûlün / Fâilât / Mef’ûlün

Bu Faşlda Zuhd u Taqvâni Éytürler Anıñ Beyâni

Éy kıyaş bu pendîğa salgıl qulaq
Qılmağıl hergîz qulağındın yıraq

Hâq kerem kılsa hikâyet éyleyin
Zuhd qılmaqdın rivâyet éyleyin

Zuhdlıq perhîzkârlıqdın durur
Zuhd qılmaq parsâlıqdın durur

Zuhd qılmaq nahydın qaçmaq durur
Yaşşı a‘mâl tuhmını saçmaq durur

2835 Zuhd oldur pestlik bunyâd éter

Zuhd oldur mestlik ber-bād éter

Haq-ṭāleblık zuhd taqṭvādın bolur
Hırş-i āb bīmār lıqṭvaydın bolur

Éy birāder zuhdlık āsān émes
Her kişi zāhid émes insān émes

Zuh u taqṭvālık köñül şıkel durur
Zuhd u taqṭvāsız köñül bir kül érür

Şıkelı yoq aine tabmas cilā
Zuhd u taqṭvāsızda yoq luṭf-i ḥudā

2840 Zuhd u taqṭvā gūyiyā esb-i revān
Kim ki merkeb bolmasa yürgey her kıyan

Zuhd u taqṭvā gūyiyā bir şem‘dür
Evde ger şem‘ olsa ol dil-cem‘dür

Zuhd u taqṭvā gūyiyā bir şeb-cirāğ
Bolsa her evde çirāğdur her yırağ

Zuhd u taqṭvālığ kişi bīnā durur
Zuhd u taqṭvāsızge nā-bīnā durur

[100b] Gher kişi kim zuhd u taqṭvā kılsa ḥūy

Tabḳay ol dergāh-i ḥaḳdın āb-rūy

2845 Her kişi kim zuhd ile taqṭvāsı bar
Ol cihān birle āniñ sevdāsı bar

Kim ki kılsa nefsnıñ emriñ ḥarām
Tabḳusıdur ‘arş üstide maḳām

Ger kişiniñ zuhd ile taqṭvāsı bar
Bolğay ol dergāh-ı ḥaḳda i‘tibār

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Ol kişiniñ şemşiri alması bar

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Bī-gümān hemyanda naqd ʔalāsı bar

2850 Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Ol kişiniñ sālīmu'l-a'zāsı bar

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Ol kişiniñ cennete'l-ma'vāsı bar

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Ol kişiniñ şıdķ ile ihlāş[1] bar

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Hūr ğılmandın anıñ mīrāşı bar

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Rūzı maḥşer sāye-i butāsı bar

2855 Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Ol kişiniñ ğuslġa deryāsı bar

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Bolġusıdur ol kişi 'anķa şikār

Ger kişiniñ zuhd ile taqvāsı bar
Körküsidür ol kişi cennetde yār

Zāhidi ger ḥalķdın bolmaķ ḥalāş
Zuhd u taqvā benddin bolmaķ ḥalāş

[101a] Éy oġul zuhd tuḥmını saçmaķ kerek
Nefsnıñ fermanıdın kaçmaķ kerek

2860 Kılġasın perhīz ḥalķnıñ dilķıdın
Bol yıraķ elbette kişiniñ ḥalķkıdın

Evvelā zāhidğa bu bolğay edeb
Salma nā-maḥremğa közni rüz u şeb

Zāhir u bāṭınnı yeksān éylegil
Nāle u āh birle afgān éylegil

Bolğasın elbete rāḥatdın yıraḫ
Kılğasın elbette 'işretni ṭalāk

Éy oğul imdi ḫulaḫ tutmaḫ kerek
Tañrı kılğan nahydın ḫaçmaḫ kerek

2865 Éy oğul her tün ü kün sācid kerek
Çeşm u gūş u dōst u bā zāhid kerek

Éy birāder til köñül zāhid gerk
Fi'l u aḥvālīga şāhid kerek

Éy birāder tutğasın yādında yād
Kılmağıl dünyā u mā fihānı yād

Zāhid eger bolsa mundağ ustvār
Tabḫusıdur 'arşdın üstün ḫarār

Zuhd her kim bolsa mundağ māh u sāl
Tañrığa cennetde bolğay ol vişāl

2870 Her kişiniñ zuhdi mundağ bolmasa
Ol kişi fir'avndur ya 'anbese

Zāhidi allāh-ṭaleb 'īsā bolur
Zāhidi dünyā-ṭaleb tersā bolur

Zāhidi ger zuhd dünyādın durur
Hiç şek yoktur ki tersādın bolur

Zāhidi dünyā-ṭaleb murdārdur
Bī-gümān andın ḫudā bīzārdur

[101b] Berse zāhid köñlini murdārğa
Şol zamān ھاłkıdın aşkay dārğa

2875 Kıısı zāhid endeki fāsıd ھاıyāl
Tañrınıñ dıdārığa bolmas vişāl

Zāhid bir otdur ki bünyā ھاes durur
Hestka ger ot tüşe ھاastni pest kılur

Haqdın özge barça dūnyālıg turur
Hañrınında keçse güm-rāhlıg turur

Zāhidā éy zāhidā men murdeem
Zuhdınıñ vaşfını men peşmurdeem

Zāhid érseñ tañrını köp yād kıl
Tesbıh u seccādini ber-bād kıl

2880 Zahidā ot içre salgıl cā-nimāz
Cā-nimāz urnide kıl sūz u güdāz

Zāhidā zuhd bāgını ābād kıl
Haastlık ھاarmanını ber-bād kıl

Zāhidā ta'atnı kılsañ aşikār
Bolgasın dergāh-i haqdın şerm-sār

Zāhidā zuhdıñni pinhān éylegil
Kindin köp ھاayr u ihsān éylegil

Zāhidā ta'at riyālıg kılğanıñ
Yaşsıraqdur olturub mey içgeniñ

2885 ھاayr u ihsānsız 'ibādet hıçdür
Belki 'işyān birle piçāpıçdür

Zāhidā mryhāneni ābād kıl
Hānkeh u şūme'e ber-bād kıl

Zāhidā bol mā u menlikdın yırax
Bolmağıl meyḥānedin hergiz yırax

Zāhidā özni penā mülkidin al
Tiz u tünd imdi penā yolığa sal

[102a] Zāhidā mey sarığa bolğıl nedim

Tün ü kün meyḥānede bolğıl muķim

2890 Kim ki mey-ḥor bolsa hem ol merdānedür

Kim ki mey-ḥor bolsa ateş-pāredür

Zāhidā meyḥānede merdāne bol

Mey içerge gūyiyā ferdāne bol

Her zamān meyḥānedin ol merd çıkar

Ḥanḳehdın ‘ākıbet nā-merd çıkar

Ḥanḳeh girken kişi kılğay sücüd

Kim girer meyḥāne terk etgey vücüd

Vücüdın maḥv kılmay bende érmes

Vücüd maḥv éylegen şermende érmes

2895 Kişide bolsa ger endek vücüdü

Ḥabül bolmas niçe kılğan sücüdü

Zāhidā ölmekni dā'im yād kıl

Iş kılib evvel vücüd ābād kıl

Zāhidā maḥv éylegil kim ol vücüd

Tañrığa andın kin kılğıl sücüd

Zāhidā tün künde mey içmek kerek

Bu cihān sevdāsıdın keçmek kerek

Zāhidā ‘ömr ötti dā'im bī-ḥaber

Āh birle nāle kıl şām u seḥer

2900 Men niçün éyley köñülni şadlar
Qaysı bir gamdın kılay feryadlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Dünyâyı Mekkâr ve Pür-‘ayyârın Éytürler

Éy birâder bu cihân gaddârdur

Güyyâ bir ‘avreti mekkârdur

Her kişiniñ güyyâ bir ‘avreti

Bolğusıdur ‘âkılbet ol la‘neti

[102b] Éy birâder kim ki ‘avretliğ turur⁷⁸⁴

Ol kişi bu yolda la‘netliğ durur

Her kişi kim kılsa ‘avret ihtiyâr

İki ‘âlem içre bolğay hâr u zâr

2905 Ger kişi ‘avret bile hem-hânedür

Köñli anıñ güyyâ gam-hânedür

Bolsa ger her kim eger ‘avret-perest

Bolğusıdur ol kişi şahvet-perest

Éy oğul ol şahveti murdârdur

Bî-gümân andın hudâ bizârdur

Añlağıl éy kavm-i ‘ādı u şemūd

Mişl-i hatûn sohbeti ceng-i uhud

Şad yangan yoq bu cengdin hiç kişi

Gerçi barsun tün ü kün yaz u kışı

2910 Menfâ‘at yoqtur bu cengde éy ‘amek

⁷⁸⁴ Éy birâder kim ki ‘avretliğ durur

Sūd yok hergīz feşimandın bölek

Her kişi ‘avretğa köp māil turur⁷⁸⁵

Ol kişiniñ ‘āql[ı] pat zāil bolur

Éy birāder ‘āql ngūyā şem‘dür

Kim köñül ‘avretğa berse öldürüe

Éy birāder ‘āql cāyi meğz-i ser

‘Āvreti, qaşdide dā’im ser-be-ser

Her kişi ‘avretge ger dāhil durur

Ol kişi şol vaqt lāyaqıl bolur

2915 ‘Āql bolsa ādemi insān bolur

‘Āql ger yok bolsa ol hayvān bolur

Ger kişi tün künde kiltürse cimā’

‘Āqlni ber-bād éter bil-ictimā’

[103a] Köp yese ni‘metni köp şehvet bolur

Şol zamān ol řālib-i ‘āvret bolur

Kim ki fāriğ bolsa nān vesvāsıdın

Şāf bolğay şol zamān ĩmān u dīn

Şahr-i hağ her kimğa ‘avretliğ durur

Her kişi terk etse cennetliğ durur

2920 Innema emvālukum evladukum

Eyyine ezvācekum ‘aduvven lekum

Düşmāniñdur her bular éy hāş u ‘ām

Yād al köñlüñde tut her şubħ u şām

Her köñül gūyā ki enbār-ħānedür

⁷⁸⁵ Her kişi ‘avretğa köp māil bolur

Īmān ol ev içre gūyā dānedür

‘Avretiñ gūyā ki bir sıçkan durur

‘Ākıbet ol dāneni sıçkan alur

Éu birāder kıl bo sözgey hāy hūy

Yok kılib sıçkanmı andın dāne koy

2925 ‘Avratınkdur barça ‘iŷyānnıñ başı

Ƙılkasın perhīzni yaz u kıŷı

Ʀālib-ħaqlarğa bu zencīr-i pā

Yoğfturur köñlide hem ŷıdğ u ŷafā

Her kıŷı ki ya ki ħātūn tivesi

Ér kıŷı ħātūn kıŷiniñ yetvesi

Ér kıŷı ‘avretdür uŷtur sārban

Baŷlağay her kesni ‘avret ħjer kıyan

Fıŷ ile ‘iŷyānğa ol māyil bolur

‘Ömrini bihūde ol zāyil kılor

2930 Sorsa ‘avratdın eger ol meŷleħet

Dīn-i islāmı anın bolğay ğalet

Her kıŷı ger kılsa ‘avret emrini

Taŷlağay ol tañrısınıñ emrini

[103b] Her kıŷı ħağ emriğa ta’ħir kılor

Küfr köñlide anıñ te’ŷir kılor

Endek endek kılsa her kim ma’ŷiyet

Ƙılmağay ĩmāmı herğīz menfa’āt

Her kızan ger nīkidür bolğay cilā

Endek endekdür éle bolğay ħara

2935 Her siyāhi bolsa ol hem otdın bolur
Her günāhı bolsa ‘avratdın bolur

Her belāyı yetse şahvetdın bolur
Her kazāyı yetse raḥatdın bolur

Her kişi ger kılsa ‘avratnı ḥarām
Tanḫusıdur törtfelek üstün maḫam

Kim ki ‘avratlıg durur hem kördür
Bolsa ger ev gūyiyā bir gordur

Éy oğul her ‘avratı bir dāmdur
Kim ki köñlin berse ol bed-nāmdur

2940 Şeyd ile dāmğa tapmas qarār
‘Āḫıbet ol şeyd bolğay ḥār u zār

Şeyd ile dāmğa bolğay cünün
Tıflar kılgay anı ḥvār u zebün

Şeyd ile dāmğa rüsvā bolur
Tıflar içre tilim gavğa bolur

Éy birāder dāmdın kılgıl ḥazer
Ger eymenseñ dāmğa tikey ḥaṭer

Éy oğul bu pendğa salgıl kulak
‘Āḫl bolsa dāmdın bolgıl yıraḫ

2945 Éy birāder ‘avratın gūyā ki cin
Men ‘ kılgan tañrınıñ fermanıdın

Şıdḫ kıl bu sözğa éy nādān oğul
Bolmağıl zinhār ol ḥatūnga kul

[104a] Nefs ger vāhid émes merdüddur
Nefs-i vāhiddin ḥudā ḥoşnūddur

Nefs-i vāhid ol kişidür hem veli
Bolmağay ‘ömride ol hatun kulu

Nefs ger vāhid Émes insān émes
Nefs-i vāhid bolmağı āsān émes

2950 Nefs-i vāhid halk ara yektā bolur
Nefs-i vāhid bolsa ol ‘īsā bolur

Her kişi şar‘ide ger sâbit kadem⁷⁸⁶
Ol kişiniñ nefis hem vāhid durur

Nefs ger vāhid durur ‘āşık durur
Nefs ger vāhid émes fâşık durur

İstegil ü istegil ü istegil
Nefs-i vāhidliğini tün kün istegil

Haq-ıalebniñ kedhudālık bolğanı
Güiyā ol haq-ıalebniñ olkanı

2955 Tut kulağıñ içre éy pîr u civān
Taşlasañ ‘avretni bolğa sen aman

Ṭālibu’l-lahğa ‘avretdur hecāb
Yād-ı alu’l-lah u a‘lem biş’şavab

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bî-haber
Āh birle nāle kıl şām u seher

Men niçün éyley köñülñi şādlar
Kaysı bir gamdın kılray feryādlar

---

⁷⁸⁶ Her kişi şar‘ide ger sâbit durur

Bu Faşlda Halk-ı Gammazlarni Éytürler

Her kişi kim halk ara gemmâzdur

Dîv u şeytân bile hem-râhdur

2960 Her kişi kim halk ara şekkâkdur

Hîç şek yoktur ki ol nâ-pâkdur

[104b] Añlağıl bu sözni éy pîr ü civan

Bolma bu ‘âlemde hergîz şâdmân

Her kişi iki kişini kılsa şeyd

Ol kişi îmânı bolgay nî-pedîd

Uşbu ‘âlem ol kişi tersâ bolur

Rûz-ı maḥşer halk ara rubah bolur

Bolsa bu ‘âlemde her kim şâdmân

Bolmağay hergîz cehennemdin aman

2965 Bolsa bir şehr içre bir gammaz oğul

Hîç du‘a ol şehrde bolmas kabûl

Bolsa ger şekkak-ı halk içre şeher

Tañrı hergîz ol taraf kılmaz nazar

Halk-ı hoş her kimde ol dâ‘im durur

Şeb kıyam u rûz ol şâim durur

Râstlıg îmân ‘alâmatı durur

Râstlıg éeniñ kerâmâtı durur

Éy birâder añlağıl îmân ne dür

Mişl-i îmân râstlıg pâklıg durur

2970 Germekey mihman ol ev kim çirki bar

Germes îmân ol köñül kim şirki bar

ılmasa mihmānga her kim cān niṣār
Ol ev içre tapmağay hergīz arar

Éy birāder dil-ıraṣ ol dil-ıraṣ
Tūn ũ kūn kōñlüñ evin ılğıl tıraṣ

Her kōñũlde bolsa dũnyā irkidin
Ol kōñũlğa bolmağay īmān yaın

Her kiṣiğa bolmağay īmānı yār
Ma ‘ṣiyet ılğanda īmānı çıkar

2975 ‘Amlar bu sırnı hergīz bilmegey
ılmağuna tōvbe īmān germegey

[105a] Éy oğul hūṣ birle bol leyl ũ nehār
Yığlağıl hālñğa tūn kūn zār zār

Her kiṣi kim ‘āciz u bī-āredũr
Kōñlide īmān anıñ me-pāredũr

Her kiṣi kim ılsa dũnyādın hayāl
Kōrmegey cennetde ol hergīz cemāl

Istegil her dā’im īmān istegil
Ṣāf ıl kōñlũnde īmān gizlegil

2980 Ādemī ġavvāṣdur īmān gũher
Her kiṣi bolğan bilen bolmas gũher

Tut bu pendim kōñlüñ içre éy ‘avām
Bolğaysın ġavvāṣ dēk deryāde gom

ılmağıl endīṣe olħannās dēk
Bolğaysın deryāde gom ġavvāṣ dēk

Éy birāder hānumān ber-bād ıl
Özni kem ılğıl gũher bũnyād ıl

Her kişiga ol güher hāşil émes
Tañrınıñ dīdārıǵa vāşıl émes

2985 Bardur ‘ālemde çendān bulheves
Bulheveslerǵa güher hāşıl émes

Ger köñülde bolsa kim fāsīd hayāl
Gerkeni īmān kıılır çendān hayāl

Qılǵasın īmānnı moħkem piçtāb
Bolmasa çıqmaǵka kıılǵay ıztırāb

Kim güne kılsa nihān ya āşikār
Ol kişidin bī-gümān īmān çıkar

Tut bu pend yādıñda bolǵıl berever
Tevbe moħkem kılsañ īmānıñ kere

2990 Girse nā-geh gurbe kebter-hāneǵa
Girmegey kebter kebüter-hānege

[105b] Girse kerbter-hāneǵa gurbe deǵā
Üçgey ol kebter şu sā‘atde hevā

He zamān girmekge ol āǵāz éter
Cem‘-i kebter ol zamān pervāz éter

Tūti birle gurbe bolmas āşinā
Añlaǵıl bu pendni éy haq-şinā

Gurbe gūyā ma‘şiyetdür éy oǵul
Gurbe moħkem éyle tün kün bī-melūl

2995 Ma‘şiyet temşīli gūyā gurbedür
Mişl-i īmān gūyiyā bir dünbedür

Gürbe moħkem éyle qolǵıl dunbeni
Gurbe bendsiz bolsa qoymas dunbeni

İstegil ĩmānı ēy pīr ü civān
Gurbeni terk ēyle bol ğamdın amān

Tutķasın yādıñda ħūb ēy hem-nefes
Tūti birle gurbe bolmas hem-nefes

Gurbe yolbars bolmağay bir yerde cem´
Koymegey elbette kim su birle Şem´

3000 Būlbūlūñ afgān kıılır ħāletde sēn
Tevbe moĥkem ēylegil elbette sēn

Tevbe moĥkem kılsañ ĩmānıñ kemāl
Tabķusıdur vaķtinde bolmas zevāl

´Aķl bolsa kıılma herġiz ma´Şiyet
Nefs-i Őeytān emridür her ma´Şiyet

Ma´Şiyetsiz bolsañ ēymen bolğasın
Hīç Şek yoķtur ki mü´min bolğasın

Her kışi kim bu cihān mü´min ēmes
Rūz-i maĥŐer ol kıŐi ēymen ēmes

3005 Her kıŐiler kim ğüne dā´im kıılır
Ĥaķ ´uķūbetni aña dā´im kıılır

[106a] Tevbege kııl ıztırāb ēy ĥaŐ u´ām
Tañrı āfva etgey ğünahıñni temām

Éy birāder āĥiriñ endīŐe kııl
Ma´Şiyet terk ēyle tã´at pīŐe kııl

Ma´Őiyetsizliklerdin ĩblīs ketmegey
Kaşd ile kılsa ğünāh ĥaķ ötmegey

Ma´Őiyet ğūyiyā bir ´ūddur
Ma´Őiyetsizdin ĥudā hoŐnūddur

3010 Ma‘şiyetsiz şālih u pāhūddur
Ma‘şiyetlik gūyiyā nemrūddur

Ma‘şiyet şeytān rızāsıdur biliñ
Yağşı iş rahmān rızāsıdur biliñ

Éy oğul ğayret bile merdāne bol
Tañrınıñ fermānıġa pervāne bol

Qılma herġiz iki ‘ālemdin ħayāl
Istegil her dā‘imā ħağdın cemāl

Zāhir ü bāṭın émes yeksān eger
Tañrı dergāhide émes ĩnsān eger

3015 Tut qulaġıñ içre éy ‘āli-cināb
Barça ‘işıyāndın alur anda ħesāb

Cān fedā ĩmānġa qılġıl éy kıyaş
Gūyiyā ĩmān érür bir kāse āş

Ger necisdin tuşse aş bolmas içib
Yoğ güne qılġanġa ĩmāndın naşīb

Ma‘şiyet bir kibr ĩmān āine
Şeykel it āyineni her āine

Bolsa ger āinede gerd ü gūbār
Körmes ol āinede dīdārı yār

3020 Ma‘şiyet terk éyle şāf it āine
Körġesin dīldārı her āine

[106b] Éy birāder şar‘ide bol ustvār
Bolġasın mağşer küġnide şeh-süvār

Hīç kim bolmas şari‘atsız kişi
‘Ākıbet ber-bāddur qılġan işi

Farżni terk etse köz salmas ħudā
Şar‘ni terk etse bakmas muştafā

Farż-1 sünnetni becā kııl éy oğul
Farż-1 sünnetsiz kişi bolmas abūl

3025 Farż-1 sünnetsiz kişi şādik émes
Ol kişi dergāhıġa lāyık émes

Farż-1 sünnetsiz kişi kezzabdur
Ol kişi iblīs bile eşhābdur

Farż-1 sünnetni kişi ger kılsa ħūy
Tabay ol dergāh-i ħadın āb-rūy

Farż-1 sünnetsiz kişiler ħvār u zār
Bī-gümān maşerde bolġay şerm-sār

Farż-1 sünnetsiz murād ħāşıl émes
Tañrımnıñ dīdārıġa vāşıl émes

3030 Ger kişide bendelik da‘vāsı bar
Farż-1 sünnet bolmasa ol şerm-sār

Éy oğul da‘vīni kılsañ rāst kııl
Da‘vaġa iki güvāh āraste kııl

Bolsa her da‘vi güvāhsız rāst émes
Ger güvāhı bolmasa ol bulheves

Beş namāz u rūze ü ħacc u zakāt
Uşbular bolġay güvāh tabay necāt

Uşbular bilgil ki ĩmān pustdur
Kim becā kiltürse ĩmān dōstdur

[107a]

3035 Éy oğul fermān-i ħa bisyārdur

Ger kişi terl etse ol murdārdur

Her kişi dā'im ħudānıñ emride
Bolsa bolğay ĩmān anıñ köñlide

Her kişi dā'im ki ğeybetdin yırağ
Ol kişidin bolmağay ĩmān yırağ

Farz ile sünnet durur 'ādīl ğüvāh
Bu ğüvāhlar bolsa ħağ bergey penāh

Éy oğul ĩmān durur ğüyā Őecer
Ma'Şiyet bī-mişldür ğüyā teber

3040 Etgen ĩmāndur dırağt salğan durur
Ma'Şiyet kılğan teber salğan durur

Ĝāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Izlegil ĩmānı her Őām u seħer

Men niçün éyley köñülni Şadlar
Ķaysı bir ğamdın kılray feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşıda Ħavf der Cānı Éytürler

Éy birāder dā'imā ħavf içre bol
Açılur andın saña cennetğa yol

Ķorğsa kim tün künde tañrımdın devām
'Āķıbet bolğay aña dūzağ ħarām

3045 Ger kişi dā'im ħanā'atlık durur
Ħiç Şek yoğtur sa'ādetlik durur

Tañrıdın Ķorğsañ ħanā'at éylegil
Rızğ üçün endek Őanā'atéylegil

Imgenib rızkıñnı ye éy hâş u ‘âm
Rızkın imgenmey yegen bolğay harâm

Tañrıdın qorğın kişi mûm-dil bolur
Qorqmasa haqdın kişi seng-dil bolur

[107b] Ger kişi mûm-dil érür haq yârdur
Kim ki seng-dil bolsa haq bîzârdur

3050 Tañrıdın qorqmaq ‘ibâdetniñ başı
Hem tapar ravneq anıñ kılğan işi

Étedür uşturda âvâz-i ceres
Eyyühen-nâs dâ’imâ haqdın teres

Tañrıdın qorğın ‘ibâdât-i ‘azîm
Tañrıdın qorğınğa cennâtu’-na ‘îm

Bolmağay sen tañrıdın sâ‘at yıraç
Bolmağıl zinhâr tâ‘atdın yıraç

Mezheb-i bâtılnı kılma ihtiyâr
Mezheb-i şaşılğa kılğıl cân nişâr

3055 Bardur bu ‘âlemde yed-i mezheb tola
Bolma anıñ birle hem-şoĥbet tola

Dîn-i millet hûb bilgil éy oğul
Dîndin özge barça mezheb bî-ĥuşûl

Tañrıdın kim qorкса ‘işyân éylemes
Ol kişiğa dîv şeytân indemes

Kim sığmsa tañrıniñ dil-gâhığa
Haq müşerref éylegey iĥsânığa

Qıl tevekkülni ‘ibâdetler bile
Qılmağıl zinhâr kesâfetler bile

3060 Her kesāfet fi 'l-i şeytāndur biliñ
Şubḥ u şām tün kün leţāfetler biliñ

Her kesāfet ma'şiyetdür éy kıyaş
Ma'şiyet kılmış(da) eder seniñğa taş

Emr-i ḥaḳ kılmay tevekkül éylemek
Bolğusi bu i'tikādın küfr ü şek

Tut bu pendim cān ara éy bī-edeb
Şehniñ emrin kılmasa kılgay gāzeb

[108a] Tutsa şehniñ emrini kılmı mu'teber
Pādşāh ol kılmı seri kılgay nazār

3065 Kıl iseñ zinhār mağrūr olmağıl
Hem taḳi allāhge mağrūr bolmağıl

Bende érseñ kılmı mağıl hergiz surūr
Yād al elbette billāhu'l-gūrūr

Kılğa ger şeh emr kılsa nāgihān
Kılmagunça kıl anı bolmas amān

Şehniñ emrin kılmı mağıl kıl bī-edeb
Bī-edeblerğa şāh bergey edeb

Bende bolsañ bolğa sēn bī-kāl u kıl⁷⁸⁷
'Āciz ü bī-çāre bol emrini kılmı

3070 Salma köz şeytān-i la'īn 'işyānığa
Müntezir bol tañrınıñ fermānığa

Éy birāder ḥānumān ber-bād kılmı
Dīn ile milletni ol ābād kılmı

⁷⁸⁷ Dedikodusuz, sohbitsiz

ılmağay s n ta rını  ferm nını
K rgey s n b - ek anı  in' mını

Her ki ide bolsa  ağ emri  ab t
Ol ki igr ta rı ılğay iltif t

Kim  ikest-ter bolsa  m n-d r dur
Kim ki ser-ke  bolsa ol murd rdur

3075 ılmasa  ağ emrini z lim durur
Ger i ol 'all me-i ' lem durur

Bolsa ger ' lim eger b - anum n
Ol ki ige ta rı bolğay mihrib n

Ger ki ini  zerre e ma' umnı yok
Ta rı emridin b lek ma ğ lı yok

Bolğay ol s 'at mur d  a ıl a a
Bolğay ol s 'atda  ağ v  il a a

[108b] U bu ' lem ' riyed r  y kıya 
K p  ıkar k zdin nid met birle ya 

3080 Ger ki ini  d ny dın ma' l mı bar
Bolğusıdur  ır  bolsa  ' r u z r

D ny ğa her kim ki  ır  peyd  ılır
Ra metini ta rı n -peyd  ılır

Kimde ' ql olsa ki d ny  yığmağay
 ki d st bir evde herg z sığmağay

Ta rını ger bende ılsa   dm n
 ki ' lem i re bolğay ol am n

a d ile her kim eger 'i y n ılır
 zini d za da c vdan ılır

3085 Ger kişi kılsa gneni ihtiyr
Gergey ol dzahıka yığlar zr u zr

Bed niyet maışsadge herđiz yetmegey
ıaşd ile kılgn gneni tmegey

Filt / Mef'ln / Filt / Mef'ln

Bu Faşlda İbls ve Bertlsni ytr

Ibls rdi 'ilmide kııtb-i zamn
Hiıı cy yok idi secde kıılmağan

Bar firifteğa mu'allim rdi ol
Körsetür irdi temmiğa o yol

ııldı fermn baıağa hayy-i drd
y melekler kılgıl demđa scd

3090 ııldı ma'lm parıağa hayy-i vedd
y melekler kılgıl demđa scd

Yok idi iblsdede řıdđ u şaf
ıılmadı t'atları herđiz vef

ıaşd ile fermn-i haıını kıılmadı
zini mal'un bolurni bilmedi

[109a] ıılmadı ibls hd fermnını
Haı harm kıldı aa ihsnı nı

Boldı ol s'at ara ibls-i dn
Hırs birle hk hem itdin zebn

3095 ıılmadı andın kin raımet aa
Ta kıtmet tn  kn ni'met aa

ıılmadı herđiz hd fermnını

Körmegey hergiz hudā in 'āmını

Kaşd ile kılğan günāh yoq 'üzresi
Dédiler bu söz haqikat kâzısı

Kılmadı haq emrini bir mertebe
Ol kişide kalmadı hiç mertebe

Kaşd ile her kim ki 'işyān éylegey
Ol kişini haq perişān éylegey

3100 Kılmasa haq emrini her kim becā

Renc ü miñnet birle bolğay mübtelā

Hem işenme tā'atıñğa éy oğul
Tañrı fermān éylese kılğıl kabül

Bī-'āmel hergiz işenme tañrığa
Cān fedā kıl her ne kılğan emriğa

Éy birāder haq rızāsın yād kıl
Mā-sivā'llādın köñül āzād kıl

Isteseñ olmasni ger iki cihān
Bermegil bu nefsiñe hergiz amān

3105 Bolsa dünyādın kişide kıl ü kāl

Tañrıñ emriğa ol bolğay hayāl

Her neme haq emr kılsa tiz kıl
Nehy kılğan nersedin perhiz kıl

Sen eger kılsañ hudāyıñ şādmān
Ol seni kılğay cehennemdin amān

[109b] Kılmasa haq emriğa çün ü çerā

Bolmağay maşşer künide mācerā

Kim ki kılmaz tañrıǵa tün kün sücüd
Yetgey anıñ başıǵa otluǵ ‘amüd

3110 Umiǵa her namāz mi‘rāc durur
Nürdın başıǵa anıñ tāc durur

Éy birāder o sütün dīndür namāz
Her namāzıñ içre kılgay cān-güdāz

Her rükū‘ ta‘zīm becā kılgan durur
Hem sücüd ‘ādil güvāh bolǵan durur

Her huzūri dil bilen kılgan namāz
Tañrınıñ dergāhıda bolǵay namāz

Qılmasa tā‘at huzūri dil bilen
Gūyiyā rāz éylemiş ol cin bilen

3115 Bī-huzūr kılgan ‘ibādet hīçdür
Belki ‘ișyān birle pīçā-pīçdür

Ger kiși tā‘atni kılsa bī-huzūr
Körmegey cennetde hergīz rüy-ı hūr

Éy birāder bī-huzūr kılgan her iş
Ol uruǵ salmış ve līken koqamış

Bolǵay hergīz huşul andn aña
Bu naşīhat yād al mendin saña

Hīç ‘ibādet bī-huzūr bermes huşul
Hīç tā‘at bī-huzūr érmes qabul

3120 Sēn ‘ibādādtıñ ara bolsañ huzūr
Nūr bolur köñlüñde ol sā‘atda nūr

Sēn kırā‘at kılmasañ fāsīd hayāl
Muzdıǵa cennetni bergey zulcelāl

Ger namāzıñ içre hāzırlıǵ kıyām
Qılsañ ol dūzaǵ saña bolǵay ǵarām

[110a] Her namāzın içre ger kılsañ rükū´
Qılgıl ol sā´at ara çendān ǵuşū´

Ger namāzınıçre ger kılsañ sücūd
Ol zamān elbette maǵv etgil vücūd

3125 Bolsa ger tǵ´atda her kim dil-ǵuzūr
Ol köñül ǵaǵ eldida bolǵay surūr

Bolmasa tǵ´atda her kim dil ǵuzūr
Ol ´ibādātı bolur fısq u fücūr

Sén eger allāh deseñ bir meretebe
ǵaǵ saña lebbeyk digey üç meretebe

Sén ǵuzūr-i dil bilen kılsañ nevā
Bolǵay ol sā´atda ǵacātıñ revā

Fıkr-i ǵaǵ köñlüñ ara bünyād qıl
Lā yuǵıbu´l-llāh cehren yād qıl

3130 Zıkr-i ǵaǵnı qılma herǵız āşıkār
Bolmaǵıl dergāh-i ǵaǵda şerm-sār

ǵalq ara zıkr éylese bolmas ǵabül
ǵalq ara zıkr éylese bolmas ǵuşül

Mi´dede zıkr éylegen bolmas ǵesāb
Yād qıl köñlüñde bol lubb-i lubāb

Zıkr kılsañ tañrını köñlüñ ara
Tanǵusıdur köñlüñ ol sā´at cilā

Bolmasañ tǵ´atda hāzır bir devām
´Āǵıbet ǵalǵay murādıñ nā-temām

3135 Cehr kılma zıkr-i haqni éy oğul
Şabr kılsañ bolmağay hergiz melül

Ger kişi kaçkır şehniñ eldida
Pādşāh kılgay gāzebge mübtelā

Barsa her kim kaçkırsa şeh qaşığa
Yetgey ol sā'at edeb çub başığa

[110b] Ger kişi kim sözlese şehdin bilend
Tuşgey anıñ boynığa ol dem kemend

Éy birāder haqni pinhān yād kıl
Nim ü şeb vaqıtıda köp feryād kıl

3140 Cān u köñlüñ birle bir allāh digen
Miñ tive altunni ihsān éylegen

Barçağa tün kün hudā nāzır durur
Barçağa af'ālīga hāzır durur

Fişe fil u eldida yeksān aña
Ni hayālı bolsa ol a'yān aña

Ferişdin ta'arşge dergāhdur
Barçanıñ aqvālídın āgāhdur

Yete kat yer içre bolsa mūr u mār⁷⁸⁸
Muṭalı'dur sırrıdın ol bir u bar

3145 Qudretiğa 'āciz u hayrān émes
Hiç pūşide aña pinhān émes

Bolsa köñlüñ içre her türlük hayāl
Tañrığa ma'lūmdur yoqtur hayāl

⁷⁸⁸ Yedi kat yer içre bolsa mūr u mār

Tutka s n y d nda  y merd-i  ar b
Ta rını y d etme herg z k ç kar b

S n  aded k lmay h d nı y d k l
Hem tezerr    birle ma fi y d k l

 y bir der z kr-i ha  bir la  ldur
  ik r   ylegen b - k ldur

3150 Z kr-i ha  g y  ki bir genc-i  az m
Kim nih n k lmas yeter renc-i  az m

Kim ki a  y n k lsa gencni dem-de-dem
Kilgey an n ba ı a z lm u sitem

Ol ki idin p d  ah algay rev n
Barmakun a ol ki i tapmas am n

[111a] Bir h  t altun kim ki k lsa   ik r
H k bol ay  a d ile leyl   neh r

 lmasa cevher nih n cevher- in s
Bolma ay t n k nde ol  amdın h al  

3155 Z kr-i ha  bir g her-i yekt  durur
  ik r  k lsa n -peyd  durur

Til bilen k nl n ni yeks n  ylegil
Z krni k nl nde pinh n  ylegil

 lmasa  g her nih n  y h   u   m
O rılar  a dında bol ay  ub  u   m

H k ara na dineni  oysa  yakın
Bolma ay s n o r dın herg z  ymen

Ger ki ini  z kr-i ha  destided r
D v bile  eyt n an n  a dided r

3160 Duz[d] ile her kim ki dā'im olturur
‘Āķıbet naķdinesini aldurur

Bir nefes zıkr éylegen hāzır bolub
Āşikā[r] hac tavāfıdın bu hūb

Éy birāder zıkr pinhān éylegil
Derd-sūz u āh afgān éylegil

Zıkr-i zāhir rencdür éy hāş u ‘ām
Zıkr-i bāṭın gencdür ol bī-ķıyās

Şeh kılur an‘am fermānın tutub
Bilmeseñ ķadrini alğay yandurub

3165 Ğāfilā ‘ömr ötti dā'im bī-ķaber
Maḥfi kıl zıkrini her şām u seher

Men niçün éyley köñülni şadlar
Ķaysı bir ğamdın kıluy feryādlar

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

Bu Faşlda Nerd ve Şeṭrenc ve Cemi‘-i A‘zāmı Éytür

Oynasa her kim ki saṭranc birle nerd
Yetsküsüdür derd bālāy-ı derd

Yeseler bir loķma her kim süddin
Getgey ol sâ‘atda ĩmān birle dīn

Her neme kim mest kılur bolğay ḥarām
Kim yese maķşüdü ķalğay nā-tamām

3170 Oynasa her kim ki şādlığdın uşul
Bolğay hergiz ‘ibādātı ķabul

Salsa göz her ki nā-maḥrem sarı

Tańrı hem salmas gözin aññ sarı

Kör qobğay körinin maşser ara

Hıç kim bolmas uşol gün reh-nümā

Kim zinā qılmağqa aññ meyli bar

İki ‘ālem içre bolğay hār u zār

Qılsalar bir mertebe her kim zinā

İki ‘ālemde hudā baqmas aña

3175 Ol qulaqda işitse nā-maħrem sözün

Ol közi kim körse nā-maħrem yüzün

Qılsa nā-maħrem bilen her kim kelām

Bī-gümān cennet aña bolğay harām

Ol qoli kim tutsa nā-maħremni bir

Bolğay ol maşser günü itdin haqır

Qoysa nā-maħrem sarı her kim qadem

Haq aña la‘net éyergey dem-be-dem

Ol köñülni qılsa nā-maħrem mekān

Bolmağay hergiz cehennemdin amān

3180 Her kişi kim uşbu nıklıq qılğanı

Haq te‘ālādın ümīdin uzgeni

Éy oğul qılğıl bu işlerdin hazer

Qılma nā-maħrem sari hergiz nazır

[112a] Haqdın özge barça nā-maħrem durur

Kim ki köñlin berse nā-maħrem bulur

Éy oğul bu işke tadbir éyleyin

Tutqasın yādında taqrir éyleyin

Kūşe-i vîrānede bolğıl muķīm
Kör yerağın anda kılğay sen tilim

3185 Halk ara bolmaķnı kılma ihtiyār
Bol harābāt içre her leyl ü nehār

Halk ara yüz yıl ‘ibādet kılğaniñ
Mağzi yok bir cuzdur ol kılğaniñ

Halk ara her kim ki tā‘at éylegey
Dūzah içre köp nedāmet éylegey

Ger kişi genc içre tā‘at éylegey
Ol kişi uçmaķda rāhat éylegey

Her kişi Halk içre tā‘at kılğanı
Cismini çendān cerāhat kılğanı

3190 Halk ara kılğanğa haķ érmes rızā
‘Āķıbet ol kılğanı bolğay riyā

Halk ara her kim ki tā‘atlar kılur
Halk aña çendān hoşāmedler kılur

Halk ara zuhd éylegen maķbūl-ı halk
Küncde zuhd éylegen maķbūl-ı haķ

Bolsa her kim halk ara nīkū-sirişt⁷⁸⁹
Ol kişilerğa naşīb bolmas bihişt

Ol kişiniñ muzdi bu ‘ālemedür
Halk anıñ a‘zāz eger emīn kılur

3195 Yetmegey maķşadge hergīz ol kişi
Gerçi bolsun nūh loķman‘dıñ yaşı

---

⁷⁸⁹ (<F.) iyi tabiat

Nefsniñ dāmiğa tüşmiş dilkıdın
Yā asılmış ھاǵıǵa ol dāmdın⁷⁹⁰

[112b] Bu cihān i‘zāziǵa ھاşnūddur

Tañrı dergāhıdın ol merdūddur

ھاǵdıñ ... merdān-ı merd
Kıǵay ol genc içre dā’im āh-ı serd

ھاǵmıñ i‘zāzını kıǵıl ھاṛām
Pādişāhi bākıǵa bolǵıl ‘alām

3200 ھاǵdıñ urd yüzüñni éy ‘amek
Hvāh veli hvāh ‘ām bolsun hvāh melek

Āri her kimge āşinālıǵ mu hūb
Bolsa andın belki tenhālıǵ mu hūb

Her neme kim ھاǵdıñ merdūddur
Tañr[ı] dergāhide ol bir ‘ūddur

Bolsa her kim tañrıdın moħkem nehān
Bolǵay ol dā’im cehennemdin amān

ھاǵdıñ bolǵıl yıraǵ āhū gibi
Şohbetin perhīz kııl āǵū gibi

3205 ‘Āql bolsa ھاǵdıñ asılmagey
Bu eşik bend olmay ol açılmagey

ھاǵdıñ yüz urdegen merdānedür
Hiç şek yoktūr ki ol āzādedür

ÉR eseñ bu yolda kııl merdānelik
İste zinhār istegil āzādelik

⁷⁹⁰ Yā asılmış dāmiğa ol ھاǵdıñ

Her kişi āzād ėmes ol merd ėmes
Kān ıkarmay kōzidin āh-ı serd ėmes

Añlağıl ėy cān kıyaşım añlağıl
Redd-i hālk bol redd-i hālık bolmağıl

3210 Ėy oğıul maķbūl-ı hāķ bir gencdür
Ėy oğıul maķbūl-ı hālk bir rencdür

Yapsalar her ki ki maħlūkdın eřik
Akay ol sā‘at aña hālık eşik

[113a] Bu cihān bir dām ādem Őeyddür

‘Āql bolsa ol kişi bī-ķayddur

Ėy oğıul bol dām-ı tezvirdin yıraķ
Bolma maħlūķ birle hergīz ittifaķ

Hālk ara bolmış hemişe hoş nefes
Hākdın özge yok aña feryāдрес

3215 Tūřse ger tā‘atge hālkniñ kōzleri
Bolmağay maķbūl anıñ tā‘atleri

Ėy oğıul hālk birle řoħbet kıлмаğıl
Öz cāniñğa derd-i külfet kıлмаğıl

Üzmegen hākdın ümīdin ‘ābd-ı hālk
Hākdın yüz ördegenler ‘ābd-ı hāķ

‘Ābd-ı hālk bolğanlar ten-perver durur
Hālk ara ol nefes bir ejder turur

Görseler her kim ki dōst tutķay anı
Hālk bir gün hālkıdın aşkay anı

3220 Ėy oğıul hālk içre tesbīh sarmağan
Yaħřıdur genc içre andın uğlağan

Tamağay halk içre ĩmānıñ kemāl
Tapmağan ĩmān kemāl tabğay zevāl

Halk ara kılğan heme taqlıddür
Genc ara kılğan heme ta'zıddür

ĩmān az taqlıddür yok i'tibār
Bolğusidur 'ākıbet ol şermsār

Ma'nisidin bolsa her kim bī-haber
Yaşsırağdur ol kişidin gāv u ħar

3225 Éyteyin bu sözni pinhān éyleseñ
Bolmağıl halk içre ĩmān isteseñ

[113b] Bermegey halk içre ĩmānıñ ħuşul

Tañrı dergāhide hem bolmas kabul

Bilmese kim ma'ni ĩmāndın luğet
Cān çıkar ħāletde ol kılmas gālet

Ger kişi dā'im ölümdin bī-haber
Ol sebebdin tañrım hem kılmas nazer

Ger kişidin ger kişi ħoşnudur⁷⁹¹
Hiç şek yoktur ki ol bī-huşdur

3230 Éy oğul şād ile ħam ħağdın bolur
Görse her kim ħayrdın bī-din bolur

Īağ-ṭaleb halk ile bolğay mübtelā
Gilgey anıñ başığa ħağdın belā

Halkdın ol bolmağay hergiz yırağ
Ol sebebdin kalğan ol ħağdın yırağ

⁷⁹¹ Ger kişidin ger kişi dil-ħoşdur

Hak-ıaleb halk içre boldur ‘abd-ı halk
Berdi bu pendim(i)ni ustādım sebek

Urumas halkdın yūzin nannıñ ıulı
Bolmağay halk içre raħmannıñ ıulı

3235 Nan-ıaleb halk içre yūrgey hoř-ıaram
Hak-ıaleb genc içre bolğay şubı u řām

Ĝāfilā ‘ōmr ötti dā’im bī-ıaber
Genc ara bol dā’ima řām u seher

Men niçün éyley köñülni řādlar
Çaysı bir ğamdım ıılay feryādlar

Mef’ul / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Bu Fařlda Dīn-furūř ve Dūnya-ıaleb řeyhni Éytür

Éy oğul bo[l] dīn-furūřlıkdın yıraķ
Dīn-furūř u dīn-ıurūřlıkdın yıraķ

Dī-furūřlar ehl-i bī-temīz bolur
‘Āķıbet ol dīn-furūř tonkuz bolur

[114a]

3240 Halk ara bar irdi bir ıuıb-i zamān
Körmes irdi tañrıdın sūd u ziyān

İsm-i anıñ bel’am-i ba’ur idi
İsmi anıñ her zamān mehcūr idi

şeyhlik şüretde irdi hoş-libās
Bolmab irdi nefsdin herĝiz hilāř

Halk ara irdi du’asi müstecāb
Likin ol haķ raħmetindin bī-nařīb

Halknıñ müşkilni hal éyler idi
Barçanıñ maqşudını tiler idi

3245 Ol taraf barmaqnı mūsī ittifaq
Qıldı mūsī kavm ile yurdı bayaq

Şeyhğa ol şehr halk qıldı haber
Berdiler ol şeyhğa çendān halk zer

Bel'am ol sā'atde boldi şadmān
Halk şehrnı qıldı mūsīdin nehān

Bel'am ol sā'atde haqnıñ kaħrdın
Boldı merdūd ol zamān mişl-i la'īn

Kim du'anı kılsa dünya vechidin
Bolğay ol sā'atde tersā kibrdin

3250 Kim du'anı kılsalar dünyā üçün
Bolğay ol dergāhide itdin zebün

Qılsa her kim ki du'anı unığa
Salğusı maşşerde ğulni boynığa

Alsa haqldın kılsa haqdn iltimās
Bolmağay tün künde ol ğamdın hilāş

Taħrığa düşmendur bu dünyāy-ı dūn
Tutsa dōst her kim anı bolğay cunūn

Dōst-ı haqdn bolmağıl herġiz yıraq
Taħrı düşmen tutsa ol andın yıraq

[114b]

3255 Haq te'ālā dünyāğa kılmaz nazār
Bu sebebdin kim necisdür sīm ü zer

Meyl kılsa dünyāğa her kim eğer

Yetküsüdür cānıġa tīġ ü teber

Dünyānı aġmaġġa ġaġ dām éyledi
Kim ki aġmaġ gönlünü rām éyledi

Bendiniñ ġaġnıñ arasında ġecāb
Boldı bu dünyā ‘azāb üstün ‘azāb

Bolsa irdi bu yolda ol ġecāb
Körmes irdi hīġ kim endek ‘azāb

3260 Ehl-i dünyā t̄alib-i dünyā durur

Ehl-i allah t̄alib-i allah durur

Ehl-i dünyā ġün segānend éy oġul

Ehl-i dünyā mürdegānend bī-fuzül792

Ehl-i dünyā cābiranend éy oġul

Ehl-i dünyā cāhilānend bī-‘uġul

Ehl-i dünyā zālīmānend éy oġul

Ehl-i dünyā ġāfilānen bī-ġuᡡul

Ehl-i dünyā kāfirānened éy oġul

Ehl-i dünyā fāsıġānend bī-vuᡡul

3265 Ehl-i dünyā bedterānend éy oġul

Ehl-i dünyā ebterānend ...

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Ĥikayet

Bar idi ‘allāme-i ᡡüretde rāst

Likin ol sīret érmes irdi kāst

---

⁷⁹² tartıᡡmasız, bu kadar

Va'z dın özge aña yok özge iş
Halkğa va'z éytür irdi yaz u kış

Qıldı ol vā'izğa taşadduq hāş u 'ām
Cān fedā qıldılar tün ü kün şubh u şām

[115a] Her zamān ol vā'izi pend éyledi
Güiyā ol kavmnı bend éyledi

3270 Çıksa minber üzre vā'iz nāgihān
Kavm kılğay iztırāb bermekge cān

Vā'iz irdi şeyhğa āyet hadīs
Bar idi könlide anıñ bir hasīs

Halkni ol mest-i lā-ya'kıl⁷⁹³ kılıb
Aldı halkdın barça pul mālın yığub

Vā'iz irdi barça sözde ustūvār
Halk 'āşık irdi dā'im bī-қarār

Dām ile tezvīr u 'ayyār u belīg
Qılmas irdi hīç kim mālın derīg

3275 Berdi halkğa pendni efyūn kılıb
Aldı halkniñ mālını efsūn kılıb

Qavmniñ maқşūdı vā'iz pendide
Qaşd-ı vā'iz kavmniñ pul u malıda

Vā'z itib kavmğa her şubh u şām
Bareça қalkniñ malını aldı temām

Yıgdı vā'iz yā harām u yā helāl
Qıldı çendān bāğ u rāğ u mülk ü māl

⁷⁹³ (<A.) dalgın, kendinden geçmiş

ƘorƘmayın haƘdın ƙöñül muz éyledi
Ƙahr-ı haƘdın vā' izni tonkuz éyledi

3280 Çıktı tünde şehridin vā' z revān
Bolğalı cül⁷⁹⁴ u biyābānda nihān

Çıktı vā' iz küçeğa ğavgā ƙılıb
Barça it ƙoğlaştılar ğavgā ƙılıb

Rū-siyāh u tün ƙara u küçe tār⁷⁹⁵
Tutsa it vā' izni halkıdın tutar

[115b] Cān u hāletde ol itlerdin cudā

Boldı yüriler revān ol rū-siyāh

Barça ƙavmi mest u hayrān boldılar

İstiben vā' izni vīrān boldılar

3285 İtesdi vā' izni her pīr u civān

Tapmadı andın ber u nām u nişān

Alğalı vā' izni mūsīdin haber

Barça ƙavmi ol taraf ƙıldı sefer

Bardılar mūsī ƙaşığa h^vaş u 'ām

Ƙıldılar ta' zīm-i becā u hem selām

Şehrimizde bar idi bir vā' izi

Barçamız andın émesmiz nā-rāzī

Ol ƙazā ra bir gece boldı nihān

İstedük biz tapmaduk andın nişān

3290 Mūsī ol sā' at bi dergāh-i hudā

Ƙıldı bu müşkilğa çendān köp du'ā

⁷⁹⁴ çöl

⁷⁹⁵ karanlık

Şol zamān kiltürdi vaḥy cebra'īl
Éydi vā'iz ḥālını rabbü'l-celīl

Mūsī éydi ḳavmıǵa ḳıldı 'ayān
Barça ḳavm ḳıldılar ol ḥaletde faǵān

Ol tarāfǵa yürdiler mūsī u ḳavm
Şübḥ ü şām şīb u şeb yevm feyevm⁷⁹⁶

Ḳavmıǵa mūsī anı bildürdiler
Şüreti tonkuz bolubdur gördiler

3295 Ger ḳişi vā'zın ḥama'dın éylese
Bolǵusıdur 'āḳıbet ol 'ibese

Ger ḥamā'dın ḳılsa vā'izler süḥān
Bī-gümān duzaḥ aña bolmış vaḥān

Kim ḥama'dın bolsa ḥalkǵa vā'izi
Bolǵay ol tersā u gebr ü rāfizi

[116a] Éyleyin bir yaḥşı pend vā'iz saña
Her 'amelni sēn ḳılıb körküz aña

Sēn ḥama'dın urmaǵıl ḥalk içre dem
İki 'ālem içre tapmas hīç u ğam

3300 Vā'izī ger ḥamā'dın ursa dem
Ba'lıyor başıǵa la'net dem-be-dem

Vā'izā vā'ziñni 'inda'llāh degil
Kim işitib ḳılsa 'ābda'llāh degil

Sēn ḳılıb köz körmeyin ḳandaǵ ḳılır
Sēn ḳılıb körgözseñ ol andaǵ ḳılır

---

⁷⁹⁶ (<A.) her gün

Sén kılib kavmınga körköz her maḥel
Emr-i ḥaḳğa kıılmağıl andıñ ḥiyel

Vā'izā vā'zıñnı kııl tün kün beyān
hem yine vā'z içre kııl āh u fiḡān

3305 Vā'izi ḥalḳ içre bolsa bend-furūş
Ol kişi gūyā ki bolmış ḳand-furūş

Ḳılsa vā'iz ḳavmıdın dūnya ümīd
Ḳalḡay ol ḥaḳ raḥmatindin nā-ümīd

Vā'izā vā'zıñnı ayğıl ḥāşş u n'ām
Muzdnı ḥaḳdın tile her şubḥ u şām

Tut ḳulağıñ içre éy vā'iz zamān
Sén berib gevherni alma ustuhvan

Bermagil gevherni sn murdārga
İsmā'il ḥalḳıñnı üzdin dārga

3310 Vā'izā bu pendıḡa salḡıl ḳulaḳ
Çikintdür bu cihān başdın ayaḳ

Emr-i ḥaḳ guyā ki bir gevher durur
Māl-ı dūnyā çirkini bedter durur

[116a] Añlağıl dūnyā u uḳbā cem' émes
Tutsa dōst dūnyānı ol dil-cem' émes

Bedterin ādem érür dūnyā-ḡaleb
Behterin ādem turur allah-ḡaleb

Vā'izi dūnyā-ḡaleb nemrūddur
Tañrı dergāhide ol merdūddur

3315 Vā'izi dūnyā-ḡaleb seng-dil bolur
Hıç şek yok şūreti tebdıl bolur

Alsa vā'iz halkıdın alsa niyāz
Naql kılmañız hergiz namāz⁷⁹⁷

Ġāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Bī-ṭama' pend éylegil şām u seher

Men niçün éley köñülñi şādlar
Kaysı bir ġamdın kılāy feryādlar

Feûlün / Feûlün / Feûlün / Feûlün

Bu Faşlda Müstecāb-ı Du'anı Éytürler

Ger kişi māl-ı ħarām yıġsa tola
Kılmaġay hergiz ħudā raħmet aña

3320 Éy birāder ehl-i dünyā bolmaġıl
Özdin özge gebr ü tersā bolmaġıl

Tutma dōst dünyāñı bol andın yıraġ
Bolmaġıl zinhar ĩmāndın yıraġ

Éy birāder bolmaġıl dünyā-perest
İstese dünyāñı ħaġ benim dimes

Kılsa dünyāġa du'ā ol nā-bikār
Bolġay ol dergāh-ı ħaġda şerm-sār

Bolsa her kimniñ du'ası müstecāb
Bolmaġay dergāhiġa andın ħarīb

3325 Her du'āçı ġūyiyā sā'il durur
Maħşadın ħāşıl kılıb andın yanur

[117a] Kılsa her kim ħācet-i sā'il ħabūl

⁷⁹⁷ Naql kılmañız hergiz namāz

H'ahlamas andın kin sâ' ilni ol

Kim revâ kılsa gidâniñ hâcetin
Qolağay sâ' ilni hem bes eşkidin

Müstecib bolsa du'â hoşnûd bolur
Tañrı dergâhıde ol merdûd bolur

Müstecib de'vini 'abdu'llâh déme
Mücîbü'd-da'vânı ehli'llâh déme

3330 Boldı ol fir'avn du'âsı müstecâb

Likin ol haq râhmetidin bî-naşîb

Sén rızây-ı haq için kılsañ du'â
Bolğay ol sâ'atda hâcâtıñ revâ

Ger du'â kim bolsa kıl îmân için
Qılmağıl dünyâ bilen şeytân için

Tut bu pendimni köñülde éy oğul
Boldı ol nemrûd du'âsı hem qabûl

Bolmağay mûsâ 'aşâ tutқан kişi
Bolmağay 'isî du'â qılğan kişi

3335 Qılsa dünyâ vechidin her kim du'â

Ol du'â érmestür ol mekr ü dağa

Éy birâder sormagıl iki kime
Bir eşekdin iki nerse isteme

Her du'â taqdîrni tağyîr éylemes
Her davâ 'illetni tebdîl éylemes

Müstecâb bolmas du'ây-ı izn-i haq
Berdi bu pendini üstâdım sebeq

Bolmağıl hergiz du'ādın şādmān
'Ākıbet bolğay sēn ğamdın amān

3340 Kıl du'ā ya kıлмаğıl éy éamek
Bolmağay hıç nerse taqđirdin bölek

[117b] Ger du'ā red kılsa irdi éy civān
Bolğay irdi mergdın her kim amān

Her du'ā dergāhide red bolmağay
Ol kažānı hem du'ā red kıлмаğay

Éy birāder kıl bu sözlerni kabul
'Āql bolsa bolğasın taqđirğa kul

Tañrı'nıñ taqđiriğa kılgıl süküt
Urmağıl zinhār bolğıl ant müt

3345 Yokturur bu yoldın özge mundın yol
Hıvāce emrin red kılalmas hıç kul

İhtiyār ol hıvācede her ihtiyār
Hıvāceğa kulsın ki bol bī-ihtiyār

Hıvāce her iş kılsa bī-tedbīr kıılır
Barça kul tedbīrini kıılır

Ol kulıda bolsa endel 'āql u hūş
Hıvāce dergāhide ol bolğay hamūş

Hıvāce taqđiridin hergiz urma dem
Hıvācedin yetmes saña hergiz elem

3350 Bende olsañ bende-dār ol bende-vār
Hıvāceniñ aldıda bolğıl murde-vār

Bolsa her atike ol dil dil émes
Bolsa her perrende ol bülbul émes

H̄vāceniñ emrini bil éy nīk-baht
Bende bir H̄asdur azā bir bād-ı saht

Tut bu söz yādında éy nādān oğul
Red ılalmas H̄vāceniñ emrini ıl798

Bendelik seccādelikdür éy ıyaş
ılmağıl mađlūđđa her sırrıñnı fāş

3355 Bende bolsañ H̄vāceđa bol mūntezir
Mūntezir ullarđa ol ılđay emīr

[118a] ul eger ser-keş⁷⁹⁹ dūşe tārāc éter

Belki anıñ şehridin iħrāc éter

‘Acz ile taqşīri yoğlar ul émes

Uşbu ullar h̄vāceđa mađbūl émes

ul eger ğāfil durur hoşnūddur

H̄vāceniñ dergāhdın merdūddur

H̄vāceniñemriđa ul cānın nişār

ılsa bolđay bolmağay ol H̄vār u zār

3360 Ol uli ki ‘āciz ü bī-āredür

Barça ullar iħre ol meh-pāredür

H̄vāceniñ emriğa ul ulmas ħilāf

H̄vāce ılmas ol ulın herđiz ‘azāb

ul isen bu tavrıda endīşe ıl

‘Acz ile bī-ārelıknı pīşe ıl

Ol uli kim h̄vācesini şād éter

Ol ulını h̄vācesi ābād éter

⁷⁹⁸ “ıl” anlamca bu beyite uymuyor. “ul” doğrudur

⁷⁹⁹ (<F.) dikbaşlı, itaatsız

Éy oġul ullu tarĩkin añlaġıl
Mā-sivā' llāh⁸⁰⁰ni kōñüldin talaġıl

3365 ul isen bu yol ara bĩ-rite bol
Hĩvāce ni fermānlasa ol ide bol

Hānumān terk éyle bolġıl 'ā-bāz
Bolġıl ol mamūdġa ġüyā ayaz⁸⁰¹

Evvelā ulluġda bol hem-ün⁸⁰² ayaz
Ayġasın andın kin mamūdġa rāz

Fāilātün / Fāilātün / Fāilün

Hikāyet

Ġaznevĩ ehride mamūd āh idi
Ehl-i ġal esrārıdın āġāh idi
Aldı bi ġün āh bir zĩrek ġulām
aıda turguzdi anı sũbh u ām

[118b]

3370 oydu at ol ulġa āh mamūd ayaz
Boldı 'ā ulġa amma ıldı nāz
Tuttı ol ul āhnın fermānını
Gördi ehniñ bara luft isānını
Satı bir ġün āh ġandān sım ü zer
Baġladı ol ul anā' atdın kemer
Baralar ol pıl sarı bardı revān

⁸⁰⁰ (<A.) Allah'tan baka eyler

⁸⁰¹ Gazneli Sultan Mahmud ve hizmetisi Ayaz; Sultan Mahmud ile Ayaz ı konu edinen birok hikāye olumu, hatta Gazneli Mahmud ile Ayaz'ın hikāyelerini ieren eserler dahi yazılmıtır. Mevlana'nın Fih-i Mafih ve Mesnevi adlı eserlerinde dahi Gazneli Mahmud ile Kōlesi Ayaz'ın aralarında geen hikāyelere rastlanılmaktadır (<https://edebiyatvesanatakademisi.com>).

⁸⁰² (<F.) aynı

Şāh ol sā'atda kıldı imteḥān

Şāhniñ eldide yok ğayr ez ğulām

Turdi ol ƙul ḥizmetide şubḥ u şām

3375 Şāh ol ḥāletde āzād éyledi

Tün ü kün şoḥbetni bünyād éyledi

Boldı tün ü kün şehġa ol ƙul muntazır

Ol sebebdin şāh anı kıldı emīr

Boldı 'āşık ƙulġa ol sā'atda şāh

Şıdƙın añlab berdi taht üstige cāh

Sīm ü zerlerġa yokurġan boldı ḥār

Hem yine dergāh-ı şehde şerm-sār

Pādişāh eldide boldılar ḥaƙīr

Sīm u zer dib nefşġa boldı esīr

3380 Ƙavlardılar şāh anı dergāhıdın

Ƙaldı nevmīd luṭf hem iḥsānıdın

Ƙahr kıldı şāh ol 'ālem penāh

Barçanı kıldı ġāzebge mübtelā

Baƙmadı ol şāh bularnıñ dādıġa

Yetmedi herġiz olar feryādıġa

Sīm ü zer dib yüz öġürdi şāhdın

Bolmadılar tün ü kün ġamdın émīn

Éy birāder bendelik mundaġ kerek

Mā-sivā'llāhdın könül üzmeġ kerek

[119a]

3385 Bolmasañ ol şāhġa ger mutazır

'Āƙıbet bolġuñdurur itdin ḥaƙīr

Tün ü kün ulluğni kiltürgil becā
Bolđasın her dā'imā avf u recā

Salma göz ol pādişāhdın özgege
Berme til zıkr ü şenādın özgege

ul isen dergāhıda bolđıl devām
Pādşāhdın özgeni ılđıl arām

oymađıl herđiz adem dūnyā sarı
Salma köz dūnyā u mā-fihā sarı

3390 Éy birāder dūnyānı ılđıl talā
Geri emri bolsa mu ılđıl yıra

Her neme 'ālemde bünyād éyledi
İmtaān etmekge ābād éyledi

Éy birāder ānumān ber-bād ıl
ahr-ı adın rūni āzād ıl

ılmasa şeh emrini her kim abūl
Pādişāh dīdārıđa bolmas vuşul

Bu cihān ılđay haves sevdāsıdın
Bulhavesni avlatır dergāhıdın

3395 Bolmasa her kim ki dūnyādın yıra
Pādişāh didārıdın alđay yıra

Éy birāder dūnyānı körken közin
Körmegey herđiz o göz şāhnıñ közin

Éy oğul al len terānı⁸⁰³ din aber

⁸⁰³ Kur'an'da Mūsā'nın Allah'ı görmeyi talep ederek, "Rabbim, bana kendini göster, seni göreyim" dediği, rabbinin de ona, "Sen beni göremezsın (len terānı), fakat şü dađa bak, eđer yerinde durabilirse beni görürsün" diye cevap verdiği, tecellı neticesinde dağı parampara edince Mūsā'nın bayılıp düştüğü (mahv), nihayet kendine gelince (sahv), "Senin duyu ötesi olduğunu kabul eder, sana tövbe ederim, ben

ılmağıl dũnyā sarı hergīz gũzer

Hīç tedbīr yok bu dũnyādın yaman
Bamasağ dũnyā sarı bolđuđ amān

Salsa gũz dũnyāđa her kim bī-esāb
Tağrı bergen len terānī dib cevāb

[119b]

3400 Ēy birāder salma gũz bīgānege
Mutazır bol her zamān cānānege

Kim ki a dergāhıda dīvānedũr
adın zge barası bīgānedũr

Salma gũz bīgānelerđa Ēy kıyaş
Āh dib an yığla ursinniđđa taş

a-alebsin baradın yũz urugil
alđasın bu yol ara bī-āl u īl

İsteme bu yolda her kimdin meded
ılmağay dergāhıdın her kimni red

3405 Hıāh tersā hıāh kāfir hıāh cũhũd
Barsa ol dergāhıdın batmas nābũd

Ēy birāder baradın kemek kerek
Tũn ũ kũn hũn u iger imek kerek

Bendelik aydıda bol sābit-adem
zni krgil bara kimlerdin mu kem

ılmasağ mađlũıdın sen iltimās
Tağrı ılđay ol zamān đamdın alāş

---

mũminlerin ilkiyim” dediği bildirilmektedir (el-A‘rāf 7/143) (<https://islamansiklopedisi.org.tr/len-terani>).

Éy birāder her fenānı taşlagil
Sen meded göz tutma bolsun cebra'ıl

3410 Kılmadı ibrāhīm her kimni fenā
Otni reyhān kıldı ol sā'at hudā

Her kişige bolsa ger haqdın meded
İltimās ol hiç maḥlūkdın meded

Éy birāder şıdk-ı dil mundağ kerek
Haq-ṭalebniñ şıdkası mundağ kerek

Haq-ṭaleb bolsañ belānı istegil
Şıdk muḥkem kıl hudānı istegil

Şıdklığ bol şıdk-ı dil bol éy oğul
Şıdksız bolmas münācātñ kabūl

[120a]

3415 Ger kişi bu dünyāğa muḥtācdur
Ol kişiğa bu cihān mi'rācdur

Ger kişi bu dünyāğa mağrūrdur
İki 'ālem içre ol rencūrdur

Ger kişi bu dünyāğa hoşnūddur
Tañrı dergāhıda ol nābūddur

Bolsalar bu dünyāğa her kim rızā
Tañrı ol sā'atda bolğay nā-rızā

Bolmasa dünyāğa her kim pīc u tāb
İki 'ālem görmegey hergiz 'azāb

3420 Len trānīdin ḥaber alsañ yaqīn
Pāk kıl könlüñni dünyā çirkidin

Tutma dōst dünyānı éy nādān oğul

Bolma haq fermānıdın bolma melūl

İstesen haqniñ rızāsın éy gulām
Haqdın özge barçanı kılğıl harām

‘Aql bolsa añlağıl éy hem-nefes
Bolmağıl gāfil hudādın her nefes

Gāfilā ‘ömr ötti dā’ im bī-haber
Āh birle nāle kıl şām u seher

3425 Men niçün éyley könülni şadlar
Qaysı nir gamdın kılray feryādlar

Mef’ûl / Fâilât / Mefâil / Fâilün

Bu Faşlda Haşmlıkda İmāni Yoq Qılmağni Éytür

Haşm-ı ādem gūyiyā bir derddur
Haşm ger köp bolsa ol nemrūddur

Haşmlıkda turmağay imān muqīm
Haşmlıkğa haq kılur Haşm-ı ‘azīm

Meyl-i dünyā Haşmdın peydā bolur
Köp ‘uqūbet haşmdın peydā bolur

[120b] Añlağıl bu sözni éy nādān kıyaş
Ādem bir kūze⁸⁰⁴ amma haşm taş

3430 Yük ağır bolsa kişini tiz durur
Kūzede taş bolsa bir gün sındırur

Tiz kılma haşmiñ andağ kem toğun
Kūze sıngatdın kin bolmas bütün

⁸⁰⁴ (<F.) su testisi

Cāndarı köñli gūyā ŧīŧedür
ŧīŧeġa ol ħaŧm gūyā tīŧedür

ŧīŧeġa kim salsa tīŧe ya teber
ŧīŧe ol sā'at bolur zīr ü zeber

Ĥaŧmni terk etseñ éy dānā cīvān
Bolġasın otluġ cehennemdin amān

3435 Ĥaŧmlıġdın barġa dil-āzārdur
Ĥaŧmlıġlardın ħudā bīzārdur

Bende-i raĥmānda herġiz ħaŧm yok
Bende-i ŧeytānda herġiz ħeŧm yok

Éy birāder ħaŧmdın kılġıl ħazer
Dā'imā gör ehliġa kılġıl nazar

Éy birāder ħaŧmni ber-bād kıl
Her nefes ölmekni dā'im yād kıl

Éy birāder ħaŧmdın bolġıl yırak
Kılġasın bu yolda andın tamtarak

3440 Ĥaŧmlıġ ħāletde ĩmānıñ ħıkar
'Āķıbet tersā gibi cānıñ ħıkar

Ĥaŧmni terk etmeseñ sen éy oġul
Tanrıġa tã'atlarıñ bolmas ġabül

Éy birāder éyleseñ mestlikni ħāk
Bolġusıdur rūĥuñ ol sā'atda pāk

[121a] Ĥiħ kimerse bolmas mestlikdin kiŧi

Tapmaġay herġiz kemāl kılġan kiŧi

Éy oġul mestlikni ber-bād éylegil
Āĥ dip bir demde feryād éylegil

3445 Éy birader bolsa ger bir zerre hūş
Bade-i 'āşkıdın it bir atre nūş

Éy birader özni hāmūş éylegil
Mā-sivā'llāhni ferāmūş éylegil

Dünyanı her kim ferāmūş éylemes
Bade-i 'āşkıdın ol nūş éylemes

Ger kişığa bolsa dünyādın bihem
Ol kişığa bolmağay meydin bihem

Ger kişi terk etmese mā u meni
Bilmegeyler ol kişi mey adrini

3450 Her kişi mey içse köp feryād éter
Hānumānın şol zaman ābād éter

Ger kişi mey içse bolğay bī-hicāb
Bī-gümān cennetge kergey bī-hesāb

Kim ki bolsa bī-hecāb merdān bolur
Bī-hecāb bolğanka dedr-mendān bolur

Haşmni terk éyle bolğıl şabralıg
Şabralıg bārānı bolğay ayrılıg

Şabrlıg dā'im hālāvet içredür
Şükrlıg dā'im anā'at içredür

3455 Şükri bisyār ıl éy nevcivān
Şükri köp ıl sa'adetdınm nişan

Ger kişi dā'im anā'at éylemes
Ol kişini hīç cān-dār Vāhlamas

Her gidāğadın tevekküldin yaruğ
Şabr ile şükri-anā'at anda yok

[121b] Yokturur könlide ĩmān rüşeni
Ol sebebdin etgidāğa düşmeni

ılmasa itler anā'at ēy ıyaş
Her eşeklerdin tiker başıġa taş

3460 Tışlasa her it ki ol i eşekin
Her eşekniñ itleri tutay dumin

Her eşekniñ itleri ġavġa ılır
Halkdın tışlab anı rüsva ılır

İt eger dā'im anā'atda yatur
Geri tañlık bolsa raatda yatur

Her işekge it eger közin salur
Ol işi ol itni hem közdin salur

Kitmese bir it eşekdin her ayan
Ol işi ol irġa bolġay mihribān

3465 Añlaġıl bu temsilni ey pīr ü civan
Hīç yol yoktur ana netdin amān

Ger ümīd ılsañ ġudā bargāhidin⁸⁰⁵
Her nefes yüz uruma degāhıdın

Her ġarābāt olsa ġa dergāhidür
Her 'imāret bolsa ġal dergāhidür

Pādşāh oldur ġanilerdin ġani
Ni aleb ılsañ berur āir anı

ılsa tün ü kün ger işi ılsa yüz miñ ümīd
oymaġay ol kesni herġiz nā-~mīd

⁸⁰⁵ Ger ümīd ılsañ ġudā bargāhidür

3470 ılsa řāh emriğa ıl cānın niřār
‘Āıbet ol ıl felek ũstũn ıar

ılsa ıl şeh emriğa cānın feda
Ĥazāne eşkini řāh akay aa

ılsa her maşudını andın taleb
Kŕp tilegendin seni ılmas talef

[122a] Mũntar bolsa anı dergāhięa
Ol mũřerref ēylegey an’amiğa

Ēy birader ‘ŕmer yũz yıl bolsa mu
Custicu ıl cusicu ıl custicu

3475 Ēy birader ũzmeķil hegīz ũmīd
ılęasın ĥizmetni kũndin kũn nevīd

Yığlasa dergāh-ı ĥada zār u zār
ılmağay heręiz seni ol şerm-sār

Taşlasa iki cihān murdarını
Kŕsatur andın saa didarını

ılmasa cennetni heręiz itiyār
Bolęasın dergāh-ı ĥada i’tibār

Ēy birader istese dīdār-ı ĥa
ılęıl evvel cāme-i mastlikni şa

3480 Her kişi mestlikni ber-bād ēylemes
Ol kişini tarı āzād ēylemes

Hī neme yotur ki mestlikdin yaman
Ĥud-nemālık ĥud-perestlikdin yaman

ul eger ĥizmetni pey-der-pey ılur
Ĥvācesi hem an’āmnı pey-der-pey ılur

Ꞑılsa ꞑul hızzmetni kúndin kún tola
Hıvâcesi hem ꞑılğay an‘âmni tola

Éy birader hânúmân tek etmegen ‘âşık émes
Pâdşâh dîdârıǵa lâyıǵ émes

3485 Hânúmân terk éyib andın yolǵa ger
Pâk ꞑıl könlüñni andın bol emîr

Yürgesin bu yolda dâ‘im der-be-der
Demegil ferzend ya mader pider

[122b] ‘Âşık érseñ bolǵasın bî-hânúmân
Tañrı ꞑılğay her ‘azâbıdın amân
‘Âşık érseñ uşbu sözni añlaǵıl
Al naşîhatni ꞑulaǵқа tiñleǵıl
Her neme kim tañrıdın ğâfil ꞑılır
Tañrıñ dîdârıǵa hâil bolur

3490 Ꞑılmasa her kim ki nâ-peydâ [a]nı
Yandurur dergâhidin nevmîd anı

Ehl-i dünyâdur heme mader pider
Ꞑatlı ꞑıl u defn ꞑıl andın güzer

Dünyâñıñ aşlı pider mader durur
Dünya far‘i mâl u ferzendniñ durur

Ꞑalmasa könlüñde meh türlük hayâl
Ꞑılğay ol dîdârıǵa andın vişâl

Her kişi bu sözǵa ger şâdıǵ émes
Ol kişi dîdârıǵa lâyıǵ émes

3495 Bolsa ger köz içre endek bir neme
Körünür âyinede dîdâr-ı yâr

Bolsa rüşen dā'imā könlün közi
Körgeñidür tañrını köñlün közi

Ġāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ħaber
Nale kıl bülbül gibi şām u seħer

Men niçün éyley köñlüni şadlar
Kaysı bir ġamdın kılāy feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Endiše-i dünyā Keyfiyetini Éytür

Ger kişide bolsa her türlü ġayāl
Baġmaġay ol kişni herġiz zū'l-celāl

[123a]

3500 Ol ġayālın şulħ bolsun ġVāħ ceng
ĤVāħ faħrı bolsun ol ya ġVāħ neng

Éy birader kıl bu tavr endiše-i
Bāki olsun üstühVān u rişte-i

Ġül iseñ ġülşen ni kılġaysın ġayāl
ĤVār iseñ ġül-ħan ni kılġaysın ġayāl

Bolsa köñlüñ içre dünyādın ġayāl
Kılmaġaysın herġiz allāhdın ġayāl

Kılma zinhārħüsn-ı rañnādın ġayāl
Kılma hem fidevs-i ra'nādın ġayāl

3505 Anñlaġıl bolsuz ni éy şüret-perest
Bolġay ol sā'at tahāretñ şikest

'Āşık u şāni'ġa nūr vāfir durur
'Āşık u meşnü'lar kāfir durur

ılma dnya ml u mlkini ayl
ılma hem bu tari in'mın ayl

y birader bara a'mln ayl
Rast kilmes anda bu ılan ayl

'Abd-ı vhd bolan ol vhd bolur
Ba kter may yerdn ol scid bolur

3510 Her ayl ılan kii azm durur
Bed-ayl gya ki ch azm durur

y birader tfldn ol b-ayl
almasun knlnde hergz l u l

Tflar dk bolsa her daim kii
almaay sd u ziyan birle ii

Bolmasa dnyaa her kimnin hi
H ek yotur ki y umaq kii

Bolsa ayrnl ara her kim melk
Bolusidur ol kii merdn-ı pk

[123b]

3515 Urma dem iki cihndn y oul
Baralar bu yolda bolay b-ul

y birader ubu pendim yd al
alni terk öyle bulıl ehl-i l

'Al u dni y oul bu yolda ll
'al u dni terk ıl bolıl vil

Zreki rn  ayrn  zer
Zreki ar-mhre ayrn gher

'Al u dni mu az yetmese hb

Ger ƙazā yetse ƙalur dāniş turub

3520 Ol ƙazādın hīç cān eyemen émes
H̡Vāh bülend-pervāz bolsun h̡Vāh pes

H̡Vāh ‘anƙā bolsun h̡Vāh mūr-ı naħīf
H̡Vāh gedā u şāh h̡Vāh bolsun za‘īf

Māhlar deryada bolğay kūr u ker
Ƙalğay ol nūr-ı h̡ūrşīd u ƙamer

Tutsalar köz ‘aql u dānişdin vefā
Bolğay ol dām-ı ƙazāğa mübtelā

Tüşe her cānı ƙazānıñ dāmığa
Kop nedāmet éylegey aħvālığa

3525 Ger kişi ħayrān u hem rüsva durur
Ol kişiğa sırr-ı ħaƙ peyda bolur

Her kişiğa bolsa rüsvālıg naşīb
Hīç şek yok tañrığa bolğay ƙarīb

Her kişi kim bolsa ħayrān u devām
‘ārşdın üstün aña bolğay maƙām

Ger kişi rüsvā vu ya ħayrān émes
Ol kişiğa sırr-ı ħaƙ a‘yān émes

Kim ki rüsvālıƙ melāmetlik durur
Her melāmetlik sevādetlik bolur

[124a]

3530 Evvelā ƙıl özni rüsva éy oğul

Açılur andın kin maƙşad ki yol

Kim ki rüsva ħalƙ ara bolğay ħaƙīr

Tañrı dergāhıda ol bolğay emīr

Halk ara her kim hakir merdud-1 halk
Hic sek yoktur ki ol makbul-1 hak

Ey ogul tun u kun sa'adet isteseñgil
Ma vu menlik terk et melamet istegil

Uşbu 'alem her melametligi kişi
Ruz-1 mahşer ol sa'adetligi eşi

3535 Ol kişiğa tañrı rahmetler kıılır
Halk aña çendān melametler kıılır

Qılsa kim ge hudā andan nazār
Hvār körgey halk ara itdin beter

Salsa köz her kim melāmetdin aña
Hak baqar ol dem muhabbetdin aña

Evvelā bol hvār u zār gūyā hilāl
Tañrı dergāhığa bol andın vişāl

Evvelā kim özni rüsva éylemey
Hic kimler bolmağay merdüm-i hay

3540 Kim ki 'aşıkdur dili rüsva émes
Bolhavesdur ol kişi 'aşık émes

Her kişi rüsva émes 'aşık émes
'Aşqğa hem ol kişi lāyık émes

Kim ki rüsva bolsa vu hem der-be-der
Rište-i 'aşkdın ol bağlab kemer

Bolmasa daim melāmetdin yırak
Bolmas ol hergiz muhabbetdin yırak

'Aşq bir bād-1 'azımdür özge hes
Yoktular hakdın bolañ feryād-res

[124b]

3545 ‘Āşq eger cūş étse éy pīr ü civān

Lerzeğa kilgay zemīn ü āsumān

‘Āşq otiğa bolsa ger köñlüñ vaţan

Kavdurur mestlikni almas mā vu men

Bolsa kim tīrī melāmetge nişān

‘Āşq meydānıda ol şāhīb-ırān

Kim ki od-bīn bolsa ol dīvānedür

Tańrı dergāhıdın ol bīgānedür

Māl-ı dūnya ten-perestlerge ilāl

Men ulı ol şāh kim bolmas zevāl

3550 Bolsa dev köñlüñde kim ‘āşq-ı cemil

‘Āıbet bolğay uşol dev cebra’ıl

Bu cihān sermāyesidür sīm ü zer

‘Āşq bāzārıda efzel eşm ü ter

‘Āşqıñ beş miñ peri var éy oğul

Her peri ‘arşdın yeter tahte’s-serā ol

Şerh ılsam men anı tūn ü kūn devām

Ta ıtāmet ötse ol bolmas temām

Añlağıl kim ol ıyāmet addi bar

şerh-i ‘āşq etmekge kimniñ addi bar

3555 Mecma‘ü’l-baħreyn ‘āşqdur éy oğul

Cehd ıl her atre andın ıl uşul

Her keşide bolsa eger éy ‘aql-u hūş

‘Āşq deryāsıdın etgey atre-nūş

Kim ki ol deryādın endek nūş éter

İki ‘ālem özni ol hāmūş éter

Tövbe kirm⁸⁰⁶ ‘āşķ gūyā ejdehā

Tövbe vaşf-ı halk ‘āşķ vaşf-ı hudā

Qaynatur deryanı ‘āşķ mānendi dék

Rīz kılğay tağni manend dék

[125a]

3560 ‘Āşķdın her kim köñülni şād éter

Hānumānın koydurub ber-bād éter

Qatıreler cem‘ olsa ol derya bolur

Bolsa ‘āşķ her kimde ol ‘ānqa bolur

İki ālemdın köñül kim münqaıı‘

Qılsa haķ bargey āna cāyī refī‘

‘Āşķ ol kim barçadın keçmek kerek⁸⁰⁷

Yād-ı haķda baķı mey içmek durur

‘Āşķ rūh ni lāyık-ı eflāk éter

Cerb şīrin rūhni nā-pāk éter

3565 ‘Āşķ iletgey rūhni her dem hava

Nefs tartqay rūhni tahte’s-serā

Her neme cins şıfat zemin éy har şıfat

Qılmağıl rūhuñğa andın terbiyet

‘Ālem-i rūhānıdın qılsañ ğızā

Körkesin firdevsde daim lliķā

Rūhni eflāk kılğıl éy ‘azīz

‘ālem-i rūhānıdın alğıl lezīz

⁸⁰⁶ (<F.) böcek

⁸⁰⁷ ‘Āşķ ol kim barçadın keçmek durur

Evvelā rūḥuñni kıl rūḥaniyet
Tabqasın andın kiyin vehdāniyet

3570 Éy birader cehd kıl raḥmāni bol
Tapılır andın kin vāḥidge yol

Nefs rūḥanıǵa heme ‘āynı şefā
Nefs ḥayvanı heme cevr ü cefa

Éte men köñlüñde tut éy hem-nefes
Her neme yerdin çıkar ol küt-ı nefis

Kilse ḥaḳdın her neme éy bu’l-futūḥ
Bolǵusıdur bī-gümān ol küt-ı rūḥ

Her kişi kim gebr ya tersā durur
‘Āşḳni nūş étse ol ‘īsā durur

[125b]

3575 Ateş-i ‘āşḳ tutsa her bī-çāreni
Koydurur destar ile seccadini

Tört nemerse rūḥge kılǵay meded
Zıkr ü ‘acz u şükr ü ḥamd u bī-‘aded

Kim ki bu tört işde bolsa bir devām
Pādşāhā bāḳıǵa bolǵay ğulām

Éy oǵul bu törtni izhār kıl
Özni andın ‘āşḳǵa tayyār kıl

Zıkr kılsañ kob muḥabbetdın anı
Dost tutar ol barçadın kob aqasını

3580 Özni körseñ barçadın kim éy püser
Ta ḥudā andın seña kılǵay nazār

Şükrler kılsañ anıñ iḥsāniǵa

Ol müşerref éylegey ihsānıǵa

Şabr kılsañ kob yemekge éy oǵul
Ol muhabbet cāmıdın bolǵay huşul

Ibtidā-ı ‘āşkdur cū’-ı şikem
Kim durur halk ol kıılır cū’-ı şikem

‘Āşk her dem cū’dın peyda bolur
Kob yekandın ‘āşk nā-peydā bolur

3585 Mi’de hālī zıkr haq āǵāz éter

Rūhaniñ ‘arşge pervaz éter

Ol sebebdın cū’dur hāşşān-ı haq
Rūhıǵa kilgey ğızā çendān tabaq

Mi’de ger hālī bolsa ol genç-i hudā
Mi’de ger pür bolsa ol renc ü bela

Mi’de hālī bolsa rūh uçqay hava
Mi’de ger pürdür barur tahte’s-şerā

[126a] Mi’de hālīǵa gelür haqdın nida

Mi’de pür bolsa rūh tabqay ceza

3590 Mi’de hālī bolsa rūh gūyā bolur

‘Ālem-i rūhaniǵa şeydā bolur

Añla bu pendimni éy nādān oǵul
Mi’de hālī bolsa ‘āşk kılgay nüzul

Mi’dini pür kıılma herǵız é rafīk
Mi’desi pür urnidür cāyi ‘āmīk

Éy birader istegil tün günde cū’
Köp yemekge kıılmaǵıl herǵız rucū’

Bolsa kim ger cuhūd u ermeni
Nūş kılsa ‘aşkıdın bolğay ğani

3595 Mi‘dini pür kılsa her kim bī-ḥesāb
‘Ākıbet bolğay anıñ ḥālı ḥarāb

Mi‘de ger pürdür barur köz uyguna
Ol kişi elbette ƙalğay ƙayğuna

Tut ƙulağnıñ içre éy pīr u civan
Hīç ‘ayb yok pür-ḥorlıkdın yaman

Ƙılğusıdur her ta‘ām her kimni mest
Köp yese her kim bolur şahvet-perest

Pür-horlık barça ‘illetdin yaman
Kem ḥuraklık nīk-bahtlıkdın nişan

3600 Mi‘de ḥālī bolsa rūḥı pākıdur
Mi‘de ger pür bolsa rūḥ nā-pākıdur

Kem-ḥuraklık barça tā‘at içre ḥāş
Kem-ḥurak bol dā‘imā éy ḥaƙ-şinās

Āmi‘de ḥālī bolsa raḥmānnıñ evi
Bolmasa dīv birle şeytānnı‘ evi

Mi‘de ḥālī bolsa ol ‘arş u ‘alā
Belki ‘er-raḥmān ‘ale‘l-‘arş ustuvay

[126b] Pür-ḥVār ‘ömr ötti dā‘im bī-ḥaber
Ḥālī ƙılğıl mi‘dini şām u seḥer

3605 Men niçün éyley kö‘ülñi şadlar
Ƙaysı bir ğamdın ƙılay feryādlar

Bu Faşlda Dūzah u Bihiştni Éytürler

Sal kulağ bu penğa éy pīr ü civan

Dūzah u cennetni ta éyley beyan

Qıldı yeti dūzah u sekiz behişt

Kim ki münkirdür anıñ ağızığa hişt⁸⁰⁸

Birniñ atı cennetü'l-afkāl érür

Bir atı cennetü'l-a'māl érür

Ger kişiniñ yaşşı a'māl tola

Bolsa col cennetni hağ bergey añā

3610 Ger kişi tā'atni kılsa bī-ḥesāb

Bergey ol cennetde raḥmet bī-ḥesāb

Bolmasa her kim de tā'at éy ġarīb

Ol kişiğa yoqturur cennet naşīb

Uşbu cennetmizde tā'atdur biliñ

Ger ümīd kılsañ anı tā'at kılıñ

Uşbu cennet dūr ki nefsiñ cenneti

Tabğusıdur nef andın lezzeti

Kim ki bu cennetge ger rāzı durur

Ol kişidin tañrı nā-rāzı durur

3615 Muştafā bu ḥaylni eble didi

Uşbu cennet nefsgе ġille didi

Bu cihānda bolsa hem türlük neme

Bar durur ol cennet içre ol neme

---

⁸⁰⁸ (<F.) çamur

Uşbu cennet ‘ayş ile ‘işret durur
Uşbu cennet içre köp ni‘met durur

[127a] Nefs şād olmağka uşçmağ durur
Hem yemek u içmek ü çoçmak durur
Yoğturur mundın bölük ol yerde iş
Bolmağay ol yerde hergiz yaz u kiş

3620 Nefs bu cennetde bolğay şādmān
Tañrını kılğay ferāmūş ol zaman

Kim ki cennetge ger muhtācdur
Uşbu cennet nefsgе mi‘rācdur
Kim ki bu cennetge bolsa hem-қarīn
Bolğusıdur ol kişi ebleh-terīn
Bolmas anıñ nefс-ı ni‘metdin halāş
Bolmağay her demde şahvetdin halāş

Ger kişi nefсni kılsa şādmān
Bolmağay ol hiç vaқt gamdın amān

3625 Ol biri āti verāşetdür biliñ
Aytāy anıanıñ vaşfını añlab biliñ
Éyteyin imdi verāşetni saña
Kim ki hoşhūy bolsa ol gergey aña
Kim ki bolsa şar‘ide hem holқ-ı hoş
Bolğay ol cennetde dā’im köñli hoş
Bil ki cennetni éy pīr u civān
‘Ālem-i rebbanığa bolğay mekān
Muştafānıñ vārişi ‘ālim durur
‘ālim-i ‘āmilğa bu menzil durur

3630 Ādeminiñ bihteri 'ālim durur
'ālimi kim 'ālim-i 'āmil durur

Hāşlarğa kıldı bu cennetni haq
Başdındurlar saçar her dem tabaq
Ol bihiştin bol behişt a'lā durur
Uşbu cennet içre ol bīnā durur

[127b] Feyz-ı haq bisyār bu cennetdedür
Kim ki cennetdedür rāhatdedür

'Āmlarğa bu bihişt hāşıl émes
Hāşlarğa munda haq vāşıl émes

3635 Uşbu cennet cāy-ı ārāyiş durur
Qulların haq munda azmāyiş kıılır
Ol biriniñ āti cennatu'l-şifāt
Gerseler her kim bolur ğamdın necat

Qıldı tañrı vaşf asmāndın anı
Kim ki köp vaşf etse haq bergey anı

Vaşf ile āsmānı kim ādet éter
Uşbu cennet içre haq āzād éter

Bu bihişt hāşıl émes her nāsge
Qıldı haq bu yerni hāşe'l-hāşge

3640 Kim ki ger cennetde bolsa ber-қarār
Ol bolur bu cennet içre şeh-süvār

Qılsa bu cennetni her kim ihtiyār
Zāt-ı haqdın özge bu cennetde bar

Ol sebebdiñ bu bihişt bālā durur
Murğ-ı hoş elhānları ğavğa kıılır

Şehd u şekker birle bir deryası bar
Hür u ğilmandın tilim ğavğası bar⁸⁰⁹

Şir şür murĝ-ı hoş elhân her taraf
Bolĝay ol hâl ğussa u ğam bir taraf

3645 İmtahân etgey bu cennet halkını
Kılĝay andın kullarınıñ farkını

Evvel uşbu kullar talib-i mā'vī mudur
Ba'zısı kim talib-i allāh mudur

Ol biriniñ āti cennatü'l-ħuşūl
Talib-i haq tañrıĝa bolĝay vuşūl

[128a] Ger kişige kılsa haq anı 'atā
Körsetür ol cennet içre haq leqā

Ger kişiniñ şıfatı rühānidur
Ol kişi bu cāy-ı 'ālāĝa barur

3650 Bardur bu cennetde u deryāy-ı ħamr
Bolĝay ol kün talib allāhĝa emīr

Bī-ħecāb kim bolsa bolĝay haq-şinās
Haq-şinās ol yerde bolĝay 'ayn-ı ħaş

Bu bihiştĝa 'ayn-ı ħaş dāyil bolur
Tañrınıñ dīdārıĝa vāşil bolur

Bolmasa rühānı her kim bī-ħusūl
Hem tapılmas uşbu cennet sarı bol

Çatıreler cem' olsa bir deryā bolur
Ger kişi rühānidür 'isī bolur

⁸⁰⁹ Hür u ğilmandın tilim hem-rāhı bar

3655 Kim ki bu cennetge ger dāhil émes
Tañrınıñ dīdārıǵa vāşıl émes

Hīç neme yoǵ ‘āşq-ı allahdın bölük
Hem yine nūr-ı tecellidın bölük

Rūh bu cennetǵa köp pervāz éter
‘Āşqdın her dem-be-dem āvāz éter

Rūh bu cennetde köp ǵılǵay nevā
Görsetür ol sā‘at içre haǵ liǵā

Uşbu cennet ‘āşkıdın mi‘rācdur
Uşbu cennet rūhǵa mi‘rācdur

3660 ‘Āşkıdın her kim de bolsa pīr u bāl
Koydurub ol yerde ta bolǵay veşāl

Ṭālib-i haǵ ol zamān feryād éter
Köydurub cānını ol ber-bād éter

Bolǵusıdur ħamr ol sā‘at ħelāl
Haǵ-ṭalebler nūş itib körgey cemāl

[128b] Teşnelerga ol şarāb deryāsı bar
Taşlar urında durur yektāsı bar

Nūr ǵadehlerde tutub elkide cūr
İçkey ‘āşıǵlar şarāb-ı enṭehūr

3665 Meyli ǵılǵay her neme öz cinsıǵa
Her neme ǵılǵay rucū‘ öz aşlıǵa

Rūhlar muhtācdur körgey liǵā
Hem liǵā muhtācdur ol rūh liǵā

Éy birāder ǵıl bu sözǵa i‘tiǵād
‘Āşqdın özgege ǵılma i‘timād

Gül iseñ gülşenni yād etgil tilim
Hār iseñ ot içre bolğay sēn muķīm

Éy birāder rūhını sen hāş kıl
Hāş kILSAñ hāş u ‘aynu’lhāş kıl

3670 Ger kişide bolsa ger ervāh-ı pāk
Hīç şek yoktur ki ol merdān-ı pāk

Kim ki ‘āşık bolsa fermāndārdur
İki ‘ālem eldide murdārdur

Gül iseñ gülşenni kılğıl ārzū
Hār iseñ gül-ħan⁸¹⁰ı kılğıl cüst ü cū⁸¹¹

Kim ki bu ‘ālemde bolsa bī-zebān
Bī-zebānlıg nīk-baħtdın lisān

Kim yemek içmekdin bolsa munķatı‘
Kılmasa hem barça maħlūkdın ħamā‘

3675 Bolsa ol dā’im ħalāikdin yıraq
Tartsa ħaķ yādide dā’im iştıyāk

Bolsa her kim bu cihān bī-dest ü pā
Bolğanıdür bol kişi ‘ayn-ı şafā

Bu şıfatlar barça rūhāni durur
Hāķ-ħalebge tañrı fermānı durur

[129a] İstese her kim ki dīdārı beķā

Bu şıfatlık bolsa bu körgey liķā

Kim ki bu pendimğa ger rāğib émes
Hīç şek yoktur ki ol ħālib émes

⁸¹⁰ (<F.) külhan

⁸¹¹ (<F.) arayıp sorma, araştırma

3680 Tālib-i ḥaḳlarğa bu pendim sebek
Ta nicāt etgey anı rabbu'l-falaḳ

Bolsa könlüñ içre ger ol 'āşḳ-ı ḥaḳ
Her nefes çıkunça bol ba yād-ı ḥaḳ

Ġāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ḥaber
Āh birle nāle ḳıl şām u seḥer

Men niçün éyley könülñi şadlar
Ḳaysı bir ğamdın ḳılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Münacāt

Āh kim 'ömr ötti köp ğaflet bile
'Āḳıbet cān bargudek ḥasret bile

3685 Ḳılmadım fermān-ı ḥaḳnı yaḥşıraḳ
Bolmadım herġiz yaman işdin yıraḳ

Dā'imā 'ömrümde boldum şadmān
Ḳılmadım aşla özümni imtaḥān

Köp ḥayāl endīşe ḳıldım bīhude
Barçası fermāna amma ḳaşdide

Ḳılmadım emriñni aşla şübḥ u şām
Ḳılmadım ni'metni yeb herġiz temām

Pādişāhā barçanıñ dānāsısın
Zāhir ü bātınnı hem bīnāsısın

3690 Ḳılmadım emriñni allāhummenīñ
Sendin özge yoktur ğamḥvārım beniñ

Pādişāhā barçağa sendin meded

Hācetiñ yoqtur ki allāhu'ş-şamed

[129b] Pādişāhā barçage sen reh-nümā

Birliğin haqı hidāyet ber maña

Ol hidāyetğa meni kılğıl yaqın

Qılma bu 'ālem ara ğamdın emīn

Nuq bir hamdiñni āġāz éyleyin

'Ālemi ġaybıġa pervāz éyleyin

3695 Gerçi bēn lāyık émes hamd ayġalı

Bir haves köñkümde bardur ayġalı

Hīç mevcūd yoq ki ol hamdiñ démes

Hamdni lāyık démek haddin émes

İki 'ālemn hīçledin ġi men

Tün ü kün 'işyānġa pīç-a-pīç men

Qılmadım sırrıñnı yaġşı yaz u qış

Yoqturur şermendelikdin özge iş

Dergehiñde gerçi bolsam bī-'āmel

Yetmegey zātıñ ki andın bir ġilel

3700 Sēn érürsin iki 'ālemdin ġanī

Raġmetiñdin qoymaġıl nevmīd meni

Barça mnaġlūq içre bolsam bī-'Āmel

Qılk muşerref raġmetiñġa bī-ġilel

Küfr ü şeriñ köñlümde peydā qılmaġıl

Ĥalk ara maġşerde rüsvā qılmaġıl

Dīn evini aşlā ābād etmetim

'Acz ile tün kün seni yād vetmedim

ıladıñ ni' metleriñ mendin deriĝ
Raĥmetiñni ılma hem mendin deriĝ

3705 Bu uluñ Őaiste-i dergāh émes
Tün ü kün aĥvālídın āgāh émes
Tut penāhiñ içre é[y] 'ālem-fenāh
ılmaĝıl fāsíd ĥayālĝa mübtelā

[130a] Her nefes oyĝıl meni yādım bilen
Bolmasa at' éyle bünyādım bilen

Bolmaĝıl mendin ĥudāyā nā-rızā
Her günāhımĝa bugün yüz miñ cezā
Bu cihānda renc ara miĥnetde tut
Rüz-ı maĥŐer 'izzet ü ĥüermetde vtut

3710 Bu cihān āĝez durur men bir alem
Men ara āĝezni ıldım dem-be-dem

Nāhihān ol bolsa noĥŐān bol ılım
ılĝay ol kātib alem başdın tilim

āŐırı 'āyn-ı uŐūrın éy ĥudā
Sendin özge yoĝ penāhım éy ĥudā

ılmaĝan ılĝan heme yeksān sañā
Bendini 'afv éylemek āsān sañā

Yoĝtur hīĝ 'ālemde men dek bed-fa'al
Yoĝtu mende yaĥŐi fi'l ü yaĥŐi hāl

3715 Éy ĥudā 'ālemde bed-kerdār men
Her ne kim murdārdın murdār men
ıladıđ emriñĝa herĝiz cüst ü cū
ıladıđ zikriñni herĝiz goft u gū

Tün ükün her yerde men tutkac vağan
Vesvese köñlüm ara kılmış vağan

Her zamān köñlüm ara yüz mācerā
Bolmadım sevdasıdın hergiz cüdā

Fıkr ü zıkrım dā'imā vesvāsdur
Ni üçün köñlümde ol ḥannāsdur

3720 Éy ḥudā ḥannāsdın bergil penāh
Uşbu dādi bī-devā bergil şefā

Éy ḥudā bīmārlarge sen ṭabīb
‘Āciz ü bī-çārelerğa sen ḥabīb

[130b] Bolmadım ḥālī riyādın bir nefes
Ḳādir-i ḥadisın oḳ feryād-res

Ḳudretiniñ deştide müşt-i ḥāk men
Sen maña rāḥm etmeseñ nāpāk men

Ötse yüz miñ gerçi kūdekdiñ ḥaṭā
Hīç şek yoḳtur ki bizerukdiñ ‘ātā

3725 Bolsa kūdek gerçi nā-şāyiste kār
Ḳılmağay māder pider bī-i ‘tibār

Éy ḥudā sen bulardıñ mihribān
Her yaman iş ötse mendin Ḳıl nehān

Yaḥşı işğa yoḳtu ḥācātıñ seniñ
Yoḳ saña lāyıḳ münācātım meniñ

Secde kılsa ot butğa ins ü cān
Yetmegey zātıñğa hīç andın ziyān

Ādemiler gūyiyā ḳurtı bile
‘Āḳıbet kılgan işiğa mübtelā

3730 Gülni yetgen gül temāşāsın kıılır
Hār tarıǵan derdiǵa ǵavǵā kıılır

Her kişi yahşı zarā‘ātler kıılır
‘Ākıbet ‘ayş u ferāgetler kıılır

İşlegen halk nāz u ni‘metler yegey
Kim ki bī-kār yürse hasretler yegey

Bāǵ salǵan éy saǵī u éy kebīr
ev salıb şeher içre andın köçgegir

Qılmasañ şeher içre evvel bir mekân
Tapmaǵaysın derd ü külfetdin emân

3735 Éy birāder dīn işin berpāy tut
Tañla cennet içre herm ber-cāy tut

[131a] Bolsa haq fermānıdın her kim burun
Yetmegey cennet ara herǵız urun

Her kişi kim allāhdın yırak
Salmǵay bu sözge ol herǵız kulaq

Cān kulaǵı içre tut éy haş u ‘ām
Bīhūde ötgerme éömrüñ şubḥ u şām

Baǵla himmetdin kemer merdane bol
Tañrınıñ fermānıǵa pervane bol

3740 Tün ü kün bīdār bolǵıl iǵudiñ
‘ömrüñ ötkey gūyiyā afgān sūdiñ

Bolma bir sā‘atda ǵāfillik bilen
Hīç keçürme ‘ömri cahillik bilen

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Āh birle nāle kııl şām u şeher

Men nüçün éyley köñlüñni şadlar
Qaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Bu Faşlda Qabrdakı Aşvâllarınıñ Beyanı Meyyit

Kör ğamderin Bolmağıl herġiz amān
Yaşşı ışka tiz ü tiz bolğıl revan

3745 Kör qrañgurtarnı yoldaşı bar
‘Arz u hal étmeğgani muñdaşı bar

Bu seferğa tün ü kün kılgıl yıraq
Cabduğañni rast kıl algıl çeräg

Éy birader bu cihān bāzārı bar
Bī-direm halk anda bolğay hār-zār

Hīç kim ol bāzārıdın qalmas tuzub
Barmağanni éltegey sudrab urub

Ol günü qahri ü hem luḡfı günü
Barmasa pol hīç kim barmas sonı

[131b]

3750 Qaçkusı ferzend ata anadın bir tarāf
Ol günü bolğay muḡabbet bir taraf

Ol günü teşne u gürüsne hāş u ‘ām
Ol gün içre yoqtu tün kün hāş u ‘ām

Her biri öz hālığa feryād éter
Kim ki raḡmet kılsa haq āzād éter

Bolğay ba‘zı ağızıda vā-ḡasretā
Baźılarga tañrısı kılgay ‘atā

‘Aql hayrandur bu işdin éy ‘amek
Yoqtur ol gün āh u afgāndın bölek

3755 Kim bilür mü’ min ü kim nemrūd kim
Ol günü maqbūl kim merdūd kim

Éy birader her nefes hoş-yār bol
Köz açıp yumğunça hem bīdār bol

Tutqasın pendimni köñlüñde muqīm
Bardurur ta hem şırāte’l-mustaķim

Her kişi kim bu cihān āsān öter
Ol kişi ol yerde hem āsān öter

Mā-sivā ter étme-mén āsān émes
Ol şırātdın ötmegi āsān émes

3760 Evvelā bol mā-sivā’ llādın cūda
Bolğasın andın kin zikri ħudā

Hem yine dā’im ‘ibādet éylegil
Kenc ara her dem kınā’at éylegil

Mā-sivā terk éyleseñ bil éy ğulām
Ĥaķ saña ol gün berür dāru’s-selām

Bu cihān vesvāsıdın bolğıl yıraķ
Hem anıñ vesvāsını kılğıl tālāķ

Mzūsevī köñlüñde bünyād éyleme
Ĥācetiñ maħlūķa feryād éyleme

[132a]

3765 Hīç kim kılmağıl herġiz ümīd
Bolmağıl tañrıdın amma nā-ümīd

Rüz-ı maħşer Ĥaķ ara ğavğa bolur

Her biri birbiriga da'vā kıılır

Enbiya u evliya 'aciz durur

Ol günü ol gün besī nāciz durur

Quldamas ol günü kim ni hīç kim

Barçalar gam guşşalıg hem havf u bīm

Enbiya u evliya hayrān érür

Andın özge barça ser-gerdān érür

3770 'Aqıbet işlerni ta eytey saña

Ger atañ nūh olsa bolmaslar penāh

Éy birader añlağıl ol nūh-ı hāş

Qılmadı oğlını tūfāndın hālāş

Manfa'āt kıılmas saña hergiz neseb

Sén işenme naslıga éy bī-edeb

Enbiya u evliya muhtāc aña

Sūd kıılmas ol günü hergiz aña

Barça peygamber tiler öz nefsnı

Qolda yalmasılar olar ferzendini

3775 Barça ādem hālīga hayrān érür

Barça cānlar ol günü giryān érür

Sormağay anda atañ kimdür seni

Ol günini keçgey ahvālñ seni

Bolma bu 'ālemde hergiz bī-'āmel

Her kişidin ol günü sorgay 'āmel

Ol günü bisyār bolğay macera

Her kişi öz hālı birlen mübtelā

Éydi peygamber bi-āvāzi bülend
Hoş tekellüm éylegey güya ki qand

[132b]

3780 Qılmasa emrimni ferzendim qabül
Bolmağaylar ol maña hergiz oğul

Bī- ‘amel evlād peygamber émes
Ger çi ferzenddür ferzendim démes

Éy oğul ol günde a ‘māl i ‘tibār
Bī- ‘ämeller bolğay ol gün hār-zār

Éy birader uşbu pendim añlağıl
Cehd éle dā’im atñ qılğanni qıl

Sén eger qılsañ atañ qılğanni müdām
Bir günehğa yığlab uç yüz yıl tamam

3785 Hīç kim boldım şefā‘āt éylemes
Hīç kim ol dem himāyet éylemes

Qayğuluqdur ol günü éy hās u ‘ām
Qılmağaylar ol günü hīç kim kelem

Baş koy salıb turar her bir teni
Zīkr oldur barçanıñ yalıtını

Qolda yalmas hīç kim bī-izn haq
Berdi bu pendini ustādım sebek

Éy oğul pīr ya ata bolmas penāh
Bolsa ger her kimge haq bolğay penāh

3790 Éy birāder dīn evin ābād qıl
Hānumān u qıl ü qāl ber-bād qıl

Bolma bu ‘ālemde bes kim hud-perest

Hud-perest tahkik ol merdud mest

Şabr birle şükr kıl dā'im tilim
Qönlün içre turgay imānıñ muqim

Şabr birle şükr imānıñ közi
Şabr şükri bolmasa yoqtur tuzi

Hilm u şerm u hem hayā imān özi
Kimde bu yoq bolsa yoq imān özi

[133a]

3795 Éy oğul bol dā'imā halvet-nişin
Hiç şek yoq tañrığa bolmış yaqin

Bu cihān sevdasını kılsañ harām
Tañrığa bolğaysın ol sā'at gulām

Éy oğul halk içre tā'at kılğanıñ
Öz yoluñğa güyiyā çah kazğanıñ

Ger kişi şar'ide bolsa ustvār
Ol kişi cennetde bolğay cāy-dār

Hax ara kılğan ibadet müşterek
Belki andın kılmağanıñ hoş-terek

3800 Éy oğul tā'atni pendaş éyleme
Mañfı kıl zinhar anı faş éyleme

Añla bu pendimni éy 'ide'l-vāsı'
Kılmağıl tā'atlarıñımızdan tama'

Éy birāder bolmağıl tā'atğa mest
Barçası bir nān-i cū'ğa érzimes

Közleme tā'atnı köp kımet baha
Barçasığa endeki ni'met baha

Hikâyet

Bar idi bir zahidi nîkû-sirişt
Hağ 'ata kıldı aña bir gün bihişt

3805 Boldı ol sâ'atda zâhid şâdmân
Boldı ol hâletde bir gâmdın amân
Éydi zâhid éy hudâ kâdır kerîm
Man kılpmen barça fermânın tilim

Köp perestiş éyledim dâ'im seni
Müzde yetmiş yılkı tã'atım kıni

Éy hudâyâ sen maña rahmet kılp
Luğ birle éylediñ cennet naşîb

[133b] Kıldı zâhid ol zaman dindâni derd
Kıldı ol sâ'atda ol bir âh-ı serd

3810 Cân çıkar hâlet ki yetti ol zaman
Kıldı zâhid nâle-i âh u fağân

Kildi merdi dârüyı dindân alıb
Aldı zâhid barça tã'atın berib

Ol satıb tã'atni boldı hoş-güvâr⁸¹²
Boldı ol sâ'atda zâhid şerm-sâr

Kıldı bu da'vâiğa çendân tevbeler
Kıldı hem bî-çârelikde girye-dâr

Salma köz tã'atge hergiz éy kıyaş
Kim ki men kıldım dese ağzığa taş

⁸¹² Ol satıb tã'atni kıldı hoş-güvâr

3815 Her kişige bolsa ger luş-ħak
Menzili bolğay aññ cāyı ħalk

Ger kişi kılmasa raħmet ħudā
Ol kiŝiniñ namesi bolğa ħara

Luşsız ŝāyiste bolmas éy ‘āmek
Yā veli-yü yā nebi-yü yā melek

Éy oğul köñlüñni tīz tārāc kıl
Ĥağdın özge barçanı iħrāc kıl

Ĥılmağay sén iki ‘ālemdin ħama’
Ni ‘ātā ħılsa aña ħılğay ħana’

3820 Her nemedin bir ŝikāyet éyleme
Ĥayr ez ħağdın ħimāyet éleme

Ĥılma ol berekatdın artuğrağ ħama’
Ĥılsa ger ħārātgey allāhe’r-refe’

Ĥılğaniñdın urma dem hergīz aña
Kerde nā-kerdeler yek-sān aña

Bir nefesde ŝeyħni tersā kılur
Bir nefesde gebrni ‘īsī kılur

[134a] Pādāħıdur ki ħādır bī-nīyāz vezir
Ĥay-yu ħayyum u tevānā bī-nağīr

3825 Faħri ħā’at ‘abd-i vācid ħūb émes
Her kişi dem urmağı ħaddın émes

Ĥāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Nale ü feryād kıl ŝām u seħer

Man niçün éyley köñülñi şadlar
Ĥaysı bir ħamdın ħılay feryādlar

Bu Faşlda Şeri‘at ve Tarīkat ve Haķīkatni Éytürler

Añlağıl bu pendini éy nīkū hişāl

Éyteyin imdi şarī‘atdın mişāl

Ma‘rifet cānı tarīkat kūşıdur

Cān bilen tenni şari‘at putıdur

3830 Pūstsız cān ten ara tapmas ķarār

Bolmasa guşť içre cān toķ i‘tibār

Şar‘isiz hīç kim kılalmas bendelik

Pūstsız hīç cān kılmas zindelik

Éy birāder şar‘idür güya ki su

Bolsa bir cān sumı kılgay cüsticū

Fahm kıl sözni bol merdān-ı pāk

Bolmasa su cümle cān bolğay helak

Şehr u dīn şi‘ri bilen ābāddur

Bolmasa su şol zaman ber-bāddur

3835 Tut bu pendim köñlüñ içre éy oğul

Hīç kim bolmas şari‘atsız ķabūl

Şar‘i aħmed (ş.a.v.) barçağa ni‘met durur

Barça haķ ni‘metni yeb ķuvvet alur

Kim yemes ni‘metni bi ķuvvet bolur

Şar‘isiz maşşerde bī-ħürmet bolur

[134b] Muşţafā’ nıñ emri haķnıñ emridür

Muşţafānıñ ķahri haķnıñķahridür

Bolsa her cān kemindin munķatı‘

Cān hem ol sā‘atda bolğay munķatı‘

3840 Bolmasa şar'ida her kim ustvār
Hîç şek yok ki bu iş murde-vār

Ādemīga şar'i érmiş pīr u bāl
Pér ü balsız murğlar tapmas kemal

Pér ü bālsız murğ pervaz éylemes
Hîç kim ol murğni i'zāz éylemes

Kim ki bolmas şar'ide s̄ābit-ķadem
Bolğay ol maḥşer günü itdin mu kem

Ādemīde şer' güya köz durur
Her kişide şer' yok közsiz durur

3845 Kim yemey ni'metni kuvvet éylemes
Şer'sizni tañrı raḥmet éylemes

Şer'dür ādemge güya dest ü pā
Şer' ger yok bolsa ol bī-dest ü pā

Şer'ide s̄ābit-ķadem s̄āhib-nazar
Ger kişi şer'de kem ḥardin beter

Bu cihān derya u şer'idür geme
Gemesiz deryādın ötgeymen deme

Gemege gergil ü bolğıl vehm-nāk⁸¹³
Gemesiz deryāde bolğay sen helak

3850 Barçalarğa muştafā murşīd durur
Enbiyalar kevkeb ol ḥurşīd durur

Uşbu 'ālem bolmasa ḥurşīd u māh
Zindegānī cāndār bolğay tebāh

---

⁸¹³ Gemege gergil ü bolğıl havf-nāk

[135a] Şar‘iñ temsili bî-pâyân érür

Fehm u dāniş ‘ākl hem hayrān érür

Şükr kıl hurşîdni bergen tañrığa

Cān feda kıl muştafāniñ emriğa

Bolmas érdi hîç kim gün tünde fark

Bolğay érdi cān-dār zulmetde ğarķ

3855 Şükr kılgıl muştafāğa her devām

Tañrığa andın kin bolğıl ğulām

Her nefes yüz miñ durur algıl aña

Ķılgay ol hālet hudā raħmet saña

Şar‘isiz kerkükge uçsun her kişi

Bî-gümān ol siħr istidrāc işi

Ehl-i şar‘i dā’imā mi’rāc éter

Terk-i şar‘i siħr-i istidrāc éter

Bolsa her kim şar‘ide sābit-ķadem

İki ‘ālem yetmegey herġiz elem

3860 Ger diseñ maħşerde bolsam i’tibār

Muştafā fermāniğa cān kıl nişār

Rüz-ı maħşerde hudā ķāzî durur

Ehl-i şar‘idin hudā rāzî durur

Éy birāder ‘ömr yüz yıl bolsa mu

Tün ü kün şar‘ini kılgıl cüscucū

Ķılsa her dā’im kişi şar‘ini hūy

İki ‘ālem getmes andın āb-rūy

Ger kişidin muştafā rāzî émes

Ol kişidin hem hudā rāzî émes

3865 Éy birāder şar‘i cennet açkusu
Şar‘isiz cennetni kaydın açkusu
Yād tut köñlüñde éy nīkū-sirīşt
Muşţafāniñ emridin bolğay bihīşt

[135b] Muşţafāniñ emrini kıl éy oğul
Açlur andın kin cennetğa yol
Kılsa anıñ emriğa her kim gümān
Bolmağay hergīz cehennemdin amān

Kılsalar her kim muḥammedni pesend
Tñla anıñ boynığa tüşmes kemend

3870 Bolmasa şar‘ide her kim ustvār
Ol bihīştñiñ eşkini kändāğ açār
Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
İstegil şar‘ni ta şām u seḥer

Man niçün éyley köñülñi şadlar
Kaysı bir ġamdın kılray feryādılar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Şifā‘at-ı Rasūlu’llāhğa Maḳbūl Bolmaḳni Éytür

Ḥamd-i bī-ḥadd u ḥesāb tañrım saña
Gerçi ol lāyıḳ émes mendin saña

Lezzet-i zikriñni şükr éylediñ
Muşţafā’nı bizge rah-ber éylediñ

3875 Barçalarıñdın evin ābād kıl
Muşţafā’nıñ ḥaḳ āzāde kıl
Muşţafāsız hīç kişi maḳbūl émes

Her ‘ibādattı anıñ mamul émes

Enbiyā u evliyā ‘āşık aña

Cān u köñli bile şādık aña

Hamd ile şükr éylesem her şubḥ u şām

Yüz kıyāmet ötse hem bolmas tamam

Fath kıl bu yolni éy fettaḥ-ı bāb

Ötti ‘ömrüm fişķ u ‘işyān birle ḥVāb

3880 Yok saña tühfem muḥammed (ş)’din bölük

Men kim u ḥamdıñni lāyıkraķ demek

[136a] Sen eger ‘afv etmesenñ éy zāt-ı pāk

Men neçün ḥoşnūd olay bir müşt-i ḥak

Berme yol dünya u mā fi-mā seri

Ber hidayet imdi ele allāh sarı

Éy ḥudāyā sormağıl mendin ‘āmel

Ötti ‘ömrüm fişķ ile hem bī-‘āmel

Yokturur ḳullarğa şāhniñ ḥāceti

Şāhğa bar barça ḳulniñ ḥāceti

3885 Gerçi men ḥamd étmeğķa lāyık émes

Şām köñlüm şubḥ dék şādık émes

Uşbu ‘ālem içre ḥoşnūd éyleme

Rüz-ı maḥşer içre merdūd éyleme

Ötti ‘ömrüm bīhūde hem yaz u kış

Yokturur şermendelikdin özge iş

Her günü bī-hūş her tün ḥVāblıg

Uşbu ğafletdin neçün esbāblıg

Yok penāhım sendin özge éy hudā
Bu hicāletdin maña bergik penāh

3890 Men émesmen kulluğña sâz-vār
Luţf étib raħm éylegil perverdigār

Éy hudāyā bir necaset kaçtre men
Luţfsız kaydın bolay şāyiste men

Bar durur könlüm ara yüz miñ ğubār
Men niçün lāyık saña perverdigār

Pādşāhā sēn ‘ināyet éylegil
Öz ħabībiñni ri‘āyet éylegil

Barçadın aħmed‘ni dānā éylediñ
Barçadın mi‘rācni a‘lā éylediñ

3895 Tün ü kün ü şubħ u şām mi‘rāc aña
Enbiya u evliya muħtāc aña

[136b] Kim ki dā‘im ursa muħammed‘din bulend

Tuşkay anıñ boynığa ondın kemend

Ɔoysa andın kim ki artuğraq kaçdem
Bolğay ol sâ‘atde kāfirdin mu kem

Éy oğul şar‘ide bolğıl ustvār
Bolmağıl ħāzretge herğiz şerm-sār

Éy oğul mendin saña bu pend durur
Terki şar‘i tañrıge düşmen durur

3900 Şar‘ı birlendin evin ābād kıl
Mundın özge işni sēn ber-bād kıl

Tutkasın könlünde éy pīr u civan
Hiç yoktur şar‘iatdın amān

Şar‘isizlerdin milledin émes
Hâzret-i aḥmed (s)’ge ummetdin émes

Éy birāder bolmasañ ümmet añā
Kılğay ol sâ‘at ḥudā la‘net añā

Şar‘ini her kim ri‘āyet éylemes
Muştafā hergiz şifā‘at éylemes

3905 Éy birāder şar‘idür āb-ı ḥayāt
Her kişi nüş etse ol bolğay ḥayāt

Muştafā ḥaḥdın ‘ināyetdür saña
Kılğan her emri kerāmetdür saña

Şar‘ini dā‘im ri‘āyet éylegil
Hem muḥammedni himāyet éylegil

Muştafā fermanı ḥaḥ fermānidur
Muştafā dermanı ḥaḥ dermānidur

Kılmağay sen emriğa kılğıl hergiz ḥilāf
Dīn evini kılmağıl hergiz ḥarāb

3910 Muştafā emri hıdāyetdür saña
Rüz-ı maḥşerde himāyetdür saña

[137a] Muştafā emrini kılsañ tiz u tiz
İki ‘ālem ḥaḥk ara kılğay ‘ziz

Éy oğul şar‘ini ‘ādet éylegil
Şar‘i ḥükmiğa kınā‘at éylegil

Çıkmasañ dā‘im muḥammed emridin (s.a.v.)
İki ‘ālem bolğasın ğamdın émīn

Hvāh şāh bolsun ki hvāhi çün gidā⁸¹⁴
Şar'isiz hīç kim aña bermes penāh

3915 Muştafāsız kılsa haḫni cüsticū
Ol yetelmes gerçi mūsa bolsa mu

Muştafā'ğa éy oğul ikrār bol
Açılur andın kin cennetğa yol

Muştafā'nı ger kişi şād éylemes
Ol kişini tañr[1] āzād éylemes

Qılmasa her kim muḫammedni rızā (s.a.v.)
Ol kişidin tañrı hem érmes rızā

Cān kulağı içre tut éy hāş u 'ām
Cān feda kııl şar'ığa her şubḫ u şām

3920 Gāfilā 'ömr ötti dā'im bī-ḫaber
Āh birle nale kııl şām u seḫer

Man niçün éyley köñülni şadlar
Qaysı bir gamdın kılay feryādılar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Bu Faşlda Bismillāhnıñ Hāşiyetleri Beyanını Éytür

İsteseñ bolmaḫnı kim allāh bilen
Qılğasın her işni bismillah bilen

Nām-ı allāh birle iş bihter bolur
Nām-ı allāhsız her iş ebter bolur

Nām-ı allāh birle bolğıl éy gulām

⁸¹⁴ Hvāh şāh bolsun ya hvāhi çün gidā

Nām-1 allāsız iken kılğan harām

[137b]

3925 Kim ki bismillāhni köp ‘ādet éter
‘Ākıbet ol kişni haq āzād éter

Kim ki ‘işyān birle iş bismillāhni yād
Kılsa her kim bolmağay maḥşerde şād

Ma‘şiyetge kim ki bismillah dişe
Hiç şek yoktur ki bolğay ‘anbise

Nām-1 haq ‘işyānga her kim yād éter
Ol kişi düzaḥda köp feryād éter

Bī-gümān maḥşerde ḥvār u zārdur
Bed-gümānlardın ḥudā bīzārdur

3830 Kılsa ger ğusl etgeli her kim ḥayāl
Dōst tutar ol bendesini zülcelāl

Kılsa ni‘met şükrni her kim becā
İki ‘ālem körmes ol ḥavf u ezā

Kılsalar her kim ki yatқandın kelām
Tañrı cennetni aña kılğay harām

Kılsalar her kimni mestlik nā-pedīd
Bī-gümān ol ‘ākıbet bolğay şehīd

3835 Qorқub haқdın kim ki girye bunyād éter
Haq cehennemdim anı āzād éter

Her kişiniñ nefsi[i] ger ğālib durur
Mā‘şiyetğa ol kişi ṭālib durur

Nefs fermānını haq ‘āciz kılur
Mā‘şiyetni yaḥşı iş ‘āciz kılur

Kim ki haq fermāniġa kāhil durur
Hīç şek yoqtur ki ol cāhil turur

Qılmasa vaqtıda haq emrin edā
Haq anı kılġay ġāzebge mübtelā

3840 Tañrıġa her ki tevekkül éylemes
Ol kişini tañrı hem bendem démes

[138a] Tañrıġa her kim tevekküllig durur
Ol kişiġa tañrı barurlig durur

Tañrını her kim ki çendān yād éter
Tañrı hem ol kişni çendān yād éter

Her kişi kim tañrıdın tersān durur
Ol kişidin barça halk lertzān durur

Her kişi ġayr işiġa baħil durur
Bī-gümān dūzaħqa ol yaqın durur⁸¹⁵

3845 Alsa zen her kim cemāl ya māl için
Bolġay haq dergāhide dāħil zebūn

Yaħşı ferzend her kişiġa ni‘meti
Ta kıyāmet uçmakay herġiz atı

Dünyāġa keltürse her kim şükrni
Bolġay ol gerçi cūhudı ermeni

Dünyāġa şükr éylemes merdān kişi
Dünyāġa şükr éylemes şeytān işi

Uşbu ‘ālem mezheb-i şeytān durur
Kim ki bī-qaıd olsa ol merdān durur

---

⁸¹⁵ Bī-gümān dūzaħqa ol dāħil durur

3850 ılma Őukri dűnyāġa  e b -haber
ılmaġay ha dűnyāġa herġiz nazar

Tut bu pend k nl nde  y medh ş u mest
ılma dűny  Őukriġa  y d n-perest⁸¹⁶

Dűny dın idi hik yet  yle m n
Merlerġa hem riv yet  yle m n

aŐmdın halk ıldı ha bir p rezen
K rseler d st tutm s  rdi hi ten

Berdi g n gun naŐih Şuret a a
S m u zerdin hem yine hal'at a a

3855 Cerb   Ő rin rız r zid r a a
Berdi mestlik Ő d bolmaġlı a a

[138b] Imekiġa berdi hem Ő rb   Őar b
Berdi hem bu m l-i dűny  b -hes b

M der-i d vlerd r ol p rezen
Ehl-i dűny  k nlini ılmıŐ vaan

Her gece y z mi  tevell d  ylegey
Kim ki t bi' bolsa hoŐn d  ylegey

Bar idi ol dem 'z zi d k melek
IŞ an  t n   k n 'ib det  ylemek

3860 Ha a a 'ilmin ker met  yledi
Yine y z min yıl 'ib det  yledi

Baraġa 'all me-i vaqt  rdi ol
K rset r  rdi firifstelerġa yol

⁸¹⁶ ılma Őukri dűny ġa  y d n-perest

Idi haq̄ ādemğa bir çeng kıl süçūd
Qıladı ādemğa ol hergiz süçūd

Qıldı merdūd haq̄ añı dergāhıdın
Qıldı maħrūm heme luḡf iħsānıdın

Éydi ol sā'at 'azāzil éy ħudā
Bergil ol ṡā'atlarım muzdın maña

3865 Éydi haq̄ ol demde éy melūn kile
Ni tilersin muzdığa mendin tile

Éydi ol merdūd u mel'ūn ħire-ser
Muzd-i ṡā'atımğa bu dünyāyı ber

'Ömride kılğan 'ibādātın alıb
Berdi dünyānı aña menşeb kılıb

Boldı ol sā'at 'azāzīlni qabūl
Qıldı ol ħālet bu dünyāğa nüzūl

Cin bilen dīvlerni ol efrād véter
Ādeminiñdin evin ber-bād éter⁸¹⁷

[139a]

3870 Uşbu 'ālem 'ayş u 'işretler anıñ
Hem farāğat lezzet ü rāḡat añın

Bu cihānıñ dursi ü 'izzet anıñ
Hem ħükümet birle hem devlet anıñ

Bolsa bu 'ālemde her türlük neme
Dām-i şeyṡāndın anı ħāli déme

Her kişidin dīn-i milletni alıb

⁸¹⁷ Ādeminiñdin evin ābād éter

Bergey andın dünyānı menşeb kılib

Her kişini ol evvel kılgay hurrem
Bergey ol andın kin ne çend dırem

3875 Kılsalar bu dünyānı her kabül
Bī-gümān şeytān aña bolmış oğul

Her kimerse hırş-i dünyā-dārdur
Tañrı dergāhide ol murdārdur

Yokturur farkı anıñ şeytān bilen
Ötkürür ‘ömrin temām ‘ișyān bilen

Ehl-i dünyā tabi‘i şeytān durur
Terk-i dünyā tabi‘i raḥmān durur

Ehl-i dünyā dünyā ferzi durur
Belki ferzendi ciger-bendi turur⁸¹⁸

3880 Dīv şeytāndın güzer kıлмақ kerek
Ehl-i dünyādın ḥazer kıлмақ kerek

Kim ki bu dünyāğa bolsa mübtelā
Reh-numādur dīv bilen şeytān anña

Bes ḥarām dünyā kime bolmasa naşīb
Kalgay ol ḥaḳ raḥmetidin bī-neşīb

Ehl-i dünyā ğāfil ü muṭlaḳ durur
Dīn bilen imānı bī-revnaḳ durur

[139b] Dīni anıñ gebr ü tersādın durur
Ta ki ol bī-millet ü bī-dīn durur⁸¹⁹

3885 Bedterin ḥalḳ ehl-i dünyālar turur

⁸¹⁸ Belki ferzendi ciger-bendi durur

⁸¹⁹ Ta ki ol bī-millet ü bī-dīn turur

Tevbe kılmak hirelerde yok turur

Ehl-i dünyā gūyiyā cīzi turur

Tañrı her sâ'atda la'netler kıılır

Ehl-i dünyā tañrığa kıatmış şerik

Tendeki rūhı anıñ érmış teik

Ehl-i dünyā tañrıdın yüz urumış

Çün ki ol hem tañrıdın yüz urumış

Ol sebebdin bu cihānda şādmān

Bolmağay hiç vaqt cehennemdin amān

3890 Éy birāder dünyādın perhīz kııl

Āhiret cabdurğı üçün ger hiz kııl

Kilmese ger haq kişiniñ yādığa

Yetmegey haq hem anıñ feryādığa

Qılma bu dünyāğa hergīz ihtiyār⁸²⁰

Qılğasın bu sözge dā'im i'tikād

Qılmasañ köñlüñni bu dünyāğa şād

Rūz-i maşşer keçgesin āsān şırāt

Bermegil köñlüñni hergīz özgeğa

Berme til hamd ü şenādın özgeğa

3895 Éy birāder hānumān ber-bād kııl

Dīn evini cehd ile ābād kııl

Sındırub nefsiñni bol halvet-nişin

Bolma maşşer havfidın hergīz émīn

Kördeki aşvālídın köp guşşa kııl

⁸²⁰ Qılma bu dünyāğa hergīz i'timād

Rızık u rûziñga bu ğamdın tu‘ma kıl

Añla bu pendimni bolğıl ehl-i hâl

Bolmağay kuş dâmsız pemurde hâl

[140a‘ Acz ile hâlvette bolğay hâk-sâr

Rûz-i maşşer şâhlardın i‘tibâr

3900 Kılma bu dünyâyı herġiz sên taleb

Tün ü kün nefsiñga bolğıl her ğazeb

Ġâfilâ ‘ömr ötti dâ‘im bî-haber

Bolma ğaflet birle ol şâm u seher

Men niçün éyley köñülni şadlar

Çaysı bir ğamdın kılray feryâdlar

Mefâilün / Feilâtün / Mefâilün / Feilün

Bu Faşlda Yağşı ve Yaman İşlerniñ Keyfiyetini Éytürler

Çılsa haç emrini her kim tızraç

Çubğay ol maşşerde kördin tızraç

Her kişini yağşı iş hoş-büy kılur

Ger yaman iş kılrsa ol bed-büy kılur

3905 Her kişi haç birle haç anıñ bilen

Tâb kilmes hiç cân anıñ bilen

Kim ki kiltürse vuzü şükrin becâ

İki ‘âlem körmegey cevr ü cefâ

Bermese her nersedin her kim zekât

Bolmağay herġiz cehennemdin necât

Kim zakâtğa münkir ol kâfir durur

Hükmi haç fermânda ta zâhir durur

Cenneti cennetge her yandın girer
Rûze-dârlar bâb-i reyyândın girer

3910 Bolsa bu 'âlemde her kim rûze-dâr
Bâb-i reyyân cennete'l-a'lâda yâr

Rûze-dâr dâ'im u hikmetlik bolur
Pür-ḥurâk dâ'im u 'illetlik bolur

Ḥaḳ berür hikmetni kâfir bolsa hem
Ḥvâh muḳim u ḥvâh misâfir bolsa hem

[140b] Rûze-dâr iki cihân merdâne merd

Yetmegey hergîz aña âsîb u derd

Levhdür köñli anîñ şâm u seḥer
Rûze-dârlarğa ḥudâ kılgay nazâr

3915 Kim ki bolsa rûzeni her gün temâm
Ḥâne-i ḥaḳdur anîñ köñli müdâm

Rûze-dâr tün künde mustağraḳdur
Köñli anîñ ka'be'din behraḳdur

Ka'be-i kül ol ḥalîlniñ ka'besi
Ka'be-i dîl ol celîlniñ la'besi

Éy oğul bu ka'be seng-i ḥvârdur
Ehl-i mü'min köñli 'arş allâhdur

Éy birâder ka'be-i ḥaḳ dîl durur
Ka'be-i ḥalḳ belki ol bir gül durur

3920 Ḳılma mü'min köñliğa hergîz ḥalâf
Ḳılgıl her dâ'im anı tün kün ṭavâf

Ḳılsa mü'min köñlini her kim ṭavâf
Ḥaḳ aña cennetni bergey bî-ḥesâb

Ka‘be-i gül gerçi kılsañ mu Һarāb
Қılma hergiz ka‘be-i dīlni Һarāb

Mey içib muşhifni köydürseñ eger
Қılma mü‘min köñliğa hergiz zarar

Ehl-i ebleh ta‘azzum mescid қılır
Ol Һarāb etmekge dā‘im cehd қılır

3925 Kim ki Һaқ fermānıdın bīrūn tutur
Bende érmes ‘āşı u mel‘ūn tutur

Ehl-i melūn ta‘zim-i insān қılır
Bivelerniñ köñlini vīrān қılır

Tut bu pend köñlüñğa éy pīr ü civān
Tañrıniñ fermānını éyley beyān

[141a] Evvelā her günde beş vaқt қıl namāz
Қıl namāziñ içre hem derd ü niyāz

Bol Һudā yādı bile her şubḥ u şām
Rūze tutğıl her yılı bir āy tamām

3930 Қılмаğıл Һā‘at ara hergiz riyā
Istiḥā‘at bolsa Һac kiltür becā

Ta ki Һaқni dā‘imā peyveste қıl
‘Ādl қılğıл hem yine ‘üzr istegil

Hem yine dergāh-i Һaқda rāst bol
Şıdқ ile Һā‘atnı қıl ta Һāş bol

Hem yine köp Һayr u iḥsān éylegil
Hem yine sırrıñni pinhān éylegil

Hem emānet ki Һinānet қılмаğıл
Hīç kimni hem himāyet қılmāğıл

3935 Tutma dōst ferzend u māl u sīm u zer
Her rızā kılgıl yine māder pider

Kör özüñni barça maḥlūkdın mu kem
Kılma her cāndarığa zūlm u sitem

Bolma bu ‘ālemde hergīz şādmān
Bolmağıl hem ḥavf ile ğamdın amān

Bol yine tūn künde ğibetdin yırak
Hem yine ol ‘ayş ‘işretdin yırak

Hem yine bol barça lezzetdin yırak
Hem yine bolğıl ‘adāvetdin yırak

3940 Hem yine endīşedin perhīz kııl
Hem kişiniñ ḥaqqıdın perhīz kııl

Salma hem zinhār nā-meḥremge kōz
Her kişiniñ ‘aybıdın kılma söz

Tevbede her kim ki bolsa nā-temām
Hizum-ı dūzaḥdadur ol ve’s-selām

[141b] Yemese her kim kişinin ḥaqqıdın
Yemegeyler ol kişiniñ ḥaqqıdın

Dā’imā bol sūd-ḥorlıkdın yırak
Hem yine bol ḥamr-ḥorlıkdın yırak

3945 Tutma kōz maḥlūkdın hergīz vefā
Isteme herdarudın hergīz şefā

Éyleseñ tā’atni minnet kıılmağıl
Hīç cāndarığa la’net kıılmağıl

Bol ḳanā’at birle dā’im şabrelik
Bolmağıl zinhār zinhār kibrelik

Bol yine hem barça bātıldın yırak
Bolma tün ü kün emr-i allāhdın yırak

Bu naşihatlar temāmi emr ü nehy
Añla u kılgıl anı éy zīd-i ‘emr

3950 Kıldı kim emrini ol hayy-i vedūd
Kildi imdi bizge bu haṭṭi vedūd

Çıksa her kim bu hudūdın nāgihān
Bolmağay hergīz cehennemdın amān

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Āh dib ḳan yığlağıl şām u deḥer

Men niçün éyley köñülni şādlar
Ḳaysı bir ğamdın kılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Öz Nefs Birle Ceng Kılmakni Éytürler

Éy birāder isteseñ ḥaḳdın murād
Ḳılgasın ‘ömründe dā’im sēn cihād

3955 Kılmasañ ceng ḳulluğñ şābit émes
Ḳılmasañ ceng ‘ābid u zāhid émes

Ér iseñ ceng ḳıl devām kāfir bilen
Ḳıl cihād i‘lānı nefis cābir bilen

[142a] Ceng-i aşger ceng-i ekber éy ‘amek
Bilmegeysin farḳa bu yerdin bölek

Ḳılsa cānın ceng üçün her kim nişār
Ol kişi bolğay melekdin i‘tibār

Her ‘ibādetdin bu iş zorrağdur

Barça kulluğdın bu iş behrağdur

3960 Bolsa bu 'ālemde ceng kılğan kişi
Hīç söz yoğtur ki bu merdān kişi

Qılsa ceng her kim bolur merdān-i pāk
Bolsa ger her kim şehīd varvāhı pāk

Qılsa her kim ceng üçün cānın fedā
Hūrlar şaf şaf turar aṭrāfıda

Ger kişi ceng kılmasa merdūd-i hağ
Her kişi ceng kılsa ol mağbūl-i hağ

Qılmasa ceng bu nefsi bed mel'ūn bilen
Ol kişiniñ farkı yoğ ḥātūn bilen

3965 Ger kişi ceng kılğalı āğāz éter
Rūhı anıñ 'arşge pervāz éter

Ger kişi ceng kılsa vnefs tersā bilen
Bolğusıdur hem-nişīn⁸²¹i 'isī bilen

Kim şehīd bolmağka ger dāhil bolur
Tañrınıñ dīdārığa vāşıl bolur

Qoysa her kim ceng üçün dā'im qadem
Ka'beğa bargandıñ artuğ her qadem

Qatl kılsa nefsi her merd-i yār
'arşınıñ üstide ol tanqay qarār

3970 Éy birāder istegil ü istegil
Istegil dā'im şehīdlik istegil

Bolma ḥāli cengdin 'abdu'-lvaḥīd

⁸²¹ (<F.) tekkifsiz arkadaş, birlikte oturulub kalkılan kişi

Cān fedā kı́l ceng üçün bolğıl şēid

[142b] Kılsa ceng nefsi bile merdi ħudā
Bolğusıdur ol kişi şīri ħudā

Nefsniñ cengni men éyley beyān
Ṭaleb ħaqlar içre ta bolsun ‘ayān

Dā’imā kılgıl ħudā fermānını
Kılma hergīz nefsniñ fermānını

3975 Éy birāder bolma hergīz ten-perest
Kılğa sēn nefsiñni her dā’im şikest

Bolma ġāfil tañrıdın endek zamān
Bermegey sēn nefsgā hergīz amān

Bu cihān sevdāsıdın kılgıl nħazer
Genc ara bol bağla himmetdin kemer

Uşbu ‘ālem ġūyiya bir reh-ğūzer
Kılmağıl zinħar aña endek nazār

Her belā kilgeyge nefsendin saña
Berme bhergīz curb ile şīrin aña

3980 Kılmasa her kim muña iħlāşnı
Başığa salmış bu tiğ almāsnı

Éy oğul nefsiñni ħoşnūd éyleme
Tañrığa rūħuñni merdūd éyleme

Ĥağ rızāsın isteseñ éy ħāş u ‘ām
Nefsniñ zıddidā iş kılgıl temām

Ġāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Yığla öz ħālınığa her şām u deħer

Men niçün éyley köñülni şadlar
Kaysı bir gamdın kılay feryadlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Ba Faşda İşkâtlarnıñ Ahvâllarını Éytürler

3985 Éy biräder bolma bu pendin yırağ
Cehd ile hâzır bolub salgıl kulağ

[143a] Ma'rifetdin ger kişi āgāh émes
Her 'amel şāyeste-i dergāh émes
Kılmasa her kim eger hāliš 'āmel
Ol riyādur rızq salgusı deġel
Isteseñ bu yolda bolmağ behrever
Kılgıl istiġfār u 'acız u çeşm ter
Éy oġul bir yağşı söz éytey saña
Köp 'āmek kıl kılmağıl herġız aña

3990 Ger kişiniñ tã'atıda 'acız yok
Güiyā kem meyvedür (ol) kim meġzi yok

Kılmasa ger luğf raħmāne'r-aħīm
'Ābīd ü zāhid girer nār u ceħīm

Kılma her tã'at ara fāsīd hayāl
Kılmağay mağbūl anı ol zulcelāl

Ger kişi bir cāngā āzār kılğanı
Güiyā tonkuz qopob cāy kılğanı⁸²²

Vağfdın perhīz kılğıl éy hağır

⁸²² Güiyā tonkuz qopob cāh kılğanı

Yaşşırakdur vaqfdın içken çağır

3995 Berdi bu pendni ol ustād-i hāl
Meyni içgen māl vaqfidin celāl

Éy birāder vaqfdın perhīz kıł
Bu naşīhatlarını imdi tīz kıł

İşkatı itdür ki amma hufte-vār
Merdiğa itler hemīşe intizār

Murdesiz uyğunı hem bīdār kılır
Murdini körgen hırs ğavğa kılır

Alsa itler murdedin nāgeh haber
Barça itler ol taraf kılgay sefer

4000 Şer ara har murde bolsa nāgihān
Cem‘ bolğay barça itler şol zamān

[143b] Ulaşıb itler tilim ğavğa kılır

Talaşıb birbirini rüsvā kılır

Murde ger yoğ bolsa it cānsız bolur
Murdini tabkanda ğüyā hırs bolur

Ger keli işkağa kim evdın çıkar
Ol kişi imānı könlidin çıkar

İşkatı kırğmas yetimniñ mālıdın
Bolmağay düzağdın hiç vağtda émin

4005 Çıkşa cānı kalmas hiç hağkını añıñ
Her neme kalma alur ferzendi añıñ

İşkağılar ta‘zīm-i insān kılır
Dīn evini likin ol vīrān kılır

Murdeğa yok andın hergiz manfa'at
Tañrığa taqdiriğa bolğay 'aķıbet

Berse öz ҡol birle her kim bir pili
Қaytarur dūzahñı ol bergen pili

Yaħşı işni [éy] oğul peyveste ҡıl
Her ne ҡılsañ anı sén olmasa ҡıl

4010 Hıayr u iħsān ile olmasdın burūn
Uşbu evdin anda köçmesdin burūn

Berseñ öz ҡol birle her ğamdın émīn
Sūd ҡılmas bergen olkandın kin

Bolsa ger bir şehr içre isķatı
Bolmağay ol yerga ħaķnıñ raħmeti

Talaşıb emvālını ğavğa ҡılur
Köñlidin ĩmānni nā-peydā ҡılur

Bolmasa ħaķnıñ 'ināyātı eger
Ni ҡılalğay isķatı bī-şermler

4015 Her fesād 'ālemde 'ālimdin ıķıar
Ol sebebdin köyrağı dindin ıķıar

[144a] Eydiler peyğamber kim fesādü'l-ālemi

ıķıar evvel men 'ülemā-ı ümmeti

Muştafā'dın bī-ğümān bu naķldur

'ilm bolğan birle ol bī-'aķldur

'ilm bolğan birle ol 'ālim émes

'ālim oldur bir nefes ğāfil émes

Dünyā bir murdārdur tālīb kileb

Murdiniñ ķaşdide pék bolğay ħarāb

4020 ‘Āql cuzvi bār durur bī-‘āql-ı kül
‘Āql cuzviler heme nefsiğa kul

‘Āql cuzvi fitne-i mekkārdur
‘āql külğa hem yine inkārdur

‘Āql cuzvi tābi‘-i nefsi havā
Vaşfi anıñ fitne-i mekr u degā

Qılsalar her kim ki dünyānı kabul
‘āql cuzvi ol érür bil éy oğul

‘Āql kül dünyāğa rağbet éylemes
Hem yine nefsiğa ‘izzet éylemes

4025 ‘Āql kül bī-ıayd bu ‘ālem ara
Uçkusıdur her nefes yerdin semā

Kim ki bu ‘ālemde bī-şoğbet durur
Dīni anıñ şālim ü şıhhat érür

Riştesiz ol hağğa kılğıl cüstucū
Gerçi ol şuretde yūsuf bolsa mu

Hağ-perestge nūr-i hağ vāfir durur
Her kişi şuret-perest kāfir durur

[144b] Āāql cuzvi barça cān-dār içred var
Germegey sevādetğa ol bī-ihtiyār

4030 ‘Āql émes ol ‘āql cuzv idrākdur
‘Āql kül deryāyı cuz idrākdur

Éy oğul bardur niçe ‘arżım saña
Éyte mén imdi anıñ ramzin saña

‘Āql kül güyadur yektā durur
‘Āql cuzv güyā ki seng u hār durur

‘Āql kŭl ĥorŝīde cuzv bir zerredŭr
‘Āql kŭl yoĥ ādemi bī-behredŭr

Tutĥasın yādīnda éy nīkŭ-sirişt
‘Āql kŭl nefsnı kılmas perveriş

4035 ‘Āql cuzvi ĥatre kŭlli deryā turur
Ĥatreler deryāda nā-peydā bolur

‘Āql kŭl ĥorŝīd cuzv istareler
‘Āql cuzv ĥiŝt-pāre ũ kŭl pāreler

Ĥılmasa her kim bu nefsnı emrin ĥabŭl
Alĝay ol ĩmānıdın ĥendān ĥuŝŭl

Nefsnıñ zidide iş ĥılsañ devām
Ol cehennemni saña ĥılĝay ĥarām

Her kişi ōz nefsiĝa zālim durur
Hīĥ şek yoĥtur ki ol ‘ālim durur

4040 Zŭlm ĥılmaĥ nefsiĝa merdān işi
Terbiyet ĥılmaĥ anı ĥayān işi

Ādeminiñ kŭñli bir şehri durur
Rŭĥ-i mŭsa nefsnı ol fir‘avn durur

Bir ŝehirde bu iku tabmas ĥarār
Birsi girse birsi ol dem ĥıĥār

Girse mŭsi şehrni ābād éter
Girse fir‘avn şehrni ber-bād éter

[145a] Éy birāder éyle fir‘avndın ĥazer
Cehd éle alĝay sĕn mŭsādan ĥaber

4045 Éy birāder isteseñ kim ‘āql-i kŭl
Bolmaĝay sĕn hīĥ dıĥĥat nefsiñĝa ĥul

Fikr kıl aşlını sen éy müşt-i hāk
Çatl kıl nefsiñni éy merdān-i pāk

Nefsin öltürmey kişi maqbūl émes
Ol kişi tañrığa hergiz kul émes

Çılmasa her kim helāk öz nefsi
Açmağay ol kişige cennet derrini

‘Āql bolsa éy oğul bol vehm-nāk
Ceng kılıb nefsiñni kıl tün kün helāk

4050 Nefsi öltürmey imān isteme

Bihūde tañrıdın āsān isteme

Çılmasañ nefsiñni sēn evvel helāk

‘ākıbet kılğay seni bir kün helāk

Girse fir‘avn şehriñi vīrān kılur

Girse mūsā bāğ ile bostān kılur

Kılğıl imdi hūşığa éy nev-civān

Şehriñ içre yer érü fir‘avniān

Tīz fir‘avniñi çıkarğıl şehrdin

Bī-gümān bolğıl sēn hem ğamdın émīn

4055 Éy birāder hānumān ber-bād kıl

Kuh u deşt şahrāde köp feryād kıl

Tut kulāğıñda ecel yetmesderak

Çıl bu emrini nefsiñni ötmesterak

Kim ki bu pendimğa ger kūşış kılur

Rūz-i maḥşer ḥilledin pūşış⁸²³ kılur

⁸²³ (<F.) örtünme

Ér gere yerde feryād éylegey
Hîç şek yok tañrı āzād éylegey

[145b] Kaṭ' kıl köñkünni dünyādın temām
Pādşāhi bākiğa bolgıl ğulām

4060 Kılmağıl haḫ zıkr ü fikridin bölek
Bolğasın toḫuz felek üstün melek

Ol köñül kim şubḫ dék şādıḫ turur
Bu naşīhatlar aña lāyık turur

Haḫ-ṭalab her demde āh āğāz éter
Ol maḫām-i ḫurbğa pervāz éter

'Āql-i kül mūsā bile hem-rāh turur
Hem-nişīn u hem taḫi 'īsā turur

'Āql kül ger tañrığa muḫtācdur
'Āql külğa her zamān mi' rācdur

4065 'Āql kül ger dā'imā bā yād-i haḫ
'Āql-i cuzvi dā'imā īmānı şeḫ

'Āql-i kül ger külli ü şāf īmān érür
'Āql-i cuzvi ger ü bī-īmān érür

'Āql-i cuzvilerğa bu taḫḫīḫ meşel
Ol kişi an'āmdur bil hem ezel

'Āql eger küllidür īmān şāfdur
'Āql eger cuzvidur bī-inşāfdur

'Āql eger külli durur haḫ yārdur
'Āql eger cuzvidür haḫ bīzārdur

4070 'Āql eger külli aña dīdārdur
'Āql eger cuzvidur ol murdārdur

Éy birāder isteseñdir ‘āql-i kül
Kılma nefsiñ emrini hergiz qabul

‘Āql eger cuzvidür bolmas haq-şinās
‘Āql ger küllidür bolgar merd hās

Éy birāder ‘āql-i cuzvi sāyedür
Bī-gümān fir‘avn ile hem-hānedür

[146a] ‘Āql ger kül bolsa haq hoşnūddur
‘Āql ger cuzv bolsa ol merdüddur

4075 ‘Āql-i kül her dā’imā havfdın amān
‘Āql-i cuzv bolmağay gamdın amān

‘Āql eger cuzvi durur ol bī-leqā
‘Āql ger külli durur körgey leqā

‘Āql ger külli tutar allāhni dōst
‘Āql ger cuzvi tutar dūnyāni dōst

‘Āql-i cuzni terk kıl éy hās u b‘ām
‘Āql-i külni istegil her şubh u şām

‘Āql-i külli mūsā dék merdān kılur
‘Āql-cuzvi ‘āqıbet fir‘xvn kılur

4080 Isteseñ ol nefsi fir‘avndın amān
Bermegil şehriñde fir‘avnğa amān⁸²⁴

Cehd kıl fir‘avni şehriñdin çıkar
Dā’imā zıddıda iş kılsañ çıkar

Kılisa ger nefsiñi her kim h‘ār u zār
Könlidin fir‘avn ol sā‘at çıkar

⁸²⁴ Bermegil şehriñde fir‘avnğa mekān

Kim çıkarmas köñlidin fir'avnı
Kâfir ü gebr ü cühüd u ermeni

Éy birâder hânumân târâc kı1
Şehridin fir'avnni iħrâc kı1

4085 Kı1ğa sên bu emrini éy hem-diyâr
Nefsniñ zıddıda iş kı1ğı1 çıkar

Éy birâder hıvâb-i ğafletdin köz aç
Dâ'im ol fir'avndın haq sarı kaç

Sên sığınsañ haqğa cennetlik kı1ur
Bolmasa fir'avn cehennemlik bolur

Ġâfilâ 'ömr ötti dâ'im bî-ħaber
Dâ'imâ kı1 nefsi-1 fir'avndın ħazer

[146b] Men niçün éyley köñülñi şâdlar
Kaysı bir ğamdın kı1lay feryâdlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Cevr ü Cefâğa Şabr Kı1ılmağñıñ Beyânını Éytür

4090 Her kişige kılsa rahmi ger ħudâ
Yetkürür zülm ü sitem cebr ü cefâ

Ol kişidür bu cihân nîkû-ħadem
Kılsa dâ'im nefsiğa zulm u sitem

Yetse köp her kimge ger renc u 'ilm u elem
Bolğay ol maşerde merfû'u'l-ħalem

Bolsa ger her kim belâğa mübtelâ
Bî-ğümân cennetde ol körgey leğâ

Yetmese her kimge derd ğâfil durur

Yetse derd haq rahmeti vāşil bolur⁸²⁵

4095 Derd ol kim hergiz hem tabmas devā
Tün ü kün bülbül gibi kılgay nevā

Bī-devā derd tañrıdın rahmet turur
Ol kişi ge tañrıdın qurbet turur

Yetmese her kimge derd yetmes yakın
Her kişide derd yoq bolmas émin

Éy oğul ol derd u genc-i bī-kerān
Haq ‘aṭa kılsa anı kılgıl nihān

Enbiyā u evliyā kılgan qabul
Barça yollardın yakınraqdur bu yol

4100 Her kişiniñ derdi bar abdaldur
Her kişide derd yoq deccaldur

Yetse derd her kimge haqdın iltifāt
İki ‘alem gamdın ol bolğay necāt

Bolmasa her kim belāğa mübtelā
Yokturur imānıdın hergiz şafā

[147a] Derdi bar ādemdin haq hoşnuddur

Her kişide derd yoq nemruddur

Ger kişide bolmasa derd u ezel
Ol kişiniñ ṭali‘i bolmış zuḫal

4105 Bolmasa her kimde endek ‘aşq-bāz
Menfā‘at kılmas añā nezr u niyāz

Bolmasa könlün ara ‘aşq-i ḫudā

⁸²⁵ Yetse derd haq rahmeti ḫāşil bolur

Sūd kılmas hayr u ihsānıñ saña

Tabmasañ ger ‘āşq-i haq sarığa yol
Tūze ü hac zekāt bolmas kabūl

Bolmsa her kimde ger ‘āşq-i hudā
Yaşsırağdur ol kişidin çār-pā

‘Āşkıdın özge heme iş tårdur
Kim ki ‘āşkığdur hudā hem-rāzdur

4110 Fağr kılgay her kişi öz kebige

Tiğ urmış güyiyā öz cesmige

Qılsa her kim yağı işka fağrlar
Yaşsırağdur ol kişidin gāv u ħar

‘ilm birlen her ‘āmel bir kesbdür
Uşbular temşili gūya esbdür

Éy oğul bu pendiga salğıl kulak
Kim işense esbga kalğay yıyak

Qılmasa her kim eger mağvi vücūd
Sūd kılmas kılsa ger çendān sücūd

4115 Her kişi tā‘atını ger yād éter

Ol kişi dūzahde köp feryād éter

Ger kişide derd bar hūş-yārdur
Ger kişide derd yoğ murdārdur

Ger kişi kılsa hudānı ihtiyār
Qılğay ol evvel belānı ihtiyār

[147b] Yetmese kırk günde bir cevr ü cefā

Yoğturur imāmıdın büyi şafā

Tutsa dōst her kim belānı şubḥ u şām
Pādşāhı lā-yemūt kılgay gulām

4120 Ger belāga her kişi tākāt kıılır

Tañrıga şāyiste ol tā‘at kıılır

Bolsa her kimga ‘ināyet tañrıdın

Bolmağay tün künde ol ḥavfdın émin

Her belāsız nefis köp ḥoşnūd bolur

Nefs ger ḥoşnūddur fir‘avn bolur

Éy birāder enbiyā u evliyā

Dōst tutarlar kilse ger çendān belā

Ol belā ādemge ger yokdur ‘azīm

Kim kötürse muzd u cennate’l-na‘īm

4125 Kaçsa her kim yük kötürmekdin eger

Yük kötürmey manziliğa kim yeter

Éy oğul ‘ömrüñni ber-bād éyleme

Yük kötür zinhār feryād éyleme

Éy oğul ol belānı istegil

Ta ki andın ol ḥudānı istegil

Kaçmağıl hergiz belādın éy kıyaş

Ol blādın kıılmağıl her kimge fāş

Éy ḥudāyā ber maña çendān belā

Ta ki mendin şıdık ile çıkay şedā

4130 Kilse her kimge belā maqbül-i ḥaḳ

Kilmese her kimge ol merdūd-i ḥaḳ

Kılsalarher kim belādın serzeniş

Yağılır tün künde la‘net yaz u kış

Ger belā ‘ālemde körseñ her kıyan
Sén bu körgül her taraf ... u diban

[148a] Ger taleb kılsan eger éy sīm periş
Urgay ol zembür-i zehr-ālūde nīş
Güher üstün bī-kerān deryāsı bar
Gencniñ üstide oturhası bar

4135 La’l üstün tağlar muhkem durur
Hem güli hāri bilen muhkem durur

Belki her duşvārniñ āsānı bar
Her yine her şubhniñ bir şam-i bar
Şamnı ğam birle ötgürseñ devām
Şubh-i şādık belkürür andın temām
Hīç āsāyiş maşakqatsız émes
Hīç derdi aşla miñnetsiz émes

Iste her dā’im belā éy ‘ām u hāş
Hīç kim bolmas belāsız haq-şinās

4140 Yük kötürmeklikge mülk ‘āciz durur
Belki ol yük aldıda nāciz durur

Her belā bir yerdedür haq aldıda
Kim kötürse ferdini tabqay leqa

Istese her kim belā merdi hudā
Kim köterse bolğay ol şir-i hudā

Bolmasa her kim belālardın émīn
Enbiyālar birle bolğay hem-nişin

Ger belā ‘ālemde körseñ her taraf
Merhaba dib tiz bargıl ol taraf

4145 Ğāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ħaber
Köp belā ħaǧdın belā şām u seher

Men niçün éyley köñülni şadlar
Ƙaysı bir ğamdın Ƙılay feryādlar

[148b] Şubħnin vaǧtıda her köz açılır
Köñli ol sâ’atda her yan saçılır
Ol köñül kim nefsnı Ƙılmış vaţan
Tutǧusıdur her gece yüz miñ tuman

Her Ƙişi öz nefsnı fermānın Ƙılır
FışƘ u ‘işyān birle ħarmānın Ƙılır

4150 Bī-ħaber ‘ömr öterür a’ mālídın
Ser-be-ser ğafletde hem aħvālídın
Éy birāder bolmaǧıl ğamdın émīn
Her Ƙişide bar kerame’l-kātībīn

Uşbularǧa tañrıdın bolǧay ħıţāb
Fi’l birle ħālnı Ƙılǧay kitāb

Köz açıb yumǧunça yok ārām aña
Oǧutur ol ħaţnı ol āħir saña

İki bāzuñ üstün ol ħaţlar Ƙılır
Bedǧa la’net nīkūǧa raħmetler Ƙılır

4155 Éy birāder bir nefes ğāfil mebaş
Ur nidāmet birle köp sınısıñǧa taş

Tut bu pend yādında éy nīkū-sirişt
Barça a’zādın olar Ƙılǧay nivişt

Vāǧıf-i afgān bolǧıl éy ‘amek
Hem işitmek körmek ü hem sözlemek

Gidrse ھاłkını içre van ya ھاıtre āb
Bolsań andın bī-ھاber ھاlıń ھاarāb

Ƙol bile ol ayağıń tebretegin
Ƙaı ھاılur namında iki kātibīn

4160 Ƙaı durur ھاıdın ki söz ھاı fiş-şudūr
Her neme kōńkūnde keōse ھاı ھاılur

Barça di' l u ھاılmı ھاılğay nivişt
Kim ki ger mūnkirdūr anıń ağızıǵa ھاebeşt

[149a] Kılğıl imdi hūşıǵa éy sine taş
Bolmağıl ǵafletde gūyā gāv u mīş
Rūz-i maşşer ھاıını kiltūrgey saña
Zerreçe ھاoymas oқutқaylar saña
Nīk-bahtge nāme ön ھاıldın berūr
Kim ki bed-baht bolsa sol ھاıldın berūr

4165 Ba'zılarǵa ھاıını ağızıdın alur
ھاıını alǵunça yüz cānı ھاıkur

Ba'zılarǵa kōksin teşib alğay ھاıın
Bolmağayylar hīç kim andın émin

Her kişige ol kūni bergey sevād
Kilgey anıń yādıǵa ol demde yād

Her nefes hūş-yār bol éy 'ām u ھاşş
Bolmağayylar hīç kim andın ھاalāş

Éy oǵul bu sözni muhkem añlağıl
Ƙılmadı bir tende tańrı iki dil

4170 Yek-dil ol bu yolda éy şaħib-қıran
Her kōñülni bolma herǵız her қıyan

Bolmasañ könlüñni hergiz her taraf
Kılmağay raḥmetni sendin her taraf

Hān-i ḥaḳdur köñül bil ey oğul
Ta ki bu evge ḥudā kılğay nüzül

Isreseñ dā'im anı ağıyārdın
Tañrı kılğay barça ğamlardın émīn

Bolsa bu evi ger gerd ü ğubār içre
Āh yādñ birle bir sā'at çıkar

4175 Pāk tut ol evni dā'im ey kıyaş
Sepgil ev içre bu su urnide yaş

Ḥaḳ evin ḥaḳdın bölekge bergeniñ
Ol emānetge ḥıyānet kılğaniñ

[149b] Kim emānetge ḥıyānetler kıılır
Hīç şek yoqtur münāfiḳdın bolur

Kimdü bu 'ālemde allāhnın kulu
Ekser-i ādem nefsi şeytāniñ kulu

Barçası ğafletde dā'im ser-be-ser
Kılmağay aḥvālīga hergiz nażar

4180 Şubḥdın ta şāmğa kılğay mācerā
Nefsnñ fermānı birlen mübtelā

Bir birige fitneler engiz éter
Ba'zılar bir birlerin ḥün-riz éter

Ba'zı mekr ü ḥileler bunyād éter
Bī-ḥaber dīvniñ evin ābād éter

'Āmilerniñ köñli dīvniñ şehridür
Fi'li birle ḥālī dīvniñ emridür

Zāhiri ü bātını küfr ü nifāk
Zikr ü fikri cümle sevgend ü talāk

4185 Girse bir şehir içre bir dīv nāgihān
Hīç kim bolmış uşol dīvdin amān

Barçanı ol dīv fermān-vār éter
Azğurub her birini murdār éter

Kim ki bolsa hem-nişin ol dīv bilen
Ol kişiniñ farq-i yok ol dīv bilen

Dīv hemān dadıl hemān éy ‘ām u hāş
Cehd kıl elbette bol ğamdın hālāş

Girse ger köñlüñge dīv endek zamān
Bolmağay sen fişq u ‘işyāndın amān

4190 Girse dīv köñlüñğa nidür añlağıl
Bermegey herğiz saña ārām-i dil

Añlasañ bardur bu sözniñ terkebi
Kim ki ‘āmi bolsa dīvniñ merkebi

[150a] Evvelā köñlüñde ol dīv éy ‘amek
Beyze koyқан dāne-i haşhāş dék⁸²⁶

Ulaşıb ol dīv seni efrād éter
Dīn eviñni ‘ākıbet ber-bād éter

Çıkar dīv yüz tuman her beyzesidin
Kılur āhır seni öz pāresidin

4195 Kıldurur emrini tün kün yaz u kış
Yetkürür her Kaysısı cāniñğa niş

⁸²⁶ Beyz koyқан dāne-i haşhāş dék

Şüreti dīv Evvelā kırtlar gibi
Uşbu kırtlarni közge éylemes her kışı

Tüşüb ger bir zerre āteşhā bolur
‘Ākıbet ol kırt ejderha bolur

Bolsa ejder birle her kim hem-nefes
Bolğusıdur ol kışı ejder nefes

Қılsa kim nefsnı kündin künge kem
Urgusıdur ol kışı ‘ālemğa dem

4200 Kim ki nefsnı fermānığa hoşnūd bolur

Hıç şek yok ‘ākıbet nemrūd bolur

Berse her kim köñlini dünyā seri
‘ākıbet bolğusı dekyānus gibi

Her kışı kim nefsnı peydā kıılır
‘Ākıbet ol bendini rüsvā kıılır

Қılmasa her kim ki nefsidin hazer
Haқ te‘ālā kıılmağay hergız nazır

Éy oğul bu işka bir tebır kııley
Penbe-i gāfletni al tefsır kııley

4205 Éy oğul ‘uryān u māder-zād bol

Halk birle delқdın āzād bol

Salma bu ‘ālemğa endek bir nazır
Cin bile ādemdin éylmes güzer

[150b] Köp keçürgil ‘ömr vırānlıқ ara

Bolge vırānlığda hayrānlığ ara

Her nefes ölmekni dā’im yād kııl
Haқdın özge barçanı ber-bād kııl

ılmasań nefs emrini her Őubĥ u Őam
PādŐāĥı bākıġa bolġıl ġulām

4210 Dā'imā vīrāneler küncide bol
Hem taġı genc iġre köp rencide bol

Bolsa her kim genc ara rencide ĥāl
Ĥaġ anı dīdārıġa ılġay viŐāl

Dā'imā vīrānede ılsań urun
Nefsni ol yerde ılġay sen zebūn

Nefs bolmas ĥalġ ara pejmurde ĥāl
Belki bolġay ĥalġ ara imān zevāl

Éy oġul bu emrlerni tīz ıl
Her kişidin dīv gibi perĥīz ıl

4215 UŞbu ta'limlerni sēn ber-pāy tut
KuŐe-i vīrānelerde cāy tut

Kilse ger aŐıġa her ıdāġ kişi
aġıl andın Őīrdin aġan kişi

Bol ĥarābāt iġre tūn kün yaz u kıŐ
ılġav sēn ol yerde dā'im yaĥŐı iş

Tutsa bu emrini her kim mu'teber
Ol cihān aĥvālđın alġay ĥaber

Bolsa her kim ġam bilen vīrān ara
Ol kişi bu yolda bolġay Őāĥ ara

4220 Nefs bolmas ĥalġ ara herġīz helāk
Sēn helāk ılġunġa ol ılġay helāk

Ger kişi vīrānede afgān ılur
Raĥmetini ĥaġ ańa iĥsān ılur

[151a] Ger kişi vīrānede feryād éter

Hağ cehennemdin anı āzād éter

Hağ ara kılgan ‘ibādet her zamān

Yağsırağ genc iäre andın oğlağan

Bir nefes vīrānede olturđanıñ

Hağ ara yüz yıl ‘ibādet kılganıñ

4225 Feyz-ı hağ vīrānede hāşıl bolur

Feyz hāşıl bolsa hağ vāsıl bolur

Éy oğul dā’im harābāt iäre bol

Açlur andın saña hağ sarı yol

Éy oğul vīrānede bolđıl müdām

Āh birle nāle kıl her şubħ u şām

Uşbu ‘ālem halkıdın yüz uruğıl

Cuđd⁸²⁷ dék dā’im harābāt istegil

Bolsa vīrāneliđe her kim hāksār⁸²⁸

Bolđay ol maşşerde şehdin i‘tibār

4230 Kılsalar her kim harābāt iħtiyār

Hiç şek yok görgey ol dīdār-ı yār

Özni bir sā‘at tefekkür éylegen

Güiyā yüz yıl ‘ibādet işlegen

Éy oğul dā’im harābāt istegil

Ol harābāt iäre tā‘at istegil

Her harābātī ‘imārāti émes

Her ‘imārāti harābātī émes

---

⁸²⁷ (<A.) baykuş

⁸²⁸ (<F.) hali perişan

Her ‘imārāti ḥalāvevātı durur
Her ḥarābātī riyāzātı⁸²⁹ durur

4235 Kılısalar her kim ḥalāvet ihtiyār
Tañrı dergāhide bolğa ḥvār u zār

Kim ḥalāvātı vaṭan-perver durur
Kim ki ten-perver durur kāhil durur

[151b] Kılısalar her kim riyāzet ihtiyār
Gergey ol cennetge kim bī-ihtiyār

Zinde kılığay murdeni her sâ‘at ol
çıksa hem tabqay felek üstide yol

Ḥaḡ-ṭaleb bu işqa kūşış éylegey
Zühd ile taḡvānı pūşış éylegey

4240 Yād kılığıl mergni éy hem-nefes
Bolmağıl gāfil ḥudādın bir nefes

Gāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
İç bu yolda dā’imā ḥün u ciger

Men neçün éyley köñülni şādlar
Kaysı bir gamdın kılray feryādlar

Feilâtün / Feilâtün / Feilâtün / Feilün

Bu Faşlda ‘Ömrini Cest Birle Ötgermekni Éytürler

Añlağıl bu sözni éy bābāy-ı berf⁸³⁰
Kılmağıl ‘ömrüñni bu dünyağa şarf

‘Ömr ötgey tiz güyā tünd-berk⁸³¹

⁸²⁹ (<A.) nefsi kırma, perhizle, kanaatla yaşama

⁸³⁰ (<F.) Kar

⁸³¹ (<F.+A.) şiddetli şimşek, sert şimşek

Bolmağay sen bî-haber ğafletde ğarķ

4245 ‘Ömr gūyā berķ dék çālāk öter

Kim ki andın bî-haber nā-pāk öter

Āftāb her şubħde kılğay tūlū‘

Ķılğay ol vaķt tevbeğā her kim rucū‘

Āftāb tuş vaķtıda tabğay kemāl

Endek endek bolğay ol andın zevāl

Barçalar ol tevbesini sındurur

Ol sebebdin tün ü kün zāyil bolur

Éy birāder uşbu sözni añlağıl

Keş-t-kārını gün öltürmesde kıl

4250 Ķıl ħudā emrini ‘ömr ötmesde rek

Tevbe muhkem kıl ecel yetmesde rek

[152a] Ķılsa kārı tā‘at etmeklikge cehd

Şol zaman ‘işyānı bolğay nā-pedīd

Her kişi bergeriğā meşğūl durur

Ba‘zı maķbūl ba‘zı nā-maķbūl durur

Bolmasa tā‘atda her kim ifti‘āl

Bolğay aññ ağızığā seng ü sıfāl⁸³²

Ķārısañ uşbu naşīħat añlağıl

Köp yaşasañ köp ‘ibādet éylegil

4255 Ķārısañ ħalvetni kılğıl iħtiyār

Bolmağıl meclīs ara ħalk içre ħvār

Ķāriler meclisde bî-hürmet bolur

---

⁸³² (<F.) çanak

Meclīs aralar aña külfet kıılır

Éy kıāri pīrlıkde ‘ızzet isteseñ

Tutқа sen ħalvetde bir pinhān vaṭan

Yetse ‘ömrüñ onğa bālīg bolasın

Tañrığa ol demde tābi‘ bolasın

Yetse ‘ömrüñ ger yigirmiğa ekber

Ol zaman al ħaķ te‘ālādın ħaber

4260 Éy birāder yetse ger otuzğa yaş

Cehd ile ur dā‘imā sineñğa taş

Ötse nā-ge[h] ‘ömri her kim cehldin

Tevbe kııl tañrığa yangıl cehldin

Ötse ‘ömriñ ta ki allahdın tāri

Tiz bolğıl mā u menlikdin tāri⁸³³

Her kışiniñ ‘ömri ger atmış durur

Lezzet-i ‘ömrudin ol kıalmış durur

Éy birāder yetse kim yetmişge yaş

Köp çıkargıl āh u ħasret birle yaş

4265 Her kışı pīr tutsa köp himmet kerek

Tañrığa şāyeste-i tā‘at kerek

[152b] ādemi pīr bolsa himmet birle mas

Pırde himmet bolsa her kim ħvārlamas

Ger kışiniñ himmeti ‘āli durur

Fısq ile ‘ısyāndın ħāli durur

Bolmasa her kimniñ ‘āli himmeti

---

⁸³³ (<F.) karanlık, sıkıntılı

Yağılur başığa haķnıñ la‘neti

Ér atanmağlıķğa köp himmet gerek
Tañrıǵa şāyeste-i tā‘at gerek⁸³⁴

4270 Ger hemişe bolmasa himmetde şāh
Yağşıraqdur andın himmetlik gedā

Kim ki bī-himmet durur murdārdur
Cismide her mūy anıñ zünnār⁸³⁵dur

Bolǵusidur ādem himmetdin kişi
Bolmağay hīç kim ki ħil‘atdın kişi

Ger kişiniñ himmeti ‘āli durur
Kōñli ol ħannās⁸³⁶dın ħāli durur

Her kişi kim himmetin āğāz éter
Rūĥi anıñ ‘arşge pervāz éter

4275 Her kişi kim kılsa himmetdin bir iş
Mağfired kılğay ħudā hem yaz u kış

Ger kişi tün günde himmetlik durur
Tañr[1] dergāhide ‘izzetlik durur

Kimde himmet bolsa ol merd-i ħudā
Hīç şek yok rāzıdur andın ħudā

Éy oǵul tün günde himmet istegil
Dā‘imā himmetde tā‘at istegil

Ki ki bu ‘ālemde himmetlik durur
Tañrı dergāhide ħurbetlik durur

⁸³⁴ Hem şecā‘et birle hem ġayret gerek

⁸³⁵ (<A.) papazların bellerine bağladıkları ipten örülmüş kuşak

⁸³⁶ (<A.) şeytan

[153a]

4280 Kılısa kırk yıl kim ki himmetsiz namāz

Bergeni himmetdin artuḡ bir niyāz

Ger kişiniñ himmeti tuḡyān kıılır

Ol kişi bisyār ḡayr u iḡsān kıılır

İstegil himmetni dā'im éy oḡul

Açılır andın saña cennetge yol

Ér émes bu yolda himmetsiz kişi

Gerçi bolsun nūḡ u loḡmān dék kişi

Bolsa ger her kimge himmetdin naşīb

Bardurur ol kesge cennetdin naşīb

4285 Ér bilen ḡātūnda farḡ himmet durur

Kāfir ü mü'minde farḡ millet durur

İste himmet dā'im éy pīr u civān

Himmet-i 'āli sa'ādetdin nişān

Himmet-i 'āli şıfāt-ı murtażā

Bol sebebdin boldi ol şīr-i ḡudā

Şehr-i ḡayber içre bir gözsüz gedā

Murtażā'ḡa kııldı ol bir nān şedā

Murtażā'nın himmeti tuḡyān kıılıp

Ḳırḡ tive zer berdi ol iḡsān kıılıb

4290 Éy birāder iste himmetni devām

Cān fedā himmetge kılgıl şubḡ u şām

Va'de kılgān tañrı himmetdin burun

'Arşdın üstün aña kılgay urun

Her kişiniñ bolsa mundaḡ himmeti

Yağılur başığa haķnıñ raħmeti

Kimde himmet bolsa dev andın qaçar
Nefs ile şeytān heme andın qaçar

Ĝāfilā ‘ömr ötti dā’ im bī-ħaber
İstegil himmetni her şām u seħer

[153b]

4295 men neçün éyley köñülni şadlar
Ķaysı bir ĝamdın kılay feryadlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda Ĥesāb-ı Ten ü Cānnı Éytürlerniñ Beyānı

Éy birāder ‘ömr bī-pāyān öter
Ādemi ĝafletde ser-gerdān öter

Kimde ger ‘aql olsa dōst tutmas metā’
Her nefes çıkmışda ol kılgay veda’

Fısq u ‘işyān birle ol medhūşdur
Āħiret āhvālıdın bi-hūşdur

Barçalar tedbīr-i dūnyā éylegey
Bī-ħaberler ‘ākıbet ĥasret yegey

4300 Her nefes cıķunça sen āĝāh bol
Tanrıĝa şāyeste-i dergāh bol

Barça cānĝa ĥaķ emānet berdi cān
Ol emānet birle kılgay imtaħān

Barçalarnıñ efzeli ādem durur
Kim ki ĝāfil bolsa nā-maħrūm bolur

Ötgen her ‘ömrü tuş u yeksān érür

Kim ki bīhūş olsa ol merdān érür

Ger kişiniñ ‘ömri ħūn-ālūd érür

‘Āķıbet bir nīş-i zehr-ālūd érür

4305 Cism kim her cānga bir merkeb durur

Bu cihān her yerke ol merkeb barur

Cism ara ger bolsa cān kılgay şikār

Bolmasa ger cism cān tapmas ķarār

Bolsa her cān cism ara pinhān bolur

Cismde cān bolmasa vīrān bolur

Kim ki cān ķadriñ bilür merdān-ı pāk

Cismde cān bolmasa bir müşt-i ħāk

[154a] Cānga kim bu cism u cān der-kār⁸³⁷ dür

Heft a‘zā cānga ħızmet-kārdur

4310 Bolsa cān ten mülkniñ şāhi durur

‘Āmiler cāniğa ten cāhī durur

Emr kılgay cān aniñ āzāsıda

Yete a‘zā tün ü kün fermānıda

Bolsa ger her cāniğa ħaķdın meded

Alğay aniñ cānı tã‘atdın ķuvet

Bolsa ķuvvet cānga ħaķdın dem-be-dem

Ķoymağay nefis emriğa dem yā ķadem

Her kişiniñ rūĥi ger ġālīb durur

Cem‘i ħaķ fermāniğa rāğib durur

4315 Nefis hem ten içre her dā‘im durur

---

⁸³⁷ (<F.) canlı, yaşayan

Ol sebeddin ten heme k̄āim durur

Cismğa ol nefes hem fermān k̄ılur

Ol sebeddin gāh gāh 'iṣyān k̄ılur

Rūh éytür hayr u iḥsān éylegil

Nefs éytür fiṣk 'iṣyān éylegil

Barça a'zālarğa til ḥākim durur

Nefs a'zālarğa bi zālīm durur

Ten heme bu ikiniñ fermānide

Bolmağay her şubhide çendān meşmeşe

4320 K̄ılsa nefes emrini her kim iḥtiyār

Ol bolur dergāh-ı ḥaḳda şermsār

K̄ılsa rūh emrini her kim iḥtiyār

Bolğay ol maḥşerde ḥaḳdın i'tibār

Barça a'zā şubhide feryād éter

Barçası til ca kemiğa dād éter

Ḥākimi maḳşūdımızın añlağıl

Bizğa nefes emrini fermān k̄ılmağıl

[154b] bolsa her kim vāḳıf bu aḥvālídın

Büyrümas iş nefesniñ fermānıdın

4325 K̄ılsa ḥākim men'-i nefes fermānıdın

İki 'ālem bolğay ğamdın émin

K̄ılsa tenni til eger nefsdin ḥalāş

Bolğay anıñ rūhı andın ḥaḳ-şinās

Büyrüsa til tenğa nefes fermānini

Körmegey herġiz ḥudā in'āmını

Cümle a'zā tilğa fermān-dārdur
Qılsa nefis emrini til murdārdur

Bolmasa til tende yoqtur hīç günāh
Bolğay ol maşşerde heft a'zā güvāh

4330 Barça ten alğay heme qılğanını
Barçamaz qıldıqge til in'āmını

Barça a'zādın uşol gün til çıkar
Til uşol hāletde bolğay şermsār

Til hem ol sā'at tilim feryād éter
'Arz-ı hālın tañrığa bünyād éter

Men köñülğa tābi' érdim éy hudā
Ol köñülni büyrüsa qıldım nidā

Men köñülsiz tilğa fermān qılmadım
Hem köñülsiz hergīz 'işyān qılmadım

4335 Ol köñülni büyrüsa qıldım anı
Pādişāhā sen hālāş etgil meni

Uşbu hāletde köñül bolğay harāb
Köp nedāmetler bile bergey cevāb

Her ne kim qılsa cānımnı ihtiyār
Hıvāhladım men hem anı leyl ü nehār

Her neme kim qıldım ol cāndın durur
Yā ki tā'at yā ki 'işyāndın durur

[155a] Qılmadım hīç nerse cānsız ihtiyār
Tabmağay hergīz köñül cānsız qarār

4340 Qılmağay hergīz güneh cānsız beden
Qılsa her işni qılur cān birle ten

Pādişāhā barçağa sendin kerem
Kıldım öz cānımğa köp zulm u sitem

He gāzeb kılsañ maña lāyık durur
Kılmasañ rahmet bu cān fāsık durur

Cān bilen ādemdin algaylar hesāb
Cān u hayrān ten harāb u dil kebāb

Ol hesābdin hīç kim érmes halāş
Hvāh ‘āşık bolsun Hvāh haq-şinās

4345 Algay evvel enbiyālardın hesāb
Tañrınıñ tefvīķiça bergey hesāb⁸³⁸

Haq kılur kim minberi otdın binā
Minber üzre tuğuzub kılğay nidā

Kim bu dünyā birle bolsa piç ü tāb⁸³⁹
Minber üzre turğuzub kılğay hesāb

Her kişi kim hayr yā bed kılsa mu
Hvāh gedā Hvāh süleyman bolsa mu

Éy birāder kılma bu sözğa hilāf
Zerreçe koymay alur sendin hesāb⁸⁴⁰

4350 Bilgeli bu sözni bir ‘ārif kerek
Kılğalı tedbīr aña vāķıf kerek

Éy birāder her nefes hūş-yār bol
Şubh u şām u tün ü kün bīdār bol

Éy birāder her nefes feryād kıl

⁸³⁸ Tañrınıñ tefvīķiça bergey cevāb

⁸³⁹ (<F.) endişe, telaş, sıkıntı

⁸⁴⁰ Zerreçe koymay alur sendin cevāb

Hānumāniñ kobdurub ber-bād kıł

Kim ki alsa uşbu sözlerdin haber

Qılğusıdur mā-sivā' llahdın güzır

[155b] Bolsa her kim mā-sivā' llahdın amān

Bolğay ol maşserse minberdin amān

4355 Éy birāder haq-şinās 'ārif durur

Qılmasa nefis emrini 'ārif bolur

Éy biāder çıksa tün ü kün turmağay

Āftāb-ı ma' rifet olturmağay

Nefsniñ emrini kılsañ éy oğul

Āftāb-ı ma' rifet bolğay nuzul

Fısq u 'işyān kılsañ éy ferhunde-hāl

Āftāb-ı ma' rifet bolğay zevāl

Tañrını bilgen bilen 'ārif émes

Ol kişini tañrı hem 'ārif démes

4360 Tañrını bilmes kişi 'ālemde yoq

Qılmağıl nömruñ ara hergiz yavuq

Zāhiri dā'im belāni istese

Bātıını dā'im hudāni istese

Urusa her kim belādın ger yüzün

Urumışdur gūyiyā haqdın yüzün

Ér kerek bu işka tākāt kılgalı

Tañrığa şāyeste tā'at kılgalı

Ér kerek bugün zarā'at kılgalı

Ruz-ı maşser içre rāhat kılgalı

4365 Ér kerek mestlikni ber-bād éylegey
Barça gamdın özni āzād éylegey

Ér kerek haḫniñ rızāsın istegey
Dā'imā haḫniñ ḳazāsın istegey

Ér kerek dā'im belānı istegey
Nefsga cevır ü cefānı istegey

Ér kerek dā'im riyāzet istegey
Şabr u şükr ü ḳanā'at istegey

[156a] Ér kerek her demde feryād éylegey
Dīn evini dā'im ābād éylegey

4370 Ér kerek 'āşkıdın āgāz etgeli
'Arşga rūhını pervāz etgeli

Ér kerek mestlikni gāret etgeli⁸⁴¹
Ka'be-i rūhını ziyāret ḳılğalı

Ér kerek fv ser sirāyet⁸⁴² ḳılğalı
'Arşniñ üstide rāhat ḳılğalı

Ér kerek her demde maḫv etgey vüçüd
Baş göstermey dā'imā ḳılğay sücüd

Ér kerek ölmekni yād etge tilim
Cuğda dék vīrānede bolğay muḳīm

4375 Ér kerek dīnniñ yolını tüzgeli
Uşbu 'ālemdin ümidin özgeli

Ér kerek her demde ḳılğay el-vidā⁸⁴³

⁸⁴¹ Ér gerek mestlikni gāret ḳılğalı

⁸⁴² (<A.) geçme, bulaşma

⁸⁴³ (<A.) Allah'a ısmarlamak, ayrılık

Urtegey her cem ‘ esbābni metā‘

Ér kerek nefsinı öltürgey devām
İki ‘ālem lezzetin kılgay harām

Ér kerek hūn-ı ciger kılsa ğazā
Nefsğa ol bergey her dā’im cezā

Ér kerek terk éylegey zıddı zamek
İstegey her dā’imā dīdār-ı haq

4380 Ér kerek her demde kılgay āh u derd
Himmat ü ğayretde kılgay özni merd

Ér kerek tañrını hoşnūd etgeli
Özni bu ‘ālemde nābūd etgeli

Ér kerek bülbül gibi kılgay nevā
Ol ceres āvāz dék kılgıl sedā

Ér kerek pervāne dék pervāne bol⁸⁴⁴
Bolğay ol menşūr dék merdāne-vār

[156b] Ér kerek bolğay ki ol mestāne mest
‘Arşni kılgay kadem üstide pest

4385 Haq-ı taleb istāre ‘ārif āftāb
‘Ārif ol ‘anqar bāqiler ğurāb⁸⁴⁵

Éy birāder evvela maħv et vücūd
Tañrığa andın kiyin kılgay sücūd

Kim ki bolsa maħv hayranlıq ara
Ötgerür ‘ömrini hayranlıq ara

Añla bu pendimni éy pīr ü civān

⁸⁴⁴ Ér gerek pervāne dék pervāne-vār

⁸⁴⁵ (<A.) karga

Şummu bukmun umyun⁸⁴⁶ bolğıl der cihān

Her nefes kim ‘ārif āğāz éter

Rūh ol dem ‘arşğa pervāz éter

4390 Qılsa her kim köñliğa ‘ārif şurū‘

Āftāb-ı ma‘rifet qılğay tūlū‘

Ser qılay dā‘im ille’llah sarı

Rāh tabqay ol penā fi’llah sarı

Her nefes ‘ārif tiler haqdın belā

Ol belālerdın tiler zāhid penāh

Farq-ı zāhid birle ‘ārif éy ‘amek

Bī-gümānqılğıl kıyās yerdin felek

Añla bu temşilni bolsañ haq-perest

Hemçu zāhid mur ‘ārif pil-i mest

4395 Zāhidān büm ‘ārifan ‘anqa durur

‘Ārifān merd zāhidān hunşā⁸⁴⁷ durur

Éy birāder zāhidān haq-ḥvān durur

Kim ki ‘ārif bolsa ol haq-dān turur

Éy birāder qāri haq-dāndın émes

Qarılarınñ ehl-i ‘ārifdin émes

Qarılarınñ rūhı pervāz éylemes

‘Āşqdın aşla ki āğāz éylemes

[157a] Qāri her dem lahn⁸⁴⁸dın bünyād éter

Dīn evini bī-ḥaber ber-bād éter

⁸⁴⁶ [Onlar] sağırılar, dilsizler ve körlerdir (Bakara suresi'nin 18. ve 171. Ayeti)

⁸⁴⁷ (<A.) kendinde hem erkeklik hem dişilik olan

⁸⁴⁸ (<A.) ezgi, nağme

Ḳāri dā'im laḥnni peyda ḳılır
Könlidin nūrını nā-peydā ḳılır

Laḥn ḳılsa her kişi ḳurān ara
Ḳalğay ol maḥşer günü ḥayrān ara

Laḥndin her kim ki bolsa bā-ḥaber
yaḥşıraḳdur ol kişidin gāv u ḥar

Laḥnni ger ḳāri ḳılsa ihtiyār
Bolğay ol dergāde bī-i'tibār⁸⁴⁹

Éy birāder laḥndin ḳılğıl ḥazer
Kim ki ḳılsa laḥn ḥaḳ ḳılmas nazār

Ehl-i eble[h]⁸⁵⁰ laḥn ḳılğanlar durur
Bī-ḥaber ḳurandın ayğanlar durur

Ehl-i laḥnlar ehl-i eblehdür biliñ
Laḥn ḳılmaḳdın tola perḥiz ḳılñ

Kim ki ḳāri bolsa ol şüretde rāst
Bolmağay şüret bile sīretde rāst

Yoktur anıñ aşlı ma'ni birle iş
Ger tilāvet⁸⁵¹ ḳılsun ol hem yaz u ḳış

Laḥnlik ḳurān sirāyet ḳılmağay
Ḥaḳ aña hergīz 'ināyet ḳılmağay

Ḳılmasa her kim perḥīz laḥndın
Bolmağay hergīz cehennemdin emīn

Ḳılsa ḳāri her zamān bāng⁸⁵²-1 dırāz⁸⁵³

⁸⁴⁹ Bolğay ḥaḳ dergāde bī-i'tibār

⁸⁵⁰ (<A.) ahmak, akılsız

⁸⁵¹ (<A.) Kuran'ı güzel sesle ve usulüne göre okuma

⁸⁵² (<F.) ses, avaz

⁸⁵³ (<A.) uzun

Naql kılsa kıлмаğıl hergiz nemaz

Ehl-i lahn halk ara niku-sirist

Nefsi olturmey ol girmes bihist

Bolsa her kes nefsi emridin emin

Bolgay ehlallah birle hem-nisim

[157b] Hak-talebni nefsi ser-gerdan kılur

Himmeti sıdurub hayran kılur

Lhni terk eyile imdi kayas

Kop nidamet birle ursiniñge tas

Acz ile kurān tilāvet eyilegil

Rahmet-i hakni himāyet eyilegil

Q tilāvet tün ü kün her şubh u sam

Muttali⁸⁵⁴ kıl ma nisidin her kıyam

Itibar bu yolda ma ni i itibar

Bolmasa ger ma ni ol bi-i itibar

Huzn ile kılsañ tilāvet ey ogul

Ger zeban kec bolsa hem kılgay kabul

Ger zeban kec bolsa ma ni rastdur

Taħriniñ dergāhide ol haşdur

Musi idi kec-zeban ey haş u am

Tur üstün hak bile kıldı kelām

Ey birader ger zeban kec bolsu mu

Her nefes kılgıl hudayı cüst ü cü

Tilni rast kılgunça dilni rast kıl

⁸⁵⁴ (<A.) bilgili, haberli

Rāst kıl rūḥuñni endek ḥāş kıl

Éy oĝul bu yolda āḥ afgān kerek
‘Acz ile bir sine-i büryān kerek

Ḥaḵ nefes çıķganda bol ba yād-ı ḥaḵ
Berdi bu pendimni ustādım sebek

Ĝāfilā ‘ömr ötti dā’im bī-ḥaber
Nāle u feryād kıl şām u seḥer

Men neçün éyley köñülni şādlar
Ḷaysı bir ĝamdın kılay feryādlar

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün

Bu Faşlda ‘Ārifler Ma‘rifetiniñ Beyānını Éytür

[158a] Ĝūṭa⁸⁵⁵ urdum ‘ilmniñ deryāsiĝa
Ḷıldı ḥaḵ ma‘mürdur yektāsiĝa

Ḥātem-i mülk-i süleymān ‘ilmdür
Barça ‘ālem şüret u cān ‘ilmdür

4430 Rūḥ-ı ādem ‘ilm din ḵuvvet alur
‘ilmsizniñ rūḥ-ı bī-ḵuvvet bolur

Ger kişide ‘ilm yoķ murdārdur
Bolmasa ten içre cān ten ḥārdur

Cāndın hem artuķdur ‘ilm u ma‘rifet
Ma‘rife yoķ bolsa bolĝay ḥar-şifat⁸⁵⁶

Éy birāder ‘imlik bünyāddur
Ma‘rifet yoķ boldsa nā-bīnā durur

⁸⁵⁵ (<A.) suya dalma, dalıp çıkma

⁸⁵⁶ (<A.+F.) eşek kılıklı

Her kişige tañrı ger in ‘ām éter
Ma‘rifet ‘ilmin aña ilhām éter

4435 Kılısa haq her kimge bu ‘ilmin ‘atā
Dem-be-dem gilgey aña andın nedā

Fıkh fıkh u naħv naħv u şarf şarf
Uşbularğa kılmağıl ‘ömrü’ni şarf

Éy birāder ma‘rifet éyter saña
Bolmağay bu ‘ālemdin hāŝıl saña

Bolmasa her kimde ‘ilm u ma‘rifet
Koyosa her sarı qadem bolğay qalet

‘Āmdın bu ‘ilm mīrāŝ éyleme
‘Āmi ger qutb olsa ihlāŝ éyleme

4440 İsteseñ ger ma‘rifet her ŝubħ u ŝām
Ma‘rifet ‘ārifdin iste ber-devām

Her temur bolğan bilen elmās émes
Her kişi bolğan bilen ol hāŝŝ émes

Bolsa her kim ma‘rifetdin baħrever⁸⁵⁷
‘İlmu’l-esmādin ol alğay haħber

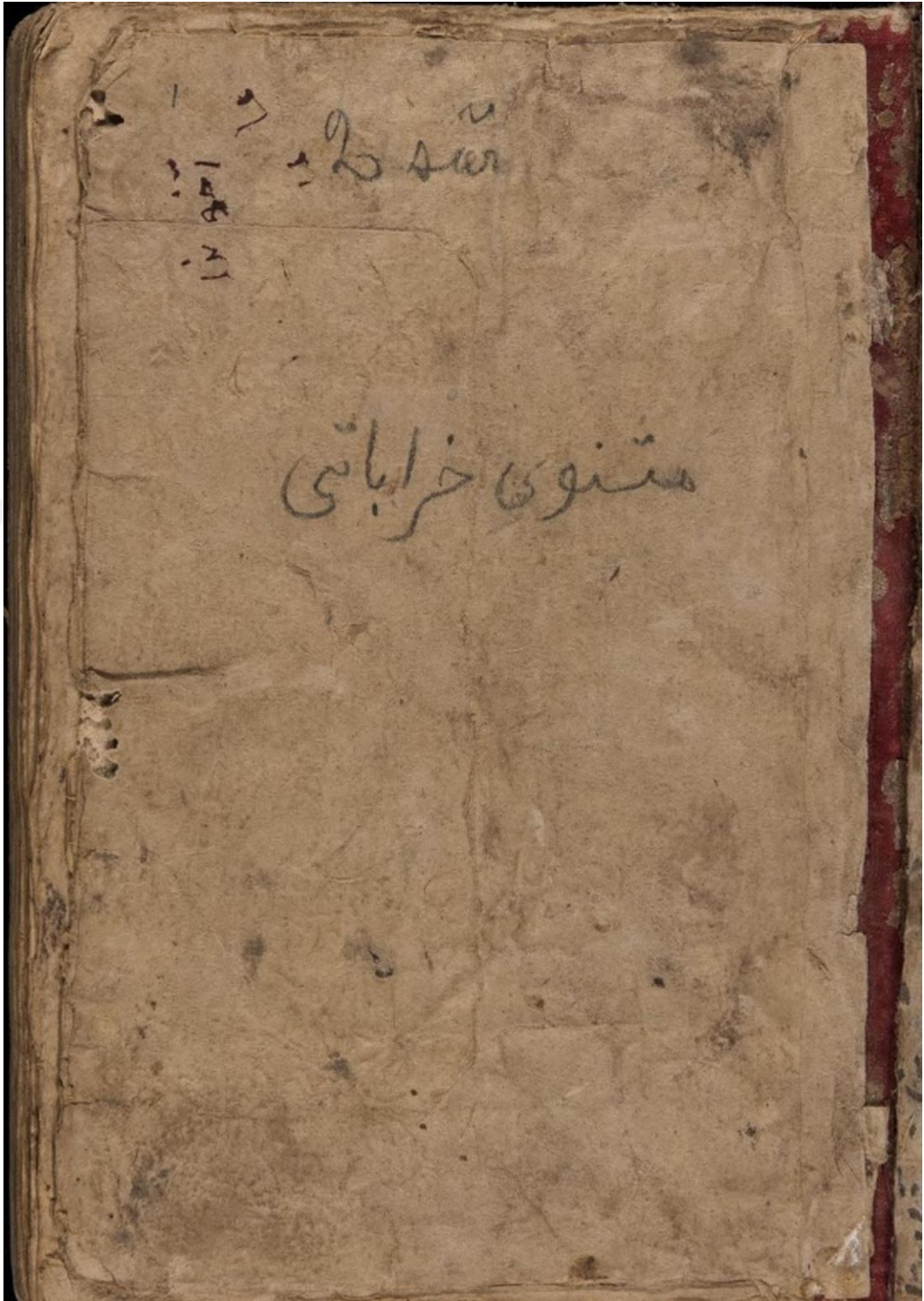
‘İlmu’l-esmā durur ādem ata⁸⁵⁸
Ma‘rifetdin haq aña kıldı ‘atā

⁸⁵⁷ (<F.) hisse ve nasibini almış

⁸⁵⁸ ‘İlmu’l-esmā durur ādem ‘atā

EKLER
ORİJİNAL METİNDEN ÖRNEKLER

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اینابین حمدینک ایزدان پاک
خالق خلقینک کوردوم بیعدد
سنتک زینک تصور دین منزله
عناصرون قلبت ادمیزاد
فلک کردک سیز دستون طناب
قیلقت ساره زینت فلک کا
قیلقت غمیت نی سون پر ادا
نخچه کم اوز کالارغه اور لاله دم
په زین جانغوردینک نعمتینک سته
پادشاهاتون کون یکسنا سنکا
بجز خوشی جنت کجا پرواز ایلا کای
تیل سنیک حمدینک آغاز ایلا کای

بخش

بخشش صورت بر آدم ایلا در نیک عقل بر آدم غمگندم ایلا در نیک
 دانه بی آدم غمگند دانه ایلا در نیک نفس اول دانه لام ایلا در نیک
 دنیا ده آدم بی بنیاد ایلا در نیک لذت دنیا بیلر نشاد ایلا در نیک
 عاقبت اول انه غم بولدی روان کمد بو عالم که آدم شتر نرمنز
 بو که آدم غم جهان ما تم سرا کور و کون کون محنت جور و جفا
 بو که بو ما تم سرا ایچره مدام بغلا دی فرقت ده اوج بو زریل امدام
 تقدیر نیک من نذراغ ایکنر پرو دیگار تدبیر نیک نذراغ ایکنر ای کردیگار
 اهل عاقبت غم جهان محنت دورور اهل عاقبت غم جهان راحت ترور
 بو لقا عاقبت غم جهان زندان سرا کیلغوسی دور باشیغ نوز منکات ^{چند}
 خوابات بو کون ویرانه ایک ده قابلیت غم بیل حیرانه ایک ده
 منسا جانت بدر کما قاضی الحاکم

یاد نشاها یوقتور هیچ پنهانکنک طاهر د باطین همه اعیان سنک
 کشتی ذراتیک غم قیاس لار تکلم کسی عقل دور قیاسی تبسم

باینکه آدمی در احسن خلق   بولوب دور فسق ایچنده آدم عرق
 بر دلا بره قیلبه سن اهل عاقیل   بر دلا رنه قیلبه سن اهل غافل
 بر ریب سن تاج خلعت بادشاهه   بر ریب سن رنج محنت نه کدغم
 قیلبه سن انبیادین اتقیانی   قیلبه سن اتقیادین انبیانی
 قیلبه سن غفلت اجمیره آدمیزاد   کنشی بوقتر جهاندانیم دین آزاد
 قیلبه سن بره کنک برنی کویا   قیلبه سن برنی کنک برنی بابا
 بری صحت کلاشت و خندان   بری غم اجمیره دور کویا که خندان
 بری تحت اوزر دایم خسروانم   بری دشت اوزر پور کای آموار
 هر اینر قیلبه سن ایجا بوقتر درینده   هم مخلوقیغه باره در نظیر ناک

مناجات در کافری الحاجات

پادشاه مشکلم آتش سنا   منزه عصیا بولوب حق تعالی سنا
 یوموب آجقونجه کوز بید اقلور سن   آجیت بوغونجه ناپیدا قیلور سن
 حقار دینک عیسی ادرین موآم   کتور دینک قارون نه تحت الترائی
 بری چشمهت بسیمه کویا سلیمیز   بر ریب سن بر کاهنت فی پروردان
 سن اوق سن اکی عالم نیند   قیلای اجمیری سنا جان فداسی

نیک

سنتک محمد بن قاسم در نیو کلاس   سنتک خلقیات کامیاب بیابو کلاس
 زینم غایب علام الغیوب بس   قلوبک عیبک استار العیوب بس
 نینه عاصی غفار الذنوب بس   که کونکل غه کشتاق القلوب بس
 همیشه راست یول غه کور و کمر من   که بو باغده در ختی بی شمر من
 فی حرمم بار سنتک سین اور غامر من   کمم پار او نشیو یول غه بو کتا بمدم
 من فی لایق حمد ایتا لغوم سنکا   افضل خلق آید لا احصی ثنا
 یوراک یوزیره و عصیان درن حرمت   خرابا تیغه قیل لطف عنایت

مناجات بارنگا قاضی الحاجات

بادت مدت لیغیم ناراج قیل   مسکت دعوی سیدیه اقرار قیل
 بیرو بار سن ایکی عالم ده دانا   همه نههاق همینک ده آشکارا
 قیلدوب من عنایا ترکوبه امید   منی و تلیقل جمایا ترکوبه جاوید
 حمد نیکا آغزیم تیلیم ناپاک دور   رحمتینک ریاسی غه خارش کدور
 سنکا یوق شور منینک محفم النهم   که سنکدیه اور کایوق هر کور فتاهم
 فسق ایله عمدم توکاندی بیلی دیم   بر قدم امینک هر کور قویا دیم
 تون کون خندان که قیلدیم نش و لار   قیلدی دیم بر آه و فریاد لار

سینک مرینک قویون لردوم کا	تسلم عصیا قیلین لردوم کنه کار
بیدم چندان سینک نتمتنگ	نه قیلیم بریرا شور طاعتیک تی
همیشه مست لایعقل بولوب من	همیشه خبر غافل بولوب من
چی بیل تو کون حیرانه ایاک ده	بوروب من جور ایگ میرانه ایگ ده
نه قیلیم عمر من بزه ایگ نه	همه قیلیم بینه شرمنده امک تی
نه احوال بار دور مندی قوت	نه افعال بار دور منده نه قدرت
نه دگر و فکری باری خجسی آهم	سنگ لطفونک کوز تو توهم المهم
خراپا بولون فریاد ایتا ماس	نه فکر و زار ایتیه بریاد ایتا ماس

مناجات بک رکا قاضی الحاجات

باد نشا با بوقلو تکالیق ایماس	حمد زیک ایتور نه کونکل صادق ایس
منی قیلد زیک عدم دین موزده پیدا	کونکل غ قیل اوزونک امدی شیدا
اکر چه منزه بولسه کوه عصیان	سنگ بولماس انیک مساز نه نقصان
نچه فکر ابرام جمله خیرالات	مگر لطف ایسانک بولغای حمایت
سنی بیایس جهاندا انسن جا یوق	منزه سن سنکا کون مکنز یوق
نه قیلیم تم تکیت لیکده عبادت	نه قیلیم من تر تکلیکده عبادت

صدقاً

صفتانک درینک بریا سجاہ
 اگر مؤمن سما خواهی صابیر
 رزق چون در جانیذ رسد کفیل
 سن ایر و سن بر چه نعم الویل
 نه قلدنم عمر ایر بخشنی طاعت
 قلیبت تون دکون جنلا کشت
 سن اوق سن اسکی عالم نندک شای
 سن اوق سن بر چه نندک نیت فتای
 خراباتناک کر چه بجه عمل دور
 مناجاتناک تا به محل دور
 مناجات بد رکات قاضی الحاجات

بادشا پارسدین اوز کایوق کیم
 مسافر من کیم یوق قلیغیل الفت
 نچه فکر ایلا سم دور انعم هیچ
 تر قلم ایلا با بر کیل هداست
 اگر سورنک منیاک دین نیشی کوار
 سنی من قلدنم کون کلنوا ارایاد
 امیدوز مک شیکدین یوق قدر اصلا
 بر چه فقه غمخور سن یوق هدم
 که عصیا منزه کوب در سنده رحمت
 بولوب من علم اجدید هیچ در هیچ
 کرم در پارسدین قلیغیل عنایت
 تورا من تکمور دیرالدینک دسیا
 مننی هم قلدنم دینک سن غم دین آزاد
 دیدینک تقنظون رحمة الله

منی نشسته و باغچه نفس شیطانی	ایکی عالم را در قد و در سن نکه میان
کر عیال کا مکارا قادر و جی	پنیر کسین اولار دین پوز او کورای
سنگا و شمشیر منساک هم پوشمنم و	سنگا هم منساک هم سحر هم دور
منی قیلن ایجا غم پرله غمناک	تعب ایلا سون بولوقوز افلاک
جهان رو شمشیر یعنی سن کر کراس	جهان نیک شه یعنی سن کر کراس
خرابته اوز دناک نه ایلا خاموش	جهان سودا سیدن قلیغیل قواموش
پادشاهان کون در مانده من	فسق ایله هم جرم ایله عصیانده من
خدا یا قوی کسین جیلانه لیاکوه	تقی خلق ایچره هر انسانه لیاکوه
بده مخلوق سنگا و در نبره ایگه	قالب تامور و بوشتر منده لیاکوه
نه من جدر سنگا ایتماق ای رحما	کرم لیاک ایکی عالم سن کبریا
سنگا دین نیر نیر نومیدای سون	اولار دنگ فیدال تو حیدل کاس من
اوز دناک نه لطف برله ایشا قیل	کون نکل نه اوز سر سنگا و دناک قیل
همه بیکس ضعیف لار نه رفیق اول	نه بیچاره لار نه متقی اول
سنگا دین کس بیچاره نومیدای سون	سنگا شتر بو کون نکل معصوم اول سون
سنگا الله نیکه قیل بوشه بیکس	سنگا و یاد هم اندیشه بیکس

او تار غفلت بیدارم همیشه	بهر عصیانم نیست ای کجده پشته
خوابی کنایه بولادی کم	کرم لیک یاد نشا یو فتور و غم
پادشاه با پارچه سندی مدد	قدر ترنگ آبی عالم با مدد
پردد بولاسی نشا کت در جود	قیلما و کنعانغه بر کز نشا سود
نیزه کاشی بولاسی کت دی راه	بولمغای آرزغه ابراهیم پناه
طفل من اما جنون بر ابراهیم	با دسه سن یوقی عمیم بی پرایس

مناجات

خدایا امیدتیل کو نکلوم ز خالی	شنا معلوم دور هر جای اشتقا
خدایا مسوی الله دین پنا بر	سنی کم ارتاسه چندان بلا بر
که طاعت بولمغای بر کز فرحناک	همیشه بولمسون اهل غم بر له غمناک
کسی قیلش کسایت کز بلا دین	انکار حمت نیوک بولمغای خدادین
خدایا بار چه غم برسانک دانی	خدایا تکی غم بر خندان بلا بی
پادشاه با قیلما غیل حمان خلق	سندی دین او ز کانیوق شنا غنور سقا
قدر ترنگ سن من قیلای ^{کلام} خندان	واقف او بشواشدین خاص عام

اول

قدر تنگ بین من قیلای چند اظفار واقف او بشویشترین خاص عام
 قلد نیکم غم دیده روح فی هم نجات از یک طوفان زمین نوع فی
 قهری بر دنیا ک شلم باد نغمه ناسزا سیم بر دی قوم دعا و نغمه
 بعضی غم لطف و نکات اظهار از نیک اول خلیل الله غم او سخن کلتر از این نیک
 سخن از روشن قاورش اسحر ایلا و نیک لوط قومی زیز و زهر
 ایلا و نیک فرعون زور باد و هواک بر تیوه ماشین حقار سه همتناک
 ادق ایتب نمرود کتایت ایلاکد سیر فحوق پسته کفایت ایلا دی
 امکی عالم شای صاحب اختیار حی قیوم تو انا سیر و بار سر و بار
 حمد سیرال خدای پاکینجه جان بریب دورین بوشت خاکینجه
 نینده غم تنگدی هدایت ایلا عقل کل نه کم هدایت ایلا دی
 بیلکاسن بر باسردق در تنگ قوم قیلده اودو ایلیکده تنور نه موسوم
 قیلده اودو غلی نه اول سردی هم مطیع قیلدی ایلا دی یو سیری
 قیلدی صابر حبیب قوت لار نه قوت قیلده فرغز جو تیغه یونس نه یوت
 ایلا دیوسف ز جانده مبتلا عاقبت قیلده انی مصری نه نشا
 ایلا دی مریم ز مردی مرد حق کیلده جنت دین آنکا نوری طبق

قوی

قوی بر نیکاشی غم بر اثره کاچه	قوی بر نیک باشی غم بر اثره کاچه
اول بر غم کنج نعمت لار برور	اول بر غم کنج نعمت لار برور
تحت بخت ز کم کا بر اول حقار	تحت بخت ز کم کا بر اول حقار
تیکور در میر جانم قوت لایموت	تیکور در میر جانم قوت لایموت
اول بر غم بر دی بوز همپانده پیل	اول بر غم بر دی بوز همپانده پیل
بر دی عزت ز بر د کا قیلدی نشان	بر دی عزت ز بر د کا قیلدی نشان
بر دی اطللس بر غم کینج باب کیدر در	بر دی اطللس بر غم کینج باب کیدر در
کوز یوموبل جقو خچه اول بزدا قیلور	کوز یوموبل جقو خچه اول بزدا قیلور
حاضر و ناظر و اول لیل و فهار	حاضر و ناظر و اول لیل و فهار
باید رفیر زنده اول بزدا قیلور	باید رفیر زنده اول بزدا قیلور
بوز مناسک سلیت اولوک ز تیر کوزور	بوز مناسک سلیت اولوک ز تیر کوزور
بوقور و قیر دین کینانه اوندورور	بوقور و قیر دین کینانه اوندورور
هر نه قیل اول قیلور یوقور نیریک	هر نه قیل اول قیلور یوقور نیریک
ای خرابا باریکه فریاد ایلا کیس	ای خرابا باریکه فریاد ایلا کیس

نعت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله

ایرانیین نعت رسول غم جفا فدا	انبیاء لار غم کسمان رخصنا
انبیاء لار کو کب شمس قصر	انبیاء لار با صدق اول بر غم
انبیاء لار قوم ایور اول بر امام	فرقی موندغ بساینک اخاص عام
نه فلک تفر قدم معراج آنکا	انبیاء اولیا محتاج آنکا
چون وجودی رحمتہ للعالمین	سجده کجا بولکد آنکار دی زمین
یار و یاور دور ایا بکری عمر	هم اینج ریت قیله دی شوق بولکد قمر
اول بری تاغ ایچره پیران بولدیلا	اول بری کفر اهلینغه شیخ اور دیار
توک و کون پیران عثمان و علی	تجارتی شهرت عالم ایچره اولدی
اول بری کان و حیا و عظیم دور	اول بری کان و صفاء و علم دور
کم که دم اور سه محمدین بلند	تو مشکوسی و در باشی غم اوت و ایند
قوییم کم ایلیکاری آندین قدم	کیلیغا اول ساعت ده لعنت مبدوم
کم که ارجمند مرغیه کبریا قاجیب	اول کندی غم بولمغای رحمت نصیب
اول محمد بلکه خیر الناس دور	شم پاک حمزه عباس دور
هر کشتی نعت رسول قیلسکم	بولغوسی دور ایکی عالم ده عدم
و مبدوم بوز منک درد ارواح حیفه	اول رسول ان اصحاب غم

اول امامی

اول عالمی لار که قیلدی جان فدرا	بولدی خوشنود اول خدایم مصطفی
بو جنیقه در امام با صفا	هم عیراغ امتان مصطفی
پهری اول یوسف قاضی در دور	هم محمد بن بیضه خدرا ضی دور
نش فعی سردار مالک بازه قدر	تابی احمد بن اندین باله بر
حق تقاضه یقین دور جانلاری	نش دور ایکی جهاننت کردلاری
اوشبولار زینک وحی ناسن شاقیل	فانجه اخلاص برله یاد و قیل
یار بارحم اتسانک من نیلا کوچ	من کنه کار زینک سن عفو یلا کوچ
آی بیل فسق اچره عصیا قیلدیما	آخیری اندین فیضیما قیلدیما
بی کنه عمراد تمادی بر ساعقی	قیلادیم کونکلم بیل بر طاق
کجه کوندوز معصیت برله ایشیم	بو کنه برله ای اکتکای پایشیم
غای قیل اولدوم امر و نهینک یه رینه	نفس شیطا برله بولدوم هم رینه
یا الہ العالمین در مانده من	بس ضعیف خسته بیچاره من
پاد نشا با بو قلوبنکذ قیل نظر	سندین اوز کایو قیور ر بر او کور
بیایادم قیلادم خطا لار کویا تلم	لطف قاضین بو قلوبنکذ ای کور
جره عصیا تم اگر تاع لار چه دور	رحمتنک زینک قاید اول قانچ دور

من اما من قتل او غوث گشت سازار
رحمتت کزین هیچ کم نومیاید
سین اگر لطف است تا ای سیر و بار
ای در نیامدم ادوی به خیر
لطف بر من قلو گشت قتل نظر

مناجات

ای کرم عالم شاهی سن جمله زیجا خالدین آگاه سن
لطف اید رحمتت انما است ازات پاک
باشم اذره رحمتت قیل نثار
بوزن کبوتیم وین جان جدا
مغفرت در سایه بی پایا ایدور
نفس شیطان نیک استی بول تو سقوی
کوز تو تار منکم منی پاک یار نیک
قاجربا بود و ایدیم کوچی بولونک
جان قوشی حقیقه نفس من ای الهی
آنسانک بو جائز و در ما بر له آل
تمامی عمارت قیدم خیالات
خرابا تیغه قیل لطف و عنایات

چنان

چمن اوزن تا نورسن ای خه ایت
 یوز و سن فسق بران کیم کوندوز
 کونک کج و تیلنک کج و سوز و تک کج
 قچ بولغونک کج لار دین خلاصی
 بو کج لار بولغا هر کز موافیق
 بچوک قیلغای سن آنه ای خله بات
 توزوت کج لار پرواز ایلا کایار
 قچن عمر و تک بجزه سجده و یکدنیک
 نه قیلدنک تکیر نغمه بر استطاعت
 او توب عمر و تک قیلدنیک ذکر
 تقی سن شوخچه بلده نار سیده
 بو کول عصیان قیلور موندن پنهان
 قچانک یاد ایلا دینک تون کول خدایم
 او تار غفلت عمر دنک چوست جالاک
 نه امر و نهی دین قیلدنک رویت
 نه امر و نهی نای قیلدنیک رعایت
 قچن عمر و تک قیلدنیک مناجات
 قچن عمر و تک قیلدنیک کینه تونز
 قچن عمر و تک قیلدنیک کج کونز و تک کج
 قچن بار و دور بوج کلا رزیک و اسی
 برو زانکلا قیامت کون کول سیق
 اوز و تک ککم نه ایلا رسن حمایت
 که خیر و شره و بربر و بیگایار
 اوز و تک قبت شره منده قیلدنیک
 نه قیلدنیک حق تعالی غه عبادت
 نه قیلدنیک کول کلمه تک بجزه بخش بر فکر
 قایلین ظلمت اچره غم رسیده
 بولور شره کون خلق اچره اعجاز
 قچن بوز اور ددنک نفس هوا دین
 که شعی کوشینک دور و عمل ناپاک
 نه امر و نهی نای قیلدنیک رعایت

طمع آتین منیب چندان بود که در آنک تا بپایان رزق روزی که سهر و درنگ
 نه فایده نیک عمر و نیک بختی تمام عمر نیک و بید نیک محصبتی
 چنان حق امری سن ایلا در نیک شکر همه در فکر نیک فتنه انگیز
 ادوتب عمر و نیک ابولد و نیک در زمانه بولما و نیک عمر و نیک غمناک
 قیامت سن بوجها نده بولما و نیک تمامی اشتغال است بر دست لیک
 رسد که نظر نکرده دور چندان خیا ستانیک هم بتیلم چندان روایات
 کرا کما سن او شهبو بوده یخنی گفتار حق و قلغای سن اما بخشش کردار
 یور و بسن نفس شیطانه به راه قابیب سن و سنت ایچره الملهی مکراه
 درخت میفرغندین کوز را نیک همه اعضا لار نیک قلغای کوا نیک
 حسا غور است کما سن محصبت لار سنکا قیلم سن او شول کوه منفعت
 کله کار و به کار و شرمسار تورا رسن تلمور و به شرمنده بسید
 دزیک شتر تم جهما ایچره تیلام دور جبرائیل عذاب و هم الم دور
 او تار غفلت ده عمر و نیک شرا با تون و کوله ایچره قلغای سن مناسجا
 نیک غفلت ده قالد نیکای خراب است سنکا قیلم سن وفا قیلخیز و ایات

ادیل التوبه و اصل تحقیق لار بیاید

بیل سیرت

بلیب قلیسون در بیان قلمیم نصیحت که آمد ترک قتلخیل فسق و غفلت
 اگر عقل او سنده قیامه عصیان که آند بولمغا کونکله نکر فریشیز
 نصیحت ایلا کانغه بارکجا لار نصیحت اکلرایس لار چهار بار لار
 اجل نیش بولورسن حیثت جمالاک اجل یتیمارده و تسلیخل چیشم نمنناک
 کشتی نینک تبه نسی و ایم که سست دور ایزیک ایمان بیزر سکت دور دوست دور
 کشتی دوست توسته بریل مسودی بین یراق قالغای ایکی عالم خدادین
 کور لاس نه جمالین اهل تفریق دیدلار او شبو سوزنه اهل تحقیق
 بو آملر بولور موسی و کلیم نه بوسوز روشن او چون کیکد تبارغه
 پیغمبر کا بوارهی بولر محکم انکا موندلغ دیکن ایزدین که برکرم
 خدایا اهل تفریق دین پنا بر خدایا اهل تحقیق ساری راه بر
 منی قیامه بو عالم اهل تفریق منی قیل روز محشر اهل تحقیق
 نصیحت قیل توبه ای عاقیل و دم عنایات خطا بولغای و ما دم
 بنا که تار تقوسی دراز و چهار دم فتو لاس لار ملکیم حسین آدم
 عنایات الهی بولدی دسانا خرابان نصیحت قیلد کما افاز
 نصیحت تروک و تا جک

بوند صورت باد آلی چون کجک
 خدای تو کی خوا عرب خوا ای تا جویک
 زمانی فکر قسلی غافل آدم
 وفا قلم اس سسکا هرگز بود عالم
 بیا و نکند لارا ل حشره یار غای
 که قاله انار چه محنت ده قاله غای
 بخی که نلوک جهان غه بولمه مغرور
 بولورسن عاقبت البته رنجور
 وفا کوز تو غافل فانه جهان دین
 کونکلن قطع قیل بخشش مجاز دین
 وفا سر دین غه کونکله ناکشیرد
 دین ملت نه کونکله ناکشیرد
 وفا سر کوز غه هرگز بولما غیل شاد
 اوز و ناکشیرد وید غیل جان نه بر باد
 جهان مالدین کشتی جمع ایسا یا کس
 اگر جمع ایسا و طبع بولماس
 کشتی کونکلین بریب دنیا آت
 عجزت کس که اول دوزخ قه باره
 جهان مال غه هرگز بولما غیل شاد
 انی تر ایسا بولغیل غم دین آزاد
 زمانی بولما غیل عالم ده غافل
 عبادت تینن قلیغیل بولمه کامل
 بولوب دور غرق غفلت ایچ عالم
 اجل تیشه او شینه کیما کای آدم
 قرطیق ده بکت ایکی قلم غای غور
 اجل تیشه ایچان قیل غای سود
 موند کون ایچره هرگز بولمه بهوش
 اولوم نه قلم غیل بر دم وایوش
 کونکلن اوزس ناک جهان دین آدمیزاد
 بولورسن ایکی عالم غم دین آزاد

وفا قلم اس

وفا قیلماس بو عالم ای برادر	کونکلن برسه قیلور حیران و اینه
بو عالم یوز تمین جا زینک جفا سی	جمیع معصیت لار زینک اناسی
قیلور غافیل خدادین کجه کوندوز	قالور غفلت ده دایم هر شب روز
کنه لار غه سبب او شتو عالم	کونکلن سر کلن کشی انغای شتو غم
کونکلن جمیع ایلاسه مالی جهانی	جو اول جمیع ایلاش مار و چرمانی
تلاشور هر کسکی سرمایه ایسانی	تلاشور هر کسکی حکیم و پیرانه لیا کسکی
بو عالم دور قبیح صورت قور و غه	قویار آل کونکلن غه دایم بیور غه
جبهتار هر بیضه سیدین زینک عداوت	قیلور ایشون فساد غه ولالات
جدا و تخیلی او غول لار نه اتا دین	عداوت لار قویار ایکی ایل دین
رو اکور کای بری برنی پلا غه	بولور عاجی او شلدم ده خا غه
قیلور لار بر بر نیه قنه انکس	قیلور لار بعضه سی بعضه نه خو نیر
هر بر غه بجه نیت قیلور لار	فرشته لار هم لعنت قیلور لار
همیشه آدمی زینک فکری قهقه	بولور او شتو سبب دین عمری رسته
ایا غافیل بو غفلت دین کوز و نکلن	شکم سیر اولدی و اما کوز و نکلن
خدا غه قیل عبادت مشرک قانمای	میکسل نعمت نه اما چهر ک قانمای

کوزونک کدیلا قیرتایک که بنیاد کوروب یادایت اولوم ای آدمیزاد
اشتیلاکس نصیحت کتولا قغده نه لایق بونه نصیحت کتول قغده
خوابات جهانغه بولمه آغوش اولوم نه قلمی عین هر کتور اموش

در بیان عقل متقی و راهبران

خلق قلمد عقل نه اولدم خدا بردی آدم غده انی هادی راه
عاقیل اول بولغای که اول کور تا که اوز نفسیغه اول قادی دور دور
عقل بوق لاز بولدی بو عالمده متقی غده ایلدی چین حبت ده سجا
اهل عاقیل متقی دورای اوغول متقی لیق جان دل قیلغیل قبول
متقی دین نجبه ایش بیدای بولور متقی غده خلق هم رشیدا بولور
متقی اولدور که بر منبر ایلا کونکلی نه حق امریغه تیز ایلا
متقی اولدور بجا ایش دین براق متقی نه بریکاس خلق ایزه طاق
متقی دور بولسه اول بریز کار متقی تنگه قی قایتده اعتبار
متقی اوز مالده دین او تنگه کشتی متقی اوز حالده دین کتکان کشتی
متقی حال نه اعیان قلمسه متقی اوز حالیه قان بولسا
متقی لار دین خدا خوشحال دور هم خدا دین متقی خوشحال دور

متقی

SONUÇ

Mesnevinin kökeni Arap edebiyatına dayansa da terim olarak Arap edebiyatında rastlanılmayan nazım şeklidir. Mesnevinin klasik şekli İran edebiyatında oluşmuş olup daha sonra hem İran hem de Türk edebiyatında çeşitli kalıplar halinde kullanılmış ve varlığını sürdürmüştür. Klasik Türk edebiyatında Uygurlar döneminde temelini atan mesnevi başlangıçta Türklerin, Türkçenin yanında Arapça ve Farsça kaleme aldıkları manzumelerle Fars ve Türk edebiyatında mesnevinin şekil ve içerik olarak gelişip olgunlaşmasına da önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Çağatay Türkçesi, Özbek Türkçesi'nin tarihi bir dönemi olup Karahanlı ve Harezmi Türkçesi'nin devamıdır. XV. Yüzyılda başlayıp XX. Yüzyıla kadar devam eden ve zengin bir edebi dil anlayışı içinde gelişimini sürdürmüş olan Çağatay sahasında birçok değerli şair yetişmiş ve nadide eserler kaleme alınmıştır.

Çağatay Türkçesi dönemde özellikle Ali Şir Nevayi'nin eserleri dil ve edebiyat özelliklerini taşıma açısından büyük bir önem arz eder. Sekkaki, Lütfi, Ebulgazi Bahadır Han, Babürşah gibi önemli şahsiyetlerin eserleri bu dönemin dil ve edebiyat özelliklerine ışık tutsa da ismi çok duyulmayan Muhammed Binni Abdullah yazmış olduğu mesnevi ile dönemin dil ve edebiyat özelliklerini yansıtmaktadır.

Çalışmamıza konu olan “Mesnevî-i Harâbâtî” adlı eser, 17. yüzyılın sonu 18. yüzyılın başlarında Muhammed Binni Abdullah Harâbâtî tarafından kaleme alınmıştır. Eser, 1982 yılında Gunnar Jarring tarafından, Doğu Türkistan'da bulunduğu dönemlerde toplanan ve Lund Üniversitesine bağışlanan eserler arasında olup Lund Üniversitesi Jarring Koleksiyonu'na Prov. 90 olarak kayıtlıdır. Gunnar Jarring Koleksiyonu'nda eser ile ilgili verilen bilgilerde eserin “210b” olarak numaralandırılan sayfasında 1145/1732-1733; “207b” de ise 1146/1733-1734 yılında Molla Muhammed Said Han tarafından tasnif edildiği bildirilmiştir. Çağatayca yazılan eser toplamda 211 varaktan ve beyitlerden oluşan bir mesnevidir. Çalışmamızda, eserin uzun olması ve okunmasının zorluğundan dolayı eser, 158. varığın ilk sayfasına (158a) kadar incelenmiştir.

Abdullah Harâbâtî XVII. yüzyıl Çağatay edebiyatının önemli temsilcilerinden biridir. Çalışmada, eserin yanı sıra şairin hayatına da kısaca değinilmiştir. Harâbâtî'nin eserlerini oluşmada Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'den etkilendiği açıktır. Yapılan

araştırmalarda, Harâbâtî'nin kendisini Mevlânâ Celâledin-i Rûmî'nin manevi evladı olarak tanıttığı belirtilmekte olup ayrıca XVII.-XVIII. asırlarda Celâleddîn-i Rûmî'yi Uygur edebiyat çevrelerine tanıştıran kişi olarak bilindiği ifade edilmektedir. Harâbâtî'nin kendi mesnevîlerinden birini “Celâleddîn-i Rûmî'nin evladı Mevlânâ Harâbâtî'nin Mesnevî'si” olarak adlandırması da Mevlânâ'ya olan hayranlığını açıkça göstermektedir.

Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahip olan Ali Şîr Nevâyî, Fuzûlî, Şeyh Gâlib vb. şairler, yazdıkları mesnevîler de ön plana çıkmakta ve mesnevi türünün Türk edebiyatında gelişmesinde büyük bir katkıya sahiptir. Harâbâtî de Doğu Türkistan'da mesnevi türünde eser veren önemli şairlerden biridir. Mesnevi tarzında çok başarılı olan şair, eserleriyle yaşadığı döneme damgasını vurmuş ve mesnevi külliyatı Özbekistan'da birçok çalışmaya konu olmuştur. Ancak Türkiye'de Harâbâtî ve eserleriyle ilgili sınırlı sayıda eser bulunmaktadır. Bu sebeple söz konusu çalışma, gerek Harâbâtî gibi önemli bir şairin gerekse eserinin Türkiye'de tanıtılması açısından önem arz etmektedir.

Baştan sona İslâmî inanca göre şekillenmiş olan Mesnevî-i Harâbâtî'nin giriş bölümü diğer mesnevîler gibi “besmele” lafzıyla başlar. Çağatay Türkçesi elyazma nüshasında “besmele” Arapça yazılış şekliyle aynı, Uygur Türkçesi taşbasma nüshasında ise Türkçe okunuş şeklinde yazılmıştır. Bu lafızdan sonra, toplam 21 beyitten oluşan “tahmid” (Allah'ın anılıp övülmesi) ve “hamd”e geçilir. Ardından şair hemen hemen aynı adı taşıyan 9 başlık ve 154 beyitten oluşan “münacat” bölümünde Allah'a yakarışlarda bulunur. Bu başlıkların 5'i “Münâcât Bi-dergâh-ı Kâzîyü'l-Hâcât” ve diğer dördü “münacat” şeklindedir. UTTN'ında “münacat” bölümü yoktur ve Allah'a yakarış içeren beyitler “tehmid” bölümü ile birleşip tek parça şeklinde yazılmıştır.

Müstakil olarak kaleme alınan 33 beyitlik “na't” bölümü Hz. Peygamber'in övülmesi, mirac ve mucizelerini, kendinden önce gelen peygamberlerden üstünlüğünü ve dört halife (Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali)'nin kendisiyle yol arkadaşı olduklarını ihtiva eder. Şair Hz. Peygamber'in emrine uymamanın kötü sonuçlarını, Tanrı'nın katında lanete uğradığını ve yaptığı gafletten dolayı pişman olduğunu dile getirdikten sonra, O'nun şefaatinin dileyerek “na't”ı bitirir.

Mesnevî-i Harâbâtî 4421 beyitten oluşmuştur. Yukarıda belirttiğimiz gibi 187 beyite giriş bölümünde yer verilmiş olup diğer 4234 beyit ise konunun işlendiği bölümü oluşturmaktadır. Eserde ayrıca 115 başlık yer almaktadır. Bu başlıkların isimleri ve başlıklar altında yer alan beyitlerde işlenen konulara inceleme kısmında değinilmiştir. İşlenen konular genellikle dini, tasavvufi ve ahlaki konulardır.

ÖZEL ADLAR DİZİN

A

aḥmed

Hz. Muhammed · 89, 90, 182, 184, 244, 402, 407, 408

‘

‘alī

Hz. Ali · 89

‘anbise

Muaviye'nin kardeşi · 105

‘arab

Arap milletinden olan · 98

B

Bū-ḥanife

Ebu Hanife, Hz. Peygamber'in sahabesi · 63, 90

C

cercīs

Müslümanlarca enbiyadan sayılan, Hıristiyanlarca aziz sayılan · 126

D

dāvud

Davut Peygamber · 86

E

ebābekr

Hz. Ebubekir · 89

F

Fātiḥa

Fatiha suresi · 91

fır'avn

Tanrılık iddiasında bulunduğu için Musa Peygamber'in mücadele ettiği Mısır hükümdarı · 85, 193, 220, 246, 268, 361, 427, 428, 430, 431, 434

H

ḥalilu'llāh

İbrahim Peygamberin lakabı · 85

H

ḥamza-i 'abbas

Hız. Muhammed'in amcalarından · 90

H

ḥuld-i berin

Sekiz Cennetten biri, kutsal Cennet · 118

‘

‘īsī

Hız. İsa · 193, 216, 224, 288, 401, 421

Hız. İsa · 67, 75

---

i

ibrāhīm

Hız. İbrahim · 83, 166, 216, 368

idrīs

Hız. İdris · 75, 126, 216

iḥlāṣ

İhlas suresi · 91

K

kārūn

Zenginliği ile tanınan bir kişi · 75, 216, 224, 290, 291

K

ken'ān

Nuh'un oğlu Ham'ın dokuz oğlundan biri · 83

L

loğman

Lokman peygamber · 166, 349

lūt

Hız. Lut Pegamber · 85

M

meryem

Hız. İsa'nın annesi · 86

mışır

Mısır ülkesi · 86

muğammed

Hız. Muhammed, nebilerin sonuncusu · 88, 89, 90, 124, 126, 183, 230, 244, 406, 407, 408

murtażā

Hız. Ali'nin lakabı · 447

mūsī

Hız. Musa · 97, 216, 354, 357, 358

muřtafā

Hız. Muhammed'in adlarından biri · 63, 90, 140, 244, 245, 247, 336, 403, 404

N

nemrūd

Hız. İbrahim'i ateşe atan ve Babil'in kurucusu olan hükümdar · 85, 213, 299, 361, 396, 440

nūđ

Hız. Nuh Pegamber · 83, 85, 166, 212, 221, 258, 349, 397

‘oŝmān

Hz. Osman · 89

‘ömer

Hz. Ömer · 89, 159, 373

S

ser-dār-ı mālîk

Mali-i Eŝter, Peygamber'in sahabesi ve islam ordusunun komutanı · 90

süleymān

Hz. Süleyman · 75, 155, 213, 221

Ş

şîr-i ħudā

Hz. Ali · 447

T

Tācîk

Tacik milletinden olan · 50, 98

Y

yūnus

Hz. Yunus Peygamber · 86, 216

yūsuf

Hz. Yusuf · 86, 224, 426

yūsuf-ı kaẓî

YŪSUF el-KĀDÎ, Ebû Muhammed Yūsuf b. Ya'küb b. İsmâîl el-Kādî el-Ezdî (ö. 297/910) · 90

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN, Şa'ban (2006), Mevlevî ve Harâbâtî, Mevlevî'nin Klasik Uygur Edebiyatına Etkisi, Sühan-ı Aşk Dergisi, S. 27, s. 34-37, Tahran, Mart 2006.
- ABLİZ, Mehmet Ali (2013), "Çin'deki Çağatay Türkçesi Araştırmaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", ZfWT, Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, S. 3 s.279-293.
- AKAR, Ali (2016), Türk Dili Tarihi, Ötüken Neşriyat A. Ş. İstanbul.
- AKSOYAK, İsmail H. (2011), XVI. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Anadolu Üniversitesi, s. 105-147. Eskişehir.
- AKSOYAK, İsmail H. (2011), XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı, Anadolu Üniversitesi, s. 63-72. Eskişehir.
- ARGUNŞAH, Mustafa (2018), Çağatay Türkçesi, 5. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- ASLAN, Üzeyir (2013), 14-16. yy. Çağatay ve Azeri Edebiyatı, 3. Baskı, Kriter Yayınları, İstanbul.
- BATUR, Celalettin, "Doğu Türkistan Uygur Edebiyatı", <http://www.gokbayrak.com/dergi-sayfalari/117>.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2015), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2009), Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ağaç Kitabevi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1998), Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, Milli Eğitim Basımevi, s. 349, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1999), Türk Edebiyatı'nda Mesnevi, İstanbul Kitabevi, s. 82, İstanbul.
- ÇİÇEKLER, Mustafa (2004), Mesnevi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (2004), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 7. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- ECKMANN, Janos (2017), Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- EKEN, Yusuf (2013) Çağatay Türkçesi Dönemi,
<http://simitcay.com/2013/03/22/cagatay-turkcesi-donemi-15-yy-19-yy-sonu/>
- EKEN, Yusuf (2018), Çağatay Türkçesi Dil ve Edebiyatı,
<https://www.uygurhaber.com/cagatay-turkcesi-dil-ve-edebiyati>
- EKER, Özge (2015), “Kutadgu Bilig Dizini”, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- ERASLAN, Kemal (1986), “Türk Dili, Türk Şiiri, Divan Şiiri”, Dil ve Edebiyat Dergisi, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2004), Başlangıçtan Yirminci yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERDEM UÇAR, Filiz Meltem (2015), Gedayi Divanı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), Gazı Kitabevi, Ankara.
- FİKRET, Hüremetcan, “Mesnevî-i Harâbâtî'nin El yazma ve Taş Basma Nüshaları, Bulak Dergisi, No: 5, s 60-73.
- FİKRET, Hüremetcan, “Mesnevî-i Harâbâtî'nin El yazma ve Taş Basma Nüshaları, Bulak Dergisi, No: 6, s 67-76.
- GOPURİ, Gulam, İBRAHİMİ, Muhammet Turrsun, YUNUS, Hoca Ahmet (1986), Uygur Klasik Edebiyatı'nın Kısaca Sözlüğü, Milletler Neşriyatı, Şinhuva.
- GÜZEL, Abdurrahman (2009), Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- <https://edebiyatvesanatakademisi.com/edebiyat-terimleri-mazmunlar/mahmud-ve-ayaz-gazneli-mahmud-ile-ayaz-ve-hikayeleri/61119>.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/len-terani>.
- KANAR, Mehmet (2011), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 1. Baskı, Say Yayınları, Ankara.
- KANAR, Mehmet (2015), Farsça Türkçe Sözlük, 4. Baskı, Say Yayınları, Ankara.

- KARACAN, Turgut (1991), Bosnalı Alaeddin Sâbit Divan, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- KARTAL, Ahmet (2014), Doğu'nun Uzun Hikayesi, Türk Edebiyatında Mesnevi, 2. Baskı, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- KARTAL, Ahmet (2018), Doğu'nun Uzun Hikayesi, Türk Edebiyatında Mesnevi, 3. Baskı, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1964), Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Yayınevi, s. 151. Ankara
- KÖKTEKİN, Kazım (2001), "Kırşehirli İsa'nın Dastan-ı İbrahim'i ve Dili", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, s. 13-26.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad (2014), Edebiyat Araştırmaları II, Alfa Yayınları, İstanbul.
- KUTLAR, Fatma S. (2000), "Mesnevi Nazım Şekline Genel Bir Bakış ve Türk Edebiyatında Mesnevi Araştırmalarıyla İlgili Bir Kaynakça Denemesi", Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi, s 102-157.
- KÜÇÜKER, Elif (2019), "Kutadgu Bilig'de Kültür Unsurları", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1964), "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", Tüek Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, Ankara.
- MENGİ, Mine (2015), Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçag Yayınları, Ankara.
- MURODİ, Nizomoddin (2014), <http://ayvakti.net/?p=2714>.
- NAZARY, Farzana (2018), "Şeyh Abdullâh-I Şebüsterî-İ Niyâzî Ve Lâmi'î Çelebi'nin Şem' ü Pervâne Mesnevîlerinin Karşılaştırılması", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- NECİPOVİÇ NECİP, Emir (2013), Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- OSMAN, Gayretcan (2011), Uygur Klasik Edebiyat Tarihi, Şincan Üniversitesi Neşriyatı, Urumçi.

- ÖGER, Adem, TEK, Recep (2017), Risale-i Dehkançılık (Çiftçilik Risalesi), Gazi Kitabevi, Ankara.
- ÖGER, Adem, HARÂBÂTÎ, Muhammed Binni Abdulla, (d.1047/1637-38-ö.1142/1730), divan şairi <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com>.
- ÖZKAN, Mustafa (2000), Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi, Filiz Kitabevi, s. 77, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Murat (2009), “Aşk Mesnevilerinde “Yönlendirici Güç” ve “İdeal”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic S. 4/7. s. 448-477.
- PARLATIR, İsmail (2016), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 8. Baskı, Yargı Yayınevi, Ankara.
- POPPE, N. N. (2017), Mukaddimetü'l-Edeb, Moğolca-Çğatayca Çevirinin Sözlüğü, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- RAHİMİ, Farhad (2018), Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Cilt 1, Akçağ Yayınları, Ankara.
- RAHİMİ, Farhad (2018), Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Cilt 2, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAMİ, Şamseddin (2017) Kamus-ı Türki (Latin Harfleriyle), 7. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- SARICA, Bedri (2014), Çağatayca-Farsça Manzum Bir Lügat Nisab-ı Türki, Grafiker Yayınları, Ankara.
- SOYDAN, Serpil (2017), Çağatay Türkçesinde Anlam ve Fonksiyon Açısından Fiilde Çatı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- SOYDAN, Serpil (2017), Çağatay Türkçesinde Basit Fiiller ve Fiilden Fiil Yapım Eki Alan Fiillerde Yapı ve Çok Anlamlılık, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2008), “Divanlar ve Mesneviler: Mesnevilerin Doğuşu ve Türk Edebiyatındaki Gelişmesi”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10664,mesnevilereditorsunusu>.

- ŞİNASI, Tekin (1992) “İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı”, Türk Dünyası El Kitabı, C. 3, s. 21. Ankara.
- Tekin, Feridun (2016), Çağatay Edebiyatının İki Büyük Siması Munis ve Agehi, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- TOKER, Mustafa, UYGUN, Muhsin (2017), Çağatayca Cümcümename, Palet Yayınları, Konya.
- TOLASA, Harun (1982), “15. Yüzyıl Türk Edebiyatı Anadolu Sahası Mesnevileri”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. 1. İzmir.
- TOPUZOĞLU, Tefik Rüştü (2007), Remel, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 34, Ankara.
- TÜRK, Vahit (2018), Ali Şir Nevayi, Tarih-i Enbiya ve Hükema (Metin-Aktarma-Dizin-Tıpkıbasım), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Dil Araştırmaları Dizisi 13, Ankara.
- TÜRKER, Çiğdem (2011), “Manzum Halk Hikayeleri İçerikli Bir Yazma Eser”, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 265-275.
- ÜNLÜ, Suat (2013), Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Eğitim Yayınevi, Konya.
- ÜNVER, İsmail (2004), TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29, Ankara.
- YILDIZ, Ayşe (2009), “Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevilerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic S. 4/7. s. 939-954.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Hayatullah HAYAT

Uyruğu: Afgan

Doğum Yeri ve Tarihi: Afganistan /1989

Tel: 0539-845-6426

E-posta: hayathayatullah730@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lise	İbn-i Yemin Jawzjan	2008
Lisans	Amir Ali Şie Nevayi Üniversitesi	2014

YABANCI DİL

İngilizce

Farsça

Peştunca